

ДОЧКА СНІГІВ

Роман

РОЗДІЛ I

— Усе влаштовано, міс Велс, тільки, на жаль, ми ніяк не можемо дати вам шлюпки.

Фрона Велс жваво скочила з місця й підійшла до старшого офіцера.

— У нас діла, аж голова йде обертом, — пояснив він, — а до того шукачі золота такий непевний вантаж... Принаймні...

— Розумію, — перехопила вона, — я теж поводжусь не дуже певно. Вибачте за турботу, але, але... — Вона швидко обернулась і показала рукою на берег. — Бачите отой великий рублений дім? Де купчатся сосни, ближче до річки? Я там народилась.

— У вашому становищі я й сам, либонь, поспішав би, — співчутливо пробурмотів офіцер, проводячи її по палубі, що захрясла людьми.

Всі пхалися, заважали одне одному і голосно лаялись. Кількасот шукачів золота вимагали, щоб їхній багаж негайно вивантажили на берег. Всі люки були навстіж відчинені, і парові крани, скриплячи, підіймали з трюму клунки та ящики. Все перемішалось і переплуталось. Низки плоскодонних човнів, обступивши з обох боків пароплав, приймали вантаж, який спускали їм згори. На кожному човні купами товклися чоловіки. Обливаючись потом, вони накидались на кодоли з судна, гарячково перебирали тюки, скрині. Інпгі знов, стоячи на палубі, розмахували вантажними квитками, перегукувалися з тими, хто був на човнах. Траплялося, що двоє чи троє правувалося за один клунок, і тоді вибухала справжня війна. Різні тавра — два кружечки чи кружечок з

крапкою — призводили до суперечок, що й кінця їм не було. На кожну пилку знаходилось яких десять претендентів.

— Комісар каже, що збожеволіє від цього всього, — мовив старший офіцер, допомагаючи Фроні дістатись до східців, — а вантажники викинули пасажирам усі клунки й лапками накрились. Ми, одначе, щасливіші за "Віфлеємську Зірку", — додав він, показуючи на пароплав, що об'якорився за чверть милі від них. — Половина її пасажирів привезла з собою в'ючних коней, щоб перебратись через Скагвей та Сніговий перевал, а друга половина, не маючи коней, виряджатиметься на Чілкут. Отож вони збунтувались і зараз там чисте пекло.

— Гей, ти! — гукнув він, поманивши рукою баркас "Уайтгол", що хитався на хвилях осторонь тієї метушні.

Маленький баркас героїчно спробував проскочити поміж човнів до великої баржі. Та перевізник невдало кинув мотуза, так що він зачепився за лебідку, і баркас, крутнувшись, став на місці.

— Стережись! — гукнув старший офіцер.

Два каное, на сімдесят футів завдовжки, навантажені клунками, шукачами золота та індіанами, розпустивши всі вітрила, рушили від баржі до берега. Одне з них круто повернуло в бік причального містка, та друге притисло баркас до баржі. Перевізник устиг вчасно підняти вгору весла, однак його човник, здавлений каное, затріщав, і здавалося, що він ось-ось розламається. Перевізник скочив на ноги і в стислих, але енергійних виразах прокляв вічним прокляттям усіх на каное та на баржі. Якийсь чоловік, перекинувшись через борт баржі, почав його обкладати не менш енергійними прокльонами, а індіани та білі з каное голосно й зневажливо реготались.

— Гей, ти, роззяво, — гукнув один з них, — ти б перше навчився веслувати!

Перевізник гримнув кулаком бідолашного критика просто в лице і, приголомшивши, відкинув на клунки. Вважаючи, що цієї відсічі замало, ображений перевізник ще раз підняв угору кулака. Однак шукач золота, що був од нього найближче, схопився за револьвера. На щастя, зброя застрягла у новенькій шкурятяній кобурі. Інші аргонавти, сміючись, чекали, чим усе кінчиться. Тут каное зрушило з місця, індіанин-стерничий штовхнув кінцем свого весла перевізника в груди і звалив його (з ніг на дно човна).

Коли прокльони та шалена лайка дійшли апогею і коли здавалося, що не обійдеться без кривавої сутички, старший офіцер крадькома скинув оком на дівчину поруч себе. Він сподівався, що побачить у неї на обличчі збентеження та страх, і непомалу здивувався, зустрівшись очима з її розгарячкованим, глибоко зацікавленим поглядом.

— Мені дуже неприємно... — почав він.

Та Фрона не дала йому докінчити, наче невдоволена його втручанням.

— Ну, що там! Це пусте! Мені, навпаки, все це страшенно подобається. Проте я дуже рада, що револьвер застряг у кобурі, а то б...

— ... ми не скоро дісталися до берега, — усміхаючись, докінчив тактовно офіцер.

— Цей чоловік страшенний грабіжник, — провадив він далі, показуючи на перевізника, що підпливав уже до них. — Він заправив рівно двадцять доларів за те, що довезе вас до берега! Та ще й каже — коли б це, мовляв, з чоловіка, то взяв би двадцять п'ять. Він, кажу вам, достеменний розбишака. За ним давно вже плаче шибениця. Двадцять доларів за півгодини праці! Лишень подумати!

— Гей там, обережніш на слові! — застеріг топ, про кого йшлося. Він незграбно причалив, одне весло його впало за облавок. — Ніхто вас не просить ляпати язиком! — додав він задерикувато, викручуючи рукав, що замочився, коли він діставав весло.

— А слух у вас, чоловіче, добрий, — зауважив старший офіцер.

— Кулак теж непоганий, — відрубав перевізник.

— Та й язик не дурно пришитий.

— У нашому ремеслі інакше й не можна. До вас, акул, тільки попадешся на зуби, одразу проглинете. Я — розбишака!.. Та хто ж тоді ви? Напхають у своє корито тисячу пасажирів, як тих оселедців у бочку, годують покидьками, мов за свиней їх мають, а деруть удвічі дорожче, ніж за перший клас! То хіба я розбишака?

Над верхньою палубою раптом з'явилося чиєсь червоне обличчя і голос зарепетував:

— Чи ви, нарешті, вивантажите мій багаж? Чуєте, містере Терстон? Зараз же! Негайно! П'ятдесят моїх поні на цій вашій паршивій посудині перегризають одне одному горло, і вам кепсько доведеться, коли їх не вивантажите як стій! Кожен день затримки мені стає тисячу доларів! Я цього не потерплю, чуєте? Ви почали дерти з мене шкуру від тої хвилини, як ми вирушили з Сіетла!

Годі! Пеклом присягаюся, що я геть розпуджу всю вашу компанію, хіба не я буду! Чуєте, це я кажу, Тед Фергюсон! Коли вам дорога ваша шкура, то ворухіться! Чули?

— То це я розбишака!.. — бурмотів тим часом перевізник. — Я — розбишака!

Містер Терстон, заспокійливо махнувши рукою червонопикому добродієві, звернувся до дівчини:

— Я б з найбільшою охотою сам довів вас до берега, та ви ж бачите, скільки маю клопоту! До побачення! Щасливої дороги! Я зараз покличу матросів і накажу відшукати ваші речі. Ви їх одержите на складі взавтра рано.

Вона злегка сперлась йому на руку і спустилася в човен.

Хистке суденце під вагою її тіла раптом гойднулося й зачерпнуло води, що залила доверху їй черевики, але Фрона, немовби нічого й не трапилось, спокійно сіла на кормі, підібгавши під себе ноги.

— Почекайте! — крикнув офіцер. — Так же не можна! Верніться назад, міс Велс. Я вже вам якось дістану одну з наших шлюпок.

— Перше я вас у пеклі побачу! — заперечив перевізник, відпливаючи. — Пустіть! — вигукнув він погрозово.

Містер Терстон, що міцно вхопився за стерно, за свою лицарську поведінку був нагороджений добрячим ударом весла по пальцях. Тоді він, забувши про всі приписи ґречності, а так само й про міс Велс, вилаяв перевізника довгою промовистою лайкою.

— На мою думку, ми б могли розпрощатись чуліше, — сказала міс Велс і голосно засміялась.

— О господи, — промимрив офіцер, скидаючи шапку та чемно кланяючись. — Оце-то жінка! — І зовсім несподівано він відчув непереможне бажання завжди бачити перед собою сірі очі Фрони Велс. Він не вмів аналізувати свої почуття, не знав, звідки взялося таке бажання, але почував, що ладен був би піти за нею на край світу. Його професія здалася йому огидною, йому захотілось усе кинути й

помандрувати за нею туди, в Клондайк. Але глянувши на борт пароплава, на червоне обличчя Теда Фергюсона, він схаменувся. Мрія, що на хвилину була захопила його, розвіялась...

Плюсь! Перевізникове весло, незграбно занурившись у хвилі, хлюпнуло водою Фроні на обличчя.

— Маю надію, ви на мене не гніваєтесь, міс, — виправдувався він. — Я стараюсь, як можу, але цього, видно, замало.

— Та нібито й так, — одказала вона добродушливо.

— Правду мовити, не люблю я моря, — провадив збентежений перевізник, — але мені доконче треба як-небудь чесно здобути грошенят, і мені здається, що такий спосіб найкращий. Я вже давно був би в Клондайку, коли б мені хоч крихту поталанило. Я вам скажу, як усе склалось. На половині дороги, коло Вітряного Рукава, в мене пропали всі мої речі, а я вже перетарабанив їх через перевал.

Хлюп! Плюсь!.. Фрона витерла обличчя, здригаючись від холоду, бо струмок води збігав у неї по спині.

— Ви молодець, — підбадьорював він її, — ви якраз придатні для цієї країни. Ви простуєте далі, в глиб краю?

Вона весело кивнула головою.

— А їй-бо, ви молодець... Отже, коли пропало моє причандалля, я повернувся на берег і вирішив набути все знову. Через те я й заправив таку ціну. Маю надію, що вона не дуже вас обтяжить. Запевняю вас, міс, я не гірший за інших. Я мусив викласти сотню за це старе корито, а в Штатах за нього дали б хіба десять доларів. Тут на все такі ціни. Туди далі, в Скагвею, ухналі коштують по чверть долара за штуку. Зайдеш, наприклад, до бару, замовиш собі віскі, а за віскі півдолара. Що ж тут

чинити? Вип'єш віскі, кинеш на прилавок два ухналі, й квит. Ніхто не скаржитись. Ухналі там ходять за дрібні гроші.

— Ви мужній чоловік, коли після таких пригод знову важитесь у цю дорогу. Як вас на ім'я? Може, ми там де зустрінемося.

— Кого? Мене? О, мене звуть Дел Бішоп, копач. Коли нам доведеться де здибатись, то я з вами поділюся останньою сорочкою, чи то, я хотів сказати, останнім шматком хліба.

— Дякую, — відказала дівчина, лагідно усміхаючись. Вона вміла шанувати все, що йшло від щирого серця.

Він перестав веслувати й знайшов під ногами у воді старого щербатого черпака.

— Не завадило б вам трошечки вичерпати воду, — зауважив він, кидаючи черпака до неї. — Човен ще гірше протікає, як оце його здавило.

Фрона в думці посміхнулася, підтикалась і взялася до роботи. Щоразу, як човен поринав у воду, на обрії, немов велетенські хвилі, то підіймались, то влягали поорані глетчерами гори. Час від часу вона зупинялась на хвилину, щоб трохи відпочила спина, і дивилась на людний берег, що до нього вони прямували, та на морську протоку. Протока врізувалася далеко в берег, і в ній об'якорилось яких двадцяттеро великих пароплавів. Від берега до пароплавів і назад снували човни, баржі, каное і ще безліч різних маленьких суденець.

"Людина — невтомний трудівник, вічний борець з ворожими стихіями", — думала Фрона, пригадуючи своїх учителів, що до їхньої мудрості вона прилучилася під час лекцій та власних студій пізніми вечорами. Вона була дитина свого віку і чудово розуміла природний світ та його явища. І вона любила цей світ глибоко, ба навіть поважала його.

Деякий час чути було тільки хлюпотіння води під веслами Дела Бішопа. Раптом у нього промайнула одна думка.

— А ви не сказали мені свого ім'я, — промовив він з поблажливою ґречністю.

— Я звуся Беле, — відповіла вона, — Фрона Велс.

На обличчі в нього відбилася величезна пошана, сливе побожність.

— Ви Фрона Велс? — промовив він повагом. — То Джекоб Велс ваш батько?

— Так, я дочка Джекоба Велса, до ваших послуг. Він протяжисто свиснув і покинув весла.

— Ну як так, то вертайтесь на корму та підібгайте ноги, а то вони зовсім у вас промокнуть, — скомандував він. — І киньте оту виливку!

— Хіба я погано працюю черпаком? — обурилась Фрона.

— Та не те! Ви працюєте якнайкраще... Але ви... ви...

— Я зовсім не змінилася з тієї хвилини, як ви дізналися, хто я така. Веслуйте собі — то ваша робота. А я свою робитиму.

— Ні, ви таки справді молодець! — вигукнув він у захваті і знову взявся до весел. — То це Джекоб Велс ваш батько! Як це я зразу не догадався?

Коли вони причалили до піщаної обмілини, що завалена була паками різного краму й захрясла людом, Фрона затрималася потиснути руку своєму перевізникові. І хоч цей вчинок з боку жінки, що найняла його для

виконання певної роботи, здався перевізникові трохи чудним, та на те вона була дочка Джекоба Велса.

— Пам'ятайте, мій останній шматок хліба то ваш, — нагадав він, не випускаючи її руки.

— І ваша остання сорочка також. Не забувайте цього!

— Одначе ви-и-и молодчага! — вирвалось у нього, коли він востаннє потиснув її руку. — Далебі!

Коротка сукня не стримувала її вільних рухів, і Фрона з приємним подивом завважила, що замість дріботіти, як то звичайно на міських вулицях, вона ступала тепер широко й легко, ходою людини, звиклої до далеких подорожей і нестатків. Не один шукач золота, поглянувши на її щиколодки, на дужі литки в сірих гетрах, думав собі про неї те ж саме, що й Дел Бішоп. А хто хоч раз глянув їй в обличчя, той обов'язково глядів ще на неї, бо її лице було щире й товариське, а в очах тремтіла ледве помітна усмішка, завжди ладна спалахнути, освітити все обличчя, скоро всміхнуться до неї чийсь інші очі. Усмішка її бувала різна — весела чи співчутлива, пустотлива чи насмішкувата, — залежно від того, які почуття її викликали. А часом усе обличчя променилося в неї усмішкою, — усмішкою, що завжди була щира й приязна.

Цим разом Фрона мала багато причин усміхатись, коли, перетинаючи піщану відмілину, поспішала крізь натовп до рубленого будиночка, на який вона вказувала містерові Терстону.

На березі ж час, здавалося, повернувся назад, і транспорт набув первісних форм. Люди, що ніколи в житті не носили нічого, крім маленьких пакуночків, поробилися в'ючаками. Ніхто не йшов рівно, піднявши голову, — всі, зігнувшись, як дуга, важко переставляли ноги. В'ючне сидло — це була власна спина, і на цих спинах уже починали натиратися садна від ременів. Люди спотикались під незвичним тягарем,

ноги плутались, як у п'яних, роз'їжджалися в різні боки; нарешті, їм темніло в очах, і вони падали край дороги разом із своїми клунками. Інші, насилу стримуючи радість, вантажили своє манаття на двоколісні візки і бадьоро тягли їх, поки застрявали десь на повороті, де дорогу заступали величезні кам'яні валуни. Там вони спізнавали закони мандрів по Алясці, кидали свої візки або котили назад і збували їх за шалену ціну якому новакові, що допіру вийшов на берег. Новаки, оперезані кольтами, набоями, мисливськими ножами — цього добра набиралось фунтів на десять, — бадьоро виступали в дорогу, але невдовзі насилу пленталися назад, кидаючи в розпуці револьвери, набої, ножі. Так задихаючись, обливаючись потом, покутували Адамові сини гріх свого далекого пращура.

Фроні було ніяково серед цього бурхливого людського потоку, серед людей, наче збожеволілих від жадоби золота. Навіть ця добре знайома місцевість, де кожен крок нагадував дівчині минуле, тепер, через цих чужинців, що метушилися, мов неприкаяні, здавалась їй якоюсь іншою. Чужими здавалися навіть старі, такі знайомі межові кілки. Все було, як колись, і водночас усе інакше.

Тут, у цій зеленій долині, де вона бавилась у дитинстві, де лякалася свого голосу, що переливався луною від глетчера до глетчера, — тут тепер никали вперед і назад тисячі людей, столочуючи ніжну траву, порушуючи тишу мовчазних скель. А там далі, в дорозі, були ще тисячі, а за Чілкутом — ще тисячі. По всьому узбережжю Аляски аж до самого Горну, скрізь, скрізь десятки тисяч людей, що підкорили собі й вітер і пару, вічних мандрівників з усього світу.

Як і колись, шумить та клекоче Дая, збігаючи до моря. Та предковічні її береги потоптані безліччю ніг людських, і люди безкраїми лавами тягнуть мокрі кодоли, а тяжко навантажені човни плывуть за ними проти води. Воля людини змагається з волею річки, і люди, перемагаючи, кепкуючи над старезною Даєю, все глибше та глибше втоптують дорогу для тих, хто прибуде пізніше.

Двері до складу, крізь які Фрона, бувало, часто бігала сюди й туди, де з страхом дивилась на таке незвичне для неї явище, як заблуканий мисливець або купець, що торгує хутрами, — зараз обложила галаслива юрба. Колись-то, як прийде кому лист "до запитання", — всі дивом дивуються, а тепер, заглянувши в вікно, вона побачила величезну, аж до стелі, купу листів. За цими ось листами й допоминався галасливо натовп. Перед складом, знадвору коло ваги, також товклися люди. Індіянин-носій кидав свою ношу на вагу, її власник-білий занотовував у записній книжці, скільки вона важить, і на вагу кидали іншу ношу. Кожна ноша була перев'язана ремінням, наладована для важкого переходу через Чілкут. Фрона пробилася вперед. Її цікавила ціна за перенесення вантажу. Згадалось їй, як колись за ношу для одного носія плачено по шість центів, себто сто двадцять доларів за тонну.

Якийсь новак важив своє добро. "Вісім центів", — звернувся він до індіян, заглянувши перше до свого путівника. Індіяни глузливо зареготалися і одказали гуртом: "Сорок центів!"

Новак похнюпився й заклопотано озирнувся. В очах у Фрони він помітив співчуття, і їй здалося навіть, що він пильно на неї подивився. Насправді ж то він вираховував, скільки доведеться виплатити за три тонни, рахуючи по сорок доларів за сто фунтів.

— Дві тисячі чотириста доларів за тридцять миль! — вигукнув він. — Що мені робити?

— Краще платіть по сорок центів, — порадила Фрона, знизавши плечима, — а то вони зараз познімають ремені.

Чоловік подякував за раду, та не послухав її і далі торгувався. Один індіянин виступив наперед і почав розв'язувати ремені. Новак завагався, і саме як він ладен уже був поступитись, носії підняли ціну до сорока п'яти центів. Він тільки осміхнувся й кивнув головою, погоджуючись, коли тут підійшов ще один індіянин і почав збуджено про щось шепотіти носіям.

Почулися радісні вигуки, і, поки новак добрав, що до чого, індіани поскидали ремені й пішли геть, радісно сповіщаючи всіх, що ціна за приставку вантажу до озера Ліндермен підскочила до п'ятдесяти центів.

Натовп біля складу раптом чомусь захвилювався. Всі заклопотано перешіптувались, пильно вдивляючись у трьох чоловіків, що з дороги наближались до складу. А ті три нічим не відрізнялися від інших шукачів золота. Вдягнені були погано, майже в лахміття. Десь-інде, серед порядного товариства, сільський поліцай зараз би зацікавився ними і заарештував їх, як волоцюг.

— Француз Луї, — перебігало з уст в уста.

— Має в Ельдорадо три заявки, — промовив до Фрони її сусіда. — Варті не менш як десять мільйонів.

Коли глянути на француза Луї, що йшов попереду своїх товаришів, аж ніяк цього не подумалося б. Загубивши десь, певне в дорозі, шапку, він недбало пов'язав голову витертою шовковою хусткою. І хоч мав він отих десять мільйонів, сам ніс свого клунка на широких плечах.

— А другий хто?

— Біл Свіфтвотер, теж король Ельдорадо.

— Та невже? — спитала Фрона, не діймаючи віри.

— Авжеж! — вигукнув той самий. — Його портрет надруковано в усіх газетах, що вийшли протягом останніх шести тижнів. Гляньте! — Він розгорнув газету. — Портрет дуже схожий. Я так часто дивився на нього, що впізнаю його пику серед тисячі.

— А третій? — поспитала вона, мовчки схиляючись перед таким авторитетом.

Її інформатор піднявся навшпиньки, щоб краще роздивитись.

— Не знаю, — признався він ніяково і вдарив по плечу свого сусіду. — Це хто? Отой худорлявий, голений? В синій сорочці, з латкою на коліні?

В цю хвилину Фрона радісно скрикнула й кинулася вперед.

— Мете! Мете Маккарті!

Чоловік з латкою щиро потиснув їй руку, хоч і не впізнав її, і недовіжливо поглянув на неї.

— Ви мене не пізнаєте! — вигукнула Фрона. — Ні, ні, не кажіть мені, що впізнали! Коли б не було тут стільки глядачів, я обняла б вас, старий ведмедю!.. От і пішов Великий Ведмідь додому, до своїх Маленьких Ведмежат, — почала вона повагом. — А Ведмежата були дуже голодні. І Великий Ведмідь сказав: "Відгадайте, що я вам, дітки, приніс?" Одне Ведмежа сказало, що ягоди, а друге сказало, що рибу лосося, а третє сказало, що їжатця. Тоді Великий Ведмідь засміявся: "Хо-хо!"—і сказав: "Ні, я приніс чудову, велику, гладку людину!"

Що далі він слухав, то більше починав собі щось пригадувати — це було видно по ньому, і коли Фрона замовкла, обличчя його зморщилось і він засміявся якимсь особливим, тихим сміхом.

— Та я вас, далебі, знаю, — сказав він, — тільки ніяк не можу згадати, хто ви така.

Вона показала на склад, з обавою дивлячись на нього.

— Ага, згадав! — Він одступив на крок, уважно приглядаючись до Фрони. Тут на його радісному обличчі раптом проступило розчарування. — Ні, цього не може бути! Я помилився. Ніколи не могли ви жити в цій халупі, — він показав на склад.

Фрона енергійно закивала головою.

— То це все ж таки ви! Маленька сирітка з золотою кучмою, яку я так часто розчісував! Маленька чарівниця, що босоніж бігала по цьому камінні!

— Так, так! — радісно підтвердила вона.

— Маленьке чортеня, що викрало запряжку собак і серед лютої зими помандрувало на перевал, щоб довідатись, де кінчається світ!.. — А все це наробили чарівні казки старого Мета Маккарті!

— О Мете! Любий старий Мете! Чи пам'ятаєте, як я пішла купатись із сиваськими дівчатками з індіанського табору?

— І я тоді за коси витяг вас із води!

— І загубили новісінького чобота.

— Та чому ж не пам'ятати! Це був страх який ганебний вчинок! А за чоботи я заплатив десять доларів у крамниці, вашому ж таки батькові.

— А потім ви через перевал помандрували в глиб країни і ми більше про вас нічого не чули. Всі гадали, що ви померли.

— Пам'ятаю це як сьогодні! Ви плакали в мене на руках і не хотіли на прощання поцілувати свого старого Мета. А проте ж поцілували-таки! — додав він з виглядом переможця. — Поцілували, коли зрозуміли, що я справді вас покидаю. Яка ви тоді були кришиночка!

— Я тоді мала тільки вісім літ.

— А минуло вже дванадцять з того часу. Дванадцять довгих років провів я в глибині країни, ні разу не показувався між люди... Вам тепер має бути двадцять років?

— І я вже на зріст майже вас догнала, — додала, кивнувши, Фрона.

— Гарна з вас вийшла жінка — висока, струнка... — Він оглянув її критичним оком. — От тільки не завадило б бути трохи огряднішою.

— Не в двадцять же років, Мете! — заперечила вона. — Не в двадцять! Ось помацайте мою руку й побачите! — Вона зігнула руку й показала йому, як напружилися м'язи.

— М'язи сильні, — погодився він, доторкуючись до її руки. — Можна подумати, що ви добували шматок хліба тяжкою працею.

— О, я вмію кидати списа, знаю бокс, фехтування, — хвалилась вона, прибираючи відповідну поставу. — Вмію плавати, пірнати, скакати через мотузок двадцять разів упідряд, ходити на руках.

— То це вас так там учили! А я думав, що ви їздили вивчати різні науки, — сказав він незадоволено.

— Тепер, Мете, нові методи навчання. Тепер вас уже не відсилають додому з головою, начиненою всякими науками...

— ... та з такими кволими ногами, що вони не можуть здержати цієї вченої голови! Ну гаразд, дарую вам ваші м'язи.

— А як ваші справи, Мете? — запитала Фрона. — Як вам велося цих дванадцять років?

— Погляньте на мене. — Він широко розставив ноги, високо підняв голову, виставив уперед груди. — Перед вами стоїть містер Мет Маккарті, один з королів славетної династії Ельдорадо, і все це він здобув своїми власними руками. Мої володіння безкраї. Тепер у мене за одну хвилину добувається більше золотого піску, ніж я бачив за все своє попереднє життя. Тепер я їду в Штати розшукати собі спадкоємців. Я переконаний, вони повинні бути. В Клондайку знайдеш досхочу золота, але доброго віскі там немає, і я собі постановив, хоч кров з носа, випити справжнього віскі ще до смерті. А тоді вернуся в Клондайк керувати своїм майном. Слово честі, я один з королів Ельдорадо, і коли вам щонебудь таке буде потрібно, я радо позичу.

— Ви й тепер той самий старий Мет! Жодної зміни! — засміялася Фрона.

— А ви та сама чистокровна Велс, хоч м'язи у вас, як у призового борця, а мозок, як у філософа. Ну, ходімо, наздоженем Луї та Свіфтвотера. Кажуть, що Енді досі завідує складом. Побачимо, чи впізнає він мене, чи не вицвів мій образ на сторінках його спогадів.

— І мій теж, — Фрона схопила його за руку. У неї була кепська звичка хапати за руку тих, кого вона любила. — Вже десять літ минуло, відколи я виїхала звідси.

Ірландець пробивав собі дорогу серед натовпу, наче копер, і Фрона легко проходила слідом за ним. Новаки дивилися на них з пошаною, мов на якихось богів Півночі. Навколо знову загомоніли.

— Що це за дівчина? — запитав хтось. І Фрона, переступаючи поріг складу, почула початок відповіді: — Це дочка Джекоба Велса. Ви не чули ніколи про Джекоба Велса? Де ж ви досі були?..

РОЗДІЛ II

Вона вийшла із світлого березового гаю, і з першим промінням сонця, що золотило їй розплетені коси, подалась легкою ходою через росяну луку. Земля, пересичена вільгістю, стелилась під ноги м'яким килимом, а мокра трава, б'ючись об її коліна, розсипала довкола росу, що горіла на сонці, мов краплі-самоцвіти. Дівоче лице грало ранковим рум'янцем, очі сяяли молодістю і любов'ю. Зрісши серед природи, що була їй за матір, Фрона палко любила старі дерева, зелені буйні трави і радісно прислухалась, як з тихим шелестом прокидалась від сну природа, вдихала пахощі вогкої землі.

Там, де горішній край луки стикався з вузькою темною смугою гаю, серед кульбаб із голими стеблами та яскравих зозулиних черевичків вона знайшла пучок великих фіалок, того різновиду, що росте на Алясці. Впавши на землю, вона заховала обличчя в запашні свіжі квітки, руками прихилиючи до скронь пурпурові голівки. Вона не соромилась своєї експансивності. Багато років блукала вона серед знегод, бруду і гарячкості великого світу, а тепер повернулась назад, усе така сама проста, чиста й здорова. І вона раділа, лежачи на землі, поринаючи думками в минуле, в ті часи, коли весь світ для неї вміщався в обрії, коли вона хотіла опинитись за Перевалом, щоб побачити "край світу".

В дитинстві вона жила невимушено й вільно і знала небагато життєвих приписів, зате дуже суворих. Їх можна було сформулювати виразом, який вона вичитала в пізніші роки: "Віра в їжу та притулок". "Це була батькова віра", — думала Фрона, згадуючи, з якою пошаною вимовляли люди його ім'я. Вона перейнялася цією вірою, — вірою, що вона перенесла з собою через "край світу", — туди, де людина, відійшовши від давньої правди, створила собі нові, егоїстичні догми, казуїстикою підперті. Цю віру вона зберегла й принесла з собою назад і залишилась така ж чиста, молода, радісна. Все це дуже просте, — думала вона. — Чому б їм не вірити в те, у що вона вірить — в їжу та притулок? Чому б не вірити в довгі мандрівки, в мисливський табір? Чому б не бути однієї віри з дужими, міцними духом людьми, що сміливо ставлять чоло несподіваній небезпеці, що одважно зустрічають смерть на суходолі чи на морі? Чому б не так? Віра Джекоба Велса, Мета

Маккарті, індіанських хлопчиків, з якими вона колись гралась, індіанських дівчаток, з якими вона ладнала війни, віра вовкодавів, що везли санки і що бігали разом з нею по снігу, — це здорова, життєва, потрібна віра. Так вона думала і була щаслива.

Вільшанки дзвінко вітали її з березового гаю, і слух її наповнили звуки дня. Десь далеко подавала голос куріпка, пищала білка, перескакуючи над її головою з гілки на гілку, з дерева на дерево. Річки не видно було, та звідти долинали людські голоси. То шукачі золота, розбудившись, торували далі свій важкий шлях на Північ.

Фрона підвелася, відкинула волосся й машинально пішла старою стежкою поміж дерев, прямуючи до табору Джорджа, ватага племені дая. Дорогою їй спіткався голий, наче мусянжовий божок, хлопчик у лахмітних штаненятах. Він збирав хмиз і скинув на неї пильним поглядом через бронзове плече. Фрона весело привіталась до нього на мові дая. Та він тільки крутнув головою, глузливо зареготав і, покинувши свою роботу, гидко вилаявся. Вона не могла зрозуміти, чому він так повівся — давніш такого не бувало, — однаке, коли далі здибала рослявого похмурого індіянину-сітху, то пройшла мовчки, нічого не сказавши.

Табір розташувався на узліссі. Побачивши його, вона зупинилась, вражена. Це не був уже колишній табір, де тісно тулився який десяток халупчин. Тепер тут виросло ціле містечко. Починалось воно на узліссі, потім розбігалось поміж купами дерев у долині і тяглося ген понад річкою, де на причалі стояли в десять і дванадцять рядів довгі каное. Сюди зійшлося стільки племен, скільки в давні часи не сходилось ніколи. Берег захряс ними на добру тисячу миль. Тут були індіани не знаних їй племен з жінками, майном, собаками. Побачила тут Фрона людей з островів Джуно і Ренгела, побачила стіків з-поза Перевалу, що з подивом приглядалися до неї, лютих чілкетів та прибульців з островів Королеви Шарлотти. Одні насуплено й грізно дивились на Фрону, інші знов, — а це було ще гірше — задерикуваті, запанібраті накидали їй веселим оком і, сміючися, говорили погані слова.

Їхнє зухвальство не лякало, а сердило її. Їй було прикро, радість, що відчувала вона, повернувшись у рідний край, затьмарила. Але Фрона невдовзі зрозуміла, що сталося: патріархальні звичаї, до яких вона звикла, живучи при батькові, відійшли назавжди. Ці люди занадто швидко скуштували здобутків цивілізації, і вона далась їм узнаки, мов огнем обпаливши.

Полотнище в одному шатрі було відхилене. Заглянувши туди, Фрона побачила кількох виснажених індіан, що сиділи півколом, підігнувши під себе ноги. Купа побитих пляшок біля входу свідчила, що вони цієї ночі не спали. Якийсь білий, з підступним і хитрим обличчям, здавав карти, а на укривалі, що правило їм за стіл, лежали купами золоті та срібні монети. Ступивши ще кілька кроків, Фрона почула гудіння лотерейного колеса і побачила індіан, чоловіків та жінок, що, газардуючись, пускали на вітер свої загорьовані гроші заради якоїсь там фарбованої нікчемної цяцьки. По деяких халупах було чути недоладні розбиті звуки катеринки.

Одна стара баба, що обдирала коло шатра кору з вербової хворостини, підвела голову й верескливо скрикнула.

— Гі-гі! Тенас Гі-гі! — хвилюючись, прошамкотіла вона беззубим ротом.

Фрона, почувши цей голос, здригнулася. Тенас Гі-гі, Крихітка-Сміх! Це ж індіани так її колись прозвали. Вона обернулася і підійшла до старої.

— Невже ти мене не пам'ятаєш, Тенас Гі-гі? — бурмотіла стара. — А в тебе ж молоді, бистрі очі! Але Ніпоза так скоро не забуває.

— Так це ти, Ніпозо? — гукнула Фрона, повільно підбираючи слова. Вона ж так давно не розмовляла по-індіанському!

— Еге ж, це я, — відповіла стара жінка й увела її в шатро, меткого хлопчика виславши з якимсь дорученням. Вони посідали на землі. Стара

ніжно гладила Фронину руку, заглядала їй у лице своїми каправими примерхлими очима.

— Еге ж, я Ніпоза. Я рано постарілась, як і всі наші жінки. Та сама Ніпоза, що вигляділа тебе, на руках виносила, коли ти ще була малою. Та Ніпоза, що прозвала тебе Тенас Гі-гі. Та Ніпоза, що рятувала тебе від смерті, коли ти хворіла, що збирала в лісі та в полі зілля, варила його та давала тобі пити. Ти мало змінилася, і я зразу тебе впізнала. Я підняла голову, як тільки помітила на землі твою тінь. Але ти таки де в чому й змінилася. Ти виросла велика, струнка, як верба, і сонце вже менше цілує твої щоки, ніж колись цілувало, хоч волосся твоє все таке ж неслухняне і такої ж самої барви, — морської трави, що пливе за водою, — і уста ті самі, що завжди ладні всміхнутися, але не плачуть ніколи. І очі в тебе такі ясні, правдиві, як були в ті часи, коли Ніпоза гудила тебе за пустощі, а твій язик не хотів вимовити брехливих слів. Гай-гай! А інші жінки, що тепер прибувають сюди, не такі, як ти!

— Чому в вас уже не поважають білих жінок? — запитала Фрона. — Коли я проходила вашим табором, чоловіки обсипали мене поганими словами, а коли я йшла через ліс, то навіть хлопчаки казали таке саме. Цього колись не було, в ті давні часи, коли я ще з ними гралась.

— Еге ж, еге ж! — відповіла Ніпоза. — Тепер це так. Але ти на них не марикуй. Не гнівайся на них. Кажу тобі, винні в цьому ваші жінки, що сюди приїжджають. Вони ні про кого з чоловіків не можуть сказати: це мій муж. А це зле. Жінки не повинні такі бути. Вони дивляться на всіх чоловіків безсоромними очима, говорять стидкі слова, серце у них нехороше. Ось чому в нас не поважають ваших жінок. Кажеш ти про хлопчаків — то на те вони й хлопчаки! А чоловіки... Звідки їм знати?

Полотнище в шатрі піднялося, і ввійшов старий дід. Він щось пробурмотів, побачивши Фрону, й сів на землі. Тільки з якоїсь нетерплячої жвавості його рухів можна було здогадатись, як він урадувався її присутності.

— То, значить, Тенас Гі-гі вернулась до нас у ці погані дні? — промовив він різким одривчастим голосом.

— Чому погані, Мускиме? — запитала Фрона. — Хіба ваші жінки тепер не носять барвистішої одежі? Хіба у ваших шлунках не більш борошна, сала та іншої їжі білої людини? Хіба ваша молодь не багатіє, переносючи тягарі та з перевізництва? Хіба вже забувся давній звичай пожертви м'ясом, рибою та ковдрами? Чому ти кажеш, Мускиме, що настали погані часи?

— Все це правда, — відповів він урочистим тоном жерця, і спогад зблиснув йому давнім вогнем в очах. — Все це справді так. Наші жінки ходять у барвистішій одежі. Але тепер на них задивляються білі чоловіки, і вони не хочуть і поглянути на наших юнаків. І через те наше плем'я не росте, і маленькі діти не бігають гуртами по наших таборах. Ось як! У шлунках більш тепер їжі білої людини, але більше й поганого її віскі. Правда, молодь багатіє. Але юнаки проводять ночі за картами, і багатство їхнє зникає, і вони зневажають один одного неподобними словами, зчиняють сварки та бійки, часом і кров проливають. А старому Мускимові мало несуть тепер м'яса, риби та ковдр. Бо й молоді жінки забули давні звичаї, і юнаки вже не вірять у давніх богів. І через те тепер погані часи, Тенас Гі-гі, і старий Муским сумує, ждучи собі близької смерті.

— Ай, ай! Це правда! — хлипнула Ніпоза.

— Безумство твого народу перейшло й на мій народ, — казав далі Муским. — Люди з твого племені прибувають з-за солоного моря, мов ті хвилі морські. Хто знає, куди вони йдуть?

— Ай! Хто знає, куди вони йдуть? — голосила Ніпоза, хитаючись сюди й туди.

— Вони йдуть вперед та вперед, назустріч морозові й холодові, вони йдуть не вгаваючи, хвиля за хвилею!

— Ай, ай! Назустріч морозові й холодові. Це довгий шлях, шлях темряви та голоду. — Стара здригнулася п раптом схопила Фрону за руку, — І ти йдеш туди, за ними?

Дівчина кивнула головою.

— Тенас Гі-гі йде туди? Ай, ай, ай!

Полотнище заворушилось — у намет заглянув Маккарті.

— Так ось де ви, Фроно! А сніданок чекає вже на вас півгодини, і Енді, ця стара баба, аж тремтить з обурення. Добридень, Ніпозо, добридень, Мускиме, — звернувся він до Фрониних співрозмовників. — А втім, навряд чи ви запам'ятали моє обличчя.

Старі відповіли на привітання, але більш нічого не сказали.

— Не гайтеся, дитино моя, — звернувся Маккарті до Фрони. — Мій пароплав відпливає опівдні, і я не матиму коли й надивитись на вас. Та й Енді чекає з гарячим сніданком, і сам гарячкує.

РОЗДІЛ III

Фрона махнула Енді на прощання рукою й вийшла на дорогу. Через плече в неї висів фотоапарат, на спині був маленький подорожній мішок, а в руці, замість альпенштока, вербовий патичок, що їй дала Ніпоза. Одягнена вона була в просту сіру одежу, пристосовану для мандрівки в горах. Матеріалу на таку одежу пішло мало, але вона була простора й не стримувала їй рухів.

З її багажем ще декілька годин тому вирушило дванадцять індіанців під доглядом Дела Бішопа. Напередодні, повернувшись із Метом Маккарті з табору сивашів, вона зустріла на складі Дела Бішопа — він там чекав на неї. Справу, в якій він прийшов, вони залагодили враз. Його пропозиція була ясна й проста. Фрона йде в глиб країни. Він також збирається туди. Їй потрібен провідник. Коли вона ще нікого не знайшла, то він саме той, кого треба. Він не сказав їй, як перевозив на берег, що вже бував у цій країні кілька років тому і знає її дуже добре. Щоправда, води він недолюблює, а мандрувати доведеться найбільше водою, та він цього не боїться. Він взагалі нічого не боїться. Крім того, він завжди ладен битися з ким завгодно й коли завгодно. Щодо платні, то з нього досить, щоб вона закинула за нього словечко Джекобові Велсу, коли вони прибудуть у Доусон, і він матиме все потрібне на цілий рік. Ні, ні, це не значить пайки в майбутній ділянці, він не хоче зв'язувати собі рук. Він заплатить за все, як тільки натовче в свій мішок золотого піску. Ну, то що вона думає з цього приводу? А Фрона таки надумалась, бо ще й не скінчила сніданку, як він уже пішов шукати для неї носіїв.

Вона помітила, що йде швидше, ніж більшість її товаришів подорожніх: всі вони несли на собі важкі клунки, і тому їм доводилось перепочивати що двісті-триста ярдів. Одначе вона насилу могла зійти з гуртом скандинавців, що йшли поперед неї. То були стрункі біляві велетні. Кожен ніс по сто фунтів поклажі, до того ж вони тягли за собою візка, на якому ще було добрих шістсот фунтів. Їхні обличчя сяяли, як сонце, радість життя грала-шумувала в них. Ця робота здавалася їм дитячою забавкою і зовсім не струджувала. Вони жартували поміж себе на своїй незрозумілій мові, кожного зачіпали. З широких грудей у них виривався сміх і лунко розкочувався навкруги. Люди звертали їм з дороги, заздро дивились услід, бо вони підтюпцем бігли під гору, скоком летіли з гори, а ковані колеса на їхньому візку тільки гуркотіли по скелях. Нарешті вони зникли в темному мовчазному лісі і виринули знов уже поблизу річки, коло броду. На піщаній косі лежав утопленик, дивлячись мертвими очима просто на сонце. Якийсь чоловік безперестанку все питав роздратованим голосом: "А де ж його товариш? Хіба у нього не було товариша?" Інших двоє, поскидавши з себе клунки, байдуже перебирали мерцеві пожитки.

Один голосно проказував назву кожної речі, другий перевіряв та записував на шматку брудного грубого паперу. На піску валялись мокрі листи та квитанції. На носовій хустинці лежало кілька золотих монет. А на річці метушилися люди в човнах і не вділяли мерцеві жодної уваги.

Скандінавці глянули на цю сцену, й обличчя у них на хвилину затьмарилися.

— А де ж його товариш? Хіба у нього не було товариша? — роздратовано спитав і їх чоловік.

Вони тільки похитали головами — вони не розуміли по-англійському.

Потім підійшли до берега, ступили у воду. З того боку хтось застережливо крикнув до них. Вони зупинилися й почали радитись. Тоді знову рушили вперед. Ті, що порались коло пожитків утопленика, повернулися й стали стежити за ними. Вода ледве сягала скандінавцям до пояса, але течія була прудка, і вони, бредучи, спотикались, а візка іноді потоком хилило вбік. Фрона відчувала, що у неї аж дух перехопило. Та найстрашніше місце вони вже перейшли. Двом переднім вода тепер доходила тільки до колін.

Раптом у того, що був ближче до візка, з плеча зсунувся ремінь. Клунок його перевісився набік, і він втратив рівновагу. В ту ж хвилину його сусід спіткнувся, й обидва враз попадали в воду. Інших двох також збило з ніг, коли візок перекинувся і вода потягла його від броду на глибину. Ті два, що були попереду і вже майже вийшли з води, кинулись назад і вхопились за мотузки, щоб витягти візок. Але навіть для них, велетнів, це було понад силу. Цаль за цалем вони подавалися вниз, до виру.

Клунки тягли скандінавців на дно. Лише один, той, у якого зсунувся ремінь, тримався. Він виринув і поплив, тільки не до берега, а за водою — хотів допомогти товаришам. Двісті футів нижче по течії з води стриміла

гостра зубчаста скеля. Тут їх і винесло на поверхню. Візок, все ще навантажений, вплив перший. Одне його колесо було розбите геть удрузки. Він кілька разів перекинувся в воді і знову затонув. За візком виринули люди, всі купою, мішма. Їх било об гостре каміння й зносило все далі, всіх, крім одного. З десятеро човнів кинулось їх рятувати, і Фрона, теж у каное, бачила, як він чіплявся закривавленими пальцями за камінь. Вона бачила його бліде обличчя, його надлюдські зусилля. Одначе він не зміг утриматись, і його понесло далі, — саме в ту мить, як підпливав до нього товариш, вільний від клунка... Обидва знову зникли під водою, потім показалися на хвилинку на більш мілкому місці, усе ще не здаючися.

Того, що плив окремо від інших, урятували з човна, а решта зникла в глибокій, прудкій річці. З чверть години човни даремно шукали їх. Нарешті знайшли їхні трупи на мілині, за виром. Від човна, що йшов проти течії, відв'язали мотуз, випрягли з чийогось воза пару коней і витягли страшну поклажу на берег.

Фрона подивилась на п'яťох молодих велетнів, що з потрощеними кістками лежали в болоті. Тепер їм до всього вже було байдуже — все для них закінчилося. Вони все ще були припряжені до візка, непотрібні клунки все ще висіли за плечима. Шостий сидів коло них, мов громом прибитий, на очах ні сльозинки. А за яких десять кроків від них безупинним потоком котилося життя, і Фрона, замішавшись у цей потік, рушила далі.

Темні гори, вкриті ялиновим лісом, насувались аж до річища Даї, і волога земля, що ніколи не бачила сонячного проміння, під ногами перетворювалась у багнюку й трясовину. Тоді люди протоптували іншу стежку. І тих стежок скрізь було багато. Ідучи такою стежкою, Фрона натрапила на чоловіка, що безтурботно лежав боком у болоті, розкинувши ноги. Одну руку йому притисло до землі вагою його власного тіла та ще й клунком. Одна щока вгрузла в грязюку, проте обличчя його було спокійне. Побачивши Фрону, він одразу зрадів, і в очах йому заграла посмішка.

— Ну те й довго ви барилися! — звернувся він до неї. — Я вже тут вас цілу годину дожидаю.

— Отож-бо, — казав він далі, коли Фрона нагнулася над ним. — Відстебніть ременя. От каторжна пряжка! Я ніяк не міг до неї дістатись.

— Ви не забилися? — запитала Фрона.

Він скинув клунка, стрепенувся й помацав звихнену руку.

— Ні! Цілий, мов новенький долар! Спасибі вам. Навіть не вдарився. — Він випростався і обтер брудні руки об гілки найближчої ялини. — Завжди мені не щастить! Зате хоч добре віддихав, так що нічого нарікати. Бачте, я спіткнувся об корінь та й простягся. Лежу, як мала дитина, не підведусь ніяк. А все та пряжка: не дістану до неї, та й годі! Цілу годину пролежав. Бо люди всі беруться нижньою стежкою.

— Чом же ви не гукнули нікого?

— Щоб хтось ліз до мене на гору сюди? Вони й так потомились, аж падають. Ні, це вже пробачте. Нічого ж такого важливого не трапилось! Коли б хто примусив мене дертися до нього на гору тільки через те, що він спіткнувся, я, певне діло, витяг би його з болота, але потім втовкмачив би знову туди, ще й не раз. Врешті я був певний, що як-не-як, а хтось таки надійде.

— Е, то ви таки молодчага! — гукнула Фрона, згадавши слова Дела Бішопа. — Для цієї країни ви придатні.

— А так, — відповів він, закинувши на плечі клунок та бадьоро вирушаючи в дорогу. — Добре я одначе віддихав.

Стежка через болото прикро спускалася до річки. Пінява вода, шумуючи, обмивала струнку сосну, що лежала впоперек річки замість

кладки. Гнучкий стовбур під тиском течії ритмічно погойдувався, а ноги носіїв, що ним перейшли, вигладили його змиту водою поверхню. Перед Фроною було вісімдесят футів дуже небезпечного шляху. Вона ступила на стовбур, що захитався під її ногою, почула ревіння хвилі, побачила, як шалено рине вода, — і повернула назад. Тут вона порозв'язувала шнурівку в своїх черевиках — ніби для того, щоб міцніш її позатягати. Тим часом з лісу вийшов гурт індіан і почав болотом сходити до річки. Попереду було троє-четверо чоловіків, за ними багато жінок, усі навантажені величезними клунками. За жінками дріботіли діти, теж з клуночками на плечах, а позад усіх, висолопивши язики та важко дихаючи, йшли із вантажем п'ять чи шість собак.

Індіани скося поглянули на Фрону, і один щось промовив стиха. Фрона не почула його слів, але стриманий сміх, що перебіг натовпом, промовляв ясніше за слова. Обличчя її спалахнуло, вона почувала себе зневаженою, одначе вдала, що нічого не розуміє. Провідник їхній станув набік, і всі індіани, один по одному, перейшли непевною кладкою через річку. На середині річки стовбур під вагою людського тіла вгинався аж під воду, і тоді доводилося ступати по кісточку в бурхливих холодних хвилях. Але навіть маленькі діти переходили не вагаючись. За ними перейшли собаки. Вони скиглили, відступали назад, але люди їх підгонили. Коли вже всі перейшли, старший їхній звернувся до Фрони.

— Ідіть битим шляхом, — сказав він, показуючи на гору. — Вам краще пройти битим шляхом. Хоч воно й далі, та для вас зручніше.

Але вона хитнула головою й почекала, поки він перейде на той бік. В ній прокинулись гордощі, не тільки її, а й цілої раси. І ці останні переважили над самолюбством. Вона ступила на кладку на очах у тубільців і рушила в білий пінявий вир.

Проходячи стежкою, вона побачила якогось чоловіка, що сидів край дороги й плакав. Клунок його, обв'язаний невмілими руками, валявся на землі. Одного чобота він скинув. Його нога вся вкрилася пухирями і страшенно розпухла.

— Що таке сталося? — спитала Фрона, зупинившись.

Він глянув перше на неї, потім униз, туди, де в темряві, немов живе срібло, виблискувала річка Дая. Сльози ще застидали йому очі, і він не переставав хлипати.

— Та що таке? — спитала вона знову. — Чи я не можу чим вам допомогти?

— Ні, — одказав він. — Як ви мені допоможете? Я покалічив собі ноги, мало не зламав хребта, стомився до смерті. Яка тут може бути поміч?

— Ну, це нічого! — сказала вона бадьоро. — Могло трапитись і гірше! Подумайте про тих, що тільки-но вийшли на берег. Мине добрих два тижні, поки вони доплентаються з своїми клунками сюди. А ви вже тут!

— Але ж мої товариші покинули мене і пішли вперед, — хлипав чоловік, немов хотів розжалобити її своїм голосом. — Я один тут, як палець, — скаржився він далі. — І не можу ступити й кроку. Подумайте про мою жінку, про дітей. Вони залишилися в Штатах. Коли б вони тепер поглянули на мене! Я не можу до них повернутись, далі йти теж не можу. Сили не вистачає. Я не можу працювати, як коняка. Не на те я вродився, щоб робити конячу роботу. Я помру. Знаю, що помру, коли буду так важко працювати. Що маю чинити?

— А чому ваші товариші покинули вас?.

— Бо я не такий дужий, як вони. Бо я не міг нести такої ваги, як вони. Вони насміхалися з мене і, нарешті, покинули зовсім.

— Вам ніколи не доводилось так надсаджуватися? — спитала Фрона.

— Ні.

— Ви маєте вигляд здорової, дужої людини. І важите ви не менш, як сто шістдесят п'ять фунтів, авжеж?

— Сто сімдесят, — поправив він.

— По вас не видно, щоб ви коли на що хворіли. Були ви коли-небудь хворі?

— Ні.

— А хто ваші товариші? Гірники?

— Вони ніколи не були гірниками. Вони працювали в тій установі, що й я. Ось чому мені кривдно! Ми працювали разом багато років, а тепер вони пішли, покинули мене одного, і все тільки через те, що я не міг іти так швидко, як вони.

— Друже мій! — Фрона відчула, що в ній заговорила представниця її расп. — У вас стільки сили, як і в них. Ви можете так само працювати, як вони, можете понести таку саму вагу. Ви тільки слабкодухі. А тут не місце для слабкодухих. Ви не можете так працювати, як кінь, тільки тому, що не хочете. Ця країна таких не потребує. Для Півночі потрібні дужі люди, дужі духом, а не тілом. Тіло — то ще пусте. Тож вертайтеся в Штати. Ви нам не потрібні. Коли ви підете далі, то загинете. А що тоді буде з вашою жінкою, з діточками? Спродайтесь тут і повертайтеся додому. За три тижні будете вдома. Прощайте!

Вона проминула Овечий табір. Десь вище в горах під тиском підземних вод рушив з місця величезний глетчер, і вузьким скелястим міжгір'ям посунули вниз тисячі тонн льоду й води. Стежка ще ослизла від намулу. Люди погноблено метушилися серед перекинутих наметів та ям, де зберігалася живність. Дехто, гарячково поспішаючи, копав землю, а ті трупи, що непорушно лежали край дороги, без слів пояснювали причину цієї хапливої роботи. Кількасот ярдів далі усе ще тривала руїнницька

робота потоку. Люди тікали, рятуючи життя. Щоб хоч хвильку одсапнути, вони складали свої речі на каміння, що де-не-де витикалося, а тоді знову бралися до каторжної праці.

Полуденне сонячне проміння вогнем палило скелю Вага. Лісу тут уже не було, і від голого каміння розходилася страшенна пекота. По боках смугами тягнувся лід, місцями виглядала понура, гола земля, а над усім підносив свою обвітрену вершину Чілкут. По нерівному незарослому схилу виткою вервечкою караскалися люди. І цій вервечці кінця-краю не було. Починалась вона внизу, біля останніх карлуватих кущів, тяглася, чорніючи, блискучим крижаним полем, і вилялася повз Фрону, що сиділа, підсилюючись, при дорозі. Вона в'юнилась усе вище та вище по крутовині, тоншала, ставала ледве помітною й зникала, нарешті, по той бік хребта.

У Фрони на очах вершина Чілкуту повилася туманом та хмарами. І закрутилася злива й хуртовина над пігмеями, що повзли по його узбіччю. Денне світло погасло, і ніч запала надворі, та Фрона знала, що десь там, угорі, довгою стрічкою, мов мурашки, все вище й далі дряпаються люди. І вона аж затремтіла від думки про одвічне прагнення людини панувати над природою, і ця думка додала їй нової сили, і вона відважно прилучилася до валки, яка виходила з бурі там, позаду, і знову ховалась у бурю онде попереду.

У вихристому тумані Фрона перейшла самий Перевал і, чіпляючись руками й ногами, сповзла схилом згаслого вулкана — могутнього пращура Чілкуту. На березі темного озера, що заповнило жерло вулкана, Фрона зупинилась. Озером ходили сердиті, вкриті білою піною хвилі. Берег був поритий сотнями ям, повних різної поклажі, що чекала перевозу. Та на озері не було видно жодного човна. На скелі під старою парусиною стояв хисткий наметик, зроблений з жердин. Фрона розшукала його власника, молодого хлопця з щирим обличчям, розумними чорними очима та енергійним підборіддям. Так, він справді перевізник; тільки сьогодні він не працює. Озеро занадто бурхливе, щоб перевозити. Звичайно він бере за перевіз по двадцять п'ять доларів з

пасажира, але сьогодні він нікого не везтиме. Адже він уже сказав, що сьогодні розходилася завелика хвиля. Ото через це.

— Ну, а мене ви, мабуть, перевезете? — спитала Фрона. Він хитнув головою і поглянув на озеро.

— З того боку хвиля ще більша. Навіть великим дерев'яним човном не доберетесь. Один човен відважився вийти з кількома пасажирами, і його віднесло до західного берега. Всі бачили. А звідти, треба вам знати, немає дороги, отже, обійти кругом озера неможливо. Їм доведеться там і отаборитися, поки притихне буря.

— А все ж їм краще, ніж мені. Всі мої речі в Щасливому таборі, і мені не випадає тут залишатись. — Фрона ласкаво усміхнулася, та в її усмішці не було благання, ані сліду тої жіночої безпорадності, що намагається викликати в дужому чоловікові лицарські почуття. — Подумайте ще раз та вже перевезіть мене.

— Ні!

— Я вам заплачу п'ятдесят доларів.

— Кажу, що ні!

— Та я ж нітрохи не боюсь.

Очі хлопцеві спалахнули гнівним блиском. Він раптово повернувся до неї, хотів щось сказати, та, враз передумавши, не вимовив тих слів, що от-от мали зірватись йому з язика. Вона догадалась, що в її словах він відчув натяк, і хотіла виправдатись. Одначе, зваживши, промовчала, бо зрозуміла його вдачу, зрозуміла, що лише ця мовчанка й може примусити його поступитися. Так вони обоє й стояли, нахилившись проти вітру, як це роблять моряки, коли хитається палуба, свердлячи одне

одного очима. Його волосся прилипло йому до лоба, а Фронині довгі коси маяли на вітрі, несамовито хльостаючи її по щоках.

— Ну, йдіть, чи що! — сердитим рухом він зіпхнув човна на воду і кинув у нього весла. — Лізьте! Я перевезу вас, тільки ваші п'ятдесят доларів ні до чого. Я візьму з вас звичайну платню, ні цента більше.

Бурхливий вітер підхопив легеньке суденце й відкинув його вбік футів на двадцять. Їх безупинно обливало водяними бризками, і Фрона одразу взялася за черпака.

— Нас, мабуть, віднесе до західного берега! — кричав він, налягаючи на весла, — Гарно ви клепаєтесь! — Він сердито глипнув на неї.

— Ні, — відказала вона. — Вклепаємось-то ми обоє. Нам доведеться ночувати ніч без намету, без ковдр, без вогню. Але не думаю, щоб це сталося.

Вона вилізла з човна на слизьке каміння, допомогла йому витягти суденце та вилити з нього воду. Мокрі, голі скелі кругом обступили її. Не вгаваючи сипав мокрий сніг. Крізь снігову завісу в сутінках ледве можна було помітити кілька ям, повних води.

— Вам треба поспішати, — сказав перевізник, подякувавши їй за поміч та спускаючи човна на воду. — Звідціля до Щасливого табору дві години ходи, та ще під гору. Аж до самого табору не буде жодної деревини. Вам треба якнайшвидше вирушати. Бувайте здорові! Фрона потисла йому руку й сказала:

— Ви відважний чоловік!

— Та що там! — Він, мов залізними кліщами, здавив їй руку і захоплено поглянув на неї.

З десятків потворних наметів тулилося на узліссі. То був Щасливий табір. Стомлена Фрона блукала поміж наметами. Мокра одежа прилипала до тіла, несамовитий вітер кидав нею на всі боки. Крізь парусинову стіну одного намету Фрона почула добірну лайку. Вона була певна, що це Дел Бішоп. Та, заглянувши туди, побачила, що помилилась. Вона шукала далі, аж поки дійшла до останнього намету в таборі. Розхиливши полотнище, Фрона глянула всередину. При світлі свічки вона побачила лише одного чоловіка, що стояв на колінах і завзято роздмухував огонь в закуреній юконській пічці.

РОЗДІЛ IV

Звільнивши нижні розчали в полотнищі, вона ввійшла всередину. Чоловік усе роздмухував вогонь, не помічаючи її присутності. Фрона кашлянула, і він підвів почервонілі від диму очі.

— Авжеж, — промовив він досить неухважно. — Прикріпіть полотнище і влаштуйтеся собі. — Сказавши це, він знов узявся до свого вітряного діла.

"Бодай він хоч гостинний", — промайнула в неї думка. Вона скорилась його команді і підійшла до пічки.

Оберемок карлуватих ялинок, сучкуватих і мокрих, лежав біля пічки. Фрона добре знала цю ялину, що звичайно стелиться та в'ється по скелях, чіпляючись корінням за тонкий шар землі, що заліг по шкалубинах. Вона зовсім не подібна до своїх південніших посестер і рідко підіймається над землею вище як на фут. Фрона заглянула в пічку, побачила, що вона майже порожня, і наклала туди повно мокрого віття. Чоловік підвівся з колін, кашляючи від диму, що зайшов йому в легені, і схвально хитнув головою.

Відсапавшись, він сказав Фроні:

— Сідайте й сушіть свою спідницю. Я приготую вечерю.

Він поставив кавника скраю на пічці, вилив у нього рештки води з відра й вийшов з намету принести води.

Як тільки він зник за полотнищем, Фрона шатнулася до свого дорожнього клунка і, коли він за хвилину вернувся, вже була в сухій спідниці, а мокру викручувала. Поки він порався коло скриньки з харчем, поки діставав тарілки та інше начиння, вона протягла мотузку в наметі між присохами і повісила мокру спідницю. Виявилось, що тарілки брудні. Він почав їх мити, а вона тим часом повернулася спиною і хутенько змінила панчохи. Ще з дитинства Фрона знала, що в дорозі найбільше треба берегти ноги. Вона поставила мокрі черевики на купу дров за пічкою, сама ж узула м'які, гарні мокасини індіанського виробу. Вогонь у печі вже розгорівся, і вона подумала собі, що білизна висохне й на тілі.

За весь цей час вони й словом не перекинулись. Чоловік не тільки мовчав — він порався коло печі з таким заклопотаним виглядом, аж Фрона вирішила, що його зовсім не цікавлять ті пояснення, які вона мала на думці. Вся його поведінка свідчила про те, ніби йому нє первина гостювати в себе молоду жінку, хоч би вона й зайшла до нього серед ночі, в бурю. Все це їй неначебто й подобалось і заразом непокоїло, бо вона не розуміла, чому він так чудно з нею поводитьсь. Вона якось невиразно відчувала, що він бачить в її появі щось таке, чого вона не розуміє. Кілька разів вона лагодилась забалакати, але він звертав на неї так мало уваги, що їй навіть язик не повертався.

Відкривши сокирою бляшанку м'ясних консервів, він підсмажив кілька шматків бекону, тоді відставив сковороду і зварив кави. Із скриньки з харчем він витяг кусень черствого коржа, оглянув його непевно, метнув швидкий погляд на Фрону і викинув той кусень геть. Потім узяв торбину з морськими сухарями, висипав з неї на церату все, що там залишалося. Сухарі вже давно покришились, а крихти так вимокли на дощі, що перетворились на кашу брудно-білого кольору.

— Оце все, що я маю замість хліба, — сказав він, — Сідайте ближче і їжте.

— Стривайте! — Він не встиг щось відповісти, як Фрона миттю висипала сухарі на сковороду, на м'ясо та сало. До цього вона додала дві чашки води, хутко перемішала й поставила на вогонь. Коли страва закипіла, вона порізала м'ясо на шматочки і знову перемішала. А коли вона ще, не жалуючи, обсипала все це сіллю та перцем, від сковороди розійшлися чудові пахощі, збуджуючи апетит.

— Сказати по правді, надзвичайно смачна річ, — промовив він, тримаючи тарілку на колінах та пожадливо поїдаючи незвичну страву. — Як це називається?

— Мокрий гуляш, — відказала коротко Фрона, і далі їли мовчки.

Наливаючи йому чашку кави, Фрона все пильно поглядала на нього. Обличчя його, думала вона, приємне, а разом з тим і енергійне. В ньому почувалась сила. Сила ця поки що дрімала, не виявляла себе.

Видно, він вчився, — вгадувала Фрона далі. Студентів вона багато бачила і звернула увагу, що в них очі ставали якісь напружені від довгого сидіння над книжкою при гасовому світлі. В його очах була саме така напруженість. Карі, відзначала вона далі, і гарні, саме такі, які личать чоловікові. Але насипаючи йому другу тарілку, вона з подивом завважила, що ці очі, хоч і карі, були незвичайного відтінку, вони мали колір стиглого горіха. Вона була певна, що при денному світлі, та ще як він добре себе відчуває, вони мають здаватись сірими, ба навіть синьо-сірими. Фрона це знала, бо найближча її подруга в школі мала такі очі.

Його каштанове волосся, що вилискувало при свічці, злегка кучерявилося, а рудуваті вуса м'яко слалися над устами. Що ж до іншого, то його чисто виголене обличчя було по-чоловічому гарне. Спершу Фроні не сподобались ці трохи запалі щоки й широкі вилиці. Та, глянувши на

його добре збудовану струнку постать, з добре розвиненими м'язами, широкими грудьми й дужими плечима, вона подумала, що ці западини нічого не вадять — вони не свідчили про виснаження, це ясно було знати з його міцної статури. Щоби злегка позападали хіба через те, що він не любив їсти зайвого. Зросту він мав п'ять футів і дев'ять дюймів — це вона докладно вирахувала, як досвідчена спортсменка. Було йому літ двадцять п'ять чи тридцять, так Фроні здавалось, — мабуть, ближче до двадцяти п'яти.

— У мене дуже мало шерстяних укривал, — одривчасто промовив він, поставивши чашку на скриньку з харчем. — Я не сподіваюсь, щоб мої індіяни повернулися з Ліндермену до ранку. А тут, у таборі, не залишилось нічого, крім кількох мішків борошна та дечого з обихідку, — все вже відправлено вперед. Щоправда, в мене є кілька теплих пледів, і вони любісінько правитимуть нам за укривала.

Він повернувся до неї плечима, наче не чекаючи відповіді, і витяг з гумового чохла сувій укривал. Потому виклав з мішка два теплі пледи та кинув їх на постіль.

— Ви, певно, артистка з оперети?

Він, очевидячки, запитував без найменшого зацікавлення, так, аби щось сказати, немов наперед знав стереотипну відповідь. Але для Фрони це запитання було немов удар в лице. Вона згадала Ніпозину філіппіку про білих жінок, що прибувають до цієї країни, і цілком зрозуміла своє фальшиве становище, зрозуміла, за кого він її має.

А він тим часом, не чекаючи відповіді, казав далі:

— Тієї ночі було в мене дві таких зірки з оперети, а позавчора — аж три. Тільки я мав тоді чим постелитись. У них погана звичка губити в дорозі свій багаж, правда? Воно трохи й дивно, але я особисто ніколи не знаходив того багажу, що вони порозгублювали. І всі вони, як видно,

артистки неабиякі! Серед них ніколи не буває артисток на другі чи на треті ролі, ніколи! Ви теж, мабуть, граєте перші ролі?

Кров кинулася їй в обличчя, і це ще більше розгнівало її, ніж його слова. Вона знала, що може добре володіти собою, однак почервоніле обличчя ніби доводило її замішання, хоч цього насправді й не було.

— Ні, — відповіла вона холодно. — Я не артистка з оперети.

Він нічого не сказав на це. Кинувши на землю по один бік пічки кілька мішків з мукою, він влаштував щось на кшталт постелі, потім те саме зробив з рештою мішків — розклав їх з другого боку пічки.

— Але ви все-таки артистка, хоч і іншого штибу, — кинув він, зневажливо притиснувши на слові "артистка".

— На жаль, я ніяка не артистка.

Ковдра, що він складав, випала йому з рук, і він випростався. Досі він майже не дивився на неї. А тепер почав пильно приглядатися. Оглянув її всю, примірявся, як пошите її вбрання, яка в неї зачіска. Минуло кілька хвилин.

— То вибачайте, будь ласка, — вимовив він нарешті, і знову вступив у неї очі. — В такому разі ви дуже нерозсудлива жінка, що тільки марить про багатство й не думає про небезпеки під час такої подорожі. До цього краю приїздить тільки дві категорії жінок — такі, що гідні поваги, себто дружини й дочки, та такі, що не заслуговують на жодну повагу. Останні з чемності називають себе оперетовими зірками, артистками, а ми, теж заради чемності, вдаємо, ніби віримо їм. Так, так, я знаю, що ви хочете сказати. Тільки пам'ятайте — жінки, які сюди прибувають, повинні бути або такі, або такі, — не інакше. Середини немає, і ті, хто намагається знайти третій шлях, нехай не надіється, що їм поталанить. Ви дуже, дуже нерозсудлива дівчина. Вам треба б вернутись назад, поки ще не пізно. Я

позичу вам грошей на дорогу до Штатів. Коли ви на це подивитесь просто як на позику від зовсім чужої вам людини, я завтра пошлю з вами індіянину — він доведе вас до Даї.

Разів зо два Фрона пробувала перебити його мову, але він владним рухом руки примушував її мовчати.

— Дуже вам дякую... — почала вона, та він перехопив:

— Нема за що, нема за що!

— Дуже вам дякую, — сказала вона знову, — але справа в тому, що ви помиляєтесь. Я тільки оце прибула з Даї і сподівалась, що знайду тут, у Щасливому таборі, носіїв з моїм багажем. Вони вирушили за кілька годин раніш мене, і я не можу зрозуміти, як я їх випередила. А втім, тепер я розумію! Сьогодні вдень на озері Крейтер прибило вітром до західного берега якийсь човен. Це, певно, вони й були на тому човні. Отут ми й розгубились, і я випередила їх. Щодо мого повороту, то я ціную ваш порив, дякую вам за те, що ви пропонуєте мені свою допомогу, але мій батько живе в Доусоні і ми з ним не бачились три роки. Крім того, я сьогодні вийшла аж із Даї, страшенно стомилася й дуже хочу відпочити. Отже, коли ви дасте мені й на ніч притулок, то дозвольте вже лягти спати.

— Це неможливо! — Він відкинув убік ковдри, сів на мішках з борошном і непорозуміло подивився на Фрону.

— А чи є... Чи є жінки по інших наметах? — спитала вона, вагаючись,
— Я не бачила жодної, та, може, я просто не помітила.

— Був чоловік з жінкою, але сьогодні рано вони вирушили далі. Ні, тут немає жінок... Хоча, правда, двоє чи троє їх є в одному наметі, тільки... тільки вам бути з ними не годиться.

— Ви гадаєте, що я побоююсь піти до них у намет? — палко спитала вона. — Адже вони жінки, самі ви це кажете.

— Але я сказав, що це не годиться, — промовив він неухважно, дивлячись на парусину, що надималась від вітру, та прислухаючись, як завиває буря. — Такої ночі, як сьогодні, можна загинути, коли не мати притулку. А в інших наметах ніде й пальця стромити, — думав він уголос. — Це я знаю. Вони попереносили всі свої запаси з ям у намети, щоб не позамокали. І в наметах так тісно, що й не повернешся. Крім того, негодою загнало сюди ще з десятеро мандрівців. Двоє чи троє просилися до мене на ніч, коли не знайдуть ніде місця. Мабуть, вони десь притулились, та це ще не означає, що є вільне місце. І крім того... — Він замовк, не знаючи, що казати. Неможливість знайти якийсь вихід була очевидна.

— Могла б я цього вечора дійти до Глибокого озера? — спитала Фрона, забуваючи про себе та жаліючи його. Тут вона схаменулась і зареготалась із своїх слів.

— Ви не зможете в темряві переправитись через річку. — Він спохмурнів через її легковажність. — І дорогою немає іншого табору.

— Ви боїтесь? — спитала вона трошки насмішкувато.

— Я боюся не за себе.

— В такому разі я ляжу спати.

— Я можу цілу ніч сидіти та підтримувати вогонь, — запропонував він, помовчавши трохи.

— Дурниця! — скрикнула вона. — Ніби так дотримуєтесь тих дурних законів пристойності! Ми не в цивілізованій країні, а на півдорозі до полюса. Лягайте спати!

Він знизав плечима, погоджуючись.

— Гаразд. Що ж я маю тепер чинити?

— Помогти мені влаштувати постіль, от що. Мішки лежать поперек. Дуже вам вдячна, але в мене є кості та м'язи, що протестують. Посуньте-но їх сюди!

За її вказівками він розклав мішки вдовж стін намету, у два ряди. Між мішками утворилася западина, і лежати було б незручно. Тож ударивши скількись там разів обухом сокири по мішках, вона трохи зарівняла западину. Потім, склавши втрое укривало, прослала його поміж мішків.

— Гм! — пробурмотів він, неначе сам до себе. — Тепер я розумію, чого мені так незручно було спати. Треба й собі так зробити.

І він хутко переклав мішки на своїй постелі.

— Видно, що ви не звикли мандрувати по цій країні, — зауважила вона, застеляючи укривало зверху та сідаючи на постіль.

— Мабуть, що так, — відказав він. — А ви що знаєте про такі мандрівки? — пробурчав він перегодом.

— Досить, щоб знати, що робити, — сказала Фрона, ухиляючись від відповіді.

Вона повитягала з печі сухі дрова і наклала туди мокрих.

— Чуєте, надворі яка буря? — сказав він. — Погода все гіршає, якщо справді може бути ще гірша.

Намет гойдався під натиском вітру, парусина надималась і тріщала, дощ та сніг тарабанили над головою. Здавалося, це вже була не просто сутичка, а що природа вчинила справжній бій. Коли трохи затихало, було чутно, як вода збігає по боках намету і шумить, немов маленький водоспад. Він підвівся і з цікавості доторкнувся до мокрої стелі. І раптом із того місця, де він торкнув пальцем, ринула вода просто на скриньку з харчем.

— Не робіть цього! — вигукнула Фрона, скочивши з місця. Вона міцно притулила пальця туди, де протікало, і хутко провела пальцем по парусині до бокової стіни. Текти перестало вмиль. — Не треба цього робити! — повторила вона.

— Господи, — мовив він у відповідь, — ви сьогодні прийшли сюди аж від самої Даї! Невже ви ще можете рухатись?

— Через велику силу, — призналася вона щиро. — І мені дуже хочеться спати.

— На добраніч! — сказала вона через кілька хвилин, задоволено простягаючись під теплою ковдрою. А ще за чверть години озвалася знову:

— Слухайте! Ви не спите?

— Ні, — Голос його приглушено доходив до неї з-за печі. — А що таке?

— Ви накололи скалок?

— Скалок? — сонним голосом перепитав він. — Яких скалок?

— А щоб розтопити в пічці завтра рано. Встаньте та наколіть!

Він мовчки скорився і не встиг закінчити роботу, як вона вже міцно спала.

Коли вона прокинулась, пахло тим самим беконом. Був ранок, і буря вщухла. Сонце, весело освітлюючи затоплений край, крізь відкинуте полотнище заглядало в намет. Робота вже почалася. Повз намет проходили люди, навантажені клунками. Фрона повернулась на бік. Сніданок був готовий. Господар, поставивши в духовку грудинку з смаженою картоплею, підпирав дверцята двома трісками.

— Доброго ранку! — привіталася вона.

— І вам доброго, — відказав він, підвівшись і беручи в руки відро. — Я не питаю вас, чи добре ви спали. Знаю, що добре.

Фрона засміялась.

— Я йду по воду, — пояснив він. — Сподіваюсь, що, поки я повернуся, ви будете готові до сніданку.

Гріючись після сніданку проти сонця, Фрона помітила знайомий їй гурт людей, що наближався дорогою від озера Крейтер до глетчера. Вона сплеснула в долоні.

— Он ідуть носії з моїм добром, і з ними Дел Бішоп. Йому, мабуть, дуже соромно, що загубив мій слід. — Надіваючи на плечі фотоапарат і дорожній клунок, вона повернулась до чоловіка, що дав їй притулок на ніч.

— Мені залишається тільки попрощатися з вами та подякувати за гостинність.

— Зовсім немає за що дякувати. Що там про це говорити! Я б зробив те саме для кожної...

— Оперетової артистки?

Він докірливо поглянув на неї і казав далі:

— Я не знаю, хто ви, та й знати не хочу.

— Ну, я не буду такою жорстокою. Я знаю, що вас звати містер Ванс Корліс. Я, бачите, прочитала ваше ім'я на пароплавних наліпках, — пояснила вона. — Прошу завітати до мене, коли будете в Доусоні. Моє ім'я Фрона Велс. До побачення!

— То Джекоб Велс ваш батько? — крикнув він їй навздогін, коли вона легкою ходою вибігла на стежку.

Вона обернулась і кивнула головою.

Делу Бішопові не тільки не було соромно, а він навіть не турбувався про неї.

— Велси не загинуть, можна бути певним, — потішав він сам себе, засинаючи напередодні звечора, — але ж був сердитий — сердитіший за чорта, сказавши його словом.

— Добридень, — привітався він. — З вашого обличчя видно, що ви переночували цю ніч якнайкраще і обійшлися без мене.

— Сподіваюсь, ви не турбувалися? — спитала вона.

— Турбувався? За Велсову дочку? Хто? Я? Ніколи в світі! Я мав багато турбот, розмовляючи з озером Крейтер. Я розповів йому все, що про нього думаю. Я не люблю води. Я вже вам про це говорив. І хоч вона завше робить підступи до мене, я її все-таки не боюся! Гей, ви! —

звернувся він до індіанців. — Моторніше! До обіду ми мусимо дійти до Ліндермену.

А тим часом Ванс Корліс усе повторював сам до себе: "Фрона Велс?" Все, що трапалося вночі, здавалось йому сном, і він опам'ятався тільки тоді, коли, обернувшись, побачив її постать, що все більш даленіла. Дел Бішоп та індіанці вже зайшли за скелю, а Фрона саме обходила підгір'я. Сонце обливало її своїм ясним промінням, і постать її яскраво вимальовувалась на тлі чорної скелі. Вона махнула на прощання своїм патичком і, поки він скидав шапку, зникла за поворотом.

РОЗДІЛ V

Становище, яке займав Джекоб Велс, було справді незвичайне. Це був найбагатший торгівець у країні, що не мала ніякої торгівлі. Дозрілий продукт дев'ятнадцятого століття, він розквітнув у примітивному суспільстві, схожому на орду середземноморських вандалів. Велетень індустрії і незрівняний монополіст, він панував над цим збіговиськом найнезалежніших людей, що будь-коли сходилися разом з усіх кінців земної кулі. Місіонер в економіці, апостол Павло в торгівлі, він проповідував закони вигоди та сили. Визнаючи природне право людини, сам дитя демократії, він усіх, що його оточували, підкорив під свою владну руку. Панування Джекоба Велса, здійснюване через Джекоба Велса заради інтересів Джекоба Велса та народу — така була його неписана заповідь. Він сам, самотужки, створив своє царство, зробився владарем країни, що дорівнювала десяткові римських провінцій. За його розказом на площі в сто тисяч миль населення прибувало та відпливало, з його волі виникали й зникали міста.

А сам він був простого роду. Вперше повітря сповнило його легені на березі річки Плат, у безкраїх преріях. Над ним синіло небо, а голе й кволе його тільки лежало на зеленій траві. Найперше він побачив коней — ще не розсідлані, вони лагідним поглядом втупились у нього, вражені дивом, що постало в них перед очима, бо його батько, трапер, оце тільки збочив з дороги, щоб дружина могла спокійно обродитись. За годину вони вже

були на конях, тепер утрюх, — доганяли товаришів-мисливців. Нікого вони не загаяли, ні хвилини не змарнували. Вранці мати зготувала на вогнищі сніданок, а поки сонце зайшло, вони проїхали верхи ще п'ятдесят миль.

Батько його походив із здорової уелської родини, що переселилася з густо залюдненого Сходу до нового, молодого штату Огайо, а мати була дочкою ірландських імігрантів, що осіли в Онтаріо. Від батьків успадкував він потяг до мандрів, гарячкову потребу руху, завзяття в усякій справі кінця доходити. На першому році життя, ще не навчившись ходити, він проїхав верхи тисячу миль дикою країною і зимував у мисливській хатині коло верхів'я Червоної річки на півночі. Першим його взуттям були мокасини, першими ласощами — жир американського лося. Перші враження від життя були в нього такі: світ — це величезна пустеля, біла розлога просторінь, заселена індіанами та білими мисливцями, такими, як його батько. Кілька наметів, вкритих оленячими шкурами, здавались йому містом, факторія — наче храм цивілізації, а торговельний агент — немовби сам господь бог. Річки та озера існують тільки для того, щоб ними людям зручніше було переїздити з місця на місце. Так дивлячись на світ, він ніяк не міг собі уявити, для чого існували гори. Це була частина того незрозумілого в природі, що ним він перестав собі сушити голову.

Люди часом помирали. Але їхнього м'яса не вживали до їжі, а шкура не мала ніякої вартості, — може, тому, що не обросла шерстю. Шкури з шерстю, хутра, мають велику вартість, і той, хто має кілька пак таких шкур, може закупити весь світ. Тварини створені для того, щоб людина могла їх убивати та здирати з них шкуру. Для чого створена людина, він не знав докладно — хіба, може, агентові на потребу.

Підростаючи, він поступово змінював свій світогляд, але змінював його обережно, мов дитина, дивуючись усьому. І аж тоді, коли він став дорослою людиною, коли відвідав більшість американських міст, з його очей зник вираз дитячого захоплення, і очі ці стали гострими й допитливими. Коли він хлопчиком вперше потрапив у місто, його погляд на речі де в чому змінився, хоч він однаково схильний був надміру

узагальнювати. Мешканці міст випещені. В них у голові немає компасних стрілок, і через те вони часто блукають. Тому й волять жити в місті. А що бояться застуди та темряви, то вони сплять по хатах, замикаючи на ніч двері. Жінки в місті тендітні та гарні, але лижвами по глибокому снігу недалеко зайшли б вони за день. Всі городяни занадто балакучі. Через те вони часто брешуть і важко працювати руками не можуть. Нарешті, в містах є нова потужна сила, що зветься "ошуканство". Той, хто вдається до ошуканства, повинен твердо вірити в свій успіх, бо інакше йому ж самому доведеться розплачуватись за все. Ошуканство — це чудова річ, коли розважливо її використовувати.

Потім, коли жив переважно серед гір та лісів, він прийшов до висновку, що й у місті не все кепське, що, й у місті бувши, можна залишатись людиною. Призвичаєний до боротьби з природою, він захопився економічною боротьбою — боротьбою соціальних сил у комерції. Володарі біржі та ринку приваблювали його своїм блиском, але не засліплювали, і він намагався, вивчаючи їх, з'ясувати собі таємницю їхньої могутності. А пізніше, переконавшись, що і з Назарета може вийти щось путяще, він у самому розквіті сил одружився з дівчиною, що зроста в місті. Але в душі його все жило поривання до далеких мандрівок, і заговорила батьківська кров, і спонукала покинути місто і поселитися на березі річки Даї, на узліссі, де у великому рубленому будинку він заснував факторію. І тут, у зрілому віці, він збагнув справжній погляд на світ, — навчився узагальнювати соціальні явища так, як колись навчився узагальнювати явища природи. В перших не було нічого такого, що не далося б зрозуміти з допомогою других. Там і там діють ті самі закони, містяться ті самі істини. Змагання — ось у чому полягає таємниця світу. Боротьба — єдиний закон, єдиний шлях прогресу. Світ створений для сильних, і тільки сильні володіли ним. І в цьому одвічна правда. Бути чесним — означає бути сильним. Нечесність призводить до кволості. Ошукати чесну людину означає бути нечесним. Ошукати шахрая — значить покарати його мечем справедливості. Первісна сила містилася в руках, теперішня — в мозку.

Дарма що місце боротьби змінилось, вона ведеться тепер так само, як і колись. Як і давніше, люди змагаються за панування над світом, за насолоду, що з цим пов'язана. Тільки меч заступила конторська книга, рицаря в панцирі — вишукано одягнений промисловий магнат, а осередок політичної влади перемістився на біржу. Сучасна сила волі знищила первісного варвара. Вперта земля підкорилася тільки силі. Мозок могутніший за тіло. Чоловік з головою міг легше здолати первісні сили.

Джекоб Велс не мав освіти, чи, радше, того, що вважають за освіту. До тих двох-трьох основних життєвих принципів, які він засвоїв від матері при світлі багаття чи свічки, він прилучив дещо вичитане з книжок, що потрапляли йому до рук, але його розум не обтяжила ця ноша. Життєві явища були для нього ясні й зрозумілі, бо мав він од природи здоровий глузд і вміння осягати суть цих явищ.

Одного чудового дня Джекоб Велс перейшов через Чілкут і зник у безмежній пустелі. Через рік він з'явився в російських місіях на Берінговому морі, біля гирла Юкону. Він проїхав униз по річці три тисячі миль, багато дечого побачив і великими задумами пройнявся. Але він держав язик за зубами й мовчки взявся до роботи. І от одного разу визивний пароплавний свисток привітав опівнічне сонце коло багнистого берега, де стояв Форт Юкон. Це було дивовижне досягнення. А як він цього досяг, про це міг би розповісти тільки він сам. Хоч і почав він, як здавалося, з неможливого, однаке він добував усе більш і більш пароплавів, нагромаджував одне підприємство на одне. Скрізь понад річкою та її притоками протягом тисячі миль він побудував факторії та склади. Він силоміць вклав сокиру білої людини в руки тубільцеві, й у кожному селищі та поміж селищами лежали чотирифутові стоси дров для його пароплавів. На одному з островів Берінгового моря, де впадає Юкон, він улаштував величезний розподільний пункт. У північній частині Тихого океану ходили його великі океанські пароплави. А в його конторах, у Сіетлі та Сан-Франціско, десятки клерків систематизували та впорядковували його торговельні операції.

У країну плавом пливли люди. До того часу голод виганяв їх звідти, але тепер там був Джекоб Велс і його продуктові склади. І люди зимували там і розбивали мерзлу породу, шукаючи золота. Він підбадьорював їх, постачав харчами, дістаючи таким чином пайку в їхніх ділянках, і вписував їх у списки компанії. Його пароплави перевозили людей вгору по Койокуку ще в давні дні Арктик-Сіті. Де тільки була надія на прибуток, там він будував продуктові склади, і там виростало місто. Він проводив розвідки, спекулював, розширював свою компанію. Невтомний, непереможний, із сталевим блиском в темних очах, він встигав побувати скрізь, усе робив заразом. Коли відкривали нову річку, він перший був у її верхів'ї і перший біля її гирла, поспішно приставляючи туди живність. І поза межами Аляски він переводив найрізноманітніші торговельні комбінації — вступав у спілку з корпораціями всього світу і примушував великі транспортні компанії давати йому пільговий тариф. У глибині країни він торгував борошном, шерстяними укривалами й тютюном; будував тартаки, визначав місця майбутніх міст, шукав міді, заліза, вугілля, а щоб гірники були всім забезпечені, никав скрізь по Півночі, аж до Сибіру, вишукуючи тубільного виробу плетені лижви, муклуки та парки.

На плечах його лежав тягар усієї країни, він пильнував за її потребами, працював задля неї. Кожна унція золотого піску, кожна листівка, кожен акредитив — усе переходило через його руки. Він був біржею і банком країни. Він привозив і розподіляв пошту. На конкурентів він вовком дивився, до хижаків не мав помилювання. Проти синдикатів, що намагалися стати з ним до бою, він не гребував і ошуканством; коли вони не корилися, він, хоч і сам терпів збитки, але їх доводив до руїни. Попри все це він знаходив ще час піклуватися про свою дочку, що без матері залишилась. Знаходив час, щоб приголубити її та підготувати до того становища, що для неї створив.

РОЗДІЛ VI

— Отже, я гадаю, капітане, ви погодитесь, що до цієї справи ми повинні поставитись з якнайбільшою увагою. — Джекоб Велс допоміг

гостеві надягти хутро і мовив далі: — Становище серйозне, а надалі воно може стати ще серйозніше. Ми з вами знаємо, що таке голод. Ми повинні їх налякати зараз, поки ще не пізно. Коли в Доусоні поменшає людей тисяч на п'ять, то для решти вистачить запасів, ще й залишиться. Нехай-но тільки ці п'ять тисяч рознесуть чутку про голод до Даї та Скагвея, тоді ми будемо впевнені, що сюди не прибудуть ще п'ять тисяч, коли стане лід.

— Маєте рацію. І поліція допоможе вам, будьте певні. — Співрозмовник Велсів — сивий, кремезний чоловік з енергійним обличчям і військовою поставою підняв коміра в хутрі й узявся за ручку дверей. — Я бачу, що завдяки вам недавніші прибульці вже починають розпродувати свої речі і купують собак. Ви собі уявляєте, які перегони будуть на кризі, коли замерзне річка? І кожен, хто продасть тисячу фунтів продуктів та виїде звідси, зменшить на один порожній шлунок і рівночасно наповнить шлунок одного з тих, що тут залишаться. Коли відпливає "Лора"?

— Сьогодні вранці, з трьома сотнями пасажирів. Не везуть з собою ніяких припасів. Я хотів би, щоб їх було три тисячі!

— Цілком слушно. А коли, між іншим, прибуде ваша дочка?

— Жду її з дня на день. — Очі в Джекоба Велса потеплішали. — Приходьте обідати, як вона приїде, та приведіть із своїх Казарм кількох молодих офіцерів. Я їх не знаю на ймення, та це нічого. Запросіть їх від мене. Я не дуже буваю в товаристві, не маю на це часу, але хотів би, щоб моїй дочці було тут не сумно. Адже весь час вона жила в Лондоні та в Штатах, то щоб тут часом не занудьгувала. Ви мене розумієте.

Джекоб Велс причинив за гостем двері, присунув крісло до коминка й поставив ноги на ґратки. Вдивляючись у мерехтливе полум'я, він на мить уявив собі постать молодої дівчини, а за нею промайнула в його уяві ще постать вродливої жінки англосаксонського типу.

Двері відчинились.

— Містере Велс, містер Форстер послав мене запитати, чи видавати йому харчі під продовольчі ордери.

— Безумовно, містере Сміт. Тільки нехай він переполовинює їх. У кого ордер на тисячу фунтів — видавайте йому лише п'ятсот.

Він закупив сигару і сперся на спинку крісла.

— Вас хоче бачити капітан Макгрегор, сер.

— Просіть.

Капітан Макгрегор увійшов і став біля крісла свого господаря. Важка рука Нового Світу з дитинства лягла шотландцеві на плечі, але в кожній рисі його поораного глибокими зморшками обличчя проступала непохитна чесність. Випнуте підборіддя свідчило про те, що чесність — це найкраща політика, бо вже при першому погляді кожен був не від того, щоб мати справу з власником цього випнутого підборіддя. Про те свідчив і його перебитий ніс, скручений трохи набік, та довгастий шрам, що перетинав чоло, ховаючись у сивому волоссі.

— Ми піднімаємо якір через годину, сер. Я прийшов за останніми наказами.

— Гаразд. — Джекоб Велс повернувся до нього з кріслом. — Капітане Макгрегор!

— Так.

— На цю зиму я мав вам доручити іншу справу. Але потім я роздумав і призначив вас на "Лору". Ви здогадуєтесь, чому я так зробив?

Капітан Макгрегор переступив з ноги на ногу, й хитра посмішка блиснула в його очах.

— Сподіваєтесь, що постануть труднощі, — буркнув він.

— І ви саме той чоловік, якого тут треба. Перед відплиттям ви одержите від містера Белі докладні вказівки. Одно тільки вам тепер скажу: коли ми не викишкаємо звідси досить люду, в Форті Юконі битимуться за кожен фунт продуктів. Ви мене розумієте?

— Так.

— Перш за все — ощадність. Сьогодні ви вивозите триста чоловік. Я гадаю, що вдвоє більше поїде по річці, як тільки замерзне лід. Отож вам доведеться цілу зиму харчувати тисячу душ. Визначте їм пайку — що треба робітникам — і дивіться, щоб вони працювали. Заготовляли дрова по шість доларів за стос. Складати їх треба при березі, в такому місці, де легко причалити пароплавом. Хто не працює — позбавляється пайки. Зрозуміли?

— Так.

— Тисяча людей може наробити великого бешкету, коли вони будуть байдики бити. Мало що може трапитись! Пильнуйте, щоб не грабували, не брали нічого з ям, де переховуються продукти. Коли не коритимуться, виконуйте свій обов'язок.

Капітан похмуро хитнув головою. Мимохіть він зціпив кулаки, і шрам у нього на чолі побілів.

— В кригу вмерзло п'ять пароплавів. Зробіть усе, щоб їх не потрощило, коли навесні крига скресне. А перш за все розвантажте їх та позносьте все в одну велику яму. Вам зручніше буде її боронити і зробити неприступною. Пошліть кого-небудь до Форгу Бер і попросіть містера

Картера, щоб він дав вам до помочі трьох своїх службовців. Без них він обійдеться, в Серкл-Сіті робота абияка. Повертаючись звідти, візьміть з собою половину службовців містера Бердвела. Вони вам будуть потрібні. Вам доведеться мати справу з багатьма добрими стрільцями. Будьте непохитні й пильні од самого початку. Пам'ятайте, — хто вистрілить перший, той врятує свою шкуру. А найбільше слідкуйте за продуктами.

— Та за револьверами отих розбишак, — муркнув капітан Макгрегор, причиняючи за собою двері.

— Джон Мелтон, містер Мелтон, сер. Можете його прийняти?

— Слухайте, Велсе, що це таке? — Розгніваний Джон Мелтон вскочив услід за клерком, мало не збивши того з ніг. Він вимахував якимсь документом, тицяв його голові товариства — Велсові. — Читайте! Що тут написано?

— Тисяча фунтів продуктів, — спокійно відказав Джекоб Велс, поглянувши на документ.

— Так і я кажу, а ваш комірник не погоджується. Він запевняє, що мені належить одержати тільки п'ятсот фунтів.

— І він правду каже.

— Одначе...

— В документі стоїть тисяча фунтів, а ви одержите на складі тільки п'ятсот.

— Хіба це не ваш підпис? — Мелтон тицьнув документом Велсові під самий ніс.

— Мій.

— То як же ви думаєте зробити?

— Я вам дам п'ятсот фунтів. А ви як думаєте зробити?

— Я відмовляюсь, не візьму.

— Ото й добре. Нам більше ні про що балакати.

— Навпаки! Я не хочу нічого мати з вами спільного. Я досить багатий, щоб самому привозити через Перевал усе, що мені потрібно. І я це зроблю в наступному році. Наші ділові стосунки припиняються з цієї хвилини назавжди.

— Не заперечую. Ви маєте в мене вкладу на триста тисяч доларів золотого піску. Підіть до містера Етшлера й скажіть йому, щоб зараз же видав їх вам.

Мелтон у безсилі гніві бігав по кімнаті.

— Невже я не одержу від вас отих других п'ятсот фунтів? Боже мій! Та я ж за них заплатив! Чи ви хочете заморити мене голодом?

— Слухайте, Мелтоне! — Джекоб Беле заговк і обтрусив попіл з сигари. — Чого ви ось зараз хочете? Що ви хочете одержати?

— Тисячу фунтів продуктів.

— На власну потребу?

Мелтон, король золотих копалень на Бонанзі, хитнув головою.

— Так я і думав. — Зморшки на чолі Джекоба Велса проступили виразніше. — Ви дбаєте лише про власний шлунок. А я дбаю про двадцять тисяч шлунків.

— Одначе, вчора ви видали Тімові Макреді тисячу фунтів!

— Тільки сьогодні постановлено скоротити видачу.

— Чому ж це якраз мені доводиться першому одержувати за новим розпорядком?

— А чого ви не прийшли вчора, а Тім Макреді не сьогодні?

Мелтон не знайшовся, що сказати, і Джекоб Велс сам відповів на своє запитання, знизавши плечима.

— Такі-то справи, Мелтоне. Винятку ні для кого не буде. Коли ви колотимете мені очі Макреді, я всю вину складатиму на вас, бо чом ви вчора не прийшли? Та тут ніхто не винен. Краще складім це все на провидіння. Ви вже пережили голод на Сороковій Милі. Ви людина білої раси. Те, що ви власник Бонанзи, чи частини Бонанзи, не дає вам права одержати ні на один фунт більше, ніж має одержати найдавніший бідний старожитець чи навіть немовля, що тільки народилось. Повірте мені, доки я матиму хоч фунт продуктів, ви не помрете з голоду. Опануйте себе. Дайте руку. Усміхніться та приміріться з тим, що сталося.

Все ще сердитий, але значно пом'якшавши, золотий король стис Велсові руку й вибіг з кімнати. Ще й двері за ним не зачинилися, як у кімнату незграбною ходою увійшов янкі. Ногою, взутою в мокасин, він присунув собі стільця й сів.

— Слухайте, — почав він таємниче, — люди, здається мені, починають хвилюватись із приводу того, що обмежено видачу продуктів.

— Гелло, Дейве, це ви?

— Та хто ж іще? От я й кажу — звідсіля тікатимуть хто куди, як тільки замерзне річка.

— Ви так гадаєте?

— Ага.

— Дуже радий таке почути. Це якраз те, чого мені потрібно. І ви рушайте за всіма?

— І не подумаю, — Дейв Гарней чванькувато підвів голову. — Вчора я відіслав свою поклажу до копалень. Вважаю, що зробив це своєчасно. Тільки ось що... З цукром у мене не гаразд. Він був у мене на задніх санках, і якраз на тому місці, де дорога повертає від Клондайку на Бонанзу, санки провалились під кригу. Більше я їх і не бачив. Розумієте, задні санки, а на них був увесь мій цукор! От я й надумався зайти до вас сьогодні, позичити фунтів сто. Чи білий, чи темний — мені байдуже.

Джекоб Велс похитав головою й посміхнувся. Дейв Гарней присунувся ближче.

— Ваш клерк каже, що він нічого не знає, то й не було жодної рації до нього чіплятися, і я сказав, що зайду до вас. Мені однаково, який буде цукор, дайте тільки сто фунтів, і з мене досить.

— Чуєте? — заговорив він знову, помітивши, що його співрозмовник ставиться до такої пропозиції цілком негативно. — Тадже ви знаєте, який з мене ласун. Згадайте, які ото на Проповідницькому ручаї цукерки я робив! Подумати лишень, як час проходить! Вже буде шість років! А може, й більше. Сім, чорти на його батька! То я й кажу: краще мені лишитись без тютюну, аніж без цукру!.. Ну, як же воно буде? Я тут з собаками. Чи не піти нам до складу за цукром? А це добре я надумався!

Помітивши враз, що Джекобові губи ворухнуться, щоб вимовити "ні", він посипав, як з мішка, не даючи тому й слова сказати:

— Певна річ, я не хочу по-свинському всього забирати. Нізачо в світі не зроблю цього. То як у вас обмаль цукру, я пристану й на сімдесят п'ять фунтів, — він пильно поглянув на Велса. — Навіть вистачить з мене, я думаю, і п'ятдесят фунтів. Я розумію ваше становище, я не така нікчемна тварюка, що в'язне...

— До чого ця мова, Дейве? Ми не маємо жодного зайвого фунта цукру...

— Ну, гаразд, я ж не такий, щоб когось грабувати. Зважаючи на вас, я пристану й на двадцять п'ять...

— Ані унції!

— Як? Зовсім не дасте? Ну, годі, не гнівайтесь. Забудьмо, що я у вас чогось там просив. Я ще колись іншим разом зайду до вас. Бувайте здорові. Чуєте? — він нахилив голову і почав уважно прислухатись. — Це ж "Лора" свище! Незабаром вирушить. Ви підете подивитись, як вона відчалює? Ходімо разом.

Джекоб Велс надів ведмеже хутро й рукавиці, і вони пройшли через контору до головного складу. Він був такий великий, що яких дві сотні покупців коло прилавків скидалися на маленький гурт. У багатьох були похмурі обличчя, а дехто скося поглядав на голову товариства, коли він проходив повз них. Прикажчики продавали все, тільки не харчі, а їх найбільше й питали. "Заховали, щоб ціну набити. Будуть "голодні" ціни!" — бурчав рудобородий гірник. Джекоб Велс почув його слова, але не звернув на них уваги. Він знав, що поки все втихомириться, йому ще не раз і не таке доведеться почути.

Ступивши на хідника, він зупинився поглянути на оголошення, що висіли на причілковій стіні будинку. Тут сповіщалося, хто загубив собак, хто знайшов, хто їх продавав, а найбільше про продаж дорожнього спорядження. Полохливі вже добре налякались. Спорядження, що важило п'ятсот фунтів, продавалося по долару за фунт, коли без борошна, а з борошном — по півтора долара. Джекоб Велс помітив, що Мелтон розмовляє з якимсь прибульцем, дуже заклопотаним з лиця, і що король Бонанзи задоволено всміхався — йому, видно, пощастило розжитись харчами на зиму.

— Чому б вам у такий спосіб не пошукати цукру, Дейве? — спитав Джекоб Велс, показуючи на оголошення.

Дейв Гарней докірливо глянув у відповідь.

— Ви думаєте, що я тут не шукав? Я скрізь об'їхав, від Клондайку до Шпиталю, аж собаки геть попроставали. І ніде нічого не знайшов, ні за гроші, ні так.

Вони пройшли хідником униз, поминули двері складу і довгий ряд санок, запряжених собаками, що, по-вовчому скрутившись, лежали на снігу. За всю осінь оце вперше випало доволі снігу, і шукачі золота змогли почати перевозити свої пожитки.

— Смішно, правда? — ще раз наздогад кинув Дейв, коли вони перетинали головну вулицю, що провадила до річки. — Смішно, що я, власник двох ділянок в Ельдорадо, — а кожна на п'ятсот футів з гаком, — що я, мавши добра на п'ять мільйонів, не маю чим підсолодити собі кави чи каші! Щоб вона провалилася чортові на втіху, ця сторона, щоб їй пуття не було! Я все розпродам! Все покину. Я... Я виїду в Штати!

— Е, кажіть! Не зробите ви цього, — сказав Джекоб Велс. — Я вже не раз чув про це! Коли не помиляюсь, ви цілий рік їли саме тільки м'ясо, як були у верхів'ї Стюарту. А на Танані хіба не їли ви собак та лососсячих

тельбухів? Не кажу вже про те, що ви два рази пережили голод. Одначе ви не виїхали звідси. І ніколи й не виїдете, тут ви й помрете. Це така ж правда, як те, що "Лора" зараз виходить у море. І я спокійно чекаю того часу, коли доведеться вивезти вас звідси в олов'яній труні. Скільки то буде клопоту в Сан-Франціско, поки зліквідують ваше майно! Ви тут засіли навіки, це ви самі добре знаєте.

Так розмовляючи, він весь час відповідав на привітання перехожих. Віталися з ним переважно старожитці, і кожного з них він знав на ім'я. Але й усім новакам знайомий він був з обличчя.

— Я можу з вами закластись, що в 1900 році буду в Парижі, — невпевнено заперечив король Ельдорадо, та Джекоб Велс не слухав його мови.

Вдарили в гонг, Макгрегор відсалютував Велсові, стоячи на капітанському містку, і "Лора" повільно відчалила. З берега вигукували мандрівцям побажання щасливої дороги, давали останні поради. Але триста невдах, що покинули на березі свої золоті надії, стояли мовчки, сумні та понурі. "Лора" пройшла каналом, прорубаним у надбережній кризі, далі течія підхопила її, і вона, свиснувши ще раз, швидко рушила вперед.

Люди розійшлися хто куди. На березі залишився Джекоб Велс у гурті чоловік дванадцяти. Розмовляли про голод, і це була чоловіча розмова. Навіть Дейв Гарней перестав клясти країну, де не можна добути цукру. Він тепер насміхався з новаків — "чечаків", як він називав їх, взявши це слово з мови сивашів. Раптом бистре його око помітило чорну цятку, що рухалася річкою серед крижин.

— Гляньте-но! — крикнув він. — Сюди пливе каное!

Спритно звиваючись, то веслюючи, то відкидаючись від крижин, двоє людей, що сиділи в човні, намагалися дістатись до суцільної крижаної

смуги, щоб знайти в ній прохід до берега. Опинившись у каналі, що ним пройшов пароплав, вони налягли на весла і, мов стріла, полинули тихою глибокою водою. Ті, що були на суходолі, дуже радо зустріли їх, допомогли вибратись на берег та витягли туди човника. На дні його лежали дві шкіряні поштові сумки, кілька укшивал, кавник, сковорода та маленький клунок з харчами. Щодо людей, то вони так померзли, так задубіли, що ледве на ногах стояли.

Дейв Гарней запропонував їм віскі й хотів їх зараз же забрати з собою, але один з прибульців загаявся і задубілою рукою стис руку Джекоба Велса.

— Вона близько, — сказав він. — Ми годину тому випередили її човен. Він от-от повинен виплисти з-за повороту. У мене є для вас листи, але я віддам їх трохи згодом. Спершу треба чогось випити! — Повертаючись, щоб іти з Гарнеєм, який його чекав, він раптом зупинився і показав на річку: — А он і вона! Оце тільки вигулькнула з-за скелі.

— Ну, біжіть, хлопці, черканіть віскі, — підганяв їх Гарней. — Скажете там, щоб записали на мій рахунок подвійну порцію. Вибачайте, що я не йду з вами. Я тут залишуся.

Клондайком несло лід. Був тут і твердий, і такий, що взявся водою. Сунучи лавою, він відкидав човна на середину річки. З берега було добре видно, як там люди напружували всі сили, щоб подолати стихію; чотири чоловіка стояли в човні й одпихались від навколишніх крижин. Посеред човна була юконська пічка, і голубуватий дим слався з її димаря. Коли човен наблизився, з берега розрізнили жіночу постать — жінка на кормі орудувала довгим стерновим веслом. Очі в Джекоба Велса заблищали, коли він її побачив. "Так і слід, — подумав він. — Це добрий знак! Вона й тепер із роду Велсів і не боїться роботи й боротьби. Роки, що вона пробула в умовах культурного життя, не послабили її. Відірвавшись на який час від рідного ґрунту, скуштувавши здобутків цивілізації, вона знову повертається до матері землі, повертається радісно і просто".

Так він міркував собі, дивлячись, як наближається човен, оточений крижинами. Один з гребців, єдиний білий чоловік між ними, вискочив із човна з гаком у руках, намагаючись зупинити човен та скерувати його в канал. Крига, що тільки звечора замерзла коло берега, провалилася під ним, і чоловік зник під водою. Велика крижина, напіраючи на човен, повернула його назад, так що чоловік випірнув з води вже біля корми. Жінка швидко нагнулась і схопила його за комір. Голосно та владно наказала вона індіанам веслувати назад. Підтримуючи над водою голову того, що провалився, вона всім тілом налягла на стернове весло й повернула човен у прохід кормою вперед. Весла ще кілька разів збурили воду, й човен прибило до берега. Вона передала мокрого, що аж зубами цокотів, чоловіка Дейвові Гарнею. Той витяг його з води й наказав, не гаючись, доганяти тих хлопців, що привезли пошту.

Фрона підвелася. Щоки в неї зашарілися від напруги. Джекоб Велс стояв на місці, вагаючись. До неї було всього два кроки, але три роки розлуки, мов та безодня, розділяли їх. Їй тепер двадцять літ, а коли вони розлучалися, було сімнадцять. За цей час вона змінилася, змінилася далеко більше, ніж він сподівався. Він не знав, що робити, — чи міцно обняти цю молоду, осяйну дівчину, чи просто подати їй руку та допомогти вийти на берег. Але його вагання ніхто не помітив, бо вона сама хутко кинулась до нього і впала йому в обійми. Хто стояв вище, всі, як один, відвели погляди вбік, поки вони двоє, тримаючись за руки, зійшли берегом угору.

— Моя дочка, панове! — Обличчя в нього променіло з гордощів.

Фрона поглянула на всіх і приязно всміхнулася. І кожному здалося, що вона поглянула саме на нього.

РОЗДІЛ VII

Що Вансу Корлісові захотілося знову побачити ту дівчину, з якою він ділився тоді своїми ковдрами, — цілком зрозуміло. Хоч він і не

здогадався привезти з собою на Аляску фотоапарат, однаке внаслідок якогось складного процесу в його мозку відбився її образ. Це створилося миттю. Хвиля світла й кольорів, молекулярна вібрація та інтеграція, ледве помітна, але цілком певна зміна в закрутах мозку, — і ось маєте цілу картину. Сонячне проміння на чорній, стрімкій скелі; струнка жіноча постать в сірому вбранні відбивається на цьому тлі, де стикаються світло й тінь; молода, свіжа, як поранок, усмішка в сяйві золотого проміння.

Ця картина раз у раз поставала в нього перед очима, і що більше він її бачив, то більше бажалося йому знову побачити Фрону Велс. Він думав про майбутню зустріч з трепетним захопленням, передчуваючи, що ця зустріч матиме вплив на все його життя. Фрона Велс здавалась йому зовсім незвичайним новим типом жінки; таких він ще не спотикав у своєму житті. Із чарівної невідомості всміхались до нього карі очі, простягались руки, такі ніжні, коли на них поглянути, такі дужі в стискові. Її образ вабив його, спокушав, як гріх.

Не сказати, що Ванс Корліс був дурніший за інших, що він жив, як пустельник. Однаке виховання відбилося на ньому, надавши його життю трохи пуританських рис. Його природний розум і потяг до науки зменшили той вплив, що мала на нього з дитинства сувора мати, але не знищили його остаточно. Він залишився десь глибоко в душі, як ледве помітна частина його істоти. Корліс ніяк не міг позбутися цього впливу. Цей вплив викривлював його світосприймання, спотворював погляд на життя і дуже часто, коли це торкалося жінок, визначав його ставлення до них. Він пишався тим, що має широкий погляд на життя, бо поділяв жіноцтво на три категорії, в той час, як мати його визнавала тільки дві. Він переріс свою матір. Жінки, безперечно, поділяються на три категорії. Вони бувають порядні, непорядні і почасти порядні, почасти непорядні. Жінки останньої категорії, він був у цьому певний, неминуче переходять до категорії непорядних. Тривати в такому хисткому становищі довгий час неможливо. Це була переходова стадія від величного до ганебного, від кращого до гіршого.

Міркування Ванса Корліса, як на нього, мали логічну підставу. Але коли виходити з готових формул, висновки завжди будуть догматичні. Що таке добро, а що таке зло? Отож-бо й є. Ось про це й були передсмертні слова його матері. Та не тільки воно від матері, а й від багатьох поколінь предків, скутих умовностями, аж до того далекого пращура, що перший відірвався від землі і почав дивитись на все згори. Між Вансом Корлісом та землею стояв довгий ряд поколінь, і, хоч він не усвідомлював цього, внутрішній голос кликав його назад до землі, перестерігаючи перед загибеллю.

Проте Фрону він не відніс до жодної з успадкованих категорій. Він взагалі відмовився класифікувати її — він не наважувався. Він волів зробити висновки тоді, коли матиме більше матеріалу. Ця думка про збирання матеріалу спокушала його. То була критична хвилина, коли чиста людина мрійно простягає руки до життєвого бруду, не визнаючи його за бруд, аж поки сама не забрудниться. Ні, Ванс Корліс не був боягуз, але, оскільки чистота річ умовна, не був і бездоганно чистий. Коли в нього за нігтями не було бруду, то не через те, що він особливо пильно ходив коло своїх рук, а просто він не мав змоги їх забруднити. Він був чистий не тому, що так хотів, що гидував брудом, а тому, що не мав нагоди стати нечистим. Одначе з цього всього не слід робити висновку, що він неодмінно закалявся б, аби нагода.

Дитинство Вансове проходило наче в теплиці. Зразкова чистота в будинку, всі вигоди. Він дихав не звичайним повітрям, а здебільшого штучно добутим озоном. Він купався в сонячному промінні, коли світило сонце, а в дощ його ховали під накриття. А коли він виріс і зміг стати на власні ноги, виявилось, що він занадто заклопотаний, щоб зійти з тієї протоптаної стежки, якою вчила його рачкувати, а потім ходити невимілими дитячими ногами мати. Отже, й далі він ішов тією ж стежкою, не задумуючись над тим, що лежить пообіч.

Життєвою силою не можна користуватись двічі. Використаної на одне, її не залишається на інше. Таке трапилось і з Вансом Корлісом. Навчання та фізичні вправи вичерпували всю енергію, що набував він,

вживаючи добірну, дорогу їжу. Коли він відчував у собі залишок енергії, то витрачав її коло матері, в штучних, умовних обставинах, серед людей, що збиралися в неї на склянку чаю. От і вийшов із нього дуже милий юнак, що його вихваляють матері молодих дівчат; дуже здоровий юнак, що не знав ніякої надмірності; дуже освічений юнак, що мав диплом гірничого інженера Фрейбурзького інституту та диплом бакалавра мистецтв Йельського університету, і, нарешті, дуже егоцентричний і стриманий юнак.

Найціннішою, однак, прикметою Ванса було те, що він не застиг у тій формі, яку дали йому предки і в якій мати намагалася законсервувати його. В ньому зачаївся якийсь атавізм, — голос того далекого пращура, що колись перший відірвався від землі. Досі цей атавізм лише дрімав у ньому. Ванс просто жив у звичайному для себе оточенні, і його здатність до пристосування не мала де себе виявити. Але коли б життя покликала його за собою, він, завдяки цьому атавізмові, зумів би принатуритися і в нових обставинах. Фізичний закон про те, що камінь, набувши руху, повинен котитися в певному напрямку, можливо, й цілком правильний; та в самому житті найбільше значення має якраз здатність змінювати напрямок. І дарма що Ванс Корліс про це й не здогадувався, така здатність була найбільшою його цінністю.

Та вернімось назад. Спокійно, але з великою радістю, Ванс Корліс ждав зустрічі з Фроною Велс, а тим часом милувався з того сонячного образу, що зафіксувався в його пам'яті. Хоч, переходячи перевалом, а далі спускаючись озерами та річкою, мав він великі грошові засоби — лондонські синдикати не скупують у таких випадках, — Фрона все ж прибула до Доусона на півмісяця раніше за нього. Він долав перешкоди, користуючись силою грошей, а вона користувалась іншою, ще потужнішою силою: їй, мов талісман, скрізь допомагало ймення Велс.

Прибувши в Доусон, він тижнів зо два прогаяв, поки знайшов помешкання, влаштувався та повідвідував тих, до кого мав рекомендаційні листи. Але що має статись, того не оминеш. Отже, одного разу, коли вже річка замерзла, він узувся в мокасини і

попрямував до Велсового дому, мавши собі за честь іти в товаристві місіс Шовіл, дружини копальняного комісара.

Корлісові здавалося, що він бачить сон. Парове опалення в Клондайку! А наступну мить, розхиливши важкі порт'єри, він з передпокою ступив до вітальні. Так, це була справжня вітальня. Його лосячі мокасини тонули в пишному, м'якому килимі, а очі йому привернула картина Тернера[1] — схід сонця. Тут було ще багато інших картин, речей з бронзи. В двох голландських коминках палали величезні ялинові поліна. Стояв і рояль, і хтось співав. Фрона скочила з дзиглика й пішла назустріч гостеві, простягаючи до нього руки. Досі йому здавалось, що немає в світі нічого кращого, як той образ на тлі сонця, що відбився в його уяві, але цей теперішній образ на тлі полуміння, ця юна істота, повна життя й сили, — вона зовсім заслонила ту бліду копію. Це була чарівна хвилина, як він держав її руками в своїх, — хвилина, коли людину опановує якесь невиразне, владне почуття, коли кров бурхливими хвилями перебігає по тілу й туманить мозок. Перші слова ледве доходили до нього, аж голос місіс Шо-віл його очутив.

— О! — скрикнула вона. — То ви вже знайомі? І Фрона відказала:

— Так, ми зустрілися на дорозі з Даї, а ті, що зустрічаються на цій дорозі, ніколи одне одного не забувають.

— Як це романтично!

Комісарова дружина сплеснула руками. Хоч вона гладка була і флегматична вдачею, ця сорокалітня жінка, якщо тільки не спала, все сплескувала в долоні та щось патетично вигукувала. Чоловік її під великим секретом запевняв, що коли б вона зустрілася віч-на-віч навіть із самим господом богом, то, напевне, сплеснула б своїми пухкими руками й вигукнула: "Як це романтично!"

— То як же це трапилось? — допитувалась вона. — Чи врятував він вам життя серед скель, чи що таке вчинив? Ну, розкажіть же, будь ласка! А ви, містере Корліс, ви ніколи мені про це не казали! Та говоріть-бо! Я вмираю з цікавості!

— О, та нічого особливого, — поспішив відповісти Корліс. — Нічого романтичного. Я, чи то ми...

У нього аж дух захопило, коли Фрона перебила його мову. Годі було догадатись, що має сказати ця дивна дівчина.

— Він дав мені притулок, от і все, — промовила вона. — Можу похвалити його смажену картоплю, кава ж його до смаку тільки тому, хто дуже голодний.

— Невдячна! — тільки на слово й спромігся Корліс, одержавши у відповідь Фронину усмішку.

Потім його познайомили з струнким лейтенантом кінної поліції, що, спершися на коминак, обмірковував продовольчу кризу із жвавим, невеликим на зріст, чоловіком у накрохмаленій сорочці з дуже високим стоячим комірцем.

Завдяки своєму походженню Корліс знав, як поводитись у товаристві, тому він так вільно переходив від гурту до гурту, що Дела Бішопа аж завидки брали. Дел Бішоп як сів на стільці, скоро прийшов, то так і сидів у незручній позі, терпляче домагаючи, щоб хто-небудь з гостей почав прощатись. Він хотів побачити, як саме це робиться. Більшість цієї складної процедури він собі, власне, уявляв. Знав навіть, скільки разів треба ступити, щоб дійти до дверей, і був цілком переконаний, що треба попрощатися з Фроною. Але от чи треба ручкатися геть з усіма гостями? Він забіг сюди на хвилинку, щоб побачитися з Фроною, сказати їй "Як ся маєте", та й годі, — і ось наскочив на таке велике товариство!

Корліс, обговоривши з такою собі міс Мортімер занепад французького символізму, набрів на Дела Бішопа. Той одразу впізнав його, хоч бачив тільки раз, одну хвилину, коло намету в Щасливому таборі. Дел, не гаючи часу, сказав, що дуже вдячний Корлісові за гостинність, за те, що той дав притулок Фроні, коли він сам забарився в дорозі. Хто стане в пригоді Фроні, той так само прислужиться і йому, Делові. Він цього ніколи не забуде, поки в нього знайдеться хоч одне укриття, щоб укрити ним містера Корліса. Він гадає, що йому не зовсім було кепсько спати тої ночі. Хоч міс Фрона й казала, що не дуже вони мали чим постелитись, та ніч тоді була не надто холодна — вітер, правда, великий, але мороз не такий-то. Він гадає, що містер Корліс тоді не дуже змерз. Ця розмова здалася Корлісові трохи недоречною, і він при першій нагоді відійшов від Дела, залишивши його безнадійно поглядати на двері.

Зате Дейв Гарней, що зайшов сюди зовсім не випадково, і не думав сидіти десь там у кутку. Він, король Ельдорадо, вважав, що повинен займати в товаристві те становище, на яке давали йому право його мільйони. Хоч тонкощів світської бесіди він вчився переважно по тавернах та розмовляючи з товаришами-копачами на порозі своєї хатини, однак тепер поводився, мов справжній салонний лицар, якому топтати килими — не первина. Дивовижно одягнений, човгаючи ногами, переходив він від одного гостя до другого, з кожним заговорював, правда, часто не до ладу, але самовпевнено, не лізучи за словом у кишеню.

Міс Мортімер, що розмовляла по-французькому як парижанка, збила була його з пантелику своїми символістами, та він швидко викрутився, заговоривши з нею на жаргоні франко-канадських провідників, і здивував її непомалу, запитавши, чи не продасть вона часом двадцять п'ять фунтів цукру — білого чи темного, все одно. Він заводив таку щиру розмову не тільки з міс Мортімер. З ким би не починав балачку, він спритно звертав її на продовольче питання, а потім і на свою пропозицію. "Цукор, хай йому грець", — веселим голосом додавав він наприкінці і йшов шукати іншого співбесідника.

Особливо сильне враження справив Дейв на товариство, попросивши Фрону заспівати з ним зворушливу пісеньку: "Я рідний край покинув задля тебе". Це, може, було трохи й занадто, однак Фрона погодилась. Тільки він хай наспіває мелодію, щоб вона могла підібрати акомпанемент. Голос у Дейва був не дуже приємний, зате досить сильний. Тут ожив і Дел Бішоп, і почав підтягати хрипким басом. Він так захопився, що навіть встав із свого стільця. І коли вже повернувся додому, то, штовхнувши ногою, розбудив свого сонного товариша, що мешкав з ним у наметі, щоб похвалитись йому, як то він гарно гостював у Велсів. Місіс Шовіл аж хихотіла, виявляючи свій захват, особливо ще коли лейтенант кінної поліції та кілька його співвітчизників голосно проспівали "Пануй, Британіє"[2] та "Боже, бережи королеву"[3], а американці відповіли їм піснями "Моя батьківщина"[4] та "Джон Браун"[5]. Тоді довготелесий Алек Боб'єн, король Серкл-Сіті, став вимагати "Марсельєзу"[6]. Розійшлися всі, голосно виспівуючи на вулиці "Сторожу на Рейні"[7].

— Не приходьте на такі вечори, — пошепки сказала Фрона, прощаючись з Корлісом. — Ми не встигли й словом перемовитись. А я знаю, що ми з вами потоваришуємо. Скажіть, випросив у вас Дейв Гарней цукру?

Вони обоє засміялися, і Корліс пішов додому при світлі північного сяйва, намагаючись дати певний лад тим враженням, що справив на нього сьогоднішній вечір.

РОЗДІЛ VIII

— А чого б мені не пишатися своєю расою?

Щоки у Фрони горіли, очі палали. Вони обоє згадували своє дитинство, і Фрона розказувала Корлісові про свою матір, яку ледве пам'ятала. Гарна й білява, типова англо-саксонка — такою уявляла її собі Фрона з власних спогадів та з оповідань батька й старого Енді із поштової контори в Даї. Розмова зайшла про раси взагалі, і Фрона,

захопившись, висловила думки, що Корлісові, як людині з консервативними поглядами, видалися непевними і не досить обгрунтованими. Він гадав, іцо стоїть понад расовим егоїзмом та упередженнями, і тільки сміявся з її дитячого світогляду.

— Це властиво людям вважати себе за найвищу расу, — казав він. — Цей егоїзм наївний і цілком природний, зрозумілий і навіть корисний, але хибний по суті. Євреї вважали себе — та й досі вважають — за богом обраний народ...

— Тим-то вони й залишили такий глибокий слід в історії, — перехопила Фрона.

— Але життя не підтвердило їхніх поглядів! І подивіться ще з другого боку. Для нації, що вважає себе вищою, інші нації здаються нижчі. Це зрозуміло. Свого часу кожен римлянин вважав себе вищим за царя. Коли римляни зустрілися з нашими дикими предками в германських лісах, вони тільки звели у подиві брови: "Це нижча раса, варвари!"

— Проте ми існуємо до цього часу. Ми існуємо, а римляни зникли. Час показує, на чиєму боці правда. Дотепер ми держались. І будемо держатись, — про це свідчать деякі сприятливі ознаки. Ми, як видно, краще від інших вміємо пристосовуватись.

— Расовий егоїзм!

— Зачекайте. Перше перевірте.

Захопившись, вона імпульсивно стисла йому руку. Серце в нього заколотилось, кров кинулася в лице, у скронях застукотіло. "Яке чудне — але й чарівне — відчуття!" — подумав Корліс. Так змагатися з нею він ладен би й цілу ніч.

— Ось я вам доведу! — сказала вона. Випустивши його руку, Фрона не відчула ніяковості. — Наша раса — це раса діячів, борців, раса, що підбиває під себе кулю земну, захоплює безмежні простори. Ми працюємо й боремося, ми не згортаємо рук, не кидаємо праці в ніяких, хоч би й найлихіших, умовах. Ми витривалі, наполегливі. Ми вже так створені, що вміємо до всього пристосуватись. Хіба зможе коли індіанець, негр чи там монгол перемогти тевтона! Та ніколи в світі! Індіанець впертий, але він не вміє пристосуватись. Не пристосувавшись до нових обставин, він мусить загинути, а коли й спробує пристосуватись, то теж загине — не зуміє. Негр, хоч і має таку здібність, може працювати тільки під чийсь керівництвом, як раб з природи... Китайці — раса цілком інертна. Отже, до чого не мають здібності інші раси, до всього того здібні англосакси чи тевтони, називайте, як вам до вподоби. Чого бракує іншим расам, все це є у тевтонів. Хто ж нас може перемогти?

— Ви забули про слов'ян, — закинув Корліс.

— Слов'яни? — обличчя її похмурніло. — Правда, слов'яни. Єдина юна раса серед старих та малих у всьому світі! Але вони ще цілком у майбутньому; про них скаже майбутнє! А ми тим часом готуємось. Можливо, ми так далеко зайдемо вперед, що не дамо їм змоги нас наздогнати. Адже іспанці перемогли ацтеків тому, що знали хімію, знали, як добути порох. То невже ми, пануючи над усім світом, маючи до послуг всі його знання, невже ми не зможемо впорати слов'ян, не давши їм нагоди вбитися в силу?

Ванс Корліс тільки крутив головою і усміхався..

— Так, я знаю, що кажу не до ладу. Я занадто схвильована, — зауважила Фрона. — Але зрештою ми таки справді сіль землі, хоч би тому, що маємо відвагу сказати це про себе!

— А я переконався, що ваш запал заразливий, — відказав він. — Гляньте, я теж починаю запалюватись. Нас на перше місце поставив не

бог, а природа, — нас, англів, саксів, норманів і вікінгів, і земля ця наш спадок! То йдімо ж уперед та вперед!

— Тепер ви глузуєте з мене! Майте на увазі, одначе, що ви самі вже вирушили вперед. Для чого ж ви приїхали на Північ, як не для того, щоб і собі прикластися до спадщини своєї раси?

Вона повернула голову — почувалась чиясь хода.

— Капітане Александер, кличу вас за свідка! — гукнула вона замість привітання.

— Кличете за свідка? — перепитав капітан, усміхнено вітаючись із Фроною та Корлісом. — Авжеж!

Посвідчіть, що таким, як ми, не страшно бурі:

Хоч слуги ми судна, та владарі над морем...

Він поважно й урочисто процитував ці рядки. Слушність його слів так захопила Фрону, що вона поривчастим рухом стисла йому обидві руки. У Корліса щось здригнулося в грудях, коли він це побачив. Йому стало прикро. Неприємно було бачити, що вона так без перебору тисне кожному руки своїми теплими, міцними руками. Невже вона так поводить ся з кожним, аби його слова чи вчинки припали їй до вподоби? Він був не від того, щоб вона стискала руки йому, але комусь іншому — це Корлісові аж ніяк не було приємно. Поки він так розмірковував, Фрона встигла розповісти капітанові Александеру, про що вони розмовляли.

— Я мало знаю про тих ваших слов'ян, — висловив свою думку капітан. — Знаю тільки, що вони дужі люди, добрі робітники. Але я переконаний, що біла раса — це перша в світі раса в усьому. Взяти хоч би індіаніна. Біла людина переважить його в усьому — і роботи більше зробить, і винесе більше за нього, і риби наловить більше, і викоплює так

само більше. З найдавніших переказів індіан Аляски видно, що вони споконвіку переносили вантажі на собі. І от, коли шукачам золота довелося теж у такий спосіб транспортувати свої речі, вони вивчили, як це робиться, і почали переносити далеко важчі клунки і на дальшу відстань, ніж індіани. Та ось торік у травні, в день народження королеви, ми влаштували на річці змагання на каное — з одним, двома, трьома, чотирма й п'ятьма гребцями. І що ж? Ми скрізь переважили індіан, хоч вони родяться з веслом у руці, тоді як більшість із нас бачить каное, вже літ дійшовши.

— Чому ж це так? — запитав Корліс.

— Я не знаю чому. Знаю тільки, що воно так. Я констатую факт. Я знаю, що ми вміємо те, чого вони не вміють; а що вони вміють зробити, то й ми те вміємо, і краще за них.

Фрона переможно кивнула Корлісові.

— Визнайте, що наше зверху, й ходім обідати! Ну, хоч на цей раз вас перемогли. Конкретні факти з греблею та вантажем мають більшу вагу, ніж ваші теорії, далєбі! Час покаже? Та хоч би й ціла вічність! Ну, ходім обідати! Почуємо, що з цього приводу скаже мій батько. Та й містер Келар. Симпозіум на тему верховенства англосаксів!

Мороз і млявість не можуть існувати поруч. Холодне, а не тепле підсоння збуджує в людях сміливість, завзяття, енергію. Отже, не дивно, що дружба, яка виникла між Фроною та Корлісом, і не могла бути оспала. Вони раз у раз бачилися в господі Джекоба Велса, і скрізь ходили вдвох. Вони одне одному припали до вподоби, і радо зустрічалися, дарма що змагалися часто, мавши різні погляди. Фроні подобався Корліс, як справжній представник чоловічої статі. Фрона ніяк не могла собі уявити, щоб вона будь-коли зійшлася з чоловіком, хоч і як розвиненим інтелектуально, але котрий не мав би фізичної мужності. Вона відчувала насолоду, коли бачила дужих чоловіків — представників її раси, чоловіків

з гарно збудованим тілом, опуклими м'язами, що свідчили про вміння працювати й боротися. Тільки той, на її думку, був правдивий чоловік, хто здатний до боротьби. Вона вірила в природний і статевий добір і була переконана, що коли людина, завдяки цьому доборові, має силу та здібності, то вона повинна використовувати їх, і це буде їй тільки на добро. Те ж саме й з інстинктом. Коли вона відчуває потяг до якої людини чи до якої речі, значить, це добре і це їй тільки на користь. Коли вона втішається, побачивши гарне тіло та міцні м'язи, то чом же їй критися? Чому їй не любити тіло й соромитись цієї любові? Історія її раси, та й усіх рас взагалі, підтверджувала правильність її поглядів. В усі часи кволі й розніжені зникали з життєвої арени. Тільки дужий панує на землі. Вона сама — нащадок дужих, і вона твердо постановила, що її обранцем буде тільки дужий.

Одначе Фрона зовсім не була байдужа і до інтелекту. Вона тільки вимагала, щоб дух людини був так само дужий. Ніяких зупинок і вагань, ніякого вичікування, ніяких дитячих скарг! Розум і душа повинні бути так само швидкі, впевнені й дужі, як і тіло. Людський дух повинен не тільки мріяти. Він, як і тіло, повинен працювати й боротись. У нього повинні бути дні праці, так само, як і дні відпочинку. Фрона могла б зрозуміти чоловіка з недужим тілом, але з великою душею. Могла б навіть полюбити його. Та ця любов була б набагато більша, якби той чоловік мав дуже тіло. Вона була певна своєї правоти, бо віддавала належне й тілу, і духові, але вона мала також свій ідеал і ставила його над усе. Вона вимагала, щоб тіло й дух перебували в постійній гармонії. Високий розум і нетравний шлунок — це було б щось жахливе. Сильний тілом дикун і кволий поет! Перший вабив би її своїми м'язами, а другий натхненними піснями. Але найкраще — якби одна людина містила в собі те й те.

Тепер про Ванса Корліса. По-перше, і це дуже важливо, між ними обома існував фізичний потяг, коли навіть дотик руки одного був насолодою для другого. Якщо душі пориваються одна до одної, але тіло не виносить дотику другого, тоді щастя споруджено на піску, і вся будова хистка й недовговічна. По-друге, Корліс мав не просто сильне, але витончено збудоване тіло; не було в ньому нічого brutального,

тваринного. Його м'язи були гармонійно розвинені, а краса форм тіла саме від цієї гармонійності й залежить. Велетень не завжди має довершені форми — розмір м'язів зовсім не те, що гармонійність їх. Ванс Корліс, крім того, — що не менш важить, — не застиг і не занепав інтелектуально. У нього був, як їй здавалося, свіжий, здоровий, допитливий розум; ширяючи думкою над землею, він, одначе, не зневажав землі. Такі враження виникли в неї, звісна річ, напівсвідомо. Породило їх почуття, а не думка.

Вони вічно сперечались, навіть сварилися, а проте, десь глибоко, на самому дні їхніх істот, крилася якась спільність, їй подобалось, що його ясний, логічний розум водночас не позбавлений гумору. Серйозність і жартівливість жили в ньому в цілковитій згоді. Їй подобалась його ввічливість, проста, природна, а не вдавана. Подобалась його чуйність, коли ото в Щасливому таборі він пропонував їй індіянину-провідника та гроші на дорогу до Сполучених Штатів. Він умів не тільки розмовляти, вмів і працювати, їй подобалось, як він дивився на світ, подобалося, що він не був обмежений, хоч не завжди вмів це висловити, і вона мусила тільки здогадуватись про цю його рису. Подобався їй його розум; дещо академічний, забарвлений новочасною схоластикою, він, одначе, ставив Корліса поруч з людьми високого інтелекту. Корліс умів відрізнити почуття й душевне переживання від розумових порухів, тим-то висновки його були все правильні, бо він спирався на факти. Але в цьому пункті Фрона вбачала якраз помилковість його поглядів. Іноді він робив висновки, не беручи до уваги всіх обставин, і це звужувало його від природи широкий світогляд. Проте Фрона була переконана, що цю ваду мусять усунути нові умови життя. Він був людиною цілком культурною, бракувало йому тільки ближче зазнайомитися з реальним життям.

Корліс, врешті, подобався Фроні сам собою, такий, як був, незалежно, з чого складалася його індивідуальність. І то зовсім не дивина. Відомо, що при сполученні двох елементів утворюється не тільки сума їх, але й щось цілком нове, таке, чого немає в тих елементах, зокрема взятих. Отак і з Корлісом. Він подобався Фроні в цілому. Подобався за щось таке, чого не можна було б знайти, розклавши його

на елементи, але що є самою суттю людини, тим, на чому ґрунтується віра і чого не може збагнути наука та філософія. Корліс подобався Фроні Велс. Однак це зовсім не означало, що вона його покохала.

Що ж до Ванса Корліса, то його вабив до Фрони Велс той самий таємничий голос, що кликав його назад до землі. Суміш елементів у ньому була така, що жінки, які відійшли далеко від природи, його не цікавили. Таких жінок він зустрічав багато, і до жодної з них не забилося його серце. Хоч він і відчував завжди брак близької істоти — почуття, що неминуче приводить до кохання, — та до цього часу жодна з Євиних дочок не могла заповнити тої порожнечі. Єдності тіл, єдності душ — того чогось таємничого, що зветься коханням, — він досі ніколи не відчував. Коли він зустрів Фрону, це почуття враз спалахнуло в ньому на повну силу. Однак він помилково зрозумів його — він думав, що просто зацікавився нею, як новим, незнаним явищем.

Багато людей високого роду й непересічної освіти здаються на цей поклик землі. Викликаючи сумнів щодо свого тверезого глузду та моральної твердості, вони часто беруть собі за дружин селянських дівчат чи служниць із шинку. Ті, хто в такому подружжі не знаходить щастя, ставляться з недовірою до почуття, яке спонукало їх на цей крок, забуваючи, що природа творить або нищить життя індивіда, маючи за мету добро цілого роду. Бо імпульс щоразу цілком правдивий, тільки час і обставини можуть бути не ті, — і стається непоправне.

На Корлісове щастя, і час і обставини сприяли йому: у Фроні він знайшов і культуру, без якої не міг би обійтися, і чисті, владні пахощі землі, що він так їх потребував. Щодо виховання й освіти, то вона була просто дивом. Йому доводилося стикатись із багатьма дівчатами, що мали поверхові знання, але Фрона була зовсім інша. Давнім істинам вона вміла надавати нового життя, і думки її навіть про звичайні речі були завжди ясні, енергійні й сміливі. І хоч його природжений консерватизм занепокоювався і протестував, однак його захоплювали Фрони-ні філософські міркування, що в них деяку школярську наївність перекривав ревний запал. Багато де в чому не погоджуючись із тим, що

вона так завзято проповідувала, Корліс мимохіть скорявся перед її щирістю та запалом.

Головна її вада, на думку Корліса, це те, що вона зовсім нехтувала умовності. Жінка для нього була святощами, і він не міг байдуже дивитися, коли "порядна" жінка ступала на небезпечну стежку. Коли порядна жінка відважувалась переступити ту межу, що призначена для її статі й становища, він вважав це за легкодумство. А це вже недалеко й від... Він не міг довести до кінця своєї думки, бо це стосувалося Фрони, хоч вона не раз завдавала йому жалю своїми нерозважливими вчинками. Щоправда, жаль його брав тільки, коли він був далеко від неї. Коли ж він був біля неї, і очі їхні світилися взаємною симпатією, або коли при зустрічі або прощанні він стискав їй руку, що міцно відповідала на його потиск, — тоді він цілком переконувався, що її вчинками керує тільки доброта і справедливість.

Вона подобалась йому ще й з інших багатьох причин. Подобався їй запал і поривання, завжди піднесені. Вдихнувши повітря Півночі, він оцінив тепер те, що вона по-товариському ставилась до всіх, хоч перше це його дратувало. Йому подобалась і проста її вдача, хоч зразу він вважав це за нескромність. А на день раніше, як він прийшов до таких висновків, він несподівано завів з нею суперечку про "Даму з камеліями"[8]. Вона в цій ролі бачила Сару Бернар[9] і згадувала про неї з захопленням. Коли він повертався додому, серце його нило від глухого болю, і він намагався погодити образ Фрони з тим ідеалом, що утворився в нього під впливом матері, від якої успадкував він переконання, що незнання і невинність — поняття рівнозначні. Але через день, зваживши все це, він ще на дрібку вибився з-під материного впливу.

Йому подобалось її пишне, хвилясте волосся, що паленіло в сонячному промінні і золотом одсвічувало при полум'ї, подобались її витончені, міцні ніжки в сірих гетрах — у Доусоні, на жаль, їх не видно було із-під довгої сукні, — подобалась уся її струнка, дужа постать. Іти з нею поруч, приладнуючи свою ходу до її ходи, або просто бачити її на вулиці чи в кімнаті, — все це давало йому безмірну насолоду. Життя,

радість існування буяли їй у крові, відчувалися в м'язах, в округлих, ніжних вигинах її стрункого тіла. І все це подобалось йому, а особливо руки вище ліктя, міцні, дужі й повабні, напівприховані широкими рукавами.

Сполучення фізичної та духовної краси надзвичайно впливає на нормального чоловіка. Отак було й з Вансом Корлісом. Те, що йому подобалось одне, ще зовсім не означало, що він не міг оцінити друге. Фрона — вона йому подобалась і за те, й за те, та й узагалі за все. А це вже мало значити, що він її кохав, хоч сам про це не здогадувався.

РОЗДІЛ IX

Ванс Корліс потроху принатурювався до життя на Півночі, і, як виявилось, багато що давалося йому з незвичайною легкістю. Сам незмінно коректний, він швидко звик до крутих виразів, що вживали там навіть у найсердечнішій розмові. Малий Карті, техасець, що іноді працював у нього, і починав, і кінчав кожну фразу добродушним: "Хай тобі чорт!"; вживав він цього вислова й тоді, коли дивувався, радів чи журився, і взагалі виявляв у такий спосіб свій настрій, міняючи тільки як до нагоди висоту тону, наголос та інтонацію. Спочатку це дратувало Корліса, викликало в ньому огиду, але потім, звикнувши, він навіть уподобав цей вислів і нетерпляче ждав чергового його повторення. Одного разу собака Карті в сутичці з гудзонським собакою втратив вухо. Коли юнак нахилився над собакою й помітив рану, стільки ласки, стільки почуття містило його "Хай тобі чорт!", що для Корліса це було чисте одкровення. Не все те кепське, що з Назарета, — зробив він висновок і, як колись Джекоб Велс, відповідно до цього змінив свою життєву філософію.

Громадське життя Доусона мало дві течії. В горішній частині — в Казармах, у Велсів та ще в декого, — дружини найбільш майновитих чоловіків влаштовували прийоми, куди запрошувано відповідного ж рангу й гостей. Як і скрізь воно водиться, так і тут було — обіди, чаї, танці, благодійні вечірки. Однак таке життя не зовсім задовольняло чоловіків.

Внизу, в місті, велося геть зовсім інакше, хоч і не менше жваво. Оскільки молода країна ще не доросла до клубів, чоловіча частина громади виявляла прикмети своєї статі, гуртом ходячи по шинках, за винятком лишень священиків та місіонерів. У шинках укладавано договори й різні оборудки, тут плановано різні підприємства, обговорювано шукацькі справи, пересуджувано останні новини; тут підтримувалося приятелювання. Всі, кому життя натерло спину, золоті королі й собачі погоничі, старожитці й "чечачи", — сходилися тут, як рівний з рівним. До того ж — певно, через обмаль просторих приміщень у Доусоні — у шинках з'явилися столи до гри в карти, а підлогу наводили для танців. Хоч не хоч, мусив до цього, і то швидко, при звичаї й Корліс. Карті, що дуже поважав Корліс, казав з цього приводу: "Найдивніше, що йому це все подобається, хай йому чорт!"

Але процес пристосовування завше має свої від'ємні сторони. І коли з усім іншим ішло в Корліс досить гладко, із Фроною справа ніяк не лагодилася. У неї був власний моральний кодекс, цілком відмінний від інших, і вона вважала, що жінка має право на такі вчинки, від яких робиться ніяково навіть завсідникам шинків. Через це й виникло між нею та Корлісом перше непорозуміння.

Фрона любила в лютий мороз їздити собаками, бігти за санками. Щоби тоді горять, кров бурхливо переливається в жилах, тіло немов аж летить у повітрі — не чуєш землі під ногами. Одного разу, в листопаді, був дуже сильний мороз, — спиртовий термометр показував шістьдесят п'ять градусів під нулем, — а вона витягла санки, запрягла собак і майнула вниз по річці. Виїхавши за місто, вона подалася біжма. І так, то їдучи на санках, то біжачи за ними, проїхала індіанське селище, обігла вісім миль довкруг Лосячого ручаю, перехопилася кригою через річку і за кілька годин вимайнула на західному березі Юкону, просто міста. Звідси Фрона хотіла вибратись на второвану дорогу, але ще за милю від дороги трапила на м'який сніг, і стомлені собаки перейшли на повільнішу ходу. Пробивалася вона під навислим бескеттям берега, і деколи їй доводилось далеко об'їжджати річкою виступи скелі, а іншим разом тулитися до самої скелястої стіни, щоб обминути ополонку. Ото так їдучи

попереду собак, вона раптом надибала жінку, що сиділа в снігу і дивилась на той берег річки, на повитий димом Доусон. Жінка плакала, і цього було цілком досить для Фрони, щоб зупинитись. Сльози, збігаючи по щоках незнайомої жінки, бралися льодом, а в її очах, мокрих від сліз і потьмарених, стояла безмежна туга й безнадія.

— О! — скрикнула Фрона, покинувши санки та підійшовши до неї. — Ви, мабуть, забились? Може, вам чим допомогти?

Жінка тільки крутнула головою.

— Не можна вам так сидіти. Мороз майже сімдесят градусів. Ви за кілька хвилин замерзнете. Он ви вже щоки приморозили!

Вона почала міцно терти снігом збілілі місця, аж поки кров проступила під шкірою.

— Вибачайте! — Жінка важко підвелася на ноги. — Спасибі вам. Мені зовсім не холодно. — Вона насунула свою хутряну шапочку. — Я так, сіла собі на хвилинку.

Фрона помітила, що жінка дуже вродлива. Досвідчене жіноче око одразу відзначило чудове хутро, фасон одягу та гарні цяцьковані мокасини. Побачивши це все і подумавши, що ця жінка їй зовсім не знайома, Фрона відчула інстинктивне бажання ступити крок назад.

— Я не забила, — казала тим часом жінка. — Просто ця безмежна біла пустеля зіпсувала мені настрій.

— Так, — відказала Фрона, опанувавши себе. — Я розумію вас. Такий краєвид може іншого зажурити, хоч я особисто цього ніколи не відчуваю. Цей безлюдний краєвид вражає мене своєю суворістю й похмурістю, але не викликає смутку.

— Це через те, що у нас по-різному склалося життя, — в задумі відповіла жінка. — Не в тому річ, який ми бачимо краєвид, а в тому, як його сприймаємо. Коли б нас не було, краєвид від того не змінився б, але й не мав би для людей жодної ваги. Вся справа в тому, який зміст ми в нього вкладаємо.

Вся правда в нас самих. Її початок,

Що не кажіть, не в зовнішньому світі...

Очі у Фрони заблищали, й вона підхопила:

В людині осередок, де існує

Та найщиріша правда, навкруги ж бо...

— А далі як? Я забула.

— Важка, суцільна оболона — тіло...

Жінка раптом замовкла і тоненько засміялась, мов сріблом посипала. Але щось гірке було в цьому сміхові — аж Фрона мимохить здригнулась. Вона ворухнулася, наче хотівши повернутись до санок, але рука невідомої жінки простяглася до неї. Цей жест, достоту як улюблений Фронин, одразу збудив у дівчини співчуття до незнайомої.

— Зачекайте хвилинку, — промовила та благально. — Поговоріть зі мною. Я вже давно не зустрічала жінки... — Вона зупинилась, немов підбираючи слова, — ... яка знала б напам'ять "Парацельса"[10]. Бачите, я вгадала, хто ви. Ви дочка Джекоба Велса — Фрона Велс, коли не помиляюсь.

Фрона, повагавшись, кивнула головою і пильно подивилася на жінку. Вона зовсім не вважала, що в цій її цікавості є щось невічливе — вона-бо просто хотіла чим більше дізнатися. Ця істота, така подібна до неї й така відмінна, така давня, як найдавніша раса, і рівночасно юна, як немовля, далека, як вогнища наших предків, і одвічна, як людство, — хто вона, ця істота, і чим відрізняється від неї? Всі її почуття говорили, що різниці немає. Закон життя казав, що вони рівні між собою, і тільки світові забобони й світова мудрість навчали, що ця різниця існує. Так думала Фрона, приглядаючись до незнайомої жінки і відчуючи якусь бентежливу небезпеку, як це буває, коли, відкинувши запону, дивишся на таємниче божество. Вона згадала: "Ноги її на шляху до пекла, її домівка — шлях до домовини, де пробуває смерть", а поруч виринула думка про той, такий рідний їй, жест, яким незнайома вдалася до неї. Вона глянула на білу безкраю пустелю і відчула тугу, як і ця жінка...

Фрона здригнулася, одначе зуміла промовити досить природним тоном:

— Пройдімось трохи, щоб не застигла кров. Я й не думала, що так холодно, поки не постояла трохи на місці. — Вона гукнула на собак: — Кінг, Сенлі, гей, рушай! — І знову звернулася до жінки — Я зовсім залякла! А ви, певне...

— О, мені тепло! Ви бігли, і у вас мокра одежа, а я рухалася, тільки щоб не змерзнути. Я бачила, як ви зіскочили з санок за шпиталем і мчали річкою, наче снігова Діана. Як я вам заздрила! Мабуть, ви тоді відчували надзвичайну втіху.

— Авжеж, це правда, — просто відповіла Фрона. — Я зросла серед собак.

— Це мені нагадує стародавню Грецію.

Фрона нічого не відповіла, і далі йшли мовчки. Дівчина не насмілювалася завести розмову, хоч їй страшенно хотілося розпитати цю жінку про її нелегке, мабуть, життя, а Фроні ж бо ще й як би придалися ці відомості! Фрону огорнув смуток, їй стало жаль невідомої, але вона почувала себе ніяково, не знала, як приступити, як сказати, що в неї на серці. Коли жінка сама забалакала, Фрона відчула велику полегкість.

— Розкажіть мені, — голос незнайомої звучав трохи сором'язливо, але й наполегливо, — розкажіть мені про себе. Ви тут нова людина. Де ви пробували досі? Розкажіть мені!

Мур, що стояв між ними, до певної міри розсунувся, і Фрона почала розповідати про себе, вміло прикидаючись наївною, недосвідченою дівчиною. Вона мовби не знала, хто ця незнайомка, і наче не розуміла її ледь прихованого бажання почути про те, чого в неї давно вже не було.

— Он і дорога, до якої ви прямували. — Вони обминули останню скелю, і жінка показала Фроні на прохід між двома скелями, що ним возили у Доусон дрова. — Там ми попрощаємось, — вирішила вона.

— Хіба ви не вертаєтесь до Доусона? — спитала Фрона. — Вже нерано, і вам краще поспішити.

— Ні... я...

Вагання незнайомої повернуло Фрону до дійсності, і вона зрозуміла свою нерозважність. Але почавши справу, Фрона тепер уже не могла відступати.

— Ми вернемося до міста разом, — промовила вона відважно. І сама себе зраджуючи, щиро додала: — Мені однаково, що там казатимуть.

Кров кинулася в обличчя жінки, і вона потяглась до Фрони знайомим жестом.

— Ні, ні, я вас прошу, — пробелькотіла вона, — прошу вас... Я краще пройду трохи далі... Гляньте, он хтось їде.

Вони вже дійшли до дороги, що нею возили дрова. У Фрони обличчя пашіло, як і в тої незнайомої. Легкі санки, в які було впряжено собаки, вилетіли з міжгір'я і порівнялись з ними. Поруч запрягу біг чоловік і махав до жінок рукою.

— Вансе! — вигукнула Фрона, коли він зупинив собак. — Що ви тут робите? Хіба ваш синдикат хоче прибрати до своїх рук і дрова?

— Ні, ми ще до цього не дійшли. — Коли вони віталися за руки, на його обличчі з'явилася радісна усмішка. — Карті покидає мене. Він іде шукати щастя десь аж до Північного полюса. Тож я й ходив до Бішопа, питав, чи не стане він на роботу до мене.

Він повернув голову глянути, з ким була Фрона, і вона побачила, що усмішка зникла з його обличчя, і лице спалахнуло гнівом. Фрона відчувала всю безпорадність становища, і хоч у глибині душі її й обурювала така жорстока несправедливість, вона змушена була дивитись мовчки й чекати, чим закінчиться ця маленька трагедія.

Незнайомка, зустрівши його погляд, стрепенулась, наче від удару, і щось благальне проступило в неї на обличчі. А він, зиркнувши на неї довгим, холодним поглядом, одвернувся, і Фрона помітила, що обличчя в жінки зразу зів'яло, ніби постарілось. Вона презирливо засміялась, в очах її блиснула погорда, і таке ж погордливе слово ось-ось мало злетіти їй з уст, але вона глянула на Фрону, і запал її де й дівся, а на обличчі була тільки безмірна втома. Вона смутно усміхнулася до Фрони і, не промовивши й слова, повернувшись і пішла дорогою. Фрона теж мовчки скочила на санки й помчала щодуху. Дорога була широка, й Корліс, наздогнавши дівчину, поїхав поруч. Стримуване досі обурення спалахнуло вогнем, немовби зухвалість тієї жінки перейшла на Фрону.

— Ви поганець!

Гострий, голосний викрик мов батогом протяв, струснув німу тишу. Він пролунав так зненацька, так дико, що Корліс остовпів і не знав, чим відповісти.

— Ви боягуз, боягуз!

— Фроно, послухайте...

Та вона не дала йому закінчити.

— Ні! Мовчіть! Що ви там скажете! Це підло! Ніколи я не сподівалася від вас! Це жах, це жах!

— Так, жах. Жах, у тому, що вона йшла поруч вас, розмовляла з вами, що вас удвох могли побачити!

— Ніколи я вам цього не пробачу! — вигукнула Фрона.

— Але ж є норми порядності!

— Порядності! — вона повернула до нього обличчя і дала волю своєму гнівові. — Коли вона непорядна, то це ви — порядні? І ви ще можете кидати в неї перший камінь, ви, мізерний облуднику?

— Ви не маєте права так розмовляти зі мною. Я цього не дозволю!

Він ухопився рукою за її санки, і вона, всупереч гніву, відчула якесь задоволення.

— Я не маю права? Ви боягуз!

Він зробив рух, немов хотів її спіймати, а вона замірилась на нього батогом. Але Корліс — собі до честі — не відхилився, тільки зблід. Він спокійно чекав, поки вона вдарить. Тоді Фрона відвела руку, і довгий батіг ударив по собаках. Ставши в санках навколішки та вимахуючи батогом, вона несамовито закричала на собак. Її запряг був прудкіший за Корлісів, і Фрона скоро перегнала його.

Вона хотіла втекти не так від нього, як від себе самої, і все завзятіш підгейкувала на собак. Чвалом вона вихопилася на крутий берег і, мов вихор, пролетіла через місто до свого дому. Ніколи ще в житті нічого такого з нею не траплялося, ніколи не відчувала вона такого гніву. Їй було не тільки соромно, але й страшно, і вона лякалася самої себе.

РОЗДІЛ X

Другого дня вранці, досить пізно, Беш, індієнин, що служив у Джекоба Велса, розбудив Корліса. Він приніс йому маленьку записку від Фрони — вона просила гірничого інженера при першій нагоді відвідати її. Більше нічого в записці не стояло. І він довго думав над запискою. Що вона йому казатиме? Він ніколи не міг її до кінця зрозуміти, а тепер, після вчорашнього випадку, й поготів. Хоче вона припинити з ним знайомство, маючи для цього поважні підстави? Чи, скориставшись перевагами жіночої статі, ще більше хоче його принизити? І в обміркованих, холодних виразах виказати все, що про нього думає? А може, перепрошуватиме за вчорашню необдуману різкість? В записці не видно було ні каяття, ні гніву, — жодного натяку, — просто офіційні запросини.

Отож коли йшов до неї Корліс цього ж таки пізнього ранку, на душі в нього було неспокійно й непевно. Одначе він постановив собі нічим не виявляти свого стану, аж поки почує Фронину думку. Але вона одразу почала сама — без усяких манівців, з тією простотою й щирістю, що завжди так чарували Корліса. Глянувши тільки на неї, відчувши її руку в своїй руці, він зрозумів, що все знову гаразд, хоч вона ще й слова не промовила.

— Я рада, що ви прийшли, — почала вона. — Я не могла заспокоїтись. Мені треба було вас побачити, щоб сказати, як мені прикро за вчорашній випадок, як мені соромно...

— Та що там! Нічого страшного не сталося. — Вони все ще стояли, і Корліс ступив крок до неї. — Запевняю вас, що я шаную ваші погляди. Абстрактно взяті, вони заслуговують на всіляку похвалу, але мушу сказати відверто, що в вашій поведінці було багато такого... м-м...

— Так?

— Багато такого, що йде всупереч нашому моральному кодексові. На жаль, ми не можемо його ігнорувати. Але, як на мене, то ви не вчинили нічого такого, за чим треба було б жалкувати або чого соромитись.

— Спасибі за ласку, — вигукнула Фрона, — тільки це неправда, ви й самі знаєте, що неправда. Ви знаєте, що ви вчинили так, як треба було, на вашу думку, вчинити, і що я зневажила, образила вас, що я вела себе як базарне дівчисько, і ви знаєте, що відчули тоді до мене відразу...

— Та зовсім ні! — Він підійняв руку, немов боронячи її від себе самої.

— Так, так! У мене досить підстав, щоб соромитись. Можу тільки сказати собі у виправдання, що мені дуже шкода стало тієї жінки, я ледве не заплакала. А тут з'явилися ви, — ви самі знаєте, що ви вчинили, — й через жалощі до неї я обурилася вашим вчинком, і рознервувалася, як ніколи. На мене, мабуть, напала істерія. У всякому разі, я була сама не своя.

— Ми обоє були однакові.

— Ні, неправда. Я поводитись ганебно, а ви були такі, як і зараз. Ну, сідайте. Ви не сідаєте, ніби сподіваєтесь від мене нового вибрику, щоб тоді зручніше було втекти?

— Не такі-то ви й страшні, — засміявся він, повертаючи стільця так, щоб світло падало їй на обличчя.

— А ви не такий боягуз. Але вчора я, певно, була дуже страшна. Адже я замалим... вас не вдарила! А ви поводитись дуже відважно, коли батіг свиснув вам над головою. Не пробували навіть закритись!

— Я помітив, що ті собаки, яких ви б'єте, завжди потім лижуть вам руки й лащать до вас.

— Значить? — задерикувато спитала Фрона.

— Значить... все залежить від обставин, — ухилився Корліс.

— Виходить, незважаючи на все, ви мені даруєте мою провину?

— Маю надію, що й ви мені подаруєте.

— Тоді я дуже рада, тільки що на вас немає жодної провини, отже, нічого вам і дарувати. Ваша поведінка — це наслідок вашого світогляду, а моя — мого. Але мій світогляд, треба сказати, — ширший. Тепер я зрозуміла! — раптом скрикнула вона, радісно плеснувши в долоні. — Я зовсім не на вас сердилася вчора, зовсім не вас стосувалася моя брутальність. Ішлося не про вашу особу. Ви просто були представником того шару суспільства, що викликав у мене обурення та гнів, і на вас, як на представників, усе й окошилося. Розумієте?

— Розумію. Це дуже дотепно. Таким чином, ви скидаєте з себе обвинувачення в тому, що різко зі мною вчора обійшлися. Але сьогодні ви починаєте тієї ж. Ви приписуєте мені обмеженість, однобічність, ницість, а це зовсім несправедливо. Кілька хвилин тому я казав, що, абстрактно беручи, ваш погляд бездоганний, але коли зважати на пристойне товариство, то воно зовсім не так.

— Ви не розумієте мене, Вансе. Ось послухайте! — Рука її лягла на його руку, і він з радістю почав слухати, — Я завжди вважала, що все існуюче справедливе. В цьому я підкоряюся мудрості суспільства, хоч це мені й прикро. Та так уже, мабуть, створена людина. Проте я підкоряюся лишень як представник загалу. Як окрема особа, як індивід, я дивлюсь на справу інакше. Тож поряд іншої такої ж особи чому мені критися із своїм поглядом? Ви розумієте? Тим-то я вважаю вас винним. Вчора на річці, де ми лише вдвох були, ви могли подивитися на це інакше, а ви виявили таку ж обмеженість, як і те ваше суспільство.

— Отже, ви проповідуєте дві правди, — заперечив він. — Одну для вищих істот, а другу для загалу? В теорії ви хочете бути демократкою, а на практиці — аристократкою? У всякому разі, всі ваші міркування мають єзуїтський характер.

— Ви, певно, зараз скажете, що всі люди родились вільні й рівні, з силою природжених прав. А от ви збираєтесь наймати Дела Бішопа. З якої ж рації повинен він на вас працювати, а ви будете тільки користуватись його працею? Де тут рівність, воля?

— Ні, — відказав Корліс, — в питання про рівність та волю я мушу внести деякі корективи.

— Ну, тоді ви пропали! — вигукнула Фрона. — Своєю корективою ви тільки підтвердите мої висновки і побачите, що мої погляди не такі вже й необгрунтовані, не такі єзуїтські, як вам здається. Але не заходьмо далі в нетрі діалектики. Я хочу знати факти. Розкажіть мені про ту жінку.

— Не зовсім приємна тема.

— Але я хочу знати!

— Навряд чи буде це вам корисно.

Фрона нетерпляче тупнула ногою й глянула на нього...

— Вона дуже, дуже вродлива, — сказала вона. — А вам як здається?

— По грішному вродлива.

— А таки вродлива, — стояла на своєму Фрона.

— Нехай і так. Але наскільки вона вродлива, настільки й немилосердна, зла, жорстока.

— Одначе коли я зустріла її на дорозі, на обличчі в неї був лагідний вираз, а в очах стояли сльози. Я, гадаю, відчула ту рису її вдачі, що вам не знайома. Я так задивилася на неї; коли ви підійшли, я тільки її одну й бачила! О жаль який, о жаль який! Вона жінка, така, як і я, ми маємо між собою багато спільного, я певна цього. Вона навіть декламувала Браунінга...

— А на тім тижні, — перехопив Корліс, — вона за один раз програла тридцять тисяч, не своїх, звісно, а Джека Дорсі. Той Дорсі й так уже двічі закладав свою заявку. На ранок його знайшли в снігу, і в револьвері бракувало однієї кулі.

Фрона нічого не відповіла. Вона підійшла до канделябра й сунула палець у полум'я. А потім показала палець Корлісові, щоб він міг побачити, як спеклася шкіра, і мовила, червоніючи з гніву:

— Я відповім вам порівнянням. Вогонь — чудова річ, але я ним надужила і він мене скарав.

— Ви забуваєте, — заперечив Корліс, — що вогонь — це сліпа сила, яка скоряється законам природи. А Люсіль має свою волю. Вона вчинила те, чого хотіла.

— Не я забуваю, а ви! Адже й Дорсі мав свою волю. Ви сказали "Люсіль". Це так її звати? Я б хотіла знати про неї докладніше.

Корліс насупився.

— Не треба. Мені важко з вами про це говорити.

— Чому?

— Тому, тому що...

— Ну?

— Тому що я дуже поважаю жіноцтво. Ви, Фроно, завжди були зі мною щирі, скажу і я по-щирості. Мені важко, бо я завжди вас поважав, бо я не хочу, щоб вас доторкнулось щось нечисте. Коли я побачив вас поруч з тою жінкою, — я... ви... ви не можете зрозуміти, що я відчув у ту хвилину.

— Нечисте? — Уста її міцно стулилися, але він цього не завважив. В очах Фрониних блиснув ледве помітний переможний вогник.

— Так, нечисте, заразливе, — сказав Корліс. — Є речі, яких не повинна розуміти порядна жінка. Не можна бабратись у багнюці й не закалятись.

— О, це добре, — вона нервово стуляла й розтуляла руки, — Ви кажете, що її звали Люсіль; ви з нею знайомі, ви мені про неї розповідаєте, але, безперечно, багато дечого не договорюєте; тобто, якщо не можна не закалятись, бабраючись у багнюці, то як же з вами?..

— Та я...

— Розумію. Ви чоловік! Чудово! Коли ви чоловік, то вам це не вадить. Вадить тільки жінці, пристає, як пошесть. Чи ж не так? Тоді чого ви тут сидите? Йдіть собі!

Корліс, сміючись, підніс руки.

— Здаюся! Ви перемогли мене своєю формальною логікою. Я можу послатись тільки на ту вищу логіку, що ви її не визнаєте.

— А саме?

— На силу. Чоловік, чого він хоче від жінки, те він і має.

— Ви самі на себе яму копаєте! — сказала Фрона. — Візьмим Люсіль. Чоловік має те, чого він сам хоче. Значить, бідолашний Дорсі мав те, чого хотів? Чому ви мовчите? Тоді дозвольте мені сказати дещо з приводу тої вашої вищої логіки, сили б то. Бачила я ту силу. Хоч би й учора, в вас.

— В мені?

— А так! Коли ви хотіли спинити мене. Ви не могли перемогти свого первісного інстинкту, ви навіть не усвідомлювали, що він панує над вами. У вас був такий вигляд, як у дикуна, що викрадає жінку. Ще хвилина — і, я певна, ви б мене схопили.

— Даруйте мені. Я зовсім не думав...

— Ну от, а тепер ви хочете все зіпсувати! Якраз це мені в вас і сподобалося! Хіба ви не пам'ятаєте, що я була не краща за дикунку, коли замірилася на вас батогом? Але я ще не поквиталася з вами, пане крутію, хоч ви вже й лаштуєтесь до втечі. Я хочу вивести вас на чисту воду. — Очі її хитро блиснули, на щоках проступили ямки.

— Що подієш — я у ваших руках! — засміявся Корліс.

— Отже, ви повинні дещо собі пригадати. Спершу, коли я покірливо перепрошувала вас, ви допомогли мені вийти із скрути, сказавши, що засуджуєте мій вчинок тільки з погляду суспільної моралі. Пригадуєте?

Корліс кивнув головою.

— Потім, коли ви назвали мене єзуїткою, я звела мову на Люсіль і сказала, що хочу знати про неї все, що тільки можливе.

Він знову кивнув головою.

— І так і вийшло, як я сподівалась. Ви зараз почали казати про чисте та нечисте, про заразу, про багнюку — все це, на вашу думку, могло причепитись до мене. Ось ваші два твердження, сер. А мати ви можете тільки одне, і я переконана, що це саме друге. Я не помиляюся, так воно і є. І ви були нещирі, коли казали, що моєї поведінки не схвалюєте тільки з суспільного погляду. Я люблю щирість.

— Так, — почав він. — Я був мимохіть нещирий. Але я цього сам не розумів, поки ви не довели своїм аналізом. А втім, кажіть, що хочете, Фроно, а я вважаю, що жінка не повинна торкатись бруду.

— А хіба ми не можемо, як ті боги, розуміти, що добре, а що зле?

— На жаль, ми не боги! — Він сумно похитав головою.

— Тільки чоловіки — боги?

— Це балачки сучасних жінок, — похнюпився він. — Рівноправність, право голосу й таке інше.

— Ні, зовсім ні! — запротестувала вона. — Ви не хочете чи не можете мене зрозуміти. Я обстоюю не права жінки, не нову жінку, а нову жіночість. Через те, що я щира, що я хочу бути природною, чесною, правдивою, що роблю так, як думаю, ви волієте не розуміти мої вчинки й критикувати їх. Я намагаюся не йти всупереч своїм переконанням і гадаю, що це мені щастить, а ви не бачите в моїх вчинках ні складу, ні ладу. Бо вам це первина — бачити природну жінку, в якої слово не розбігається з ділом. Вам більш зрозумілі квіти, викохані по теплицях, оті гарненькі, безпорадні, пухленькі, старанно виплекані істоти, чарівно невинні й злочинно неосвічені. Вони не природні і не дужі, і не можуть вони родити природних та дужих дітей.

Вона враз примовкла, бо почулась чиясь важка хода; хтось увійшов до вітальні і все ближче ступав м'якими мокасінами.

— Ми все ж приятелі, — так? — поквапливим шепотом спитала вона, і в Корлісових очах прочитала відповідь.

— Я не заважатиму? — мовив із притиском Дейв Гарней, повільно оглядаючись довкола, перше ніж привітатись за руку.

— О, нітрохи! — відказав Корліс. — Ми вже так одне одному надокучили, що тільки й думали, аби хто прийшов. Коли б не ви, то ми, певне, почали б сваритись. Адже так, міс Велс?

— Я вважаю, що він не зовсім правдиво освітлює факти, — усміхнулася Фрона. — Ми вже й так почали сваритись.

— Ви ніби аж почервоніли від запалу, — критично зауважив Гарней, витягуючись своїм довгим тілом на подушках канапи.

— Ну, що там чути про голод? — запитав Корліс. — Організовано вже громадську допомогу?

— Не треба ніякої громадської допомоги. Батько міс Велс уже про все подбав. Він усіх залякав. Три тисячі помандрувало льодом у гори, а півтори вернулося назад, туди, де їхні криївки з живністю. Тепер небезпеки немає. Трапилось так, як Велс і гадав: люди, щоб набити ціни, поховали харчові припаси. Це налякало тих, у кого їх не було, й вони цілим табором, з собаками, рушили до Солоної Води. Між іншим, — Гарней повагом підвівся, — навесні, саме на важку дорогу, буде великий попит на собак, і ціна на них значно підскочить. Я вже скупив штук до сотні. Думаю заробити доларів по сто на кожному.

— Ви так гадаєте?

— Я цього певний. Між нами кажучи, на тому тижні я думаю послати двох хлопців у Пониззя, хай закуплять там найкращих п'ятсот собак. Я вже досить пожив у цих краях, щоб не прохопитися.

Фрона засміялась.

— Аз цукром хто клепався, Дейве?

— Мало що може трапитись! — відказав спокійно той.

До речі, про цукор. Я добув газету "Поштовий вісник Сіетла", лише місячної давності.

— Що там пишуть про Іспанію та Сполучені Штати?[11]

— А ви не хапайтеся, не хапайтеся! — довгов'язий янкі замахав руками, не давши Фроні змоги докинути й своє запитання.

— Ви її читали? — спитали Корліс та Фрона разом.

— Еге! Все перечитав, до останнього рядка. Навіть оголошення.

— То розкажіть, будь ласка! — попросила Фрона. — Чи...

— Стривайте, міс Фроно. Я розповім усе по черзі. Заплатив я за газету п'ятдесят доларів. Чоловіка, що мав цю газету, я перестрів дорогою на Клондайк і зараз же перекупив її. Той дурень міг би взяти за неї й сотню, коли б був дійшов до міста.

— Та про що ж там пишуть?

— Я ж вам кажу, що за газету дав п'ятдесят доларів. Це єдина газета, що сюди дійшла. Всіх нетерплячка бере, хочуть почути про новини. Тому я й запросив сьогодні на вечір кілька осіб. Ваша вітальня, міс Фроно, це єдине відповідне місце. Тут можуть вони читати вголос, один по одному, досхочу. Звичайно, коли ви дозволите скористатися помешканням.

— Та будь ласка! Я дуже рада. І це дуже гарно з вашого...

Він відмахнувся від її компліменту.

— Я так і думав. Отже, ви кажете, що я вклепався з цукром. Але слухайте: кожна особа, чи чоловік, чи жінка, коли захоче хоч оком скинути на мою газету, повинна дати мені за це п'ять чашок цукру. Зрозуміли? П'ять великих чашок білого, коричневого чи кускового, мені байдуже. Всі вони напишуть мені зобов'язання, а завтра я пошлю хлопчика по цукор.

Фрона зчудувалася одразу, а тоді голосно засміялась.

— Оце так утяли! Гарзд, я дам вам приміщення, оскільки це оживить плітки. То сьогодні ввечері? Напевне?

— Напевне! А ви натомісць одержите безплатне запрошення.

— Батько нехай теж дає п'ять чашок. Ви, Дейве, повинні наполягти на цьому.

Дейв їй притакнув очима.

— Ладен битися об заклад, що примушу його заплатити.

— Я теж постараюся, щоб він пройшов за колісницею Дейва Гарнея.

— Себто за візком цукру, — поправив Дейв. — А взавтра ввечері я візьму газету до "Опери". Вона вже буде не така свіжа, тому й ціна їй буде дешевша. Гадаю, що досить буде одної чашки. — Він випростався й чваньковито хруснув пальцями. — Я вже вийшов із простаків, і хоч би й як хто затявся, мене не ошукати ні на цукрові, ні на чому іншому!

РОЗДІЛ XI

Ванс Корліс стояв у кутку, спершися на рояль, заглиблений у розмову з полковником Трезвеєм. Полковник, енергійний, стрункий і жилавий, незважаючи на сивину й шістдесят років, не показував більше як на тридцять. Цей досвідчений гірничий інженер, один з найкращих знавців своєї справи, був тут за представника капіталу американського, так само як Корліс — британського. Познайомившись, вони одразу потоваришували, чому сприяла й спільність інтересів. І була то надзвичайно вдатна спілка, бо вдвох вони заправляли величезними капіталами, що вклали їх обидві нації заради використання природних багатств цієї полярної країни.

В перелюдненій кімнаті хмарою стояв дим. Десь із сотня чоловік, всі у хутрах, в теплій шерстяній одежі, підпирали стіни, поглядаючи один на одного. Загальна розмова порушувала дещо цю мальовничу картину, надаючи їй характеру товариської вечірки. Кімната, попри свою екзотичність, скидалася радше на їдальню, що в ній після денної праці зібралася вся родина. Гасові лампи та лойові свічки ледве блимали серед

густого диму, у великих печах весело палахкотіли дрова, займаючись то темно-червоним, то білуватим полум'ям.

Музика грала вальс, і кілька пар під ці звуки ритмічно рухалися по кімнаті. Тут не було ні накрохмалених сорочок, ні фраків; чоловіки навіть не покидали вовчих та бобрових шапок зі спущеними навушниками, що підстрибували на всі боки; на ногах вони мали оленячі мокасини або моржеві муклуки. Деякі жінки теж були в мокасинах, але більшість танцювала в легких шовкових і атласних пантофлях. Крізь прочинені навстіж двері видніла друга, ще більш перелюднена кімната. Коли музика затихала, чути було, як там бахкали корки, дзвеніли склянки, а в тон їм без угаву ляскали фішки й постукувала кулька рулетки.

Маленькі двері знадвору відчинилися, і жінка, закутана в хутро й хустку, ввійшла до кімнати, а з нею втислася й хвиля холодного повітря. Це повітря, взявшись туманом, стелилося при землі, вкриваючи ноги танцюристів, аж поки, нагрівшись, розійшлося по хаті.

— Ти справжня королева морозу, Люсіль! — звернувся до жінки полковник Трезвей.

Вона закинула голову і, засміявшись, вступила з ним у жваву розмову, тим часом роздягаючись і скидаючи свої вуличні мокасини. На Корліса, хоч він був поруч, вона не звернула жодної уваги. Кілька танцюристів, стоячи віддалік, терпеливо чекали, поки вона перемовить з полковником. Рояль та скрипка почали грати шотландський танець, і Люсіль повернулась іти до танцю. Коли це раптом перепинив її Корліс. Він зробив це так зненацька, що й сам не сподівався.

— Мені дуже прикро, — сказав він.

Вона глянула на нього, і очі її спалахнули гнівом.

— Мені справді дуже прикро, — промовив він знову, простягаючи руку. — Мені страшенно неприємно. Я повадився як боягуз, як поганець. Чи можете ви мені вибачити?

Вона завагалась, — мавши гіркий досвід, вона боялась якого підступу. Потім обличчя її злагідніло, очі заслав туман, і вона потисла Корлісові руку.

— Спасибі вам, — промовила вона.

У кавалерів, що чекали на Люсіль, терпець увірвався. Один вродливий юнак, у шапці з сибірського жовтого вовка, підхопив її, і вони закружляли по кімнаті. А Корліс вернувся до свого друга. Він відчував задоволення, але й дивувався зі свого вчинку.

— Це чиста ганьба! — полковник стежив очима за Люсіль, і Ванс зрозумів його думку. — Я, Корлісе, прожив на світі шістдесят років, гарно прожив, як слід, і от що більше живу, то більшою загадкою стає для мене жінка. Гляньте на них, на всіх! — Він кинув поглядом по кімнаті. — Метелики, з сонячного проміння, зі співу та сміху, що танцюють... аж поки дотанцюються до пекла! Не тільки Люсіль, — усі. Гляньте на Мей. У неї чоло, як у мадонни, а мова, як у потіпах. А Міртл? Справжня англійська красуня. Вона немов зійшла з картини Гейнсборо[12], щоб змарнувати вік у танцювальних залах Доусона. Або знову ж Лора. Яка чудова була б з неї мати! Хіба ви не бачите у неї на руках дитину? Це ще найкращі з-поміж них, я знаю, бо молода країна завжди вибирає собі найкращих. Тут щось воно не так, не до ладу. Життєвий запал у мені вже пригас, я на все дивлюся тепер спокійніше й тверезіш. Здається, що повинен з'явитись новин Христос і принести нам нове спасіння — економічне чи соціальне, — в наші часи це однаково, аби лишень проповідь. Світ мусить обновитись.

Час від часу треба було підмести залу. Тоді всі переходили широкими дверима до сусідньої кімнати, туди, де бахкали корки з пляшок і

дзвеніли склянки. Полковник Трезвей та Корліс разом з іншими підійшли до прилавка, біля якого збилося душ п'ятдесят чоловіків та жінок. Поруч себе вони побачили Люсіль та юнака у жовтій вовчій шапці. Він був справді дуже вродливий: щоки у нього пашіли, очі розгорілися, і це ще більше додавало йому краси. Не сказати, щоб зовсім п'яний — всі рухи його були цілком доладні, — він під впливом вина зробився тільки надміру веселим. Розмовляв він голосно, вільно, сипав дотепами та жартами. Одно слово — перебував у такому стані, коли в людині особливо яскраво виявляються всі її позитивні та від'ємні риси.

Коли він піднімав свою склянку, чоловік, що стояв поруч, незумисне підбив йому руку. Юнак струснув з рукава вино і висловив принагідно свою думку. Слова ці були розраховані, щоб зачепити чоловіка за живе. Той справді обурився й так grimнув кулаком у лице власника вовчої шапки, що він повалився на Корліса. Не задовольнившись цим, зневажений чоловік знову накинувся на свого образника. Жінки порозбігались, даючи чоловікам змогу пильніше взятися до справи. Деякі з присутніх поставали довкола бійців, інші вийшли, звільнивши місце для чесного поєдинку.

Однак власник вовчої шапки не прийняв бою і не спробував дати відсіч. Закривши обличчя руками, він почав відступати. Натоп, гвалтуючи, вимагав, щоб він залишився та взяв поєдинок. Він примусив себе зупинитись, але, коли ворог наблизився, не витримав і відскочив убік.

— Не мішайтеся! Так йому й треба! — крикнув полковник, побачивши, що Корліс хоче втрутитись. — Він боїться битись! Коли б він наважився, я б, здається, все йому вибачив.

— Та не можу я дивитись, як людину нівечать! — відповів Корліс. — Коли б і він хоч бився, а то ж це не по-людському!

Кров юшила в юнака з носа та з невеликої рани під оком. Корліс не витримав і кинувся до них. Сяк-так їх він розборонив, але занадто наліг на зневаженого шукача і збив його з ніг. Кожен тут у барі мав собі товаришів, і не встиг Корліс оглянутись, як уже приятель шукачів зацідив йому кулаком, аж у голові загуло. Дел Бішоп, що стояв у кутку, мов вихор, налетів на нападника, заступаючись за хазяїна, і бійка стала загальною. Натовп поділився на два табори.

Полковник Трезвей, забувши, що кров у нього вже захолола, порвався в бій, вимахуючи стільцем-триніжкою. Кілька присутніх полісменів стали поруч з полковником, до них прилучилось іще чоловік шестеро, теж виступивши в обороні юнака у вовчій шапці.

Боротьба була завзята й галаслива, але скупчилася в одному тільки місці. В протилежній частині покою й далі розносили напої, в сусідній кімнаті грала музика, ішли танці. Гравці взялися знову до карт і тільки котрі ближче, виявляли ще деяке зацікавлення бійкою.

— Лупи їх! Чухрай! — верещав Дел Бішоп, насідаючи на ворогів попліч Корліса.

Корліс засміявся у відповідь, стявся з якимсь кремезним погоничем собак, і вони обидва попадали на землю, під ноги перебійцям. Він відчув, що погонич уп'явся йому зубами в вухо. У Корліса промайнула думка, як то від з'явиться між людей з одним вухом, і враз ніби щось найшло на нього. Він штрикнув пальцями в очі супротивникові і міцно надавив. Люди ступали по ньому, падали на нього, а він був наче в тумані, і йому здавалось, що все це робиться десь далеко від нього. Одне він відчував, коли надушив пальцями: зуби супротивникові стали розціплюватись. Він подушив міцніше (ще б трохи — і той позбавився б очей), зуби зовсім розціпились і випустили його вухо.

Коли нарешті він витлумився з бойовиська й доліз до прилавка, уся його огида до бійки де й ділася. Вія зрозумів, що він такий самий, як і всі,

що, злякавшись за частину свого тіла, він забув про всі здобутки двадцятилітнього культурного життя. Якщо грати так, не ставлячи нічого, то це зовсім не цікаво. Корліс зрозумів тепер, що є різниця між тим, коли кровообіг посилюється в спортивних забавах та коли розпалюється кров у бійці, коли м'язи сплітаються з м'язами, тіло з тілом, коли ставиться на кін життя!

Він звівся на ноги, придержуючись за прилавок, і помітив чоловіка в білячій парці, який, схопивши поставця, хотів кинути ним у Трезвея, що був од них на відстані кількох ступнів. Корлісова рука, що звикла до пробірок та акварельних фарб, зненацька стислася в кулак, і він наодліт зацідив у підборіддя чоловікові в парці. Той випустив з рук поставця й упав долі. Корлісові зразу стало ніяково, але потім він зрозумів, що вдарив людину — вперше в житті — зовсім несвідомо, і відчув якусь своєрідну насолоду.

Полковник Трезвей подякував йому поглядом і крикнув:

— Відійдіть набік! Пробивайтеся до дверей, Корлісе, до дверей!

Поки добилися до дверей, поки вдалося відчинити їх, виникла ще одна сутичка. Одначе полковник, вживши своєї зброї — стілець-триніжку, достеменно розпорошив ворогів, і цілий натовп викотився з "Опери" на вулицю. Гнів разом ущух, як це звичайно буває в таких випадках, — всі розійшлися хто куди. Двоє полісменів повернулись до бару, щоб остаточно відновити порядок, за ними вернулися й інші з їхнього табору. А Корліс і полковник, чоловік у вовчій шапці та Дел Бішоп пішли вгору вулицею.

— Чорти б його батькові! — вигукнув полковник Трезвей. — Ось тобі й шістдесят років, ось тобі й холодна кров! Та я неначе на двадцять років помолодшав! Корлісе, вашу руку! Поздоровляю вас від щирого серця. Правду кажучи, я ніяк не думав, що ви до цього здатні. Ви здивували мене, сер, дуже здивували!

— Я й сам собі дивуюся, — відказав Корліс. Наступила реакція, й він почував себе хворим і нездужалим. — Ви теж мене здивували. Ви так хвацько розмахували стільцем...

— Ага! Я теж думаю, що звивався незгірше. Ви бачили? Гляньте! — Він підняв угору свою зброю, що й досі стискав у руках, і голосно засміявся.

— Кому маю дякувати, добродію?

Вони зупинилися на розі вулиці, і чоловік, визволений з біди, простяг до них руку.

— Моє ім'я Сент-Вінсент, — сказав він, — і...

— Як ваше ім'я? — зацікавившись раптом, перепитав Бішоп.

— Сент-Вінсент, Грегори Сент-Вінсент...

Кулак Дела Бішопа майнув у повітрі, і Сент-Вінсент важко плюхнув у сніг. Полковник інстинктивно замірився стільцем, а потім, отямившись, допоміг Корлісові придержати копача.

— Чи ви збожеволіли? — здивувався Корліс.

— Паскудник! Шкода, що мало йому перепало! — відказав той. — Ну, так уже й буде. Пустіть мене. Я більше його не чіпатиму. Пустіть. Я піду додому. На добраніч.

Коли вони допомагали Сент-Вінсентові підвестися з снігу, Корліс ладен був навіть побожитися, що полковник посміхається. Та так воно й було — Трезвей сам потім признався: "Така дивна пригода, і так

несподівано!" І він, щоб загладити свою нетактовність, пішов провести Сент-Вінсента додому.

— За що ви його вдарили? — вчетверте даремно допитувався Корліс у Бішопа, коли вони прийшли до себе в хатину.

— Стервучий паскудник! — гримнув той, натягаючи на себе укривало.
— І навіщо ви мене придержали? Ще не так треба було йому дати!

РОЗДІЛ XII

— Дуже радий, що зустрівся з вами, містере Гарней. Дейв Гарней, коли не помиляюся? — Дейв кивнув головою, і Грегорі Сент-Вінсент звернувся до Фрони:

— Світ, як бачите, не такий великий, міс Фроно. Ми з містером Гарнеєм давно знайомі.

Король Ельдорадо довго вдивлявся в Сент-Вінсента, і нарешті обличчя його прояснилося.

— Зачекайте! — скрикнув він, побачивши, що Сент-Вінсент збирається щось сказати. — Я вас таки пізнав! Тільки ви тоді були голені. Стривайте! Вісімдесят шостий рік... у вісімдесят сьомому восени... Ні, влітку вісімдесят восьмого! Так! Я тоді гнав сплави з лосячим м'ясом вниз по Стюарту, поспішаючи, щоб устигнути до Пониззя, поки м'ясо не зіпсувалося. На Юконі ми вас зустріли, в низовій частині. Ви пливли човном за водою. Ми ще тоді зазмагалися з товаришем — я казав, що сьогодні середа, а він запевняв, що п'ятниця. Ви нас тоді помирили, сказавши, що неділя. Еге ж, неділя. От так штука! Дев'ять літ минуло! Пам'ятаєте, ми виміняли вам м'ясо на муку, на соду та... та на цукор, чорти б хопили його батька! Дуже радий, що бачу вас!

Дейв простяг руку, і вони поручкалися знову.

— Заходьте до мене коли-небудь, — запрошував Гарней на прощання, — у мене тут прехороша хатина на горбочку, а друга в Ельдорадо. Двері завжди відчинені. Заходьте й будете як дома. Дуже шкода, що мушу так скоро йти, але я поспішаю в "Оперу" збирати свій цукор. Міс Фрона про все вам розповість.

— Ви дивна людина, — звернулася Фрона до Сент-Вінсента, наводячи розмову на цікаве для неї питання. Перед тим вона коротко розповіла йому про Гарнеєві витівки з цукром. — Ця країна дев'ять років тому була, мабуть, зовсім дика. Аж не віриться, що ви тоді тут пробували. Розкажіть мені про це.

Грегорі Сент-Вінсент знизав плечима.

— Та немає про що розказувати! З мандрівкою мені зовсім не повелося. Безліч траплялося неприємних дрібних випадків, а нічого такого, чим би похвалитись.

— Ну, розкажіть! Я страшенно люблю такі оповідання. В них далеко більше життя, ніж у щоденних наших подіях. Коли вам, як ви кажете, не повелося, значить, ви щось мали на меті. Що ж власне?

Йому приємно було, що вона щиро зацікавилась.

— Гаразд. Коли вже вам так хочеться, я розповім про все, що варте уваги. В голові у мене врілася божевільна думка — знайти новий шлях навколо світу, на користь науці та особливо журналістиці. Я мав намір пройти Аляскою, перетнути по кризі Берінгову протоку і дістатися до Європи через Північний Сибір. Виправа мала дати якнайкращі наслідки, бо більшість тих країн ще зовсім не досліджено. Та мені не пощастило виконати свої наміри. Протоку я перейшов легко, але в Східному Сибіру загруз надовго. І все через Тамерлана, — так я звик пояснювати свою невдачу.

— Уліс, справжній Уліс! — Підійшовши до них, місіс Шовіл плеснула в долоні. — Сучасний Уліс! Як це романтично!

— Але не Отелло, — завважила Фрона. — Оповідач лінивий напрочуд. Зупинився на найцікавішому місці і загадково натякає на стародавнього героя. Так ставитись до нас не годиться, містере Сент-Вінсент, і ми не заспокоїмось, доки ви нам не з'ясуєте, яким побитом Тамерлан став вам на перешкоді.

Він засміявся й, неначе знехотя, повів мову далі.

— Коли Тамерлан з вогнем і мечем пронісся по Східній Азії, залишаючи за собою криваві річки, освітлюючи шлях пожежами, тоді гинули держави, міста лежали руїнами, а племена розпорошувалися по світу, як зоряний пил. Люди розбіглися по всій Азії. Рятуючись від жорстокостей лютого переможця, втікачі досягали далекого Сибіру, прямуючи на північ і на схід, і тому вздовж полярного узбережжя цієї країни осіло багато монгольських племен. Не надокучило вам ще слухати?

— Ні, ні! — скрикнула місіс Шовіл. — Це надзвичайно цікаво. Ви так майстерно розповідаєте. Це нагадує мені...

— Маколея[13], — добродушно засміявся Сент-Вінсент. — Я, бачите, журналіст, і Маколей мав великий вплив на мій стиль. Але обіцяю надалі спростити свої вирази. Отже, коли б не ті монгольські племена, ніщо б мене, мабуть, не зупинило в дорозі. Мені б не довелося одружуватись із дикунською царівною, ставати майстром щодо військових чвар та крадіжок оленів, і я легко, без перешкод доїхав би до Петербурга.

— О, ці герої! Скільки від них клопоту. Чи не так, Фроно? Ну, то як же там було з царівною та оленями?

Комісарова дружина приязно всміхнулася до нього, і він, поглянувши на Фрону, повів далі:

— При березі там живуть ескімоси, люди веселі, тихомірні й щасливі. Вони називають себе укіліон, себто поморяни. Я купив у них собак та харчу, і вони обійшлися зі мною дуже гарно. Але вони залежать від чо-чуенів, чи лісовиків, що їх також називають "оленячі люди". Чо-чуени — дике, войовниче плем'я, що зберегло в собі невгамовну монгольську лютість, тільки ще вдвоє жорстокіше за своїх пращурів. Коли я відійшов від берега в глибину країни, вони наскочили, забрали все моє добро, а мене зробили невільником.

— А то не були росіяни? — запитала місіс Шовіл.

— Росіяни серед чо-чуенів? — Він весело засміявся. — Географічно вони живуть на землях, що належать білому цареві, але політично цілком від нього незалежні. Не думаю навіть, щоб вони коли про нього чули. Не забувайте, що внутрішня частина північно-східного Сибіру покрита полярною ніччю, — це терра інкогніта, куди рідко хто заходив, а не вертався звідти ніхто.

— Але ж ви?..

— Це щасливий виняток. Не знаю, чому вони змилювалися надо мною. Але так воно трапилось.

Спочатку зі мною поводитися дуже зле, жінки та діти били мене, одягали в погані, вошиві шкури, годували покидьками. Вони не мають бога в серці, ті дикуни. Як я залишився живий, сам не розумію. Пам'ятаю тільки, що спочатку я часто думав про самогубство. Врятувало мене тоді лишень те, що я дуже скоро став нечутливим, зробився ніби твариною — так вплинули на мене постійні страждання та зневага. Напівзамерзлий, вмираючи з голоду й терплячи нечувані муки, часто зомліваючи, — так мене немилосердно били, — я все терпів, наче справжня тварина.

Тепер усе це здається мені сном. А дечого я зовсім не можу пригадати. Мов уві сні мені ввижається, що мене прив'язували до санок і волокли з табору в табір, від племені до племені. Мене, мабуть, там показували, як у нас оце показують левів, слонів чи дикунів. Скільки так минуло часу, куди саме мене заводили — не знаю. Думаю, що промандрував я тоді кілька тисяч миль. Знаю тільки, що коли я прийшов до пам'яті, коли став знову людиною, то був за тисячу миль на схід від того місця, де мене захопили в полон.

Була весна. Мені здавалося, наче я прокинувся після довгого-довгого сну. Я був прив'язаний до санок оленячим ременем. Обома руками я тримався за нього, мов та мавпа, що водить катеринщик, бо ремінь понатирав мені шкіру і на тілі поробилися криваві рани.

Тоді я взявся на хитрощі і прикинувся покірливим та догідливим. Цілу ніч я співав, витанцьовував, проробляв усякі витівки, аби догодити дикунам, не хотівши, щоб зі мною надалі поводитись так, як дотепер, коли я замалим не збожеволів. Треба вам знати, що "оленячі люди" вели торгівлю з поморянами, а поморяни — з білими, переважно з китоловами. Отож пізніш в однієї жінки я знайшов колоду карт і почав дурити голови чо-чуенам різними примітивними штуками. Крім того, з урочистою міною я ще показав їм кілька салонних фокусів. Цей мій хист одразу оцінено, і, як наслідок, мене стали краще зодягати і годувати.

Коротко кажучи, я невдовзі зробився поважною персоною. Спершу за порадами звертались до мене старі та жіноцтво, а потім приходили й ватажки. Великою мірою стала мені в пригоді моя дещиця знань з медицини та хірургії. Без мене дикуни не могли тепер обійтись. Колишній раб — я домігся рівного із старшиною становища. Зрозумівши їхнє життя, я набув слави великого знавця як військових справ, так і мирних. Все їхнє багатство й добробут залежали від оленів. І весь час ми або самі чинили наскоки на сусідські оленячі стада, або боронили свої від ворожих наскоків. Я удосконалив їхні методи боротьби, навчив їх стратегії і тактики, показав їм різні військові хитрощі, так усе владнав, що жодне сусіднє плем'я не могло встояти проти них.

Одначе хоч я й мав такий великий вплив, до волі не наблизився ні на крихту. Смішно сказати, але я перестарався і став для них потрібним. Вони поводитися зі мною якнайкраще, але стерегли, як ока в лобі. Я міг вільно ходити й наказувати їм, що заманеться, але коли вони від'їжджали торгувати на узбережжя, мені не дозволялося їхати з ними. На це вже я не мав права.

Політичний лад був у них дуже несталий, і коли я надумався його вдосконалити, то замалим знову не вклепався. Як я організував спілку з двадцятьох чи й більше сусідніх племен, щоб покласти край безнастанним чварам, мене навіть поставлено було на чолі цього об'єднання. Одначе старий Пі-Юн, найбільший з ватагів, щось наче король, хоч і відмовився від претензій на своє верховенство, не захотів позбавитися привілеїв. Єдине, чим я міг його втихомирити, це одружившись з його дочкою Ільсвунгою. Він навіть вимагав цього. Я сказав, що згоден взагалі передати йому владу, та він слухати не хотів. Ну, і...

— І? — в захваті скрикнула місіс Шовіл.

— Ну, й я мусив одружитися з Ільсвунгою. По-чочуенському це означає "Дикий Олень". Бідна Ільсвунга! Вона була наче Свінбернова[14] Ізольда, а я був Трістан. Востаннє я бачив її в Іркутську в місії. Вона бавилася картами, і ніяк не погоджувалася викупатись у ванні.

— Боже мій, вже десята година! — гукнула раптом місіс Шовіл, помітивши, що чоловік її виразно поглядає на неї з другого кінця кімнати. — Так мені шкода, містере Сент-Вінсент, так мені шкода, що я не можу дослухати до кінця, як ви втікали й таке інше. Але ви повинні завітати до мене. Я вмираю з цікавості!

— А я вважала вас за новака, за "чечака", — лагідно сказала Фрона, коли Сент-Вінсент, одягаючись, зав'язував навушники та піднімав комір.

— Страх не люблю чванитись, — у тон їй відповів він. — Чванько ніколи не буває щирим і правдивим. Он гляньте на тих, що довгий час тут живуть, на "закваску", як вони себе згорда взивають. Через те тільки, що прожили тут кілька років, вони вважають, що доконче потрібно здичавіти, обрости шерстю та ще й хизуватися цим! Вони, може, й самі не помічають, що все це в них нещире. Одначе воно так. Намагаючись бути надміру оригінальними, вони й до себе стають нечесні, і до життя.

— На мою думку, ви трохи помиляєтесь, — сказала Фрона, захищаючи своїх улюбленців. — В основному я з вами погоджуюсь; я сама не люблю нещирості. Проте більшість наших старожитців, я цього певна, відзначалася б серед загалу в кожній країні, за всяких обставин. Це їхня особливість, та й годі. Цей нахил, я гадаю, й спонукує їх шукати нові, невідомі країни. Звичайні люди волять сидіти на місці.

— Цілком згоден з вами, міс Велс, — зразу поступився Сент-Вінсент. — Я не хотів дуже узагальнювати. Я мав на увазі лише тих, які нещирі, які позують. А взагалі вони й справді люди чесні, щирі й природні.

— То нам нічого й сперечатись. А чи не зайдете ви до нас, містере Вінсент, завтра ввечері? Ми готуємо виставу на різдво. Я певна, що ви нам багато де в чому допоможете та й самі побавитесь трохи. Вся наша молодь цікавиться виставою — урядовці, офіцери, гірничі інженери, вояжери, не кажучи вже про гарненьких жінок. І вам вони сподобаються, ось побачите.

— Я теж так думаю. — Він подав Фроні руку. — То, значить, завтра?

— Так, завтра ввечері. На добраніч.

"Мужня людина, — сказала Фрона сама до себе, вертаючись від дверей. — І чудовий представник білої раси!"

РОЗДІЛ XIII

Грегорі Сент-Вінсент незабаром зробився помітним доусонським громадянином. Представник Об'єднаної Спілки Преси, він, завдяки впливовій протекції, мав якнайширші повноваження, і до того ж привіз із собою блискучі рекомендації. Помалу всі дізналися, що він багато мандрував, бачив безліч країн, знайомився з життям і боротьбою людей чи не в усьому світі, але що він був такий негордовитий і скромний, то нікого це не заїдало, навіть чоловіків. Випадково зустрів він у Доусоні чимало своїх давніх знайомих. З Джекобом Велсом він здибався в Сент-Майклі восени 88 року, перед тим, як мав перейти кригою Берінгову протоку. Місяць по тому отець Барнум (він приїхав з Долішньої річки завідувати шпиталем) бачив його за кількасот миль на північ від Сент-Майкла. З поліційним капітаном Александером Сент-Вінсент познайомився в англійському посольстві у Пекіні. Бетлс, теж старожитець, зустрічався з ним у Форті Юконі дев'ять років тому.

Отож Доусон, хоч звичайно недолюблював різних випадкових зайд, пригостив його дуже радо. Особливо сподобався він жіноцтву. Він умів дуже добре влаштовувати різні розваги та погулянки, і через деякий час без нього не відбувалась жодна така забава. Щодо аматорської вистави, то Сент-Вінсент не тільки допомагав її організовувати, але непомітно так склалося, що він став і за режисера в ній. Фрона, як казали її друзі, була "трохи схилена" на Ібсені, тому вибрали "Ляльковий дім", де вона мала грати роль Нори. Корлісові, що відповідав за виставу і перший подав цю ідею, доручили роль Торвальда. Одначе він скоро збайдужів до всього цього і відмовився брати у виставі участь, пославшись на те, що має багато роботи. Торвальда за нього погодився зіграти Сент-Вінсент. Корліс був присутній на одній репетиції. Чи то він занадто втомився, проїхавши собаками сорок миль, чи тому, може, що Торвальдові доводилося кілька разів обіймати Нору та, жартуючи, тягти її за вухо — невідомо чому, тільки на репетиції він більш не з'являвся.

Щоправда, він був таки зайнятий, і звичайно, коли не їхав нікуди, вів довгі наради з Джекобом Велсом та полковником Трезвеєм. Розмови ці були, певно, дуже серйозні, сам-бо Велс вклав у копальні кілька мільйонів. Корліс був насамперед виконавець, отож, зрозумівши, що до

великої теоретичної підготовки йому бракує практичного досвіду, він з великим запалом взявся до праці. Він іноді непомалу дивувався нерозсудливості тих людей, що доручили йому таку відповідальну посаду просто через протекцію, і якось навіть сказав про це Трезвеєві. Трезвей, однак, і сам бачив Корлісові хиби, але полюбив його за щирість, милувався його енергією та кмітливістю.

Дел Бішоп, що доконче хотів грати на власну руч, пішов служити до Корліса, бо тут він мав якнайкращі для цього можливості. Фактично він був майже вільний, а притім і шанси його розбагатіти набагато зросли. Маючи чудове спорядження, добрих собак з санками, він повинен був, головне, об'їздити долини річок та пильно до всього придивлятися і прислухатися. Природжений шукач золота, Дел Бішоп, хоч і сумлінно виконував свої обов'язки, але не забував і про себе — скрізь нюшкував за покладами. Отак, їздячи скрізь, він понатоптував собі голову різноманітними даними: де яка земля, як пласти її лежать — щоб улітку, коли розмерзнеться і потечуть потоки, прослідкувати жилу по річці від верховин аж до низов'я.

З Корліса був дбайливий господар. Він давав добру платню, але й уважав, що має право вимагати, щоб наймані люди працювали, як і він сам. Ті, що наймалися до нього, або, при звичаївшись до важкої праці, так і залишалися, або кидали служити, базикаючи потім про нього невідь-що. Джекоб Велс одразу відзначив цю його рису і перед усіма розхвалював молодого інженера. Фрона слухала з задоволенням, бо вона любила те, що любив її батько, а головне, — хвалили ж не кого-будь, а Корліса. Але тепер він ніколи не мав часу, і вона його сливе не бачила, тоді як Сент-Вінсент дедалі більше був на очах. Фроні подобався Сент-Вінсентів здоровий оптимізм, а крім того, сам він цілком відповідав її ідеалові природної людини, її улюбленому расовому типові. Спершу вона не зовсім вірила тому, що він розказував, але тепер ці сумніви зникли. Все стверджувалось. Люди, що спочатку скептично ставилися до його незвичайних пригод, починали вірити, почувши його розповідь. Люди, знайомі з тими краями, де він бував, мусили визнавати, що він добре знає все, про що розповідає. Молодий Солі, представник Банукського

газетного синдикату, та Голмс із Фервезера пам'ятали, як він повернувся з подорожі в 91 році та яку тоді викликав сенсацію. А Сід Вінслоу, газетяр з тихоокеанського узбережжя, зустрівся з ними в "Клубі мандрівців" невдовзі після того, як Сент-Вінсент повернувся на американському сторожовому судні з Півночі. Далі сама Фрона помітила, що те, що він пережив у своїх мандрівках, не пройшло марно для нього, для його поглядів на життя. В ньому було багато простого й природного, і мав він ще й расові гордості, як і сама Фрона. Коли Корліс був відсутній, вони часто бачились, їздили удвох собаками і чимраз більше пізнавали одне одного.

Все це було Корлісові не до вподоби, особливо коли він на часинку заходив до Фрони, а тут звичайно з'являвся й журналіст. Після випадку в "Опері" він, певна річ, не дуже був прихильний до Сент-Вінсента, та й інші, що знали про ту пригоду, скося на нього поглядали. Трезвей теж пробував кілька разів щось несхвальне закинути на його адресу, але прихильники Сент-Вінсентові почали так завзято захищати журналіста, що полковник вирішив за краще надалі тримати язика за зубами. Якось Корліс, почувши надмірні вихваляння Вінсентові з боку місіс Шовіл, дозволив собі недовірливо посміхнутися, та Фрона при цьому спалахнула й насупила брови, і він здержався.

Другого разу він повівся й зовсім нерозсудливо — нагадав про сутичку в "Опері". Захопившись, він замалим не сказав такого, що зовсім не пішло б на користь ані йому, ані Вінсентові. Фрона й тут своєю щирістю замкнула йому вуста, і він не встиг нічого наговорити.

— Так, — сказала вона, — містер Сент-Вінсент мені про це розповідав. Він тоді, здається, вперше побачився з вами. Ви мужньо його боронили, ви й полковник Трезвей. Він від щирого серця вас хвалив, він був захоплений вами.

Корліс тільки зневажливо махнув рукою.

— Ні, ні! Судячи з його слів, ви чудово повелися! Мені приємно було це почути. Мабуть, воно дуже здорово — час від часу давати волю тому звірові, що в нас сидить. Особливо для нас, що давно вже відійшли від усього природного і хворобливо розманіжилися. Отак скинути з себе все штучне й умовне і шаліти на всі боки, коли внутрішній голос, суворий і безсторонній, промовляє: "Це друге моє "я". Дивись! Воно зараз не слухає мене, але я існую, і я таки керую людиною. Це друге "я" — це те прадавнє, могутнє, первісне, що є в людині. Воно буяє наосліп, мов той звір, а я стою осторонь та придивляюся до всього, що твориться. І в моїй волі наказати йому перестати чи буяти далі". О, як чудово бути чоловіком!

Корліс не міг стримати глузливої посмішки, і Фрона одразу стала в обороні своїх міркувань.

— Скажіть мені, Вансе, що ви відчували? Хіба я не так змалювала ваш тодішній стан? Хіба ви не придивлялися самі до себе в той час, як стали звіром?

Він згадав свої почуття в ту хвилину, коли вдарив чоловіка кулаком, і ствердив її слова.

— А гордощі? — не вгавала Фрона. — А сором?

— Було й те й друге, та більше гордощів, ніж сорому, — признався він. — Я в ту хвилину був, мені здається, в якомусь божевільному екстазі. Потім уже прийшов сором, і я цілу ніч перемучився.

— А що ж перемогло, зрештою?

— Мабуть, гордощі. Що сталося, те сталося, назад не вернеться. І я прокинувся вранці з таким почуттям, немов і справді вчинив щось таке лицарське. Мимохіть я надзвичайно пишався собою, іноді ловив себе на тому, що я в уяві знову беру участь у бійці. Потім знову з'явився сором, і я

намагався повернути собі самоповагу. Нарешті остаточно перемогли гордощі. Адже бій був чесний, без підступу. Не я його розпочав. І встряв я з найкращих поривань. Кінець кінцем, я не жалкую за цим, і в разі потреби я вчинив би знов те саме.

— Це добре! — Очі у Фрони горіли. — А як повадився містер Сент-Вінсент?

— Він... Я гадаю, що так, як слід. Але я був дуже заклопотаний самим собою, щоб іще до інших придивлятись.

— Він, одначе, вас бачив.

— Можливо. Я, сказати по правді, був неуважний. Я звернув би на нього увагу, коли б знав, що це може вас зацікавити. Вибачайте. Знаєте, я новак у таких справах і через те більше до себе приглядався, аніж до сусідів.

Корліс пішов від Фрони дуже задоволений, що не сказав нічого зайвого. Не міг він теж не визнати, що Сент-Вінсент повівся перед Фроною дуже вміло, не випинаючи своєї участі в усій отій пригоді.

Два чоловіки і одна жінка! Всепотужна тріада чинників, що творять пафос і трагедії в людському житті! Так було завжди, відколи наш далекий пращур, злізши з дерева, почав ходити по землі на двох, а не на чотирьох, — так сталося й у Доусоні. Було ще, правда, кілька другорядних чинників — між ними й Дел Бішоп, що, не люблячи в папірки завивати, встряг у справу і прискорив події.

Почалося все в тимчасовому таборі по дорозі до Міллерової річки. Корліс їхав туди закупити кілька небагатих на золото ділянок, що могли дати прибуток тільки за умови експлуатації їх у широкому масштабі.

— Я не буду ловити мух, коли нападу на жилу! — газардувався Дел, кидаючи в кавник шматок льоду. — Щоб я з місця не встав!

— А що ловитимете, гав? — спитав Корліс, перевертаючи на сковороді кавалок бекону та посипаючи його борошном.

— К чортовій матері гав! В кишнях засяє золото, а в очах радість, і тільки б ви мене й бачили — аби-но тільки підходяща жила! Слухайте, що, якби вам оце подали чималий шматок баранини з зеленою цибулькою, смаженою картоплею і всяким таким гарніром? Та це перша страва, що я до неї як слід візьмусь! А там бувайте здоровенькі! Маленька прогуляночка на яких два тижні до Сіетла чи Фріско — куди там доведеться, і потім...

— І потім з порожніми кишнями знову до праці?

— Е ні, дзуськи! — вигукнув Дел Бішоп. — Я перше добре наб'ю калитку, будьте певні, а тоді вже південна Каліфорнія. Я вже давненько там накинув оком одну ферму, так тисяч на сорок. Не буду більше добувати мозолями того кусника хліба, годі! Я давно вже все вирахував. Наберу наймитів на ранчо, візьму управителя, щоб за всім доглядав, а сам, паном діло, житиму з прибутків. У стайні завжди в мене стоятиме наготові пара коней, — заманеться коли пошукати золота — сідлай коні й гайда. Там, на сході, в пустелі теж є чимало покладів.

— А дім? Хіба його у вас там не буде?

— Та якже! Буде й дім. Перед домом у мене ростиме пахучий горошок, а ззаду — город: квасоля, шпинат, редька, огірки, шпараги, ріпа, морква, капуста тощо. Заведу собі й жінку, щоб тримала за поли, коли занадто повабить мене золото. Слухайте, от ви фахівець з гірничої справи, а чи відомо вам, що таке винюшкувати золото? Ні? То знайте, що це гірше за горілку, за коні, за карти. Тільки жінка часом допоможе, та й то, коли навернеться завчасу. Отже, коли відчуєте, що до вас приступає,

— не гаючись, одружіться. Це — єдиний порятунк. Одначе, бува, що й він не допомагає. Мені от самому це хтозна ще коли треба було зробити. Чого доброго, тоді й з Дела Бішопа були б люди. Ех, скільки то я проґавив справ, скільки втратив через оте кляте золото! Слухайте, Корлісе! Вам треба одружитись, і чим скоріше. Кажу вам по правді. Послухайте моєї поради й покиньте бурлакувати. Корліс засміявся.

— Я не жартую. Я від вас старший і знаю, що кажу. В Доусоні є пташина, і ви її не повинні випустити з рук. Ви створені одне для одного.

Ті часи, коли Корліс вважав втручання Дела Бішопа в його особисті справи нахабством, давно пройшли. Життя на Півночі, де не раз доводилося і господарям, і слугам спати разом під одним укривалом, скоро рівняло людей. Це Корліс зрозумів давно, і тому нічого не сказав на Делові слова.

— Чому б вам не спробувати? — наступав Дел. — Хіба вона вам не до вподоби? Я знаю, що до вподоби. Адже недаром, повертаючись від неї, ви немов на крилах летите. То не гайтеся, поки є надія. Була й у мене колись така собі Еммі, — що то за дівчина була! І ми одразу сподобались одне одному. Та я все гасав за золотим піском, все гасав, а з ділом зволікав. А тут і підлестився до неї якийсь чорномазий лісоруб, добрий-таки громило! Тоді я постановив собі переговорити з нею як слід. Раз один подамся за пісочком, один тільки раз, — та й до неї. Повертаюсь я, а в неї вже інше прізвище.

Тож стережіться, Корлісе! Там крутиться отой писака, той паскудник, що я його мазнув коло "Опери". Він часу не гає, заходить з усіх боків, а ви, як і я, гасаєте туди й сюди, а до дівчини щільно не беретесь. Згадаєте моє слово, Корлісе! От одного морозяного дня ви повернетесь до Доусона, а вони вже витимуть собі гніздечко. Далєбі! Тоді вам тільки й залишиться шукати золото.

Перспектива була така непривабна, що Корліс, насупившись, попросив Бішопа стулити писк.

— Кому? Мені? — В словах Бішових було стільки докору, що Корліс мимохіть засміявся.

— А що б же ви зробили на моєму місці? — спитався він.

— От я вам зараз скажу, що б я зробив. Коли тільки повернетесь додому, йдіть зараз до неї. Домовтеся, коли саме маєте зустрічатись, і все це собі запишіть на папері. Кожну вільну хвилину будьте біля неї, так і відтрутите того пройдисвіта. Не занадто коло неї впадайте — вона не з таких, — але й не заносьтеся через міру. Треба спроквола, розумієте? А там, прибравши відповідну хвилину, коли вона буде в гарному настрої, посміхатиметься до вас, попросить її руки. Я, звичайно, не скажу вам, що воно покаже, — це ви самі побачите. Тільки не затягайте на довгий час! Краще одружитися зарані, аніж ніколи. А якщо отой писака стане сунути свого носа, дайте йому доброго стусана та не пожалійте рук. Він зразу пом'якшає. А то ще краще — відкличте його набік та побалакайте з ним до ладу. Скажіть йому, що ви жартувати не любите, що ви перший тут, коло дівчини, та що, коли він не одсахнеться, ви звернете йому в'язи.

Бішоп підвівся, потягнувся й пішов погодувати собак.

— Не забудьте скрутити йому в'язи, це головне! — гукнув він на відході. — А коли самі гидуватимете, то погукайте на мене. Я не буду проханий.

РОЗДІЛ XIV

— О, солоня морська вода, міс Велс, море, здоровезні хвилі, великі судна, якими плавають і в погоду і в бурю, — все це мені добре знайоме. Але прісна вода, маленькі, мов шкаралупа з яйця, човники, що досить одного подиху вітру, і від них нічого не залишається, — ні, на цьому я

зовсім не знаюся! — Барон Курбертен посміхнувся, немов жаліючи себе, і мовив далі: — Одначе це захопливо й чудово! Я дивився, й мене завидки брали. Колись dokonче й я навчуся.

— Це зовсім не важко, — сказав Сент-Вінсент. — Правда, міс Велс? Треба тільки, щоб душа й тіло перебували в постійній рівновазі — от і все.

— Як у линвоскока?

— Ви все своїї, — засміялась Фрона. — Я певна, що ви вмієте керувати човном не гірше за нас.

— То й ви вмієте? Ви? Жінка? — Француз, хоч був космополіт, усе ніяк не міг звикнути до самотійності та вправності американського жіноцтва. — Звідки це, як?

— Ще коли я була зовсім маленька і жила в Даї серед індіан. Навесні, коли річка розмерзнеться, ми почнемо вас учити, — містер Сент-Вінсент і я. Отож ви повернетесь у цивілізовані краї, набувши нових знань. Я певна, що це вам сподобається.

— О, звісно, мавши такого чарівного навчителя! — промовив він увічливо. — А як на вашу гадку, містере Сент-Вінсент, сподобається це мені? І — вам це до вподоби? Ви завжди ніби ховаєтесь у затінок, слова зайвого не скажете. Таке враження, що ви маєте у всьому величезний досвід, тільки не хочете поділитися з нами. — Барон швидко повернувся до Фрони, — Ми з ним давні приятелі. Хіба я вам не розповідав? Через те я й дозволяю собі жартувати з ним. Адже так, містере Вінсент?

Той кивнув головою.

— Я певна, що ви зустрічались десь на краю світу, — промовила Фрона.

— В Йокогамі, — відказав коротко Сент-Вінсент. — Тому буде одинадцять років, і саме тоді цвіли вишні. Тільки барон Курбертен несправедливий до мене, він з мене сміється. Я боюся, що як почну розповідати, то забагато говоритиму про себе.

— Ви мученик нещасний, — жартівливо сказала Фрона, — всі ми до вас чіпляємось, вимагаючи оповідань. Та що ж, коли ви так цікаво розповідаєте!

— То розкажіть нам про який-небудь випадок з човнами, — попросив барон. — Тільки про такий, щоб, як кажуть янки, аж шапка догори полізла.

Вони присунулись ближче до великої грубки у вітальні місіс Шовіл, і Сент-Вінсент почав оповідати про величезний вир у Квадратовому яру, про страшний крутіж на порогах Білого Коня і про свого товариша, нікчемного боягуза, що покинув його в скруті й пішов берегом. Це трапилося дев'ять років тому, коли Юкон ще був недосліджений.

Минуло півгодини, і в кімнату влетіла місіс Шовіл, а за нею Корліс.

— Ах, ця гора! Я зовсім задихалась! — скрикнула вона, скидаючи рукавички, і зараз же жваво повела далі: — От не щастить мені! Ця вистава, певно, ніколи не відбудеться! Ніколи я не буду місіс Лінден. Хіба ж я можу, якщо Кругстад поїхав на Індіану, і ніхто не знає, коли повернеться. Кругстада (вона звернулася до Корліса) грає містер Мейбрик, ви його знаєте. Та ще в місіс Александер невралгія, вона й з місця не може рушитись. Одне слово, репетиції сьогодні не буде. — Вона почала патетично декламувати із своєї ролі: "Так, у першу мить переляку. Але от минув день, і я помітила, що в цьому домі діється щось непевне. Гельмер повинен про все дізнатись. Пора покласти край цій проклятій таємниці. О Кругстаде, я вам потрібна, і ви мені потрібні...", а ви помандрували на річку Індіану й печете там коржі, і я, певно, ніколи більше вас не побачу.

Всі заплескали в долоні.

— Єдина нагорода мені за те, що я пішла з дому та примусила всіх вас чекати, — це що я привела з собою оцього дивака. — Вона підштовхнула Корліса вперед. — Ви не знайомі? Барон Курбертен, містер Корліс. Коли ви, бароне, знайдете багато золота, то моя порада — продайте його Корлісові. Він багатий, як Крез, але все ще купує, аби тільки діло певне. Продавайте й тоді, коли не знайдете нічого, — він професійний філантроп, майте на увазі.

Вона знову звернулася до всіх:

— Уявіть собі, цей дивний чоловік сказав мені, що допоможе зійти на гору, розважав мене розмовою всю дорогу, але на репетицію іти відмовився. А коли дізнався, що репетиції не буде, одразу ж перемінився, наче той флюгер, і погодився прийти, хоч і плаче, що треба йому бути на Міллеровій річці. Але, між нами кажучи, всім відомо, які темні діла...

— Темні діла! Гляньте-но сюди! — перехопила Фрона, показуючи на Корлісову кишеню, що з неї виглядав кінчик бурштинової люльки. — Люлька! Поздоровляю вас!

Вона подала йому руку, і він добродушно її стиснув.

— Це все Дел винен, — засміявся Корліс. — Коли будемо на страшному суді, то він муситиме признати цей свій гріх.

— У всякому разі, для вас це поступ, — сказала Фрона. — Вам ще бракує кілька промовистих словець на обихідку.

— Щодо цього, то не такий уже з мене й неук, — відказав він. — Бо ж як би я міг поганяти собак? Я вмію згадати й пекло, і предків, і кров, і піт, і, вибачайте, домовину. На собак, наприклад, надзвичайно добре впливає, коли згадати про фараонові кістки та про Юдину кров.

Найкраще, одначе, слухають собаки таких слів, що їх, на жаль, не годиться жінкам чути. Одначе я вам обіцяю, хоч би там пекло й скажені води...

— Ой, ой! — вереснула місіс Шовіл, затуляючи вуха руками.

— Мадам, — урочисто промовив барон Курбертен, — ніде правди діти, це факт, що північні собаки згубили вже не одну чоловічу душу. Чи не так? Нехай скажуть чоловіки.

Корліс і Сент-Вінсент цілком серйозно погодились і почали навперейми оповідати різні дивні пригоди з собаками, від яких аж роздиралося серце мадам.

Сент-Вінсент та барон відстали, щоб піти на сніданок до місіс Шовіл, а Фрона з Корлісом разом почали спускатися з гори. Вони йшли мовчки, але, немов змовившись, повернули праворуч; вибираючи довший шлях, вони проминули багато стежок, пішохідних і санкових, що вели до міста. Була середина грудня, день стояв ясний і холодний. Бліде сонце, виглянувши над південним обрієм, не піднялося до зеніту і, мов засоромлене, покотилося донизу. Скісне його проміння, відбиваючись від дрібненьких частинок морозяного пилу, сповнювало повітря самоцвітами, що яскрили, мов полум'я, але холодні були, як сама далечінь.

Вони йшли серед цього чарівного, мінливого туману. Сніг поскрипував у них під ногами, вогке повітря, вихоплюючися з уст, полискувало променистим саявом. Обоє мовчали, не хотілося порушувати такої пречудової тиші. Внизу під ними, під величним синім небосхилом, мов цяточка на безкрайній сніговій скатертині, темніло золоте місто, брудне й нікчемне — мізерний виклик людини безмежності.

Раптом вони почули, як хтось гукав, поганяючи запряг. Вони зупинились. Почувся собачий гавкіт, тупіт ніг, і на стежку перед ними виїхали санки, запряжені вовкодавами. На собаках осів іней, вони були

мокрі і, висолопивши язики, важко дихали. Довгий і вузький, з нетесаних ялинових дощок збитий ящик, що лежав на санках, без слів пояснював причину подорожі. Два погоничі, жінка, що йшла, немов сліпа, та ще священик — ото й увесь жалобний похід. Собаки доплентались до кручі, і під вигуки, крики та ляскання батого тлінні рештки перенесли до вирубаной в кризі довічної домівки.

— Один із завойовників, — промовила Фрона.

Корліс побачив, що думки їхні зійшлися, і сказав:

— Так, це всі ті, що змагаються з холодом та голодом. Тепер я розумію, чому раса, що підбила під себе земну кулю, прибула з Півночі. Відважна, витривала, без кінця терпелива, з непохитною вірою, — що ж тут дивного?

Фрона глянула на нього, і мовчанка її була красномовніша за слова.

— "Ми рубали нашими мечами[15], — продекламував Корліс, — і це для мене була така ж утіха, як і милувати свою жінку молоду. Я пройшов по світу з мечем кривавим, і вороння летіло за мною слідом. Ми билися завзято. Полум'я бурхало над житлами людськими. Ми спали серед крові тих, що стерегли ворота".

— Чи ви це відчуваєте, Вансе? — промовила Фрона, хапаючи його за руку.

— Починаю, здається, відчувати. Північ навчила мене, вчить і тепер. Давні слова набувають нового змісту. Але все ж таки я не знаю. Усе це здається мені страшенним егоїзмом, якимсь кошмарним сном.

— Таж ви не негр і не монгол, не від них походите.

— Так, — відповів він, — я син свого батька, а рід наш іде од вікінгів, що ніколи не спали в закуреній хаті, не вихиляли рогу, сидючи біля грубки. Є якісь підстави на те, що кольоровим винесено смертний вирок і що тевтони розповсюджуються по землі, як ні одна раса в світі. В расовій спадковості щось, певно, криється, інакше я не відгукнувся б на цей заклик.

— Це велика раса, Вансе. Їй належить половина суходолу та всі моря. І цього всього вона домоглася лишень за шістдесят поколінь! Подумайте тільки — шістдесят поколінь! І тепер вона могутня, як ніколи. Вона буде і руйнує, судить і видає закони народам. Любов моя пристрасна, Вансе, та бог мені простить, бо вона чиста. Ми велика раса, і, коли нам судилося загинути, ми загинемо, як велетні. Пам'ятаєте?

"Тремтить ясен Ігдразілів, хоч ще й держиться. Стогне давнє дерево, і Йотунга Локі спущено з ланцюга. Тіні стогнуть на шляхах Гелу, а вогонь Сурту нищить дерево. Грюм віє зі сходу, вода прибуває, світовий змії скрутився в люті. Дракон б'є по воді, орел клекоче, ламаючи борти дзьобом, корабель Нагльфар потопає. Сурт блискавицями налітає з півдня, на його мечі сяє сонце Вальгали".

Корліс глянув на Фрону, і вона здалася йому завинutoю в хутра Валькірією в останньому бою богів та людей, і в жилах у нього шпаркіше побігла кров, розбурхуючи уяву.

— "Гори кам'янії збиваються докупи, хитаються велетні, люди ступають стежкою Гел. Небо розпалося, сонце потьмарилося, земля поринає в океані, ясні зорі падають з неба, полум'я вогняними язиками лиже велике дерево, стовп огнистий підпирає небо".

Фрона яскраво малювалася на тлі ясного крайобрію: брови та вії вкриті рясним інеєм, волосся й обличчя в ореолі самоцвітного пилу, — вона наче справжній символ своєї раси, подумав Корліс. Кров далеких

предків заговорила в ньому, і він відчув себе одним з тих білявих, з бурштиновим волоссям, велетнів давніх часів.

І коли він на неї дивився, перед очима в нього постало славетне минуле, і ожили розколоти і гамір забутих боїв. Буря лютує, тяжко гуркотять хвилі північного моря, а серед них гостроносі бойові човни, а на човнах — владарі моря, північани з потужними м'язами й широкими грудьми, люди, споріднені із стихіями, з мечем і вогнем, шарпані й гнобителі південних країн. Бої двадцяти століть гримотіли у вухах йому, і жадоба первісного загорілася в ньому. Він у нестямі вхопив її за руку.

— Станьте, Фроно, моєю нареченою, моєю ясноокою подругою!

Вона здригнулася й непорозуміло глянула на нього. А тоді збагнула його слова і мимохіть відступила назад. Сонце, востаннє кинувши промінь на землю, заховалося. Сяйво згасло, одразу посутеніло. Десь далеко жалібно завивали собаки.

— Ні! — скрикнув Корліс, коли вона хотіла щось сказати. — Мовчіть! Не кажіть нічого! Я знаю, що ви скажете... що я скажу... Я збожеволів!.. Ходімо!

Тільки зійшовши з гори та через галявину діставшись до річки побіля тартака, заговорили вони знову. Близькість галасливого людського житла неначе вернула їм мову. Корліс ступав, понуро дивлячись собі під ноги, а Фрона — високо підвівши голову; вона роздивлялася на всі боки, і часом, немов ненароком, поглядала на Корліса. Дерев'яний хідник, що провадив до тартака, був слизьким, і, коли Корліс узяв Фрону за руку підтримати, погляди їхні зустрілись.

— Мені дуже прикро, — вона завагалась, а потім додала, наче виправдовуючись: — Це було так... Я зовсім не сподівалася...

— А то б ви не допустили до цього? — підказав він гірко.

— Мабуть, що так. Я не хотіла завдати вам болю.

— То ви таки сподівалися цього?

— Так, і боялася. Але я гадала... Я... Я, Вансе, не для того приїхала до Клондайку, щоб одружуватись. Ви мені сподобалися з самого початку і щодалі подобалися більше, особливо сьогодні... Але...

— Але ви ніколи не уявляли собі мене своїм чоловіком? Так ви хотіли сказати?

Він пильно подивився на неї, і коли в її погляді прочитав ту саму давню щирість, від думки, що доведеться втратити її навіки, аж знетямився.

— Ні, уявляла, — сказала вона раптом, — уявляла вас своїм чоловіком. Тільки щось воно не до ладу виходило. Чому — і сама не знаю. А бачила я в вас багато гарного, дуже багато...

Він хотів зупинити її, але вона вела далі:

— А багато дечого й чарувало. У мене було до вас дружнє почуття, справжнє, гарне дружнє почуття, і воно все зростало. Я вбачала в вас товариша, вірного товариша, — не більше. Більшого я й не бажала, але, коли б воно прийшло, я радо привітала б його.

— Як вітають непроханого гостя?

— Чому ви, Вансе, не хочете мені допомогти, а ще утруднюєте й так важку для мене розмову? Вам вона, звичайно, неприємна, та невже ви думаєте, що мені справляє приємність? Я відчуваю ваш біль і знаю, що коли замість подруги не стану вам за коханку, то ви, друже мій, покинете мене. А мені дуже тяжко розлучатись із друзями.

— Отже, я двічі збанкрутував — як друг і як коханець. Але й того, й того не згурт важко знайти знову. Я й зарані знав, що нічого не вийде. Проте коли б я мовчав, то було б те саме. Час — це найкращі ліки. Нові знайомства, нові думки, обличчя... Чоловіки, з якими траплялись незвичайні пригоди...

Вона різко перебила його:

— Це ні до чого, Вансе! Що ви там не кажіть, а я сваритися з вами не буду. Я розумію ваш теперішній стан.

— Коли, по-вашому, я хочу посваритися, то краще я вже одійду, — він зупинився і вона також. — Онде Дейв Гарней. Він вас проведе — тут уже недалеко..

— Це не гаразд і для мене, і для вас, — відказала вона рішуче. — Я не вважаю, що на цьому кінець. Ми, проте, зараз надто схвильовані, щоб як слід поговорити про це все. Ви зайдете до мене, коли ми обоє заспокоїмось. Я не хочу, щоб зі мною так поводитись. Не будьте дитиною, Корлісе! — Вона хутко глянула на короля Ельдорадо, що до них наближався. — Я вважаю, що нічого такого не зробила, щоб ви до мене так ставились. Я не хочу втрачати друга. Отже, приходьте неодмінно, і нехай все буде так, як і було.

Він хитнув головою.

— Гелло! — Дейв Гарней доторкнувся рукою до шапки, розгойдистою ходою підступаючи ближче. — Шкода, що ви мене не послухали. Собаки відучора підскачили в ціні на долар за фунт і ще подорожчають. Добрий вечір, міс Фроно. Добрий вечір, містере Корліс Нам по дорозі?

— Міс Велс по дорозі з вами. — Корліс торкнувся шапки й повернувся на підборах.

— А ви ж куди? — запитав Дейв.

— Маю де з ким побачитись, — збрехав він.

— Не забудьте, — крикнула навздогін Фрона, — що ви повинні до мене прийти.

— На жаль, цими днями я дуже зайнятий. На все краще. Бувай, Дейве!

— Господи! — промовив Дейв, дивлячись йому вслід. — І все у нього якісь важливі справи! Не розумію тільки, чому він не скуповує собак?

РОЗДІЛ XV

Корліс одначе пішов до неї того ж таки дня. Він зрозумів, що поведився, як хлопчисько. Втратити Фрону було для нього дуже тяжко, але думка про те, що, розпрощавшись, він справив наостанку на неї таке неприємне враження, була для нього ще тяжча. Крім того, йому було соромно. Адже міг він поставитись до цього далеко мужніше, бо ж із самого початку був переконаний, що нічого не вийде!

Отож він зайшов до Фрони, і вони пішли на прогулянку до Казарм. З її допомогою він намагався пом'якшити те прикре враження, що залишилося від ранкової розмови.

Він говорив розумно й спокійно, дівчина потакувала, — він уже хотів перепросити її, якби вона не запротестувала.

— Вашої провини тут немає, — казала Фрона. — Коли б я була на вашому місці, то й я, певно, зробила б так само. А розсердилася б, може, ще більше за вас. Ви дуже розсердилися, правда?

— Та коли б ви були на моєму місці, а я на вашому, — спробував пожартувати Корліс, — нічого було б і сердитись.

Вона усміхнулася, радіючи, що він трохи простіше почав ставитись до справи.

— На жаль, наша громадська мудрість не дозволяє такої заміни, — додав він, аби щось сказати.

— А так! — засміялася Фрона. — Ось тут я й виявила б своє єзуїтство. Я можу стати над цією мудрістю.

— Тобто ви хочете сказати, що...?

— Ви знову скандалізовані! Ні, я не була б така необережна, щоб сказати все відверто, а пустилася б на хитрощі. Я досягла б тієї ж мети, тільки обережніше. Різниця, власне, була б неістотна.

— І ви справді б це змогли? — спитався він.

— Чом би й ні, — якби вимагали обставини. Я не з таких, що відступаються без бою від щастя в житті. Це трапляється тільки з людьми сентиментальними та ще в книжках. Мій батько завжди каже, що я з породи борців. За те, що мені велике й святе, я ладна стати до бою хоч би з самим небом!

— Ви дуже мене зрадували, Вансе, — сказала вона, прощаючися з ним коло Казарм. — Тепер все буде, як колись. І не думайте, що становище погіршало, навпаки, воно, може, далеко покращало.

Одначе Корліс, кілька разів ще одвідавши Фрону, забув дорогу до Велсового дому і взявся до праці, як ніколи. Він іноді навіть криводушив перед собою — поздоровляв себе з тим, що уник небезпеки, малював різні похмурі картини сімейного життя, в разі б він одружився з Фроною.

Але це бувало зрідка. Звичайно, згадавши про дівчину, він відчував голод, аж наче фізичний, і тоді єдиним його порятунком була праця, і то коли багато її. Вдень, на стежках і річках, в таборах і на займанках, він ще міг стримувати свої переживання, але вночі, уві сні, вони таки долали його. Дел Бішоп, що жив разом з ним, завважив його неспокій, підслухав, що він говорить крізь сон.

Отож, склавши все до купи, шукач дійшов правильного висновку. Зрештою, не було тут нічого мудрого. Вже сам той факт, що Корліс більше не ходив до Фрони, з'ясовував усе. Але Дел Бішоп колупнув далі й дорозумівся, що в усьому винен Сент-Вінсент. Зустрічаючи кілька разів Фрону з журналістом, Дел обурювався всім своїм єством.

— Я ще йому покажу! — пробурчав він якось увечері в таборі біля Золотого Дна.

— Кому? — запитав Корліс.

— Та тому газетяреві, он кому!

— За що?

— Та так, взагалі. Чому ви тоді коло "Опери" не дозволили мені дати йому доброго кладу?

Корліс засміявся, пригадавши ту подію.

— А за віщо ви його вдарили, Деле?

— Та так, взагалі, — відказав той і замовк.

Але Дел Бішоп, раз забравши собі що в голову, не так легко відступався, і коли вони вертали додому, він зупинився на розтоці Ельдорадо й Бонанзи.

— Скажіть, Корлісе, — почав він, — ви знаєте, що таке передчуття?

Ванс кивнув головою.

— Отже, я саме маю передчуття. Я ніколи вас ні про що не просив, а от тепер прошу залишитись зі мною тут до завтра. Мені здається, я вже бачу свою фруктову ферму. Далебі, я навіть відчуваю, як пахнуть свіжі помаранчі.

— Гаразд, — одказав Корліс. — Але, може, краще мені повернутись у Доусон, доки ви впораєтесь із своїм передчуттям?

— Та слухайте, — не здавався Дел, — я вам кажу, що це справжнє передчуття, і я хочу, щоб ви залишились, розумієте? Ви хлопака справний і за свій вік перечитали до гибелі книжок. А на всяких там лабораторіях то ви зуби з'їли. Тільки вам треба навчитись, як без окулярів прочитати те, що діється в землі. Так от я маю одну гадку...

Корліс, ніби на смерть перелякавшись, звів руки до неба, а Бішоп почав сердитись.

— Добре, добре! Смійтеся собі! А вся моя гадка побудована на вашій власній теорії про ерозію та про мінливі річища! Недурно ж я з мексіканцями два роки шукав золота. Звідкіля, на вашу думку, взялося золото в Ельдорадо з різними домішками, зовсім не промите водою? Ага, тут ви без окулярів не обійдетесь. Книжки зробили вас короткозорим. Щоправда, я нічого певного поки що не можу сказати, але чималенько чую нюхом. Я ж не байдикувати прибув на Аляску! За одну хвилину я можу більше вам розповісти про ельдорадську руду, ніж ви вчитаете з ваших книжок за цілий місяць. Ну, добре, не ображайтесь. Коли ви

залишитесь зі мною до завтра, то напевно зможете купити собі ферму поруч з моєю.

— Гаразд. Я вже залишуся, проглядатиму свої записки, а ви шукайте собі оте старе річище.

— Хіба я вам не казав, що дещо передчуваю? — докірливо спитав Дел.

— А хіба я не погодився зостатись? Чого ви ще хочете?

— Я хочу подарувати вам фруктову ферму. Мені тільки треба, щоб ви пройшли трохи зі мною та злегка понюшкували.

— Не треба мені тої вашої ферми. Я стомився, і в мене кепський настрій. Дайте мені спокій. Я й так, тільки на вас вважаючи, залишаюся тут. Можете марнувати час, скільки собі хочете, винюшкуйте, де завгодно, а я з намету не вийду. Зрозуміли?

— Хай мені грець, оце така мені дяка? От їй же бо, кину все й піду від вас, коли ви самі не проженете. Я ночей не спав, розробляв свій план, хотів узяти вас до спілки, а ви тільки й знаєте, що пхикати: Фрона й сяка, Фрона й така!..

— Годі, замовчте!

— Чортового батька! Не буду я мовчати! Коли б я так знався на золоті, як ви на залицянні...

Корліс кинувся на нього, але Дел відскочив набік, виставив кулаки, махнув з правої, з лівої, і вискочив на втопану стежку, де зручніше було боронитись.

— Зачекайте! — крикнув він до Корліса, що знову хотів кинутись до нього. — Хвилинку! Коли я вас подужаю, то підете зі мною на пагорб?

— Піду!

— А коли не подужаю, то можете мене вигнати! Це чесно. Починаймо!

Ванс не мав жодної охоти до бійки, і Дел це добре зрозумів. Як досвідчений перебієць Дел грався зі своїм супротивником. Він, не хапаючись, то нападав, то подавався назад, робив фальшиві випадки, аби збити його з пантелику. Вансові невдовзі вдалося, що Дел рухається якимось незграбно, але за яку хвилю він відчув, що сам лежить у снігу і поволі приходить до пам'яті.

— Як ви це зробили? — заникуючись, спитався він Дела, що, поклавши Вансову голову собі на коліна, розтирав йому скроні снігом.

— Нічого, нічого, — сміявся Дел, допомагаючи йому звестись на ноги. — З вас будуть люди. Коли-небудь я вас навчу. Багато ще треба вам повчитися такого, чого в книжках не начитаєте. Але не тепер. Перше треба нам влаштуватись на ніч, а тоді ви йдете зі мною на пагорб.

— Хо-хо, — посміхнувся він, прилаштовуючи комина до юконської пічки. — Ви короткозорі й неповороткі. Не хотіли йти зі мною? Та я вас ще навчу, не бійтесь, навчу колись обов'язково!

— Беріть сокиру й ходім, — порядкував він, коли вони зіп'яли намета.

Вони рушили понад Ельдорадо й дісталися гирла Французького ручаю. Дорогою Дел заскочив у якусь хатину й позичив там кайло, лопату й ночовки. Ванс, хоч і не дуже добре почував себе після поєдинку, посміхався нишком, втішений пригодою. З перебільшеною покорою ішов він за своїм переможцем, а той аж усміхався від задоволення.

— З вас ще будуть люди. У вас і зараз дещо є! — Дел кинув долі свій струмент і почав уважно придивлятися до снігової поверхні. — Візьміть сокиру та підіть на пагорб нарубайте мені сушні.

Коли Корліс приніс останню в'язку дров, то побачив, що Бішоп у кількох місцях прочистив землю від снігу та моху, так що в цілому воно скидалося на грубо окреслений хрест.

— Треба копати в цих двох напрямках, — пояснив Дел. — Може, я знайду жилу тут, може, там, а може, й вище, але коли я хоч трохи знаюся на справі, то вона повинна бути саме тут. Можливо, що в самому річищі й більше золота, але там жила глибше під землею і роботи достолиха. Тут, у кожному разі, вона починається, і до неї лишень яких два чи три фути. Треба тільки натрапити на слід, а тоді вже знатимем, що робити.

Отак розмовляючи, він розкладав вогнища скрізь на чорних латках землі.

— Слухайте, Корлісе, я хочу, щоб ви знали, що це ще не шукання жили. Це що — так тільки, попередня розвідка. А шукання жили, — він випростався, й голос його затремтів від зворушення, — це глибока наука й велике мистецтво. Тут і на волосину не можна схибити. Око повинно бути пильне, а рука тверда. Коли ви двічі на день мусите закопчувати ночовки, аж поки зовсім почорніють, і з повної лопати піску добуваєте малесеньку крихітку золота, — оце промивання! Скажу вам по правді, я радше відмовлюся їсти, аніж шукати золото!

— Але й від золота відмовитесь, аби побитись навкулачки.

Бішоп замислився. Він розмірковував собі, що на нього справляє більше враження — чи порядна бійка, чи шукання й промивання золота.

— Ні, не відмовлюся! — промовив він нарешті. — Волю добувати золото! Це дурман, Корлісе. Досить раз цього спробувати — і годі, кінець. Ніколи більше не відірветесь. Гляньте на мене! Кажуть от про нав'язливі марення. Ет, куди їм проти золота!

Підійшовши до одного вогнища, він розкидав його. Потім узяв кайло й загородив у землю. Щось забряжчало, ніби кайло вдарилося об твердий цемент.

— Розмерзлося на два дюйми, — сказав Дел, переминаючи пальцями мокру землю. Торішня трава вигоріла, але він намацав кілька корінців.

— От чортяка!

— Що трапилося? — спитав Корліс.

— Чортяка! — вдруге спокійно промовив він, кидаючи до ночовок вкриті грязюкою корінці.

Корліс підійшов до нього й уважно подивився в ночовки.

— Гляньте! — крикнув Дел, схопивши кілька непоказних грудочок і розтерши їх пальцями. На долоні заблищало щось жовте.

— От чортяка! — втретє промовив стиха Дел. — Ось тобі й перший гість! Жила починається під самою поверхнею коло коріння і далі заглиблюється.

Він став на рівні ноги, поводив головою сюди й туди, примружив очі. Ніздрі в нього роздimalися — він нюхав повітря. Корліс здивовано поглянув на нього.

— Ух! — промовив Дел, глибоко зітхнувши. — Чуєте, як пахне помаранчами?.

РОЗДІЛ XVI

Виправа на Французький пагорб сталася на початку різдвяних свят. Корліс та Дел не спішилися забивати кілки, — вони хотіли перше старанно дослідити ділянку. Про свою таємницю вони сказали тільки найближчим знайомим: Гарнеєві, Велсові, Трезвеєві, одному голландському "чечакові" з відмороженими ногами, декому з кінної поліції, давньому Деловому товаришеві, що він з ним працював на Чорних Горбах, прачці з Розтоку і, нарешті, Люсіль. Щодо неї, то це була Корлісова воля, і він сам визначив їй займанку; полковник мав тільки передати їй запрошення, щоб прийшла й розбагатіла.

За звичаєм цієї країни, той, хто таким побитом здобував собі ділянку, віддавав половину зиску відкривачам родовища. Та Корліс на це не пристав. Дел теж, хоч і не з етичних міркувань: з нього й так було досить.

— Я маю чим заплатити за фруктову ферму, навіть за вдвічі більшу, ніж я гадав, — пояснював він. — Коли матиму ще більше грошей, то куди мені їх дівати?

Після того, як вони знайшли жилу, Корліс хотів підшукати собі іншого робітника, але коли він привів до табору одного меткого каліфорнійця, Дел страшенно обурився.

— Нізащо в світі! — відказав він.

— Та ви ж тепер багаті, — сказав Ванс. — Навіщо вам служити?

— Багатий, хай йому чорт, — відказав Бішоп. — Але, згідно з умовою, ви не маєте права мене звільнити, і я працюватиму, поки сили вистачить. Розумієте?

В п'ятницю рано всі зацікавлені особи заявили до комісара реєструвати свої займанки. Новина вмить розійшлася по місту. Вже за п'ять хвилин кілька чоловіка виправилися в дорогу, а через півгодини вирушило все місто. Щоб не виникло непорозумінь, коли визначатимуть межі, Ванс та Дел, зареєструвавши свої ділянки, пішли туди й собі. Їхні права були стверджені державною владою, і тому вони не квапилися, пропускаючи повз себе шукачів золота, що мов плавом пливли. На півдорозі Дел оглянувся й побачив Сент-Вінсента. Журналіст ішов швидко, несучи за плечима різне приладдя. В цьому місці стежка круто повертала, і, крім них трьох, нікого на ній не було видно.

— Не балакайте зі мною, прикиньтесь, що ми не знайомі, — пробурмотів Дел, закриваючи обличчя хутром, щоб його не впізнати, — Он яма з водою. Ляжте на живіт, ніби воду п'єте. А тоді йдіть до місця самі. Я маю тут один справунок, мушу його залагодити. Благаю вас, у пам'ять вашої матері, не озивайтесь ані до мене, ані до того поганця. І треба, щоб він вас не впізнав.

Корліс здивовано знизав плечима, але скорився, і, відійшовши набік, ліг на землю, й почав черпати воду бляшанкою з-під згущеного молока. Бішоп став на одно коліно і вдавав, ніби зав'язує мокасин. Коли до нього дійшов Сент-Вінсент, він якраз зав'язав останнього вузла й кинувся вперед, як людина, що намагається надолужити час.

— Стривайте, друже! — гукнув до нього Сент-Вінсент. Бішоп хутко оглянувся, але не сповільнив ходи. Сент-Вінсент побіг підтюпцем і, нарешті, наздогнав його.

— Оце дорога?..

— До Французького пагорба, — коротко відказав Дел. — Я туди йду. Бувайте здорові.

Він пішов скорою ходою, а журналіст підбігав за ним, не хотівши, очевидячки, відставати. Корліс, що все ще лежав осторонь стежки, підвів голову й побачив, як даленіли їхні дві постаті. Коли ж він помітив, що Дел звернув праворуч, до Адамової річки, він усе зрозумів і засміявся.

Того дня Дел повернувся до табору в Ельдорадо пізньої ночі, дуже стомлений, але радий.

— Я йому нічого не зробив! — крикнув він ще з порога, — Дайте мені чого-небудь попоїсти! — Він ухопив чайника й почав лити собі в горло гарячу воду. — Сало, масло, старі мокасини, недогарки свічок, будь-що!

І поки Корліс підсмажував для нього вуджену грудинку з бобами, він упав на ліжку і став розтирати собі ноги.

— Вас цікавить, що з ним? — мурмотів він, напихаючи повен рот. — Можете битися об заклад на свою ділянку, що до Французького пагорба він не дійшов. "Чи туди ще далеко, друже?" — промовив він зненацька, чудово імітуючи поблажливий Сент-Вінсентів тон. — "Чи туди ще далеко?" (Тон був уже зовсім не поблажливий). "Чи далеко Французький пагорб?" (Слабенько вже). "Чи далеко, як ви гадаєте?" (Ледь чутно, із слізьми в голосі). "Ще далеко?"...

Бішоп голосно зареготався й похлинувся чаєм. Він почав відкашлюватись і якийсь час не міг говорити.

— Де я його покинув? — мовив він, відсапавшись. — По той бік, на схилі до Індіани. Він зовсім знемігся, пристав, ледве дихав. Може, вистачило йому сили доплентатись до найближчого табору, не далі. Сам я вчистив п'ятдесят миль, і хочу спати, як чорт. На добраніч! Рано мене не будіть.

Як стояв, він кинувся на ліжку, вкутався укривалом і, засинаючи, все ще бурмотів:

— "Чи туди ще далеко, друже? Чи далеко ще, я вас питаю?"

Поведінка Люсіль прикро вражала Корліса.

— Я, правду кажучи, не розумію її, — сказав він до полковника Трезвея, — Я вважав, що ця ділянка дасть їй змогу облишити бар.

— З такого багна за один день не вирвешся, — відказав полковник.

— Так-то так, але, маючи такі перспективи, як вона, можна починати вилазити. З огляду на це, я запропонував їй у позику, без відсотків, кілька тисяч, та вона відмовилась. Сказала, що не потребує. Правда, вона дуже мені дякувала й просила заходити, коли тільки забажаю.

Трезвей посміхався, перебираючи ланцюжка від годинника.

— Та що ви хочете! І тут навіть, у цій пустелі, ми вимагаємо від життя не тільки їжі, теплого укриття та юконської пічки. А Люсіль так, як і ми, а може, ще й більше потребує товариства. Ну, кине вона бар, а далі що? Чи зможе вона пристати до нашого кола, познайомитись із капітановою дружиною, прийти з візитом до місіс Шовіл, потоваришувати з Фроною? Ну, от ви, чи ви згодні пройти з нею серед дня по людній вулиці?

— А ви як? — спитав Ванс.

— Звичайно, навіть з радістю, — твердо відказав полковник.

— Я теж, тільки... — він запнувся й понуро задивився в огонь. — А ви помітили, що вони з Сент-Вінсентом нерозлучні? Товаришують, мов що разом украли, скрізь вони вкупі.

— Так, це мене дивує, — погодився Трезвей. — Сент-Вінсента я розумію. Він і сюди й туди. Не забудьте, що Люсіль має першорядну

заявку на Французькому пагорбі. А щодо Фрони, то я можу визначити вам день, коли вона погодиться вийти за нього заміж, якщо тільки взагалі вона на це пристане.

— Коли ж це буде?

— Тоді, як Сент-Вінсент покине Люсіль.

Корліс задумався, а полковник казав далі:

— Одного я не розумію, що знайшла Люсіль у тому Сент-Вінсентові?

— Вона має не гірший смак за інших... інших жінок, — хапливо докинув Корліс. — Я переконаний, що...

— Ви гадаєте, що у Фрони може бути поганий смак?

Ванс мовчки повернувся й вийшов, а полковник похмуро посміхнувся.

Корлісові й на думку не спадало, що стільки людей посередньо чи безпосередньо взяли його долю до серця того різдвяного тижня. Особливо дбало двоє — один за нього, а другий за Фрону.

Піт Віпл, давній тутешній мешканець, що мав заявку під Французьким пагорбом, був одружений з напівтубілкою, не вельми вродливою, як з лица. Її мати індіанка тридцять років тому вийшла заміж за росіянина, що хутрами торгував у Кутліку на Великій Дельті. Якось у неділю рано Бішоп зайшов до Віпла в гості погомоніти часину, однак застав тільки його дружину. Вона говорила нібито по-англійському, хоч і страх як калікувато. Бішон думав викурити люльку й піти додому, але вони розбалакались, і Дел так зацікавився її оповіданнями, що забув навіть про дім. Він курих безперестанку і, коли вона примовкала, підганяв її. Він щось миркав собі під ніс, реготався, перебивав її своїми "чортяками",

вигукуючи це слово з різними інтонаціями, відповідно до різних своїх почуттів.

Серед розмови жінка витягла зі старезної скрині, з самого дна, старовинну книжку в шкурятяній палітурці і поклала її на стіл перед собою. Хоч книжки вона й не розгортала, але весь час посиалася на неї очима й руками, і щоразу, як вона це проробляла, очі Бішопові пожадливо спалахували. Нарешті, коли вона закінчила своє оповідання, і коли найважливіші подробиці Дел перепитав по кілька разів, він витяг свою торбину з золотом. Місіс Віпл поставила на стіл вагу, поклала важки, Дел відсипав золотого піску на сто доларів, попрощався з господинею і пішов під гору додому, міцно притискаючи до грудей свій набуток. Ступивши в намет, він підійшов до Корліса, що, сидячи на укривалі, латав мокасини.

— Тепер він у моїх руках, — таємниче промовив Дел, погладив книжку й поклав її на ліжко.

Корліс запитливо подивився на нього й розгорнув ту книжку. Вона була російською мовою, сторінки зжовкли від часу, деякі й зовсім зітліли.

— А я й не знав, що ви вивчаєте російську мову, Деле, — засміявся він. — Бо я тут не можу вчитати ні рядка.

— На жаль, я теж. Та й жінка Віплова ледь знає якусь там темну балачку. Це я в неї дістав. Знаєте, її батько був росіянин і вголос читав їй цю книжку, і вона знає те, що вчитав їй батько, а я те, що вона мені розказала.

— Та про що ж ви усі троє знаєте?

— О, тож-бо то й є, — усміхнувся Бішоп. — Ви сидіть собі спокійно й чекайте. А там буде видно.

Мет Маккарті прийшов кригою в перші дні різдвя, довідався про все щодо Фрони й Сент-Вінсента, і це йому страшенно не сподобалося. Деїв Гарней дав йому повну інформацію, доповнивши її тим, про що дізнався від Люсіль, з якою був у добрих стосунках. Може, до цього спричинилось те, що він спершу почув тільки недобре про журналіста, може, що інше, але Мет одразу перейшов до табору Вінсентових ворогів. Ніхто не міг би сказати, чому саме, але більшість чоловіків зизим оком поглядала на Сент-Вінсента. Можливо, тому, що його занадто вподобали жінки й при ньому не звертали жодної уваги на місцевих кавалерів. Тільки таке пояснення й можливе, бо взагалі у Сент-Вінсента взаємини з чоловіками були дуже добрі. Він не заносився, не вважав себе кращим за інших, ставився до всіх по-товариському.

Після розмови з Люсіль і Гарнеєм Маккарті ще не мав певної думки щодо Сент-Вінсента. На слова Люсіль не можна було покластись — вона, як він дізнався, була занадто близька до нього. Отож Маккарті вирішив не спускати Сент-Вінсента з ока, будучи цього вечора на гостині. Вірний друг, швидкий у чуттях і вчинках, Мет не звик дурно час марнувати. "Я сам візьмуся до цієї справи, як воно й личить представникові шляхетної династії Ельдорадо!" — заявив він і пішов зіграти у віст до Дейва Гарнея. І тихенько додав ще: "Коли сатана не хоче доглядати свого кодла, то я сам догляну!".

Однак протягом вечора він кілька разів змінював свою думку. Виставляючи себе за простака, Мет відчував, що його збивають з пантелику. Сент-Вінсент тримався цілком природно, був веселий, товариський, сам сміявся і не сердився на жарти інших, не задирав носа. Мет за весь вечір не помітив у нього жодної фальшивої ноти.

"Що за собача трясця! — думав він, розглядаючи свою руку, де було повно козирів. — Старий ти, мабуть, стаєш, Мете, і кров замерзає у тебе в жилах. Він гарний хлопець. Невже я повинен гудити його через те, що за ним упадає жінота, що ці тендітні істоти аж умлівають, побачивши його? Гарні очі й сміливість! Ось що найбільше їх приваблює в чоловіках. Вони тремтять і завмирають, слухаючи розповіді про війну, проте кому ж

як не різникам та воякам вони віддають свої серця найохочіш? Чом би він не мав подобатись їм? Він зробив багато мужніх вчинків, от дівчата й щирять до нього зуби. Це ще не значить, що він з чортового кодла. Ні, старий ти шкарбан, Мете. Життя твоє скінчилося. Не вернеться твоє літечко, стара шкапо. Але постривай-но, постривай, Мете. Спробуй ще його руку, як вона на дотик!"

Небавом і трапилась така нагода, коли Сент-Вінсент і Фрона, що грали на одну руку, забрали всі тринадцять взяток.

— Рамс! — крикнув Мет, — Вінсенте, друже, рамс! Дайте вашу руку, голубчику!

Потиск руки був дужий, рука не гаряча й не волога, але Мет все одно з сумнівом похитав головою.

— Нічого я так не дізнаюся, — бурмотів він, тасуючи карти, — Дурень з тебе великий, Мете! Дізнайся перш, як у Фрони серце, і коли справді вона в нього закохалася, ну, тоді берися до діла.

— О, Маккарті справжній бузувір! — казав під кінець вечірки Дейв Гарней, стаючи в поміч Сент-Вінсентові, що йому було трохи ніяково від простяцьких Метових жартів. Всі одягалися в хутра, натягували рукавиці.

— Він вам не казав, як ходив до собору в Штатах? Це було так, — він сам мені оповідав. Увійшов він у собор під час відправи. Застав священників і півчих у церковних уборах — в "парках", як він каже — і почав дивитися, як вони кадять по церкві. "І знаєте, Дейве, — каже він мені, — напустили диму чорт його батька зна скільки, а комарів хоч би тобі один, хоч би поганенький".

— Це правда, все геть до слова, — ані змигнувши, підтвердив Мет. — А ви чули, як ми з Дейвом сп'яніли від згущеного молока?

— Який жах, боже мій! — скрикнула місіс Шовіл. — Розкажіть же, як воно було!

— Це трапилося на Сороковій Милі, коли був голод на свічки. Стояли люті морози. Дейв забіг до мене часину перебавити. Побачивши моє згущене молоко, він увесь аж загорівся. "А що, якби хильнути доброго віскі, що ото продає Моран?" — каже він, поглядаючи на ящик, де було молоко. Правду кажучи, коли він згадав про віскі, у мене аж слина покотилась. "Та що тут балакати, — відказую, — коли в торбині пусто". А він тоді: "Свічки коштують десять доларів дванадцятка, по доларові штука. Дайте шість бляшанок молока — буде пляшка доброго віскі". — "А як же ви це зробите?" — "Будьте певні, — відказує він, — давайте лишень бляшанки. Надворі мороз, аж крутиться, а в мене є кілька форм на свічки".

Це все чистісінька правда. Коли побачите Біла Морана, можете його поспитати. Що ж зробив Дейв Гарней? Забрав мої бляшанки з молоком, вилив молоко в свої форми, заморозив і виміняв у Морана на ті свічки пляшку віскі!

Коли сміх дещо затих, Дейв Гарней промовив:

— Все було так, як він каже, тільки він не доказав усього. Вгадайте, Мете, що я ще встругнув?

Мет крутнув головою.

— У мене тоді саме було скрутно з молоком, та й з цукром. Тож я три ваші бляшанки розвів водою й поробив свічки, а потім ще цілий місяць пив каву з молоком!

— Ну, щастя ваше, Дейве, що тут дами та що я ваш гість, а то б я з вами перевідався! Ходімо, проведіть гостей. Час додому.

— Куди, куди! От бабський прихвостень! — крикнув він, помітивши, що Сент-Вінсент треться коло Фрони. — Сьогодні її проведе додому хрещений батько.

Маккарті засміявся тихим сміхом і подав руку Фроні. Сент-Вінсент і собі засміявся й прилучився до місіс Мортімер та до барона Курбертена.

— Що це я чув про вас та про Вінсента? — одразу почав Мет, коли вони відокремились від гурту.

Він глянув на неї своїми гострими сірими очима, але вона спокійно витримала його погляд.

— Звідки мені знати, що ви могли чути? — відбила Фрона удар.

— Коли йдеться про чоловіка та про жінку, коли жінка вродлива, а він теж непоганий на вроду, коли вона дівчина, а він парубок, то про що може бути мова?

— А саме?

— Про найважливішу справу в житті людини.

— Та які ж там розмови? — Фрона сердилась і не хотіла йому допомогти ані словом.

— Про одруження, певна річ, — відрубав Мет. — Кажуть, що у вас на те заводиться.

— Заводиться чи вже завелось?

— Але хіба ж цьому неправда? — не вгомнявся він.

— Звісно, що ні. І ви досить пожили на світі, щоб це зрозуміти. Ми з містером Сент-Вінсентом добрі приятелі, от і все. Та хоч би було й так, як ви кажете, то що з того?

— Ну хай, — розважливо мовив Мет. — Подейкують і інше. Що цей Вінсент шиється з якоюсь там хвойдою... з Люсіль тобто.

— Ну, то й що?

Вона чекала, а Маккарті мовчки дивився на неї.

— Я знаю Люсіль, вона мені дуже подобається, — задерикуватим тоном кинула Фрона, перебиваючи мовчанку. — Ви теж її знаєте. Хіба вам вона не подобається?

Мет хотів щось сказати, закашлявся й замовк. Нарешті бовкнув розпачливо:

— Перегнув би я вас через коліно, Фроно!

Вона засміялась.

— А зась! Я вже не дівчинка, що боса бігала по Даї.

— Та не дражніться зі мною, — одсварювався він.

— Я й не дражнюся. То як, чи подобається вам Люсіль?

— Ну, і що з того? — буркнув він сердито.

— Та нічого, я так собі спитала.

— То слухайте ж. Я скажу просто, як старий чоловік, що годиться вам бути батьком. Хай йому чорт, а не гаразд порядному юнакові залицятися до молодії дівчини, водночас...

— Спасибі. — Вона засміялася і зробила реверанс. Тоді додала докірливо: — Вже були й інші, що...

— Хто саме? — спитався він сквапно.

— Та нічого! То ви кажете...

— Я кажу, що сором для чоловіка товаришувати з вами, а водночас шитися коло такої жінки, як Люсіль.

— Та чому ж так?

— Вивалявшись в багнюці, йти до такої чистої істоти, як ви! А ви ще питаєте, чому?

— Зачекайте хвилинку, Мете. Коли б воно було й так...

— Не коли б, а так воно й є! — буркнув він. — Це факти.

Фрона прикусила губу.

— Ну, все одно. Нехай буде по-вашому. Але я теж маю факти. Коли ви останній раз бачили Люсіль?

— Чого це вас так цікавить? — запитав він непевним голосом.

— Та нічого. Я хочу знати факти.

— Будь ласка. Вчора ввечері, коли вам так кортить знати.

— Ви з нею танцювали?

— Трохи, вірджінський танець та ще кадриль одну-другу. Я тільки ці прості танці визнаю.

Фрона йшла, вдаючи, що розгнівалася. Обоє мовчали, тільки сніг рипів у них під мокасінами.

— То що ж таке? — неспокійно спитався він нарешті.

— Та нічого, — відказала вона. — Я оце якраз міркувала про те, хто брудніший — Сент-Вінсент, ви чи я. Ви ж обидва мої друзі.

Маккарті не знався на хитроплетиві думки, він відчував якусь логічну помилку у Фрониних міркуваннях, та не міг сказати, яку саме. Через те він спробував перевести мову в інший план.

— То ви гніваєтесь на старого Мета, — закинув він. — А цей Мет про вас тільки й дбає, ради вас клеїть із себе дурня.

. — Та я й не думаю гніватись!

— Еге ж, кажіть.

— То от же вам! — Вона хутко поцілувала його. — Як я можу гніватись на вас, коли пам'ятаю Даю.

— Ох, Фроно, любонько, добре, що ви це кажете! Я готовий постелитися вам під ноги. Топчіть мене, ходіть по мені, та тільки не сердьтеся. Я б радо смерть за вас прийняв, пішов би на шибеницю, аби ви були щасливі. Я ладен убити людину, що вам заподіє лихо, що засмутить вас хоч крихітку. За вас я в пекло пішов би з усмішкою на устах і з радістю в серці!

Вони зупинилися коло Венсового дому, і Фрона вдячно потисла йому руку.

— Я не серджуся, Мете. Тільки батькові та ще вам я дозволяю так зі мною розмовляти. І хоч я люблю вас тепер більше, ніж раніше, але розгніваюся дуже, коли ви ще раз почнете про це розмову. Ви не маєте права. Це тільки мене стосується, і ви не повинні були...

— Застерігати вас перед небезпекою?

— А хоч би й так!

Він щось стиха пробурмотів.

— Що ви кажете?

— Я кажу, що ви можете затулити мені рота, та не зав'яжете рук!

— Але ж, Мете, дорогий, ви не повинні, чуєте? Не повинні!

Він буркнув щось — зовсім нечутно.

— І ви мені повинні пообіцяти, що не будете втручатись до мого особистого життя ні словом, ні ділом.

— Не обіцяю.

— Мусите!

— Ні... Але стає холодно, й ви повідморожуєте свої маленькі рожеві пальчики, що з них я виймав заскалки в Даї, пам'ятаєте? Ну, час уже додому, дитино, на добраніч!

Він довів її до порога й пішов собі. Дійшовши до повороту, він раптом спинився й утупився в свою тінь на снігу.

— Мете Маккарті, ти дурень несосвітений. Чи хто коли чув, щоб переконали кого з Велсів! Хіба ти не знаєш впертого поріддя їхнього, ти, невдахо!

І він рушив далі. Бубонів усе собі під ніс, а цікавий вовкодав, що біг за ним слідком, чуючи незрозумілі йому згуки, наїжував шерсть та вищиряв ікла.

РОЗДІЛ XVII

— Стомилася?

Джекоб Велс поклав руки Фроні на плечі, в очах йому засвітилася та любов, що її не міг він висловити своїм неповоротким язиком. Ялинка і весела святкова метушня минули. Діти, яких були запросили на вечір, розійшлися, раді від морозу. Вийшов останній гість, свят-вечір поступався місцем різдву.

Фрона у відповідь радісно поглянула на батька. Вони посідали в широкі вигідні крісла біля коминка, де догорали дрова.

— Що то буде в цей день через рік? — Він, здавалося, звернувся з цим запитанням до поліна у вогні, і це поліно, ніби віщуючи щось недобре, спалахнуло й розсипалося дрібними іскрами.

— Дивна річ! — Він намагався не думати про майбутнє, одігнати від себе похмурі прочуття. — Ці от місяці, коли ми живемо разом, видаються мені якимсь безперервним дивом. Ти ж сама знаєш, відтоді, як ти піросла, ми з тобою бачилися дуже рідко, і деколи, як подумаю серйозно, мені не віриться навіть, що ти моя дочка, моя рідна дитина, плоть від плоті, кість від кості. Поки ти була маленька розкуйовджена

дикунка з Даї, здорове й природне звірятко, мені неважко було уявити собі, що ти з Велсів. Але Фрона-жінка, така, як ти була сьогодні ввечері, як я тебе зараз бачу, яка ти весь цей час, відколи приїхала, — цього я собі не можу якось засвоїти, це мені затrudно, я... — Він зупинився і безпорадно розвів руками. Часом я мало не жалкую, що дав тобі освіту, що ти не зосталася при мені, не блукала разом зі мною, не перебувала моїх пригод, не ділила зі мною горя та радості. Тоді б я, сидячи при коминку, впізнав би в тобі свою дочку. А тепер — не впізнаю. З'явилося в тобі щось нове, щось таке, — не знаю, як і сказати... Якась витонченість, складність — це твої улюблені вирази, — щось таке, не зрозуміле мені.

— Ні!.. — Помахом руки він не дав їй відповісти. Вона підійшла ближче, стала навколiшки і поклала голову йому на коліна, стиснувши його руку. — Ні, не те, зовсім не те. Я не можу знайти потрібних слів. Відчуваю, а сказати не можу. Але спробую ще раз. Всі твої вчинки, хоч як ти змінилася, показують, що ти з велсівської породи. Я знав, що ти можеш змінитись, і боявся, виряджаючи тебе, але я вірив у силу нашої крові і тому ризикнув. І все-таки я був непевний, поки ти була далеко від мене. Я чекав, молився без слів і починав губити надію. Та от настав день — великий день! — коли мені сказали, що човен твій близько, і я відчув обіч себе смерть, а з другого боку — вічне життя. Пан чи пропав? Пан чи пропав? Ці слова стриміли мені в голові й доводили до божевілля. Чи збереглася в ній велсівська порода, чи перемогла кров? Чи погнався молодий паросток просто вгору, чи сильний він, здоровий, сповнений свіжим соком? Чи, може, зів'яв, похилився, засихає, побитий негодою іншого світу, такого не схожого на просте й природне життя Даї?

То був великий для мене день, але ж міг він скінчитися страшною трагедією! Ти знаєш, я ці роки прожив у самотині, один, як палець, змагався в життєвій боротьбі, а ти, єдина близька мені людина, була далеко. Тож якби спроба не вдалася... Але твій човен вигулькнув з-за скелі, і я не наважувався на нього глянути. Мене ніхто ніколи не взивав боягузом, але тут я сливе боявся. Ту хвилину, здається, легше було мені заглянути в вічі смерті! Це було безглуздя, божевілля... Як міг я знати, чи радіти мені, чи смутитися, коли твій човен манячив далекою цяткою на

річці? Я, одначе, таки насмілився, поглянув, і диво сталося, я це зрозумів! Ти кермувала човна, ти була справжня Велсова дочка. Це начебто така дрібничка, та для мене воно було надзвичайно важливо! Такого не сподіватись від звичайної жінки, для такого треба родитись дочкою Велса! І коли Бішоп звалився, а ти одразу стала порядкувати людьми, і поводитися так вміло, як до того з веслом, і коли сиваші підкорилися твоєму владному голосові, — тоді для мене настав великий день.

— Я намагалася завжди, я пам'ятала... — прошепотіла Фрона. Вона тихо підвелася, обвила батька за шию і припала головою йому до грудей. А він злегка обняв її одною рукою, а другою почав перебирати блискучі хвилі її волосся.

— Скажу ще раз, слід нашої породи не стерся, не загинув. Одначе сталася й зміна. Так, зміна! Я придивлявся, досліджував, намагався її зрозуміти. Я сидів з тобою поруч за столом, я пишався тобою, але почував себе пригніченим. Коли ти розмовляла про звичайні речі, я міг слідкувати за твоїми думками, але в питаннях складних я був безпорадний. От я тебе відчуваю і розумію, і раптом ти відходиш від мене, я гублю тебе з очей і гублюся сам. Тільки дурень не визнає власного неуцтва; у мене вистачило розуму, щоб це збагнути. Мистецтво, поезія, музика — що я в цьому тямлю? А для тебе вони далеко важливіші, як ті прості, звичайні речі, що я їх можу зрозуміти. А я, сліпець, нерозважно гадав, що ми будемо такі ж споріднені духом, як і тілом. Гірко мені було, але я це зрозумів і глянув правді просто в вічі. А проте тяжко бачити, як твоя власна дитина відходить від тебе, уникає й переростає тебе! Боже, як це приголомшує!

Я чув, як ти читала Браунінга. Ні, ні, не кажи! Я бачив, як мінилося в тебе обличчя, як позначалися на ньому твої відчуття й захоплення, а для мене ж то були одноманітні й незрозумілі слова, від них бідна моя голова йшла обертом. А місіс Шовіл сиділа коло тебе в ідіотському екстазі, хоч розуміла не більше за мене. Я ладен був задушити її!

А вночі, мов той злодій, крадькома взявши твого Браунінга, я засів з ним у своїй кімнаті. Слова таки не мали жодного змісту. Я, наче дикун, бив себе кулаками по голові, аби хоч що-небудь зрозуміти. Життя моє пройшло по одній борозні, тісній і глибокій. Я з неї не виходив. Робив, що мусив робити, і робив як слід; але час минав, і я не міг уже звернути в інший бік. Мене, дужого і владного, що відважно ставав до бою з долею, що мав спроможність закупити тіло й душу тисячі художників та віршомазів, — мене подолали кілька мізерних друкованих сторінок!

Він мовчки погладив її по голові.

— Але вернімось до суті. Я пробував зробити можливим неможливе, уникнути неминучого. Я відіслав тебе, щоб ти набула того, чого мені бракувало, і гадав нерозважно, що ми й надалі будемо єдині. Ніби, склавши два і два, можна в сумі одержати знов-таки два! Зрештою, порода таки збереглась, але ти навчилася чужої мови. Коли ти нею заговориш, я стаю глухий. Найтяжче мені те, що ця мова, я визнаю, вища. Не знаю, нащо я про це кажу, нащо сам визнаю свою безсилість...

— Батьку мій, ти найбільша в світі людина! — Фрона підвела голову, засміялася і, заглянувши йому в вічі, відкинула з чола його густе сиве волосся. — Ти сильний, ти зробив більше за всіх тих художників та віршомазів. Ти так докладно знаєш закони мінливості! Хіба ж не на це саме нарікав би твій батько, коли б він зараз сидів з тобою поруч та бачив тебе й твою працю?

— Так, цьому правда. Я сказав, що все розумію. Не балакаймо більше про це... Так, я знемігся духом на хвилину... Мій батько був великий чоловік.

— Мій теж.

— Він цілий вік свій боровся, самотній у великій боротьбі...

— Мій теж.

— І загинув у боротьбі.

— Така доля чекає й на мого батька, й на всіх нас, Велсів.

Він жартівливо струснув її за плечі, до нього вернувся добрий настрій.

— Але я поклав собі зректися копалень, товариства, всього та взятись до вивчення Браунінга.

— Що ж, це знову буде боротьба. Ти не можеш, батьку, зректися своєї крові.

— Чому ти не хлопець? — вигукнув він раптом. — Чудовий був би з тебе хлопець! А тепер, як жінка, створена на втіху якомусь чоловікові, ти підеш від мене взавтра, позавтра, через рік, — не знати, коли настане той час... Тепер я зрозумів, до чого вели мене думки. Я, як і ти, розумію, що це неминуче, що це справедливо. Але хто він, дочко, хто?

— Не треба, — мовила вона пошепки. — Розкажи мені краще про велику й останню самотню боротьбу твого батька в Місті Скарбів, як він стояв один проти десяти. Розкажи мені!

— Ні, Фроно. Чи ти розумієш, що ми з тобою вперше за все життя розмовляємо поважно, як батько з дочкою, вперше! В тебе не було матері, нікому було дати тобі пораду. Не було й батька, бо я, вірячи в силу крові, оді-слав тебе в далекі краї. Але настав час, і тобі dokonче потрібна материна порада, а ти... ти ніколи не знала матері.

Фрона враз притихла і чекала мовчки, міцно пригорнувшись до батька.

— Він, той молодик... Сент-Вінсент... Які між вами стосунки?

— Я... я не знаю. Що ти, власне, хочеш сказати?

— Пам'ятай одне, Фроно, що ти можеш вибирати, хто тобі припаде до вподоби, за тобою останнє слово. Я, одначе, хотів би знати. Я, може, міг би тобі щось порадити. Більше нічого... Тільки порадити...

Фрона відчувала, що це була надзвичайно урочиста хвилина, але вона не могла знайти слів. Замість певної відповіді, в її мозку, як вихор, безладно крутилися уривки думок. Зрештою, чи зможе він її зрозуміти? Хіба ж не має він підстав йе визнати того, що для неї досить важливе? Фроні завжди подобалась його проста, правдива філософія, але чи зійдеться батьків набутий з життя світогляд з її світоглядом, вичитаним з книжок? Тоді вона подумки спробувала поглянути на себе збоку і відчула, що побоювання її принаймні недоречні.

— Між нами, тату, нічого немає, — сказала вона рішуче. — Містер Сент-Вінсент нічого мені такого не казав. Ми товаришуємо з ним, симпатизуємо одне одному, ми близькі приятелі. Це, здається, й усе.

— Ви подобаєтесь одне одному, тобі він подобається. Але чи так, як подобається жінці чоловік, що з ним вона бажає чесно з'єднати своє життя? Чи зможеш ти, коли настане слухний час, мовити, як і Рут[16]: "Твій народ буде моїм народом, твій бог — моїм богом"?

— Не... знаю. Може, воно ще прийде. Я не можу, я не смію запитати себе про це чи говорити, думати навіть... зараз. Це почуття — велике! Ніхто не знає, як і чому воно приходить. Воно зненацька, мов блискавка ясна, осяє душу, освітить її сліпучим світлом правди, — ніщо від неї не заховається. Так принаймні я собі це уявляю.

Джекоб Велс помалу, задумливо хитав головою, як людина, що розуміє, в чому річ, але ще хоче все обміркувати й розважити.

— А чому ти, тату, запитав? Чому ти запитав про Сент-Вінсента? У мене є приятелі й серед інших чоловіків.

— До них я не відчуваю того, що до Сент-Вінсента. Поговорім одверто, Фроно, і забудьмо, що завдали прикрості одне одному. Моя думка не цінніша за чию-небудь іншу. Кожен може помиляться. І я не можу тобі з'ясувати, чому саме в мене склалося таке переконання. Це, мабуть, щось наче сліпуча блискавка, на яку ти чекаєш. Одно слово, не подобається мені Сент-Вінсент.

— Такої ж думки про нього чи не всі чоловіки, — мовила Фрона, відчувуючи непереможне бажання стати в обороні Сент-Вінсента.

— Це тільки зміцнює моє становище, — лагідно відказав батько. — Але я беру до уваги, що це чоловіча думка. А що він припав до вподоби жіноцтву, це, мабуть, тому, що жіночі погляди взагалі відрізняються від чоловічих так, як і жінки та чоловіки різняться між собою духовно й фізично. Це питання дуже складне, я не беруся його пояснювати. Я просто йду за інстинктом і хочу бути справедливим.

— Ти не маєш чого конкретнішого? — спитала вона, щоб краще зрозуміти його думку. — Можеш ти мені докладніше сказати, що ти до нього відчуваєш?

— Ні, мабуть, не зможу. Безпосереднє враження навряд чи можна викласти словами. Але я спробую. Ми, Велси, ніколи не мали справи з боягузами. Де боягузтво, там нема певності. Це як будинок, поставлений на піску, чи як погана хвороба, що зростає помалу, непомітно, й ніхто не знає, коли вона дасться взнаки.

— Мені здається, що містера Сент-Вінсента ніяк не можна назвати боягузом. Я не можу собі цього уявити.

Велса вразило доччине стурбоване обличчя.

— Я не маю нічого конкретного проти Сент-Вінсента.: У мене немає доказів, що він не той, кого вдає. Але я це відчуваю, хоч, як і кожна людина, можу помилятись. Крім того, я дещо чув про одну брудну колотнечу в "Опері". Зрозумій, Фроно, я не гуджу самої бійки, а чи того місця, — така вже чоловіча вдача, — але, кажуть, він там поводився не так, як належить чоловікові.

— Та ти ж, тату, кажеш, що така вже чоловіча вдача. Коли б вони, чоловіки, були іншими, може, краще жилося б на світі, та нічого не поробиш, треба брати їх такими, які вони є. Люсіль...

— Ні, ні, ти мене не зрозуміла. Я не її мав на увазі, а бійку. Він... він повівся, як боягуз.

— Але ж ти сам кажеш, що тільки чув про це. А він сам розповідав мені про той випадок. Він, певно, не наважився б розповідати, якби там виникло щось таке...

— Я ні в чому його не звинувачую, — поспішився сказати Велс. — Це тільки чутки, і упередження чоловіків до нього цілком пояснює ці чутки. Все це дурниці. Мені не треба було цього тобі й казати; я знав у свій час відважних людей, що на них раптом находив страх. Та годі про це. Я хотів тільки дати тобі пораду і, здається, помилився. Одне пам'ятай, Фроно, — додав він, повертаючи її обличчя до себе, — пам'ятай завжди, за всяких обставин, що ти моя дочка і що ти можеш влаштовувати своє життя сама, як тобі подобається. Життя твоє належить тобі, а не мені, і ти можеш влаштовувати його на свій смак, хоч би й змарнувати. Ти повинна жити самостійно, і мій вплив не повинен позбавити тебе цієї змоги. Якби ти кому дозволила втручатися в твої особисті справи, ти не була б Велсовою дочкою. Ніхто з Велсів не дозволяв, щоб ним опікувались. Велси волять померти або піти світ за очі.

Коли б ти, наприклад, вважала, що тобі треба стати за співачку в кафешантані, що це твоє покликання, я, звичайно, засмутився б, але на

другий день дав би тобі на це дозвіл. Не мало б сенсу тобі не дозволяти, та й не такий у нас, Велсів, звичай. Велси не раз одностайно боронили безнадійну, як на чийсь погляд, справу. Умовності не для таких, як ми. Вони потрібні для загалу, що без них він занепав би ще глибше. Недужі повинні коритися, бо інакше їх зітруть. Але дужі не коряться. Стадо — це ніщо, особистість — це все.

Саме індивід керує стадом і настановлює закони для нього. Я плюю на те, що скажуть люди. Якби хто з Велсів привів безбатченка — що з того? Така, значить, була воля одного з Велсів, і ти однаково залилася б дочкою Велса! І перед лицем неба й пекла, самого господа бога, ми стояли б разом, бо ж ми однієї крові, Фроно, ти і я.

— Ти відважніший за мене, батьку, — промовила вона, цілуючи його в чоло, і ця ніжна ласка була як дотик листочка, що опадає з дерева тихого осіннього дня.

Вогонь догорав. А батько тим часом почав розповідати дочці про відважного предка їхнього, мужнього Велса, що у великій боротьбі стояв один проти десяти і загинув зі зброєю в руках у Місті Скарбів.

РОЗДІЛ XVIII

"Ляльковий дім" мав великий успіх. Місіс Шовіл виявляла своє захоплення в таких непоміркованих і недоречних виразах, що Джекоб Велс, стоячи поруч неї, вступився лютим поглядом на її повну шию, а пальці його несвідомо ворухнулися, немов здушуючи їй горлянку. Дейв Гарней вихваляв на всі боки драму, хоч і висловив деяку непевність щодо Нориної філософії і божився всіма пуританськими богами, що немає в світі другого такого вухатого осла, як Торвальд. Міс Мортімер, яка не визнавала цієї літературної школи, сказала, що артисти своєю чудовою грою виправили хиби п'єси. Маккарті запевняв, що зовсім не винуваті голубки Нори, хоч у приватній розмові з комісаром копалень натякнув, що весела пісенька чи танок не зіпсували б вистави.

— Нора, зрозумійте, мала рацію, — переконував він Гарнея, йдучи поруч з ним позад Фрони та Сент-Вінсента. — Я б...

— Гума...

— К лихій матері з гумою! — розсердився Мет.

— Отож я кажу, — незворушно вів далі Гарней, — що гумове взуття значно подорожчає навесні. Три унції за пару! На цьому можна добре заробити. Коли його накупити тепер по унції за пару, то матимемо дві унції чистих на парі. Оборудка непогана, Мете!

— Та йдіть ви к бісу з своєю оборудкою! У мене тепер Нора на думці.

Вони попрощалися з Фроною та Сент-Вінсентом і пішли в напрямку до бару, сперечаючись під зоряним небом. Грегорі Сент-Вінсент голосно зітхнув.

— Нарешті!

— Що нарешті? — байдужим голосом спитала Фрона.

— Нарешті я маю можливість вам сказати, як ви чудово грали. Ви надзвичайно грали останню сцену, — так природно, що мені здалося, ніби я справді втрачаю вас навіки.

— Ото горе!

— Це було жахливо.

— Та невже?

— Запевняю вас. Я уявив собі, що це трапилося зі мною. Ви були не Нора, а Фрона, а я не Торвальд, а Грегорі. Коли ви виходили в пальті, в капелюшку, з дорожньою валізкою в руках, я подумав, що в мене не вистачить сили довести роль до кінця. А коли ви вийшли й за вами зачинилися двері, мене врятувала тільки завіса. Тільки завдяки їй я отямився, а то замалим не кинувся слідом за вами на очах у всієї публіки.

— Дивно, що на людину так впливає вивчена роль.

— А може, й навпаки? — зауважив Сент-Вінсент. Фрона нічого не відповіла, і вони мовчки пішли далі.

Вона все ще була в піднесеному настрої від вистави, сповнена й досі переживаннями Нори. Крім того, в словах Сент-Вінсента вона вбачала інший зміст і мимохіть відчувала острах, як і кожна жінка перед тим, коли їй мають освідчуватись.

Ніч стояла ясна й холодна, не занадто, правда, холодна, бо було не більше сорока градусів, — і земля купалася в м'якому промінні, що йшло не від зірок і не від місяця, а наче десь іздалеку, аж із того боку земної кулі. З південного сходу на північний захід проходила по небу блідо-зелена стяга, яка ото й кидала своє світло на землю.

Раптом, немов це спалахнув промінь прожектора, небо перетяла біла світляна смуга. На мить ніч заступив сіруватий день, а потім знов усе відкрила темрява, чорніша, ніж перше. Але на південному сході щось рухалось, тихо й безгучно. Блискучий зеленуватий серпанок шумував і кипів, підіймався й опадав, мов чогось шукаючи, простягав здоровезні свої руки до верхніх шарів ефіру. Ще раз наче велетенського розміру ракета проклала звивистий вогняний шлях по небу, від обрію до зеніту, а тоді, немов блискавка, шмигнула за обрій. Світло згасло, і темна ніч залягла знову. Та ось, стаючи все ширшим, глибшим, яскравішим, розходячись променистими потоками праворуч і ліворуч, сяйво знов

запалило зеніт сліпучим вогнем і полинуло далі аж до обрію. Небо, нарешті, перекрила блискуча арка, і вже вона не згасала.

І з цим вогняним тріумфом мовчанка землі порушилась, і десять тисяч вовкодавів вплили в протяжистому одностайному витті увесь свій страх і журбу. Фрона здригнулася, і Сент-Вінсент обняв її рукою за стан. Жінка, прокинувшись у ній, відчула дотик чоловіка з легким тремтінням невиразної радості; вона не чинила опору. І тоді, як вовкодави жалібно завивали вниз, а вгорі, над головою, мінилося північне сяйво, вона відчула, що він усе щільніше пригортає її до себе.

— Чи треба мені говорити? — прошепотів він.

Вона поклала голову йому на плече, стомлена й щаслива, і вони разом дивились, як палає небо, як темніють і гаснуть зірки. Підіймаючись та опадаючи в дикому якомусь хвилястому ритмі, вогняна річка залила небесне склепіння. Далі воно перетворилось на величезний нібито ткацький верстат, що на ньому пишний пурпур та зелені, кольору морської води, переливи підткання спліталися з блискучою основою, аж нарешті, найтендітніший у світі серпанок, відсвічуючи всіма кольорами веселки, покрив зчудовану, зчаровану ніч прозорою запоною.

Зненацька чиясь чорна рука грубо розірвала прозорий серпанок, і арка розсипалась, почервонівши, наче із сорому. Зачорніли темні провалля, почали зростати й зливатися докупі. Роз'єднані, всіх барв, огнисті плями згасали, припадаючи до обрію. І знову темна ніч величезним, бездонним шатром повисла над землею. Спалахували одна по одній зірки, і знов завили вовкодави.

— Я так мало можу дати тобі, кохана, — промовив чоловік з ледь помітним смутком у голосі, — тільки непевну долю цигана-бурлаки.

А жінка, притиснувши його руку до свого серця, відповіла словами великої своєї сестри-жінки:

— "Курінь та хліба шмат, аби лиш, Річарде, з тобою!"

РОЗДІЛ ХІХ

Гау-Га була проста індіанка, що її предки віддавна жили сирою рибою і розривали м'ясо зубами. Тому моральність її була така ж проста й примітивна, як і кров. Одначе, довго потершись поміж білими людьми, вона принатурилася до їхніх поглядів та звичаїв, хоч у душі не раз і бурчала зневажливо на них. Минуло десять років, як вона стала за куховарку в Джекоба Велса, і відтоді не переставала йому служити, виконуючи ті чи інші обов'язки. Але коли одного похмурого січневого ранку, почувши голосне стукання, вона відчинила двері й побачила людину, що стукала, то навіть її загартована незворушність не витримала.

Звичайна людина, чоловік чи жінка, не змогла б так скоро впізнати, хто прийшов. Але спостережливість Гау-Га, здатність пам'ятати найменші дрібниці, розвинулись у суворій школі, де на необачного чигає смерть, де життя вітає тільки чуйного.

Гау-Га пильно оглянула жінку, що стояла проти неї, і насилу помітила блискучі її очі крізь густу вуаль. Парка з піднятим каптуром закривала волосся й цілу її постать. Гау-Га все стояла і придивлялася. Бачилося їй щось знайоме в цій закутаній постаті. Поглянувши пильніше на голову під каптуром, вона пізнала, чия це постава.

Тоді очі Гау-Га померхли й думки її побігли по нехитрих закрутинах мозку, воскрешаючи убогі враження її простого життя. Там не було неладу або якої плутанини в думках, ані суперечливих і складних емоцій, заплутаних теорій чи химерних абстракцій — нічого, крім простих фактів, сумлінно розподілених і старанно перевірених. Гау-Га вмить, не вагаючись, вибрала на своїх полицках враження з минулого, стосовні до цього випадку, і темрява, що повивала незнайому, враз розвіялась. Гау-

Га вже знала, хто така ця жінка, як вона живе, що робить, яка вона на вроду.

— Твоя краще геть звідсіля. Хутко-хутко! — заявила Гау-Га.

— Міс Велс. Мені треба з нею побачитись.

Незнайома говорила спокійним, рішучим тоном, в якому відчувалася сила волі. Це, однак, не вплинуло на Гау-Га.

— Твоя краще геть, — вела вона своєї.

— Передайте оце, будь ласка, Фроні Велс та (вона коліном придержала двері) не зачиняйте дверей.

Гау-Га скривилася, однак записку взяла — вона звикла за десять років коритися білій расі.

"Чи можу я з вами побачитись? Люсіль".

Так стояло в записці. Фрона запитально поглянула на індіанку.

— Вона суне ногою в двері, — пояснювала Гау-Га, — моя каже: йти хутко, хутко. А твоя що каже? Вона поганий. Вона...

— Ні, — Фрона задумалася на хвилинку. — Приведи її сюди.

— А може...

— Іди!

Гау-Га, щось буркнувши, пішла, — вона не могла не скоритись. Та коли вона сходила східцями до сінешніх дверей, у голові в неї

промайнула невиразна думка, що от така випадкова прикмета — білий чи темний колір шкіри — поділяє людей на панів та слуг.

Одним поглядом охопила Люсіль і Фрону, що з привітною посмішкою простягала до неї руку, і вишуканий туалетний столик, і просту, але добірну обстановку з тисячею дівчачих дрібниць. Вдихнувши в себе цю здорову атмосферу, вона з боєм у серці згадала про свої дівочі роки і враз стала байдужою до того, що бачила навколо.

— Я рада, що ви прийшли, — промовила Фрона. — Мені дуже хотілося вас побачити... Та скиньте оцю важку парку. Яка ж вона гарна, яке чудове хутро! Як зроблена!

— Це з Сибіру, — відказала Люсіль. "Подарунок Сент-Вінсента", — хотіла вона додати, але, схаменувшись, сказала: — Там ще не навчилися робити абияк.

Природжена грація, з якою вона сіла в низеньку гойдалку, не сховалась від Фрониних очей, метких на красу. Мовчки, піднісши гордовито голову, слухала Люсіль Фрону і весело стежила за її даремними зусиллями підтримувати розмову.

"Чого вона прийшла?" — думала Фрона, розмовляючи про хутра, про погоду та про інші байдужі речі.

— Коли ви мовчатимете, Люсіль, я почну нервуватися, — сказала вона нарешті в розпачі. — Щось трапилось?

Люсіль підійшла до туалетного столика і, взявши з-поміж різних дрібничок мініатюрний Фронин портрет, запитала:

— Це ви? Скільки вам тоді було років?

— Шістнадцять.

— Сильфіда[17], але холодна, північна.

— У нас кров зігрівається пізно, — зауважила Фрона. — Але...

— Одначе вона від того не холодніша, ніж в інших, — засміялася Люсіль. — А тепер вам скільки років?

— Двадцять.

— Двадцять, — спроквола проказала Люсіль, — двадцять. — Вона вернулась на своє місце. — Вам двадцять років, а мені двадцять чотири.

— Зовсім маленька різниця.

— Але наша кров зігрівається рано. — Люсіль кинула ці гіркі слова немов через безодню, якої не могли зарівняти чотири роки.

Фрона ледве притлумила неприємне почуття, що викликали в ній ці слова. Люсіль знову підійшла до столика, поглянула на мініатюру й повернулась на своє місце.

— Якої ви думки про кохання? — несподівано запитала вона, і обличчя її освітілося усмішкою.

— Про кохання? — зніяковіла Фрона.

— Так, про кохання. Що ви про нього знаєте? Що про нього думаєте?

Фрона поривалася сказати цілу промову, окреслити кохання осяйними й барвистими словами, але стрималася і сказала тільки:

— Кохання — це самопожертва.

— Чудово. Самопожертва. А чи вона винагороджується?

— Звичайно. Певна річ, що винагороджується. Хіба в цьому може бути сумнів?

В очах у Люсіль заграв насмішуватий вогник.

— Чому ви посміхаєтесь? — запитала Фрона.

— Гляньте на мене, Фроно! — Люсіль стала на рівні ноги, обличчя її пашіло, — Мені двадцять чотири роки. Я не опудало яке, я не дурна. Я маю серце. Кров у мене здорова, гаряча, червона. І я любила. Але не діставала ніколи нагороди, не пам'ятаю такого. Знаю тільки, що завжди я сама розплачувалася.

— Оце й була вам нагорода! — палко промовила Фрона. — Ваша жертва — то й була ваша нагорода. Коли ваше кохання було й помилкою, то все ж ви кохали, ви давали щастя, ви служили тому, кого кохали. Чого ж іще хотіти?

— Щеняче кохання! — посміхнулася Люсіль.

— О! Ви несправедливі.

— Я віддаю вам належне, — твердо відказала Люсіль. — Ви скажете мені, що ви це знаєте, що на ваших очах немає полуди, що, доторкнувшись устами до келиха, до його вінців, ви покуштували трунку, і він вам видався добрим на смак. Е, щеняче кохання! Я знаю, Фроно, ви справжня жінка, у вас шляхетне серце, на дрібниці ви не звертаєте уваги, але... — вона постукала тонким пальцем себе по лобі, — все те у вас тільки тут. Цей трунок п'янить гірше за вино, і ви забагато надихались його випарами. А ви спробуйте випити все, перехиліть келих догори дном, — отоді й кажіть, що трунок добрий. Ні, прости мене, боже!

— жагуче скрикнула вона. — Буває і щире кохання! І ви повинні відчувати не підробку, а справжнє кохання, світле й радісне!

Фрона за своєю звичкою, такою ж як і в Люсіль, схопила її руки, і пальці їх сплелися в дружньому потиску.

— Я почуваю, що правда не на вашому боці, але не можу вам цього з'ясувати. Вірніше, я не наважуюсь. Вашим фактам я можу протиставити тільки свої думки. Я занадто мало пережила на світі, щоб з вами сперечатися, ви ж так багато чого зазнали в житті.

— "Хто жив не раз — не раз і вмерти мусить".

Люсіль вклала в ці слова весь свій біль, усю муку, і Фрона, обнявши молоду жінку, заридала в неї на грудях. Зморшки на чолі Люсіль розійшлися, і вона тихо й непомітно, як мати, поцілувала Фрону в голову. Але це тривало тільки хвилину, потім вона знову звела до купи брови, стисла губи й відтрутила від себе Фрону.

— Ви виходите заміж за Грегорі Сент-Вінсента?

Фрона була вражена. Від часу заручин минуло два тижні, але про це не знала жодна душа.

— Звідки вам відомо?

— Ви вже відповіли. — Люсіль вдивлялася в одверте й щире Фронине обличчя і почувала себе, як досвідчений фехтувальник перед кволим і безборонним новачком. — Звідки відомо? — Вона засміялася різким сміхом. — Коли чоловік зненацька покидає обійми жінки, коли в нього ще вогкі уста від останніх поцілунків, коли рот ще не встиг закритися після брехливої клятви!..

— І?..

— Коли він забуває шлях до цих обіймів...

— Он як! — Велсова кров закипіла, і, неначе під гарячим промінням, висохли Фронині очі й раптом заблищали. — Так ось чого ви прийшли! Я одразу могла б догадатись, якби звертала увагу на доусонські плітки.

— Ще не пізно, — промовила Люсіль з презирливою посмішкою.

— Я вас слухаю. В чому справа? Ви хочете мені розказати, що він зробив, чим був для вас? Запевняю вас, що все це зайве. Він чоловік, а ми з вами жінки.

— Ні, — збрехала Люсіль, приховуючи свій подив. — Я не думала, що його колишні вчинки матимуть на вас вплив. Ви стоїте вище за все це. Але... чи подумали ви про мене?

Фрона на хвилину затамувала віддих, а потім простягла руки, ніби намагаючись вирвати свого коханого з обіймів Люсіль.

— Викапаний батько! — скрикнула Люсіль. — О, ці Велси, Велси! Та він вас не вартий, Фроно Велс. От я і він — то інша річ. Нема в ньому нічого доброго, ані величі, ані душі. Він не вартий вашого кохання. Він взагалі не знає, що таке кохання. Дрібні пристрасті — оце й тільки, на що він здібний. Та вам цього не треба. Іншого ж він дати не може. А що ви можете йому дати? Саму себе? Нерозумне марнотратство. Але золото вашого батька...

— Годі! Я вас не хочу слухати. Це нечесно. — Фрона примусила її замовкнути, а тоді зухвало запитала:

— А що може йому дати інша жінка — Люсіль?

— Кілька божевільних хвилин, — хутко відказала та, — вибух жагучої радості, раювання, а потім пекельні муки, на які він заслуговує, як і я. Таким чином, зберігається рівновага, і все йде гаразд.

— Але ж... але...

— В ньому сидить біс, — казала далі Люсіль, — біс-спокусник, що чарує мене, що від нього голова мені йде обертом. Та дай вам боже, Фроно, ніколи його не пізнати. У вас чисте серце, у вас не сидить біс. А я йому якраз до пари. Я кажу вам по правді, що він мене, а я його приваблюємо тільки фізично. В наших стосунках немає нічого сталого. Так зберігається у нас рівновага. В цьому й краса!

Фрона відкинулась у кріслі і байдужим поглядом дивилася на Люсіль. Люсіль чекала, що вона скаже. Було дуже тихо.

— Ну? — спитала нарешті Люсіль якимсь чужим, несміливим голосом, встаючи з місця, щоб одягти свою парку.

— Нічого. Я чекаю на вас.

— Я вже скінчила.

— Тоді дозвольте сказати вам, що я вас не розумію, — холодно мовила Фрона. — Я не розумію, з якою метою ви прийшли. В словах ваших чути якусь фальш. В одному я переконана — з якоїсь невідомої мені причини ви сьогодні не Люсіль, а хтось інший. Не питайте мене, з чого саме це видно, я вже казала вам, що сама цього не знаю. А проте я переконана, що це так. Ви тепер не та Люсіль, що я зустріла по той бік річки, при наїждженій саньми дорозі. То була справжня Люсіль, хоч я й мало вас знала. А жінка, що прийшла до мене сьогодні, — зовсім мені чужа. Я її не знаю. Були хвилини, що мені здавалося, ніби це справжня Люсіль, але тільки окремі хвилини. Ця жінка брехала мені, сама себе оббрівувала. А все, що вона казала про того чоловіка, — це, в найгіршому

разі, тільки її думки. Можливо, проте, дуже навіть можливо, що вона й на нього звела наклеп. Що ви на це скажете?

— Що ви дуже розумна дівчина, Фроно. Що ви й самі не помічаєте, які правдиві часом ваші слова. І що іноді ви сліпі й наївні, як дитя.

— Я відчуваю, що могла б вас полюбити, але видесь дуже глибоко заховали в собі все те, що мені в вас подобається...

Губи Люсіль затремтіли, вона хотіла щось сказати. Але, роздумавши, мовчки закуталася в парку й повернулася йти.

Фрона провела її до дверей, і Гау-Га, довго, дивуючись, думала про білих людей, що створюють закони й самі їх порушують.

Коли двері зачинилися за нею, Люсіль сплюнула на вулицю.

— Тьху, Сент-Вінсенте! Я опоганила язика твоїм ім'ям! — І вона ще раз плюнула.

— Заходьте!

Мет Маккарті потяг за клямку, відчинив двері й старанно зачинив їх за собою.

— А, це ви! — Сент-Вінсент зиркнув на Мету похмурим неуважним поглядом, але, схаменувшись, привітно простяг йому руку. — Доброго здоров'я, друзяко! Мої думки були за тисячу миль звідси, коли ви зайшли. Беріть стільця, сідайте. Он тютюн. Спробуйте та скажіть, який він на ваш смак.

"Нічого дивного, що він думками блукав десь за тисячу миль", — подумав собі Мет, згадавши, що дорогою сюди здибав у темряві жінку, дуже схожу на Люсіль. А вголос він сказав:

— Еге ж, мріяли собі присмерком, що ж тут дивного?

— Чому це ви так кажете? — запитав весело кореспондент.

— А тому, що, йдучи до вас, я зустрів Люсіль, а сліди від її мокасинів ведуть просто до вашої халупи. У неї ж язичок, як бритва, тільки займи! — посміхнувся Мет.

— Оце-то й горе! — щиро признався Сент-Вінсент. — Чоловік тільки оком скине на жінку, побавиться хвилину, а вона вже вимагає, щоб ця хвилина тривала вічно.

— Не легко спекатися давньої коханки, га?

— А мабуть, що так. Ви розумієте мене, Мете. Зразу видно, що ви життя не змарнували, пожили в свій час.

— В свій час? Та щоб ви знали, я й тепер ще не від того.

— Вірю, вірю. Досить поглянути на ваші очі. Гаряче серце й палкий погляд, Мете! — Він ударив гостя по плечі й приязно засміявся.

— Та до вас мені далеко, Вінсенте! Ви на цьому зуби з'їли. Жінки за вами так, як мухи, гинуть. Скільки ви з ними націлувалися, скількох з розуму позводили! Але чи було у вас, Вінсенте, справжнє коли?

— Що ви хочете сказати?

— Ну, от — справжнє почуття, справжнє... як би його сказати... От чи були ви коли батьком?

Сент-Вінсент схитнув головою.

— Я теж. А чи знаєте ви, що відчуває батько до дитини?

— Навряд. Гадаю, що ні.

— Ну, а я знаю. Це, скажу я вам, справжнє почуття. Якщо доводилось коли чоловікові виходити дитину, то це саме зі мною трапилось. Дівчинка була... Тепер вона вже велика, зовсім доросла дівчина. І я люблю її більше, як рідний батько, коли це взагалі можливо. Крім неї, я любив одну тільки жінку на світі, але, на жаль, вона була заміжня. Вірте мені, я ніколи нікому й слова про це не промовив, навіть їй самій. Та вона померла, земля їй пером!

Він схилив голову на груди, й перед очима йому ожила постать білявої саксонки, що, наче сонячний промінь, освітила дерев'яну комору на березі Даї. Підвівши очі, він раптом побачив, що Сент-Вінсент замислено втупився в землю і не слухає його.

— Досить дурниць, Вінсенте!

Той насилу відірвався від власних думок і помітив, що маленькі голубі очі Метові немов пронизують його наскрізь.

— Ви хоробрий, Вінсенте?

Якусь хвилю вони намагалися заглянути один одному в душу, і Мет міг запрягтися, що побачив ледь помітне мигтіння в очах Сент-Вінсента.

Він переможно гримнув кулаком по столу.

— Заприсягнуся, що ні!

Журналіст присунув до себе коробку з тютюном і почав крутити цигарку. Він крутив старанно, тонкий рижовий папір шелестів у його руці, що ані разу не здригнулася, але кров гарячою хвилиною розлилась від шиї по щоках, по вилицях, аж залляла все обличчя.

— Оце й добре. Хоч не доведеться бодай рук паскудити... Слухайте, Вінсенте. Ота дівчинка, що стала тепер дорослою, спить сьогодні в Доусоні. Нехай нам бог допоможе, але ми з вами ніколи вже не торкнемося головою до подушки з такими чистими й невинними думками, як вона. Вінсенте, майте це на увазі й забудьте стежку до неї!

Біс, що про нього казала Люсіль, заворушився, — злий, роздратований, нерозсудливий біс.

— Ви мені не подобаєтесь. Я маю на це свої підстави, і досить. Одне знайте: коли ви одважитесь на таке безглуздя, щоб одружитися з цією дівчиною, то не доживете до кінця того триклятого дня, не побачите весільної постелі. Я можу вас на місці укласти оцими кулаками, коли буде потреба. Але маю надію в інакший спосіб ухоркати вас. Будьте певні. Я вам обіцяю.

— Свиня ірландська!

Біс вигулькнув зовсім несподівано, і Мет побачив перед очима в себе дуло кольта.

— Заряджений? — спитав Мет. — Охоче вірю. Ну, чого ж зволікаєте? Зводьте курок!

Палець журналістів ліг на курок, і почувся загрозливий тріск.

— Ну, тепер натисніть! Натискайте, кажу ж вам! Та хіба ви на це здатні, коли очі у вас так і бігають!

Сент-Вінсент намагався одвести голову вбік.

— Дивіться на мене, ви! — наказав Маккарті. — Не зводьте з мене очей, коли стрілятимете.

Сент-Вінсент повернув голову, і погляди їхні мимохіть стикнулися.

— Ну?

Сент-Вінсент стиснув зуби й натис на курок — так йому принаймні здалося, як це іноді буває у сні. Він цього жадав, воля передала наказ, але полохлива його душа завагалася й стримала рух м'язів.

— Що, спаралізований? Бідний палець! — Мет посміхнувся просто в обличчя змученому супротивникові. — То відведіть револьвера набік і спустіть курка... обережно... обережно... обережно...

Поки курок спускався, голос його м'якшав і стихав.

Револьвер випав з Сент-Вінсентових рук, і він, з ледве чутним стогоном, цілком знеможений, осів у стілець. Він хотів випростатись, але замість того впав головою на стіл і закрив обличчя тремтячими руками. Мет надів рукавиці, з жалем поглянув на нього і вийшов, тихо зачинивши за собою двері.

РОЗДІЛ XX

Де природа сувора, там суворі й люди. Ласкавість і зніженість властиві тільки тим краям, де гріє гаряче сонце та де родюча земля. Вільготне, дощове підсоння Британії викликає потяг до алкоголю,

запахуший Схід вабить до розкішних мріянь. Рослявий білявий північаин, брутальний і дикий, реве, як лютий звір, і своїм здоровезним кулаком б'є ворога просто в обличчя. А спритний південець з улесною посмішкою та лінивими рухами, підкравшись, нападає ззаду, як ніхто не бачить, і чинить це граційно й лагідно. Мета в них одна, тільки шляхи до неї різні. Вирішальний чинник тут — клімат. І той, і той — грішні, як і всі народжені від жінки, але один грішить відкрито, на очах, так би мовити, у бога, а другий — ніби від бога можна сховатись — замасковує свої гріхи блискучими вигадками, криє їх, неначе якусь дивну, дорогу таємницю.

Ось так чинять люди, і вчинки їхні залежать від сонячного світла, від подувів вітру, від їхніх близьких, від насінини батькової, від молока матиного. Кожна людина — це наслідок дії багатьох сил, могутніших за неї, і впливові цих сил вона завдячує свій вигляд. Одначе, мавши дужі від природи ноги, вона може втекти, але неодмінно тоді на неї вплинуть інші сили. Так може вона тікати знов і знов, зазнавати все нових впливів, аж поки наздожене її смерть. І остаточно її, людини, форма залежатиме від сукупності всіх тих сил, що впливали на неї протягом цілого життя. Якщо змінити дітей у колисці, то невільник буде з царською величністю носити пурпур, а царський нащадок — підлесливо жебрати милостиню та покірливо гнути спину під батоном, як найнікчемніший з його підданців. Який-небудь зголоднілий Честерфілд[18], допавшись до смачної страви, їстиме з такою ж пожадливістю, як і свиня в сусідньому хліві. А Епікур, якщо доля кине його в брудне ескімоське іглу, неодмінно почне вихваляти китове чи моржове сало, бо інакше його жде загибель.

Тим-то люди, добувшись молодості Півночі, холодної, суворості, повної небезпек, — струшували з себе південну млявість і не на жарт віддавалися боротьбі. Водночас вони струшували з себе багато дечого, що дала їм цивілізація: всі її недолатності, більшість її від'ємних сторін і, може, трохи й чеснот її. Можливо. Але зате вони зберегли великі традиції і бодай жили чесно, сміялися від щирого серця і сміливо дивились одне одному в вічі.

Через це жінці, вродженій на південь від п'ятдесят третьої паралелі і пещеній змалку, не годиться необачно мандрувати по північних країнах, — хіба що в неї велике серце. Хай вона ніжна, тендітна, емоційна, хай в очах її зберігся блиск і безпосередність, хай вуха її створені для солодких мелодій. Але коли вона має сталий, здоровий світогляд, до того ж досить широкий, щоб розуміти й прощати, з нею нічого лихого не трапиться і сама країна її визнає за свою. Якщо вона цього не має, то вона побачить і почує багато такого, що образить її, і вона дуже страждатиме, і втратить віру в людину, а це буде для неї найбільше нещастя. Таких жінок слід би оберігати, віддавши під опіку їхніх родичів-чоловіків, чим ближчих, тим краще. Що ж до Доусона, то слушно було б підшукати для них яку-небудь хатину на горбу над містом, а найкраще — на західному березі Юкону, і не випускати їх звідти без проводарів та оборонців. Схил же горба за хатиною можна рекомендувати їм, як найзручніше місце, щоб прогулятися та подихати свіжим повітрям, бо там їм слуху не ушкодять круті слова чоловіків, що борються за життя.

Ванс Корліс витер останню олив'яну тарілку й поставив її на полицю. Тоді закурив люльку, ліг на постелю й почав додивлятися до мохом позашпадльованих шпарин на стелі своєї хатини. Ця хатина стояла біля підніжжя Французького пагорба, над річкою Ельдорадо. Поряд проходила основна дорога, і єдине віконце хатини привітно підморгувало вночі припізнілим подорожжанам.

Штурхнувши ногою двері, в хату вступив Дел Бішоп з в'язкою дров. Вуса й борода так у нього обмерзли, що він не міг і слова промовити. Це завше завдавало йому клопоту, і тому він, не довго думаючи, нахилився обличчям просто в гаряче повітря, що йшло від пічки. Іній враз розтанув, і краплини, падаючи на розпечену, аж білу пічку, стали шалено підстрибувати. Потім цілі крижинки почали відпадати від його бороди, з брязкотом падали на пічку й сердито шипіли, перетворюючись на пару.

— Отже, ми бачимо зараз перед собою явище, що ілюструє три стани матерії, — засміявся Ванс, промовляючи монотонним лекторським голосом. — Тверде тіло, рідина та пара. За хвилину ви побачите й газ.

— В-в-воно-то все добре, — промимрив нарешті Бішоп, насилу відірвавши від верхньої губи крижинку й кидаючи її на пічку.

— Скільки градусів, гадаєте, Деле? П'ятдесят?

— П'ятдесят? — з невимовним презирством перекривив Бішоп, витираючи обличчя. — Живе срібло вже кілька годин, як замерзло, а мороз усе ціпить та ціпить. П'ятдесят!

Я поб'юся об заклад на нові свої рукавиці проти ваших старих мокасинів, що тепер не менше сімдесяти.

— Ви такої думки?

— Хочете закластись?

Ванс, сміючися, кивнув головою.

— За Цельсієм чи Фаренгейтом? — запитав Бішоп з деякою непевністю.

— Знаєте, коли вам так забажалося моїх старих мокасинів, — сказав Ванс, нібито образившись за таку неймовірність, — то я можу вам їх віддати й так, без закладу.

Дел забурчав і розлігся на другому ліжку біля протилежної стіни.

— Дуже смішно, якраз. — Корліс не відповів, і Бішоп, вваживши своє слово за останнє, повернувся на бік і почав розглядати мох на стелі.

Цієї розваги вистачило на чверть години.

— Чи не зіграємо часом партію в крибедж, щоб ліпше спалося? — кинув Бішоп, звертаючись до другого ліжка.

— Згода! — Корліс встав, потягся й переставив гасову лампу з полиці на стіл. — Як ви думаєте, вистачить? — запитав він, намагаючись розглянути крізь дешеве скло рівень гасу.

Бішоп поклав на стіл дошку до гри і глянув на лампу.

— Я, здається, забув її налити. Тепер уже не треба. Наллю завтра. На один робер вистачить.

Корліс узяв карти в руки й задумався, почавши тасувати.

— Нам, Деле, випадає далека дорога, — сказав він. — Вирушимо через місяць, приблизно в середині березня, я так гадаю. Річкою Стюарт до Макквещену, потім угору Макквещеном, спустимось по Мейо, пройдемо сухопуттям до Мейзі-Мей, звернемо на Гендерсонів потічок...

— Індіноюю?

— Ні, — відказав Корліс, роздаючи карти. — Нижче, там, де Стюарт вливається в Юкон. А звідти повернемося до Доусона, поки крига не скресла.

У шукача золота заблищали очі.

— Таки далеченько, але прогуляночка добра. Щось новеньке?

— Я маю звістку від групи Паркера, з Мейо. Макферсон теж гав не ловить на Гендерсоновім потічку, — ви його не знаєте. Вони держать язик за зубами, і, звичайно, важко сказати, одначе...

Бішоп повагом кивнув головою, а Корліс тим часом перевернув побиту козирку, Делові ввиділося вже певних "двадцять чотири", коли в двері хтось важко постукав і почулись чийсь голоси.

— Заходьте! — гукнув він. — І не зчиняйте такого галасу. Ось дивіться, — звернувся він до Корліса, відкриваючи карти, — п'ятнадцять — вісім, п'ятнадцять — шістнадцять та вісім... разом двадцять чотири. Я виграв!

Корліс хутко скочив з місця, а Бішоп підвів голову. В двері незграбно встромились три постаті — дві жіночі та одна чоловіча — і, засліплені світлом від лампи, стали коло порога.

— А бий мене сила божа! Корнел! — Бішоп потис чоловікові руку й потяг його на середину.

— Пам'ятаєте Корнела, Корлісе? Джека Корнела, тридцять сьома з половиною ділянка в Ельдорадо?

— Чому ж не пам'ятати! — щиро відказав інженер, стискаючи гостеві руку. — Препогана то була осіння ніч, коли ви дали нам притулок. Та зате який чудовий був оленячий біфштекс на сніданок!

Джек Корнел, зарослий і блідий, як мрець, ваговито кивнув головою й поставив на стіл велику пляшку. Потім, кивнувши ще раз, він оглянувся. Побачивши пічку, підійшов до неї, відчинив заслінку і, сплюнувши туди жовто-червоною слиною, вернувся до столу.

— Еге ж, ніч та в пам'ятку, — пробурчав він, а з його оброслих щік так і сипались крижинки. — Я страшенно радий, що знову вас побачив. Атож. — Він раптом схаменувся й додав трохи ніяково — Цебто всі ми достобіса раді, що вас бачимо, правда, дівчатка? — Він покрутив туди-сюди головою й кивнув до своїх товаришок. — Серденько моє, Бланш, містер

Корліс... Я... того, як його? Дуже мені приємно вас познайомити. Карибу Бланш, сер, Карибу Бланш.

— Дуже приємно. — Карибу Бланш по-дружньому подала руку й уважно глянула на Корліса. Вона була білява, гарненька, з досить приємним, хоч і трохи згрубілим обличчям, як звичайно в людей, що часто перебувають надворі.

Цілком задоволений з себе, як знавця світської звичайності, Джек Корнел відкашлявся й вивів наперед другу жінку.

— Містер Корліс, Діва, будьте знайомі! Гм! — І відповідаючи на запитання в Корлісових очах, пояснив — Так, так, Діва. Просто Діва, та й годі.

Жінка посміхнулася, вклонилась, але руки не подала. "Джентльмен", — подумала вона про інженера, а з свого невеликого досвіду знала, що між джентльменів не прийнято тиснути руки.

Корліс крутнув рукою, потім уклонився і з цікавістю подивився на жінку. Вона була вродлива, чорнява, з добре розвиненим тілом і низьким чолом. Незважаючи на грубуватість її типу, Корліс мимохіть замилювався з тієї життєвої енергії, що сповнювала її вщерть, аж перехлюпувала через край. Кожен її рух, швидкий і невимушений, був наслідком надмірної сили життя й вирування гарячої крові.

— Що, смаковита, га? — спитав Джек Корнел, схвально оцінюючи господарів погляд.

— Та годі вам, Джеку! — гостро відказала Діва й презирливо скривила губи, спеціально задля Корліса. — Ви подбайте краще про бідну Бланш.

— Це факт, бо всі ми таки добре намерзлися, — сказав Джек. — А Бланш завалилася на кризі коло самої дороги й приморозила ноги.

Бланш посміхнулася, коли Корліс проводив її до табуретки біля пічки, але її суворі уста не виказали того болю, який вона відчувала. Він одвернувся, коли Діва почала скидати з неї мокре взуття, а Бішоп заходився шукати чисті шкарпетки та мокасини.

— Вона замочила ноги тільки по кісточки, — пояснював Корнел стиха. — Але в такий холод і цього досить.

Корліс, потакуючи, кивнув головою.

— Ми побачили, що у вас світиться, то й зайшли. Ми вас не потурбували?

— Та зовсім ні.

— І не заважаємо?

Корліс заспокоїв його, поклавши йому на плече руку і по-товариському змусивши сісти. Бланш відітхнула, розкошуючи. Мокрі панчохи вже парували над пічкою, а ноги її грілися в великих і теплих сиваських шкарпетках Бішопа. Ванс підсунув до гостей бляшанку з тютюном, але Корнел витяг з кишені пачку сигар і почав усіх ними частувати.

— Надзвичайно важка дорога по цей бік після завороту, — на весь голос зауважив він, кидаючи красномовні погляди на пляшку. — Там, де джерела, лід підтанув зісподу, і цього не видно, аж заки провалишся. — Він звернувся до жінки, що грілась коло пічки — Як ви себе почуваете, Бланш?

— О, чудово! — відповіла вона, ліниво потягаючись та переставляючи ноги. — Хоч, правда, мої ноги не такі гнучкі, як були перше.

Дозволившись поглядом у господаря, Корнел відкрив пляшку і майже по вінця наповнив чотири бляшаних кухлі та слоїк з-під варення.

— А що, якби грогу, — вмішалася Діва, — чи пуншу? У вас знайдеться цитриновий сік? — звернулася вона до Корліса. — Є? Чудово! — Діва блиснула чорними очима на Дела. — Гей, кухарю! Давайте-но миску та зогрійте води в казані. Та хутчіш! Джек ставить, та без мене не буде діла. Цукор є, містере Корліс? А мускатний горіх? Ну, хоч цинамон? Гаразд! Піде й цинамон. Та не спіть, кухарю!

— Ну, хіба ж не калина? — прошепотів Корнел до Ванса, стежачи оспалими очима, як вона розмішувала киплячий пунш.

Та Діва всю свою увагу звернула на інженера.

— Не вважайте на нього, сер, — порадила вона, — він уже набрався. Всю дорогу цілувався з пляшкою.

— Але ж, люба моя... — запротестував Джек.

— Яка там люба! — розсердилась вона. — Ви мені зовсім не до вподоби!

— Чому?

— Тому... — вона обережно наляла пуншу в кухлі й задумалась. — Тому, що ви жуєте тютюн і заросли бородою. Мені до вподоби молоді хлопці з поголеним обличчям.

— І що там вона верзе! Не вірте їй! — сказав Корнел. — Вона навмисне так, аби мене подратувати.

— Ну, тепер уже глядіть свого пуншу, — скомандувала вона гостро.
— Так воно буде краще.

— За кого ми питимем? — крикнула Бланш від пічки. Підняті вгору кухлі застигли в повітрі.

— За королеву! — швидко промовила Діва. — Хай живе!

— І за Біла! — докинув Дел Бішоп.

Кухлі нерішуче захиталися в повітрі.

— За якого Біла? — підозріливо спитала Діва.

— Маккінлі.

Вона приязно до нього усміхнулася:

— Спасибі, кухарю. Ви славний хлопець. Ну, товариство, рушаймо!

— За здоров'я королеви та Біла Маккінлі!

— До дна! — прогрімів Джек Корнел, і кухлі задзвеніли, вдарившись об стіл.

Ванс Корліс виявив, що йому стало весело й цікаво. "За теорією Фрони, — подумав він іронічно, — це зветься вивчати життя й розширювати світогляд". То була Фронина фраза, і він кілька разів у думці повторив її. Потім, згадавши про заручини Фрони з Сент-Вінсентом, раптом попросив Діву заспівати щось, і вона дуже тим зраділа. Проте

вона соромилась і заспівала тільки тоді, коли Бішоп виконав кілька куплетів з "Летючої хмарини". Її слабенький голосок містив у собі тільки півтори октави, нижче цієї межі він якось чудернацько мінівся, а в вищих тонах тремтів і уривався. Та попри це, вона проспівала "Візьміть собі золото ваше" так зворушливо, що в очах у Корнела, який уважно слухав її, виступили пекучі сльози і він у ту хвилину відчув якусь дивну тугу.

Діві всі голосно заплескали в долоні, а Дел Бішоп запропонував випити за здоров'я співачки і назвав її "чарівним дзвіночком", а Джек Корнел усе репетував: "До дна!"

Через дві години в двері постукала Фрона Велс. Стукіт був голосний і впертий, він подолав нарешті гамір у хаті і примусив Корліса підійти до дверей.

Вона радісно скрикнула, побачивши його:

— О, то це ви, Вансе! Я й не знала, що ви тут живете!

Він стиснув їй руку й заслонив од неї двері своїм тілом.

За спиною в нього реготалася Діва, а Джек Корнел ревів на всю губу:

Хай звістка ця швидше летить –

Наш Прод із заходу спішить.

Лаштуйтеся добре гулять,

Тро-ля-ля, ля-ля-ля, л я-ля!

— Що таке? — спитав Ванс. — Що-небудь трапилось?

— Мені здається, ви могли б мене запросити до хати. — В її голосі чувся докір та нетерплячка. — Я завалилась на кризі і приморозила собі ноги.

— Та йди ти під три вітри! — задзвенів за Вансовою спиною голос Діви. Тоді долинув сміх Бланш та Бішопа і крикливий протест Корнела. Корлісові здалося, що вся кров ударила йому в обличчя. — Вам, Фроно, не можна сюди заходити. Хіба ви не чуєте?

— Але я мушу. Мені відмерзають ноги.

Він розпачливо відступив і зачинив за нею двері. Ввійшовши з темряви, вона на хвилинку зупинилась. А коли її очі звикли до світла, швидко розглянулася. В хатині було накурено, і від цього духу нудило свіжу людину, що прийшла знадвору. З величезної миски на столі стовпом виходила пара. Діва одбивалась від Корнела довгою ложкою на гірчицю. Викручуючись від нього, вона ще спробувала щоразу старанно змащувати йому носа й щоки жовтим мастилом. Бланш, сидячи біля пічки, мовчки дивилась на це, а Дел Бішоп, з кухлем у руці, голосно вітав кожен вдалий рух Діви. Обличчя в усіх розпашілися.

Ванс безпорадно прихилився до одвірка. Все це здавалось йому якимсь неможливим безглуздом. У нього з'явилося химерне бажання зареготатись, але замість сміху він вибухнув довгим кашлем. Фрона, почувачи, як ноги у неї дедалі більше німіють, ступила наперед.

— Гелло, Деле! — крикнула вона до Бішопа.

На цей знайомий голос веселощі зникли Делові з обличчя, і він повільно, ніби знехотя, обернув голову. Фрона відкинула відлогу, й лице її, свіже, рум'яне з морозу, видалося на тлі темного хутра сонячним зайчиком, що засяяв у брудному хліві. Всі вони її знали. Хто ж не знав дочки Джекоба Велса! Діва перелякано скрикнула й випустила з рук ложку, а Корнел, мимохіть розмастивши долонею гірчицю по всьому

обличчю, присів на стілець. Тільки Карибу Бланш не втратила рівноваги й тихо сміялася.

Бішоп примусив себе сказати: "Гелло!" та після того знову замовк.

Фрона, почекавши хвилинку, промовила:

— Добрий вечір вам усім!

— Сюди! — Ванс, опам'ятавшись, посадив її коло пічки проти Бланш.
— Скидайте швидше мокасини та присувайтеся ближче до вогню. Я спробую щось таке вам знайти.

— Будь ласка, холодної води, — попросила вона. — Це найкращі ліки, коли щось приморозиш. Дел мені принесе.

— Ви не дуже, одначе, приморозили?

— Ні. — Вона похитала головою і всміхнулася до нього, скидаючи мокасини, що геть покрижаніли. — Приморозила тільки зверху. В найгіршому разі — облізе шкіра.

Всі ніяково притихли. Чути було тільки, як Бішоп набирає з відра води в миску та Корліс порпається в своїх речах, вишукуючи найкращі й гарненькі мокасини та найтепліші шкарпетки.

Фрона, що енергійно терла собі ноги, зупинилася й підвела очі.

— Я, хоч сама приморозилась, не хочу, щоб замерзла й ваша веселість, — засміялася вона. — Будь ласка, гуляйте собі!

Джек Корпел випростався й кашлянув, Діва прибрала гордовиту поставу, а Бланш, підійшовши до Фрони, взяла в неї рушника.

— Я замочила ноги на тому ж місці, що й ви, — сказала вона і, ставши навколішки, почала з усієї сили терти Фронині ноги.

— Може, цим як-небудь обійдетесь? — Ванс кинув до ніг Фрони хатні мокасини й вовняні шкарпетки. Обидві жінки почали їх оглядати, перешіптуючись і стиха посміхаючись.

— Але як ви опинилися глухої ночі на цій дорозі самі? — запитав Ванс. Його дуже вражало, що Фрона так спокійно й сміливо поводитьсь в цій ситуації.

— Я так і знала, що ви почнете мене чистити, — відказала Фрона, допомагаючи Бланш розвішувати мокрі мокасини над вогнем. — Я була в місіс Стентон. Ми, бачите, я та міс Мортімер, тиждень уже гостюємо у Пентлі. Я думала вийти від місіс Стентон рано, але в неї дитина обіллялася гасом, а чоловік її в Доусоні, — ну, то ми й поралися коло дитини, аж поки небезпека минула. Оце півгодини тому кінчили. Вона ніяк не хотіла пустити мене саму, та я переконала її, що страху нема ніякого. Я ж не сподівалася, що в такий мороз крига може провалитись.

— Як же ви рятували дитину? — спитав Дел, щоб підтримати розмову.

— Жувальним тютюном. — Коли сміх притих, вона казала далі: — Гірчиці не знайшлося, і я нічого кращого не могла придумати. А тютюном врятував колись мені життя Мет Маккарті ще в Даї. Я тоді захворіла на круп. Одначе ви співали, як я зайшла. То співайте й далі.

— Я більше не можу, — промовив Джек Корнел, знімаючись.

— Ну то ви, Деле, заспівайте "Летючу хмарину". Як, бувало, ото на річці.

— Він уже цієї співав, — сказала Діва.

— А ви? Я певна, що ви можете співати.

Фрона привітно всміхнулася до Діви, і та виконала якусь баладу далеко краще, ніж сама сподівалася. Ніяковість, що була настала, коли прийшла Фрона, скоро зникла, і знову почалися пісні, тости, веселощі. Фрона, для годиться, також пригубила слоїк із-під варення і проспівала "Анні Лорі" та "Бен Болта". Водночас вона крадькома подивлялася, як впливає пунш на Корнела та Діву. Це був новий для неї досвід, і вона була задоволена. Їй тільки шкода було Корліса, що неохоче виконував обов'язки господаря.

Шкодувати, проте, не дуже-то було й треба. "Будь-яка інша жінка..." — повторював він разів двадцять у думці, дивлячись на Фрону й уявляючи собі, що було б, якби постукала в двері та увійшла оце котрась із тих багатьох жінок, що колись чаювали в його матері. Ще вчора було б йому неприємно бачити цю Бланш, яка розтирає ноги Фроні, а сьогодні він радів, що Фрона дозволила їй це, і відчував велику симпатію до Бланш. В такому піднесеному настрої, може, почасти під впливом пуншу, він мовби знаходив на її згрубілому обличчі якісь нові незнані цноти.

Фрона взула висохлі мокасини й стояла, терпляче вислухуючи Джека Корнела, що, гикаючи, промовляв останній не зовсім зрозумілий тост.

— За... за... людину, — хрипко белькотів він, — що створила... створила...

— Цей благословенний край, — підказала Діва.

— Правда, люба моя... за людину... що створила цей благословенний край... за... за... Джекоба Велса!

— Та додайте, — крикнула Бланш, — і за дочку Джекоба Велса!

— Браво! Встаньте всі! До дна!

— О, вона молодець, хоч куди, — ознайомив Дел, розчервонілий від пуншу.

— Я хоч раз хотіла б потиснути вашу руку, — тихо промовила Бланш серед загального шуму.

Фрона скинула рукавицю, що була вже наділа, і вони міцно поручкалися.

— Не треба, — сказала Фрона Корлісові, побачивши, що він надів шапку й зав'язує навушники. — Бланш каже, що до Пентлі всього півмилі звідси, і дорога йде прямо. Не треба мене проводити. Ні! — Фрона промовила це таким рішучим тоном, що він мовчки кинув шапку на ліжку.

— На добраніч усім! — гукнула вона, звернувшись з посмішкою до гурту.

Корліс провів її до дверей, і сам за нею вийшов. Вона підвела на нього очі. Відлога у Фрони була напіводкинута, й обличчя її звабливо сяяло під нічними зорями.

— Я... Фроно, я хотів би...

— Не турбуйтеся, — прошепотіла вона, — я не скажу нікому.

Він помітив, що в очах її заграє насмішкуватий вогник, але спробував ще казати:

— Я хотів би з'ясувати вам...

— Не треба. Я все зрозуміла. Не можу, однак, похвалити вашого смаку.

— Фроно! — Мука, що відчувалася в його голосі, вразила її.

— От дивак! — засміялася Фрона. — Хіба я не знаю? Таж Бланш розказала мені, що вона замочила ноги!

Корліс похилив голову.

— Я справді, Фроно, ще не бачив такої послідовної жінки, як ви! Майте ж до того на увазі, — тут він випростався й твердим, владним голосом мовив далі, — що наша з вами справа не закінчилася.

Вона намагалась перепинити його, але він на те не зважав:

— Я знаю, я відчуваю, що все буде інакше. Кажучи вашими словами, ще не всі факти враховано. А щодо Сент-Вінсента... Ви ще будете моєю! Хіба що тільки не дуже скоро...

Він пожадливо простяг до неї руки, але вона попередила його рух, засміялась і, ухилившись від нього, легко побігла стежкою.

— Верніться, Фроно! Верніться! — кричав він їй услід. — Мені шкода!..

— Не треба, — почувалася відповідь. — Не шкодуйте, а то й я шкодуватиму. На добраніч!

Він почекав, поки вона зникла в темряві, і вернувся до хатини. Він забув про те, що діялося всередині, і, ввійшовши, в першу мить здивувався. Карибу Бланш тихо хлипала осторонь. Мокрі її очі блищали від сліз, і, коли він подивився, по щоці в неї котилася сльозина. Бішопове лице набрало поважності. Діва впала головою на стіл серед перекинутих кухлів та розлитого пуншу. Корнел колихався над нею, гикав та мимрив: "Все буде гаразд, моя любя, все буде гаразд". Та Діва не вгавала.

— О боже! Як подумаю, чим я була колись і що з мене тепер зробилося... і не винна я в цьому! Не винна, кажу вам! — крикнула вона, раптом розлютувавшись. — Де я народилася, питаю я вас? Хто був мій батько? Гіркий п'яниця! А моя мати? Весь Уайтчепел знав її! Хто витратив хоч гріш на мене, на моє виховання? Хто коло мене впадав, хто мене коли пожалів, хоч крихітку, одробиночку?

Корліс раптом відчув до всього цього огиду. — Замовкніть! — наказав він.

Діва підвела голову. З розкуйовдженим волоссям вона скидалася на фурію.

— Хто вона? — глузливо запитала вона. — Ваша коханка?

Корліс люто повернувся до неї. Обличчя його зблідло, голос дрижав од гніву. Діва зіщулилась, інстинктивно захищаючи обличчя руками.

— Не бийте мене, сер! — заголосила Діва. — Не бийте! Корліс схаменувся й опанував себе.

— Ну, — мовив спокійно, — вдягайтеся та йдіть собі. Всі! Геть звідси!

— Це не по-людському! — засичала Діва, побачивши, що їй фізично нічого не загрожує. Та Корліс, не звертаючи на це уваги, сам випровадив її до дверей.

— Виганяти дам! — вереснула Діва, спіткнувшись об поріг.

— Не ображайтесь! — мурмотів Корпел. — Не ображайтесь!

— На добраніч! Вибачайте, — сказав Корліс, ніяково посміхаючись до Бланш, що виходила з хати.

— Ви джигун! От ви хто! Джигун паршивий! — гукнула Діва з-за дверей.

Корліс безтямно глянув на Дела Бішопа та на безлад у кімнаті, підійшов до свого ліжка й упав на нього. Бішоп, спершися ліктями на стіл, морочився з люлькою, що тільки шипіла та шкварчала. Лампа зачаділа, заблимала й погасла. Але Бішоп не сходив з місця, все ворожив коло люльки і без кінця чиркав сірники.

— Ви не спите, Деле? — нарешті озвався до нього Корліс.

Дел пробурчав щось невиразне.

— Я зробив, як поганець, вигнавши їх на мороз. Я сам себе соромлюся!

— Звісно, — відказав Дел.

Помовчали довгенько. Нарешті Дел вибив з люльки попіл і підвівся на ноги.

— Ви спите?

Відповіді не було. Він тихо підійшов до ліжка й укрит інженера укривалом.

РОЗДІЛ XXI

— Так, але що ж це все має означати? — Корліс лінкувато потягся і поклав ноги на стіл. Він був не дуже зацікавлений, але полковник Трезвей почав поважну розмову і не вгавав.

— Отож-бо! Давнє, але й завжди нове запитання, що ним звертається людина до всесвіту. — Полковник почав гортати свою записну книжечку. — Ось! — Він показав брудний клаптик паперу. — Це я виписав багато років тому. Слухайте: "Що за дивовижне явище ця нездорова людина, грудка злиплого порошу, що або метушливо перебирає ногами, або лежить, як колода, у важкому сні. Вона вбиває, їсть, росте, плодить таких, як сама. Немов травою, поросла волоссям, очі блищать у неї на обличчі. Опудало, що діти його лякаються. Бідолаха! Життя людське таке коротке, а стільки труднощів у людини на життєвому шляху! Часом розпирає їй груди від надмірних бажань та фантастичних мрій. Серед дикунів живучи, дика сама, вона мусить, так їй судилося, пожирати своїх ближніх. Вічне дитя, то напрочуд відважне, то добре та жалісливе! Вона ладна сидіти спокійно, сперечаючись про добро та зло, про божу силу, і раптом кидається в бій за якісь вишкварки або вмирає за ідею!" І для чого це все? — спитав полковник у запалі, кинувши папірця. — Для чого всі ці муки, зусилля, нащо вони людині, отій грудці злиплого порошу?

Корліс позіхнув у відповідь. Він здоровився за цілий день, тепер йому хотілося дуже спати.

— Ось я, наприклад, полковник Трезвей, — людина вже літня, хоч сила моя ще збереглася, посідаю певне становище, дещо поклав у банк, — чого ж мені ще треба, нащо перериватись? А тим часом я покійно веду це безрадісне життя, працюю до кривавого поту з таким запалом, наче який хлопчина. А для чого це все? Не можу ж я з'їсти, виспати чи викурити більше, ніж організм мій дозволяє. Та й у цій ямі, що люди називають Аляскою, не наспиш і не наїсися як слід, а про добрі цигарки шкода й мови!

— Але ця напруженість підтримує ваші сили, — зауважив Корліс.

— Фронина філософія, — посміхнувся полковник.

— І моя, і ваша.

— І тої грудки пороху...

— Що на неї впливають глибокі пристрасті, яких ви не берете до уваги: почуття обов'язку, раси, віри.

— А нагорода? — запитав Трезвей.

— Кожен ваш подих! Весняний метелик живе тільки одну годину.

— Не розумію цього.

— Кров і піт! Кров і піт! Пам'ятаєте, як ви твердили ці слова після сутички в "Опері"? І вони, ці слова, цілком слухні.

— Знову Фронина філософія!

— І наша з вами теж.

Полковник знизав плечима і, помовчавши трохи, признався:

— Як я не хотів стати песимістом, — нічого не виходить. Всі ми дістаємо свою нагороду, а я навіть більше за інших. Задля чого? — запитував я, і відповідь була така: коли ми не знаємо кінцевої мети, то повинні задовольнятися тією, що бачимо перед собою. Треба брати нагороду тепер, тут-таки й негайно!

— Це вже справжній гедонізм.

— І раціоналізм. Я поклав собі марно не витратити часу. Я маю змогу годувати та зодягати двадцять чоловік. Але ж спати та їсти я можу тільки за одного. Отже, чому б мені не потурбуватися за двох?

Корліс спустив ноги й сів.

— Тобто?

— Я думаю одружитися і здивувати громаду. Люди люблять сенсації. Це немов частка винагороди цій грудці пороху.

— Я можу подумати тільки на одну жінку... — сказав невпевненим голосом Корліс, простягаючи руку.

Полковник повільно стиснув її.

— Це вона.

— А Сент-Вінсент? — бовкнув Корліс, змінившись на лиці.

— Це вже ваш клопіт, а не мій.

— То це Люсіль?..

— А певно! Вона зіграла роль Дон-Кіхота і дуже непогано зіграла.

— Я... я нічого не розумію. — Корліс розгублено провів рукою по чолу.

Трезвей поглянув на нього з переможною посмішкою.

— Вам і не треба розуміти. Вся справа в тому, чи ви погодитесь бути в мене за боярина.

— Звичайно! Але як довго тупцювалися ви довкола! Це зовсім незвичайно у вас вийшло.

— У неї теж, — промовив полковник, гордовито підкручуючи вуса.

Начальник Північно-Західної кінної поліції за своїм становищем може, в разі потреби, реєструвати шлюби, так само як і бути суддею. Тому полковник Трезвей заявився до капітана Александера, і той, коли відвідувач вийшов, записав собі, що завтра вранці він буде зайнятий. Потім молодий відвідав Фрону. "Люсіль про це не просила, — поспішив він пояснити, — але в неї зовсім немає знайомих з місцевих дам, а він знає напевно, що Люсіль охоче запросила б саме її, якби тільки насміла. Через те він бере все на свою відповідальність. І він певен, що Люсіль надзвичайно радітиме цьому сюрпризові".

Такі несподівані запросини ошелешили Фрону. Ще кілька день тому Люсіль просила її відступитися від Сент-Вінсента, а тепер уже полковник Трезвей! Вона й тоді зразу помітила якусь нещирість з боку Люсіль, а тепер то й поготів. Може, Люсіль дбає тільки за гроші? Ці думки блискавично перебігали у Фрониній голові, а полковник тим часом занепокоєно стежив за виразом її обличчя. Вона знала, що повинна щось відповісти, але мимохіть загаялася, захопившись відважним полковниковим вчинком. Серце підказувало їй, що треба погодитись, і вона погодилась.

Однак коли другого дня вони четверо зішлись у кабінеті капітана Александера, всі почували себе ні в сих ні в тих. Було якось понуро й наче холодно. Люсіль, здавалося, от-от заплаче — не було й сліду її повсякчасної самовпевненості. — а Фрона, хоч як старалася, не могла збудити в собі колишньої симпатії до Люсіль: мовби незрима холодна стіна виросла поміж ними. Настроєм їхнім перейнявся й Корліс, він став теж стриманий, навіть щодо полковника.

Зате сам полковник Трезвей неначе скинув з плечей двадцять років, і різниця в літах між молодим та молодою, що непокоїла була Фрону, тепер немов перестала існувати. "Який він молодий на свої літа!" — подумала Фрона, і якась таємнича сила, майже страх, потягла її глянути на Корліса. Але коли жених помолодшав на двадцять літ, то й з Корліса був хлопець бравий. Після їхньої останньої зустрічі він віддав у жертву морозові свої рудуваті вуса, і його чисто виголене лице, на якому

відбивалося здоров'я та сила, стало зовсім юнацьке, а притім безвуса верхня губа освідчувала тепер упертість та силу волі. Риси його обличчя трохи змінились, зміцніли, а в очах, що раніше світилися лагідною рішучістю, тепер стояла твердість та суворість — наслідок повсякденної і незагайної боротьби з труднощами. Ці ознаки завзяття мають всі люди, що творять життя, яка б не була їхня праця — чи то мореплавець, собачий погонич, а чи провідник держави.

Коли нескладна церемонія закінчилася, Фрона поцілувала Люсіль. Одначе та зразу завважила, що поцілунок якийсь не той, і на очі їй накопилися сльози. Трезвей, помітивши ще спочатку цю напруженість, вибрав зручну хвилину, щоб перебалакати з Фроною, поки капітан Александер та Корліс вели розмову з місіс Трезвей.

— Що таке, Фроно? — спитав полковник навпростець. — Ви, сподіваюсь, прийшли сюди своєю охотою? Мені дуже шкода, не вас, звичайно, бо нещирість на це не заслуговує, а Люсіль. Ви чините не гаразд щодо неї.

— Тут взагалі ні в чому немає щирості, — тремтячим голосом відказала Фрона. — Я намагалась, як могла... я гадала, що зможу... але я... не вмію вдавати. Мені дуже прикро, але... але я розчарувалася. Ні, я не можу вам з'ясувати чому, вам особливо...

— Давайте розмовляти по щирості, Фроно. Тут замішався Сент-Вінсент?

Вона кивнула головою.

— Ви зараз побачите, що я дещо знаю в цій справі. По-перше, — він оглянувся й побачив, що Люсіль крадькома неспокійно поглядає на нього, — по-перше, кілька днів тому Люсіль набалакала вам про Сент-Вінсента бозна-чого. По-друге, з її слів ви прийшли до висновку, що вона

лукавить зі мною. Коротко кажучи, що вона йде за мене заміж заради становища та грошей. Адже так?

— А хіба цього не досить? О, я так розчарувалась, так розчарувалася, полковнику, в ній, у вас та й у собі!

— Не кажіть дурниць, Фроно! Я занадто вас люблю, щоб бачити вас у такому безглуздому становищі. Події відбувались дуже швидко, і ви не встигли за ними слідкувати. Тож слухайте. Досі це була таємниця, що Люсіль має свою пайку на Французькому пагорбі. Виявилось, що її пайка найбагатша. Коштує не менше як півмільйона. Заявка на її ім'я, і ніяких у неї зобов'язань. Невже ви думаєте, що вона не могла б реалізувати її, переїхати куди-інде і посісти там гідне становище в товаристві? Радше можна б сказати, що я беру її задля грошей, Фроно. Вона любить мене, і, скажу тільки вам, вона для мене надміру гарна. Я сподіваюсь у майбутньому виправитись. Та не про це тепер ідеться. Ви вважаєте, що вона закохалася в мене занадто швидко? Дозвольте ж довести до вашого відома, що ми вподобали одне одного ще з того часу, як я сюди прибув! Сент-Вінсент? Дурниця! Я це знав із самого початку. Вона взяла собі в голову, що треба доконче вас розраяти, бо він не варт і мізинця вашого. Я пробував їй довести, що з Велсами трудна справа, що їх словами не переможеш, але вона аж потім визнала, що я мав рацію. Так-то воно. А тепер думайте собі, що хочете.

— А як ви дивитеся на Сент-Вінсента?

— Це тут ні до чого. Скажу вам, одначе, по щирості, що згоден з нею в цьому питанні. Та не в цьому річ. Що ви тепер думаєте про це?.. про неї?

Замість відповіді Фрона підійшла до гурту, що чекав на них. Люсіль все придивлялася до виразу її обличчя.

— Він вам сказав?..

— Сказав, що я вклепалася, — відповіла Фрона. — І я гадаю, що він має слухність. — Потім додала усміхаючись: — У всякому разі, я поки що вірю на його слово. Зараз я... я не можу всього до ладу обміркувати, але...

Цю мить капітан Александер нагадав собі якийсь весільний жарт і відвів полковника до грубки, щоб там йому розказати. Ванс і собі пішов за ними.

— Це вперше, — сказала Люсіль, — і має для мене далеко більше значення, ніж... ніж для більшості інших жінок. Мені страшно. Я так боюся. Але я люблю його, справді!

А коли чоловіки, посміявшись з жарту, вернулись до них, Люсіль, схлипуючи, приказувала:

— Люба моя, люба Фроно!

Але тут, у цей найслухніший момент, до кімнати без стуку увійшов Джекоб Велс, у шапці й рукавицях.

— Непроханий гість! — сказав він замість привітання. — Все вже закінчилось? Так? — І він з головою заховав Люсіль у своєму ведмежому хутрі. — Полковнику, вашу руку. Перепрошую, що я так вдерся, але можете й ви перепросити, що мене не попередили. Ну, годі, кінчаймо. Здорові були, Корлісе! Добридень, капітане!

— Що я наробила! — бідкалася стиха Фрона і, зникнувши теж під полами батькового хутра, мало не до болю стисла йому руку.

— Мусив і я пристати до твоєї гри, — прошепотів він. Рука його міцно, справді вже до болю, стисла доччину руку.

— А тепер, полковнику, не знаю, які у вас заміри, та й знати не хочу. Відкладіть їх. У мене в господі мається бути невеличка вечірка, та ще й до того є єдина за Полярним колом скринька справжнього шампанського. Ви, звичайно, з нами, Корлісе, а також... — Його погляд, майже не зупинившись, проминув капітана Александра.

— З радістю, — надзвичайно швидко відказав той, хоч найвищому урядовцеві Північно-Західної території вистачило часу зважити можливі наслідки такого досить неофіційного вчинку. — Маєте карету?

Джекоб Велс, сміючись, показав ногу в мокасині.

— То піхотою? Ні в якому разі! — Капітан рвучко кинувся до дверей. — Санки будуть готові як стій! Троє санок з дзвіночками.

Таким чином, передбачення Трезвеєві блискуче справдились. Мешканці Доусона тільки очима кліпали та роззявляли роти, коли впізнавали, хто це, як вітер, летів головною вулицею на трьох санках із дзвіночками, з трьома полісменами в червоних уніформах, що вимахували довгими батогами.

— Ми житимемо тихо, — казала Люсіль до Фрони. — Світ не кінчається в Клондайку, і на нас ще чекає краща доля.

Та Джекоб Велс був іншої думки.

— Нам треба це налагодити, — переконував він капітана Александра, і той заявив, що він не відступить.

Перша вибухла обуренням місіс Шовіл, підбурюючи й інших жінок, і вже не припиняла своєї сейсмічної діяльності.

Люсіль же була тільки у Фрони. Але Джекоб Велс, що взагалі рідко коли ходив у гості, тепер частенько пересиджував у полковника Трезвея

при коминку та й сливе завжди приводив кого-небудь з собою. "Що ви думаєте робити сьогодні ввечері? — питався він, випадково здибавши знайомого. — Нічого? То ходім зі мною". Часом він вимовляв ці слова з невинним виглядом, а часом очі його з-під кошлатих брів задержували блищали, — однак рідко не вдавалося йому привести з собою того, на кого він замірився. Ці чоловіки мали жінок, і таким чином у таборі опозиції утворювався розбрат.

До того ж у полковника Трезвея в домі було ще дещо, крім легкого чаю та пустого базікання, і кореспонденти, інженери та просто мандрівці переїжджі старанно топтали стежку до нього, що її проторували найвпливовіші в Доусоні люди. Так поволі Трезвеєва господа почала набувати значення, і, маючи підтримку з торговельного, фінансового та офіційного боку, вона нарешті зробилася осередком громадського життя.

Єдиним неприємним наслідком цього всього було те, що життя місіс Шовіл та ще деяких представниць її статі понуднішало і що віра цих матрон у деякі перестарілі традиції та звичаї схитнулася. Бо ж треба мати на увазі, що капітан Александер, як вищий урядовець, мав велику вагу в країні, Джекоб Велс, із свого боку, був голова Компанії, а місцева громада давно вже була тієї гадки, що нехтувати волею Компанії не гаразд. Отож минуло небагато часу, і в ворожому таборі залишився невеличкий тільки гурток, чоловік із півдесятка, і на них просто рукою махнули.

РОЗДІЛ XXII

Навесні з Доусона почалося справжнє переселення. Одні — тому, що мали заявки, інші тому, що їх не мали, закупили всіх годящих собак і вирушили до Даї останньою кригою. Випадково з'ясувалося, що більшість собак належить Гарнеєві.

— Виїжджаєте? — запитав його Джекоб Велс одного дня, коли північне сонце вже починало й пригрівати.

— Мабуть, що ні. Я заробляю тут по три долари на парі мокасинів, що закупив свого часу, не кажучи вже про чоботи. Знаєте, Велсе, ви добре-таки підвели мене тоді з цукром, одначе я й вам загнув карлючку!

Джекоб Велс посміхнувся.

— Я теж не в тім'я битий, — провадив далі Гарней. — От скажіть-но, маєте ви гумові чоботи?

— Ні. Всі розпродано, ще до зими. Дейв тихенько засміявся.

— А я те товариство, що їх закупило.

— Не може бути! Я видав особливого наказу, щоб його гуртом не продавали.

— Так воно й було. Що чоловік, то й пара, а що пара, то й чоловік. І всього пар двісті. Але всі ті покупці купували за мої гроші, тільки за мої, — інших там не було. Може, кажу, чарчину? Будь ласка. Ну, то я з дорогою душею. А сам торбу лишень підставляю. Хоч і дорожче, та нічого, мені воно не вадило, А ви питаєте, чи я виїжджаю. Ні, цього року ні. Новачків же он прибиває!

Страйк на Гендерсоні в середині квітня закрашувався на щось сенсаційне, і Сент-Вінсент поїхав на річку Стюарт. Трохи згодом Джекоб Велс, мавши на оці ущелину Галагер та ще мідяні копальні на Білій річці, теж прибув сюди разом з Фроною, бо ця подорож була не так ділова, як гулянкова. Тим часом Корліс та Бішоп, об'їхавши за який місяць Мейо та Макквещен, звернули на ліву притоку Гендерсону, де треба було оглянути декілька заявок.

В травні настала справжня весна, так що мандрувати кригою стало небезпечно, і шукачі золота на останніх підтанулих крижинах почали прибувати до купки островів, що лежали нижче гирла Стюарту. Там вони або самі нашвидкуруч отаборювались, або вдавалися до гостинності власників місцевих халуп.

Корліс із Бішопом пристали на острові Розпуття (його так звали, бо гурти нових шукачів золота тут звичайно дрібнилися і йшли далі в різні боки) у Томмі Макферсона, що вже давніше й не без вигод тут влаштувався. За пару днів сюди ж після ризикованої подорожі по Білій заявилися й Велси і розіп'яли намет на горішній частині острова. Кілька виснажених "чечаків", перші ластівки сьогорічної лихоманки, стали табором уже перед самим льодоходом. Були тут ще якісь мимовільні острів'яни, що їх небезпечний лід примусив зійти на берег; тим часом вони заходилися будувати плоти та рядитися із власниками човнів. Між ними виділявся барон Курбертен.

— О! Це чудово, надзвичайно! Правда? — Так привітав він Фрону, зустрівшись з нею другого дня.

— А що саме? — спитала вона, подаючи йому руку.

— Ви, ви! — Він зняв шапку. — Просто неймовірно!

— Я певна... — почала вона.

— Ні, ні! — перебив француз, струснувши в запалі кучерями. — Ні, не ви! Оно! — Він показав на човна, за якого оце тільки Макферсон здер з нього втрое. — Каное! Правда, гарненьке!

— А-а, човен, — протягла Фрона дещо розчаровано.

— Та ні, ні! Вибачте! — Він сердито тупнув ногою. — Я не про човен і не про вас. Ага, ось я пригадав! Ваша обіцянка! Одного разу, пам'ятаєте,

ми у мадам Шовіл розмовляли про човни та про моє неучтво в цій справі.
І ви мені пообіцяли...

— Що дам вам першу лекцію?

— Ну хіба ж це не надзвичайно? Чуєте? Дзюрчання! Десь там у глибині річки. Скоро вода розіб'є свої кайдани. Ось тут човен, і ось тут ми зустрілись. Перша лекція. Чудово! Чудово!

Нижче по річці за островом Розпуття лежав острів Рубо, і розділяла їх лише вузька протока. Ось сюди й прибув Сент-Вінсент, останній мандрівець, який ще наважився пройти кригою. Дорогу на льоду пройняло вже водою, і собакам доводилось іноді пливти. Він поселився в хатині у Джона Борга, мовчазного, похмурого чоловіка, що немов ховався від людей. Так уже мало статись, що з усіх хатин Сент-Вінсент вибрав саме цю і поселився там, поки скресне крига.

— Та нехай, — відказав господар на прохання притулку. — Киньте отам у кутку свої укривала. Бела забере дрантя з тапчана.

До самого вечора Борг мовчав, аж тоді озвався ще раз:

— Ви не маленькі, й самі собі зварите. Коли вона звільнить пічку, можете собі палити.

"Вона", цебто Бела, була молода гарненька індіанка, вродливішої за яку Сент-Вінсент ще ніколи не бачив. Шкіра у неї була не брудно-смаглява, як от звичайно в її одноплемінців, а чиста, світло-бронзова, і риси обличчя вона мала м'якші, більш витончені, ніж в інших жінок її раси.

Після вечері Борг сів біля столу, підперши підборіддя й щелепи своїми потворними ручиськами. Він курих смердючий сиваський тютюн і дивився просто перед себе. Могло б видатися збоку, що він про щось задумався,

коли б не його очі, похмурі, непорушні, без жодного виразу, як і все обличчя.

— Ви давно вже в цих краях? — спитав Сент-Вінсент, намагаючись завести розмову.

Борг повів на нього своїми чорними понурими очима, що мовби заглянули йому всередину, прошили його наскрізь і почали вдивлятися у віщось поза ним. Про Сент-Вінсента Борг наче зовсім забув. Він, либонь, згадав собі щось надзвичайно важливе та тяжке, чи не свої гріхи? — нервувався журналіст, скручуючи цигарку. Коли хмара жовтого диму розійшлася й Сент-Вінсент гадав уже братися за другу цигарку, Борг раптом озвався:

— П'ятнадцять років. — І знову замовк, похмурий і непорушний.

Сент-Вінсент, немов зачарований, після того з півгодини придивлявся до цієї загадкової постаті. Перш за все впадала в очі голова — велика, важка, непоправної форми, вгорі ширша. Трималася вона на грубій і м'язистій, як у бика, шиї. Природа не окупувала, по-первісному щедро відливаючи цю голову, і кожна окрема її частина свідчила про стихійну й непоміркувану первісну асиметричність. Густе й довге поплутане волосся місцями сивіло й тут же поруч, неначе на сміх, всупереч старості, звивалося в чорні без блиску кучері, надзвичайно густі, наче товсті покривлені пальці. Шорстка борода, що росла кущами, де рідко, а де густо, як щітка, пойнялася сивиною. Вона чудернацько розбуяла по всьому обличчю й спадала на груди, не закриваючи, однаке, запалих щік та скривленого рота. Губи були тонкі й якісь по-байдужому жорстокі. Але найбільшою його аномалією було чоло, що необхідно доповнювало неправильність інших рис — чудове чоло, широке й опукле, що велично зносилося вгору. Воно мало свідчити за великий розум та високу мудрість.

Юкон скресає. Фото 1890-х років.

Бела, перемиваючи та складаючи на полицю посуд за плечима у Борга, раптом випустила важкого олив'яного кухля. В хаті було дуже тихо, й стук пролунав несподівано. В ту ж хвилину Борг, дико заревівши, скочив з місця, аж стільця перекинув. Очі в нього хижо світилися, обличчя корчилось. Бела несамовито вереснула, мов на смерть перелякана тварина, і припала йому до ніг. Сент-Вінсент відчув, як волосся заворушилося в нього на голові і мороз пішов поза шкірою, немов холодним вітром його обвіяло. А Борг поставив стілець на місце, сів так само, як і перше сидів, і, поклавши голову на руки, знову задумався.

Ніхто й слова не промовив. Бела далі, неначе нічого не сталося, перемивала посуд, і Сент-Вінсент, скручуючи тремтячими руками цигарку, питав сам себе, чи не привиділася часом йому вся ця сцена.

Джекоб Велс засміявся, коли Сент-Вінсент розповів про цей випадок.

— Це така в нього вдача, — промовив він. — Вчинки його такі ж своєрідні, як і зверхній вигляд. Борг не належить до товариських тварин. Він більше тут років прожив, аніж має знайомих. Правду кажучи, я думаю, що в нього на всій Алясці немає жодного приятеля, навіть з-поміж індіан, хоч він і багато серед них попотерся. Вони його прозвали Джонні Буркотун, хоч його радше б назвати Джонні Різун, бо він пальоний, мов іскра, і скорий на розправу. Такий гарячий. Одного разу в нього з агентом у Арктик-Сіті виникло якесь непорозуміння. Правда була на Борговому боці, помилявся агент. Але Борг одразу почав бойкотувати всю компанію і цілий рік їв саме тільки м'ясо. Згодом я випадково зустрівся з ним у Танані і на превелику силу вмовив його знов купувати в нас харчі.

— Дівчину він вивіз із верхів'я Білої, — розказував Сент-Вінсентові Біл Браун. — Велс думає собі, що він перший побував у тих місцях, але Борг його тут любісінько може закасувати. Він був там за кілька років раніше, ніж Велс. Так, дивакуватий він. Не хотів би я жити з ним укупі.

Проте химерний господар не заважив Сент-Вінсентові, бо журналіст більше часу перебував на острові Розпуття з Фроною та Курбертенем. Щоправда, одного разу, цілком випадково, він накликав на себе Боргів гнів. Два шведи, полюючи на білок по той бік острова Рубо, підійшли до Борга прикурити та погомоніти проти сонця під хатиною. Сент-Вінсент та Борг розбалакалися з ними; причому останній переважно вдовольнявся задумливим умгуканням. Позад них, коло хатніх дверей, Бела прала білизну. Велике саморобне корито, до половини налите змилинами, було заважке для Бели. Журналіст помітив, що вона даремно над ним силкується, і хутко підійшов допомогти Укінці.

Вони разом узялися за корито й понесли його далі від хатини, туди, де був схил. Сент-Вінсент спіткнувся на снігу, що ослиз на сонці, і змилини розіллялися по землі. За ним послизнулася Бела, а тоді обоє разом. Бела пирснула й засміялася, Сент-Вінсент теж.

Весна співала в повітрі і в них у крові, і життя здавалося пречудовим. Тільки закрижаніле серце могло не сміятися того весняного дня. Бела знову послизнулася, хотіла задержатися, але не змогла й упала. Обоє весело засміялися, і журналіст узяв її за руки, допомагаючи встати. Борг заревів і в одну мить опинився між ними. Він розняв їхні руки й так штовхнув Сент-Вінсента, що той відлетів на кілька ступнів і замалим не впав. Тоді знову постала та сама сцена, що й у хатині. Бела, впавши на коліна, рачкувала в багнюці, а гнівний господар стояв над нею.

— Слухайте-но, ви! — промовив він до Сент-Вінсента хрипким, приглушеним голосом. — Ви спите в моїй халупі, варите собі тут. Цього досить. А баби моєї не руште!

Після того все втихомирилось, наче нічого й не було. Вінсент обходив Белу десятою дорогою, наче забув про неї зовсім. Тільки шведи, коли вернулися на той бік острова, сміючись, пригадували дрібничкову нібито сцену, що їй у майбутньому судилось відіграти важливу роль.

РОЗДІЛ XXIII

Прийшла чарівна весна, зігріла в ніжних обіймах землю і ніби замріялась, чекаючи на розквітле літо. Сніг розтанув у міжгір'ях та в долинах і тримався тільки на північних схилах, пошрамованих кригою. Льодовики ось-ось мали зрушити, і кожен ручай мав перетворитись на ревучий потік. Сонце підхоплювалося все раніше й ховалося пізніше. О третій годині займався холодний світанок, а лагідний присмерк залягав о дев'ятій вечора. Скоро сонце обведе небо золотим кільцем, і опівночі буде видно, як удень. Вербта та осика давно вже вкрилися бруньками й почали надівати на себе нові зелені шати, на соснах проступала живиця.

Мати природа розбудилась і взялася до роботи. Цвіркуни цвіркали ночами в поснулих хатинах; почувши сонце, повиповзали комарі із шпарок та розколин у скелях — великі, гомінливі й мирні створіння, що, народившись минулого літа й пролежавши замерзлі всю зиму, тепер прокинулись і загули, щоб невдовзі померти знову. З теплішої землі видобулося все, що плазує, лазить і літає, і кожне поспішало вирости, розмножитися й загинути. Знали вони добре, що мають мало часу — війне запаши́м вітерцем на мить, а там знову суворий мороз, — тож і не барилися. Берегові щури чистили свої давні хідники в глинястому ґрунті по кручах понад річками, а на ялиною зарослих островах щебетали вільшанки. Десь над головою вперто стукав дятел, а в самій гущавині кричала куріпка, наче пишаючись красою своєю.

Один тільки Юкон не брав участі в цьому гарячковому поспіху. Він простягся на багато тисяч миль, холодний, мертвий і неусміхнений. Перелітні птахи, поспішаючи з півдня довгими ключами, спускалися часом на його крижану поверхню, та, не знайшовши вільної води, відважно летіли далі на північ. Похмурий, холодний лід лежав від берега до берега. Де-не-де пробивалася вода й розливалася по льоду, але на ніч брав мороз, і до ранку вода знову замерзала. Кажуть, що колись Юкон не розмерзався цілих три літа. Дивлячись тепер на нього, мимохіть вірилося, що то була правда.

Тож літо все чекало, щоб рушив Юкон, а він і далі мляво розпростерся і тільки потягався, аж суглоби тріщали. Часом утворювались промиви, ще і ще; вода їх розмивала, і вони вже не замерзали. Тоді крижину відривало від берега, і вона рушала на який ярд. Але все-таки річка не квапилася скинути кайдани. Це була замарудлива робота, і людина, хоч і навчилася торувати над природою, як той пігмей над велетнем, хоч і добрала способу розбивати смерчі на морі та приборкувати водоспади, безсила стояла перед цими мільярдами тонн замерзлої води, що вперто не хотіла спливати вниз до Берінгового моря.

На острові Розпуття всі тільки чекали, коли скресне крига. Річки здавна були першими шляхами для людини, в цій же країні Юкон був ще й єдиним таким шляхом.

Хто мав плисти за водою — готували плоти, оковували залізом жердини, а хто проти води — ті просмолювали й лагодили човни та баржі, тесали й стругали, роблячи весла на запас. Джекоб Велс не мав чого робити й радів, що може відпочити, а Фрона раділа разом з ним. Зате барон Курбертен був сам не свій, що так довго доводиться чекати. Після тривалої зими розпалилася в нього кров, і під впливом весняного сонця прокинулись палкі мрії.

— О! О! Та вона ніколи не розмерзнеться, ніколи! — І він, стоячи на березі Юкону, дивився на міцний лід та лаяв його в пристойних, проте, виразах: — Це змова, бідненька ти моя "Біжу"[19] справжня змова. — І він ніжно гладив "Біжу" (так охрестив барон Курбертен свого новенького човна), наче це був кінь.

Фрона та Сент-Вінсент сміялися з нього, радили набратися терпеливості, але він усе кляв річку, аж нарешті Джекоб Велс перепинив його мову:

— Гляньте, Курбертене! Он туди, на південь від скелі! Бачите, там щось манячить? Воно рухається.

— Бачу. То собака.

— Для собаки надто повільно. Фроно, подай-но бінокля!

І Курбертен і Сент-Вінсент разом кинулися за біноклем, але тільки журналіст знав, де він лежить, тому він вийшов переможцем. Джекоб Велс узяв бінокля і почав дивитись на протилежний берег. Звідти до острова була добра миля, до того ж і сонце сліпило очі.

— То чоловік! — Велс подав бінокля французові, а сам дивився так. — З ним щось не гаразд.

— Він повзе! — вигукнув барон. — Лізе рачки! Дивіться! Бачите? — Його рука тремтіла, коли він передавав бінокля Фроні.

По той бік сліпучо-білого простору важко було розгледіти невеличку темну цятинку на такому ж темному тлі берега та кущів. Одначе Фрона досить виразно побачила людину і, напруживши зір, вже могла розрізняти навіть її рухи, особливо як людина доповзла до зламаной вітром сосни. Фрона не спускала пильного погляду. Чіпляючись руками й ногами, бідолаха з невимовним зусиллям двічі даремно намагався перелізти через грубий стовбур і тільки за третім разом ледве-ледве переліз на другий бік, і лише для того, щоб без сил, без руху впасти обличчям просто в густий чагарник.

— Так, то чоловік! — Фрона віддала бінокля Сент-Вінсентові.

— Він насилу повзе. А зараз він упав по цей бік стовбура.

— Ворушиться? — запитав Джекоб Велс. І, коли Сент-Вінсент похитав головою, він приніс із намету рушницю і вистрілив у повітря шість разів поспіль.

— Ворушиться! — журналіст уважно дивився на невідомого. — Повзе до берега! Ага! Ні! Стривайте! Так! Він лежить на землі й махає шапкою, чи що, надівши її на палицю. — Джекоб Велс вистрілив ще шість разів. — Махає знову... А тепер пустив палицю й лежить нерухомо.

Всі троє запитливо поглянули на Джекоба Велса. Той знизав плечима.

— Хто його знає? Може, білий, а може, індіанин. Охляв, мабуть, з голоду або поранений.

— Та, може ж, він помирає? — промовила Фрона з благанням, ніби її батько, зробивши стільки на своїм віку, може зробити й геть усе.

— Ми тут безпорадні.

— Це жах, це жах! — француз ламав руки. — У нас на очах, а ми нічим не можемо допомогти! Ні! — скрикнув він рішуче, — Цього не буде! Я перейду по льоду.

І він замалим не кинувся вперед, якби Джекоб Велс не стримав його за руку.

— Не хапайтеся, бароне! Не губіть притомності!

— Але...

— Ніякого "але". Чого треба тому бідоласі? Їжі? Ліків? Заждіть хвилинку, і я піду з вами.

— Я теж піду, — раптом зголосився і Сент-Вінсент, а у Фрони радісно заблищали очі.

Поки вона готувала в наметі пакунок з харчами, чоловіки дістали футів шістдесят-сімдесят легкої мотузки. Джекоб Велс та Сент-Вінсент обв'язалися на кінцях мотузки, а француз посередині. Він сказав, що сам візьме пакунок, і прив'язав його на свої широкі плечі. Фрона дивилася на них з берега. Перші сто ярдів пройшли вони легко, але тільки-но проминули смугу міцнішої криги при березі, Фрона зразу помітила зміну. Попереду йшов батько, пробуючи лід палицею і весь час змінюючи напрямок.

Сент-Вінсент ступав позаду і провалився перший; він, одначе, встиг перекинути палицю поперек ополонки і тому скупався тільки по груди. Незважаючи на сильну течію, товариші, різко шарпнувши за мотузку, витягли його на кригу. Фроні видно було, як вони всі почали про щось радитись. Барон у запалі вимахував руками й показував на берег. Нарешті Сент-Вінсент відв'язався і повернув назад.

— Брр! — Він весь тремтів, коли підійшов до Фрони. — Це неможлива річ!

— То чом же вони не повернулися? — запитала Фрона з деяким незадоволенням у голосі.

— Вони сказали, що хочуть ще раз спробувати. Ви ж знаєте, який Курбертен гарячий!

— А мій батько не менш упертий, — з посмішкою підхопила Фрона. — Може, вам передягтися? В наметі є одежа.

— Та ні! — Він ліг на землю коло Фрони. — На сонечку тепло.

Цілу годину стежили вони за Велсом та Курбертеном, що тепер стали темними цятками вдалині. Двоє чоловіків уже дісталися середини річки й водночас просунулися на цілу милю вгору за течією. Фрона пильно слідкувала за ними у бінокль, але часом вони зникали з очей за великими брилами льоду.

— Це не по правді, — скаржився Сент-Вінсент. — Вони ж казали, що тільки раз ще спробують. А то б я не повернувся. Проте нічого в них не вийде. Це абсолютно неможливо.

— Так... Ні... Так! Вони вертаються! — промовила Фрона. — Але слухайте! Що це таке?

З середини річки почувся притлумлений гуркіт, неначе десь далеко прогрімів грім. Фрона скочила з місця.

— Грегорі, та невже це лід рушає?

— Ні, ні, певно, що ні! Бачите, ось уже й стихло.

І справді, гуркіт, прокотившись понад річкою, завмер десь унизу.

— А от знову, знову!

Загуло вдруге, ще голосніше й страшніше. Вільшанки перестали щебетати, притихли білки. Прогуркотіло так, наче це поїзд проїздив естакадою. Втретє гул прокотився, цим разом ще триваліший.

— Ой, коли б вони швидше поверталися!

Дві далекі крапки перестали ворухитись, — вони чи не радились. Фрона хутко оглянула річку в бінокль. Хоч ізнов почувся гуркіт, поверхня

річки була спокійна, крига лежала непорушно. Знову защебетали вільшанки, загомоніли білки задерикувато.

— Не бійтеся, Фроно! — Сент-Вінсент опікунчо обійняв Фрону. — Коли є небезпека, вони розуміють це не гірш за нас. Вони знають, як краще зробити.

— Я ще ніколи не бачила, як рушає лід на великій річці, — промовила Фрона й стала терпляче чекати.

Час від часу чувся гуркіт, але ніяких інших ознак, що крига скоро скресатиме, не було помітно, і Джекоб Велс та Курбертен обережно наближались до берега. Вони геть-дочиста промокли і тремтіли, як у пропасниці, коли виходили на берег.

— Нарешті! — Фрона схопила батька за руки. — Я вже думала, що ви ніколи не повернетесь!

— Добре! добре! Давай-но швидше обідати, — сміявся Джекоб Велс. — Нічого небезпечного.

— А що ж то таке?

— Стюарт розмірзся, і крига з нього йде по Юкону, попід цією кригою. Ми там добре чули, як б'ються об лід цілі брили.

— О, це жахливо, це жахливо! — скрикнув Курбертен. — І той сердега, ми не можемо його врятувати!

— Ні, ми можемо. По обіді спробуємо послати собак. Поспіши, Фроно.

Але й ця спроба не вдалася. Джекоб Велс вибрав передовиків, що були розумніші з усіх собак, і погнав їх на лід, прив'язавши на спину

клунки з їжею. Та вони не розуміли, що він від них хотів. Щоразу, як вони повертали назад, їх одганяли від берега, кричали на них, кидали дрючками та грудками землі. Але це тільки запаморочувало собак, і вони, відбігши на безпечне місце, сідали, підіймали по черзі мокрі холодні лапи й жалісливо скиглили до берега.

— Коли б вони хоч раз це зробили, вони зрозуміли б, і в нас пішло б, як по писаному. А ти куди! Вперед! Гей! Міріям, рушай! Коли б хоч один перебрався на той бік!

Джекобові Велсу пощастило, нарешті, справити Міріям, передовика Фрониних собак, по своєму та бароновому сліду. Собака відважно побіг, хоч і провалювався, а часом мусив і плисти. Але там, де кінчився слід, він безпорадно сів на кризі. А тоді кинувся назад, наддавши круга й вибравшись на глухий острівець вище по річці. Через годину він повернувся до табору, але вже без клунка. Далі ще інших два собаки, відійшовши далеченько, де їх не могли дістати, поїли один в одного клунки з їжею. Після цього вирішили облишити спробу і покликали собак назад.

Протягом дня гуркало дедалі все частіше та частіше, а під вечір гуркотіло вже безперестанку. Але на ранок притихло. Річка прибула на вісім футів, у багатьох місцях крига геть зовсім пойнялася водою. Крига тріщала й ламалася, всюди з'явилися промиви.

— Крига, що йде низом, збивається до купи коло островів, — пояснював Джекоб Велс. — Тому й вода прибуває. Крім того, в гирлі Стюарту теж скупчилась крига й тепер іде назад. Коли там прорветься, то крига знову рушить униз попід Юконом і вдарить на ту нижню загату.

— А тоді? А тоді? — захватно вигукував барон.

— "Біжу" полине річкою.

Коли розвидніло, вони стали придивлятися до чоловіка по тім боці.

Він лежав там, де й передоднем, але, почувши постріли, злегка замахав рукою.

— Не можна нічого зробити, бароне, аж поки крига скресне. А тоді ми перехопимося на той бік на вашій "Біжу". Сент-Вінсенте, ви принесли б сюди свої вкривала та переночували б з нами. Нам доведеться гнати човна втрюх. Я думаю взяти ще й Макферсона.

— Не треба, — сквапно відказав журналіст. — На протоці лід міцний, як алмаз, і я схоплюся на світанку.

— А я ж як? Чому мене не береже? — спитався Курбертен.

Фрона засміялася.

— Не забувайте, що ви не мали ще жодної лекції.

— Та й завтра навряд чи буде на те час, — додав Джекоб Велс. — Човен швидкий. Тож, мабуть, поїдемо таки ми втрюх, Макферсон, Сент-Вінсент та я. Дуже мені шкода, бароне. Поживіть з нами хоч рік, і ви будете до всього здатні.

Але Курбертен ніяк не міг заспокоїтись і сердився ще з півгодини.

РОЗДІЛ XXIV

— Гей, вставайте! Сплюхи, прокидайтесь!

Почувши Делові вигуки, Фрона як стій вилізла із спального мішка, але не встигла ще накинути на себе спідницю та вступити на босу ногу в

мокасини, як батько, що спав за запоною з укривал, відхилив полотнище в наметі й вийшов надвір.

Річку всю обдуло. Крізь прохолодну передсвітанкову імлу Фрона побачила, як з тихим шарудінням вдарялись крижини об високий берег, де-не-де покриваючи його. Далі від берега видимались величезні крижані брили, а ще далі, за яких сто ярдів, біле річкове поле зливалося з сірим, похмурым небом. В півсутіні було чути, як щось дзюркотіло, шаруділо і сплескувало.

— Чи скоро скресне? — запитала Фрона у Дела.

— Та ось-ось. Гляньте-но! — Він показав ногою на воду, що покрила кригу і добиралася до них. — Що десять хвилин вода прибуває на фут. Небезпека? — посміхнувся він. — Ніякої. Крига мусить пройти. Всі оті острови, — він махнув рукою кудись униз по річці, — не здержать натиску. Кригою їх може знести так, що й сліду не залишиться, їй-бо. Але я мушу бігти до себе. У нас нижче, ніж у вас. Вода вже залила в хатині дюймів на п'ятнадцять долівку, і Макферсон з Корлісом складають речі на тапчани.

— Перекажіть Макферсонові, хай буде наготові, як ми покличемо! — крикнув Джекоб Велс Бішопові навздогін. Тоді додав, звертаючись до Фрони: — Тепер Сент-Вінсент має саме переходити протоку.

Барон, тремтячи з холоду, — він був босий, — подивився на годинника.

— За десять третя, — промовив він, цокочучи зубами.

— Ви б хоч мокасини пішли взяли, — сказала Фрона. — Ще встигнете.

— І проґавлю таке величне видовисько? Слухайте! Невідомо звідки почувся голосний тріск, а потім стихло.

Крига скресла. Помалу, дуже помалу вона посунула за водою. Нічого особливого не трапилось, не чулося страшного гуркоту ані боротьби могутніх стихій, — просто зрушив собі з місця білий потік, поважна процесія тісно збитих крижин. Вони так стислися до купи, що між ними не проступало й краплі води. Вода була десь там, під сподом, і її не було видно. В повітрі щось глухо шурхотіло, чи то поскрипувало, але так тихо, що ледве вухо могло розчути.

— Отакої! А де ж та величність? Це ошуканство! — Курбертен сердито погрожував річці кулаком, і Джекоб Велс насупив густі брови — чи не для того, щоб приховати посмішку в очах.

— Ха-ха! Ну й сміхи! Чхав я на неї! Хай вона западеться!

За цими словами барон скочив на крижину, що поволі пропливала повз нього. Він зробив це так несподівано, що Джекоб Велс не встиг навіть його втримати, коли одразу простяг руку.

Лід рухався щодалі швидше, гуркіт посилювався, грізнішав. Граціозно балансуючи руками, наче наїзник у цирку" француз поплив на крижині уздовж берега. Так пройшов він футів п'ятдесят, а його кінь ставав усе непевнішим, аж нарешті вершник спритно скочив на берег. Коли він повернувся, сміючись, Джекоб Велс зустрів його найдобрішими словами з тих, що звичайно вживав тільки при чоловіках.

— А це за що? — спитав трохи ображений Курбертен.

— За що! — обурено перекинув його Джекоб Велс, показуючи на бурхливий потік.

Футів тридцять нижче від них величезна крижина, впершись одним боком у дно, намагалася перекинутись. Крижаний потік позад неї тріщав і вигинався наче зім'ятий папір. Тоді величезна крижина таки перекинулась, задерши вгору свій замулений спід. Але на неї натискали

інші крижини, налазячи одна на одну, і, зрештою, це громаддя футів на п'ятдесят завширшки злетіло в повітря і з гуркотом звалилося на рухому поверхню річки, а уламки його посипались на глядачів. Рештки цього громаддя під натиском інших крижин розсипались на дрібні шматочки й зникли.

— О боже! — з благочестивим острахом промовив Курбертен.

Фрона схопилася одною рукою за його руку, а другою за батькову. Крига сунула в гарячковому поспіху. Десь унизу тяжка крижина вдарилася об берег, аж земля задвигтіла під ногами. Ще одна пливла ближче поверхні води, і ледь устигли люди відскочити, як вона, важко піднявшись, зухвало посунула далі, несучи добру тонну намулу на широчезній спині. Третя крижина, досягнувши берега, наче велетенською рукою вивернула з корінням три легкодумні сосни і потягла за собою в річку.

Вже зовсім розвиднілось, і виразно можна було бачити гори білої криги, що вкривала Юкон від берега до берега. Натиск води був такий шалений, що потік мчав з неймовірною швидкістю. Здоровезні брили без угаву накочувалися на берег, і весь острів здригався й тремтів до самої своєї основи.

— О, яка розкіш, яка розкіш! — Фрона аж підстрибувала від батька до барона. — Ну, де ваше ошуканство, бароне?.

— О! — похитав головою Курбертен. — Я помилився. Каюся. Але що за краса! Погляньте!

Він показав на низку острівців на самому закруті річки. Тут потік у цілу милю завширшки розливався кількома рукавами; для води воно було добре, але не так для криги. Здавалося, що острівці, занурюючись у холодний потік, самі підкидали крижини вгору. А ці крижини, нась даючи одна на одну, вилізали з води, ковзали, скрипіли, підіймалися вище,

ззаду тим часом налягали нові брили, аж між деревами утворювались цілі крижані пагорби й гори.

— Саме місце на крижану загату, — промовив Джекоб Велс — Дай-но бінокля, Фроно. — Він дивився довго й пильно. — Так, льоду нагромаджується все більше. Досить тепер одній крижині затриматись на місці...

— Але ж вода спадає! — вигукнула Фрона.

Рівень води тепер був на шість футів нижче від найвищого місця на березі, і барон Курбертен виміряв цю відстань своєю палицею.

— А вчорашній чоловік усе на тому місці, тільки вже не ворухиться.

Було вже зовсім видно. На північному сході піднялося сонце. Всі по черзі дивилися в бінокль на протилежний берег річки.

— Гляньте! Це просто диво! — Курбертен показав позначку, що він зробив. Вода спала ще на фут. — От шкода! От шкода! Загати не буде!

Джекоб Велс поважно подивився на нього.

— Та невже буде? — запитав той з деякою надією. Фрона запитливо глянула на батька.

— Загата на річці — це не завжди гарна річ, — промовив Велс з коротким сміхом. — Все залежить від того, чи далеко це станеться від тебе.

— Але ж вода! Дивіться! Вона спадає, просто на очах спадає.

— То що з того! — Джекоб Беле глянув у бік острівців на річці. Крижані гори все вищали й майже зійшлися до купи, — Ідіть до намету, Курбертене, та взуйте мокасини. Вони там, коло пічки. Та йдіть-бо. Ви нічого не пропустите. А ти, Фроно, розпали вогонь та звари кави.

Півгодиною пізніше вони побачили, що крига все ще пропливає річкою, хоч вода спала на двадцять футів.

— Ну, тепер почнеться чудасія! Гляньте-но сюди, неспокійна голово! Туди, на лівий рукав! Он, он! Починається!

Курбертен побачив, що лівий рукав остаточно загарду-вало. Потім звелася здоровезна біла гора й рушила від одного острівця до другого. Крига, що пливла позаду, стала йти помаліше й зупинилася при березі. Вода раптом почала прибувати. Вона прибувала з такою надзвичайною швидкістю, наче саме тільки небо могло її стримати. Крижини, немов пробудившись від сну, стикалися між собою й пливли до берега, а скаламучені хвилі попереду торували їм шлях.

— Боже мій! Це вже не смішки!

— Зате як велично, бароне! — дражнилась Фрона. — А ноги ви все ж таки замочили дарма.

Француз відступив з місця, куди вже сягла вода, і якраз вчасно, бо туди раптом сипонуло цілу зливу крижаних крушин. Через те що вода все прибувала, крижини утворили суцільну стіну, вищу за берег.

— Все це посуне вниз, тільки-но прорве загату. Дивіться, вода прибуває вже не так швидко. Мабуть, уже прорвало.

Фрона уважно дивилася на крижане загаття.

— Ні, стоїть на місці, — промовила вона.

— Але вода вже не преться вгору так прудко.

— Одне й не перестає прибувати.

Курбертен задумався. Раптом обличчя йому проясніло.

— Ага! Зрозумів! Десь там, угорі, теж загата. Чудово! Чудово!

Фрона схопила запального француза за руку.

— А що буде, коли там, угорі, прорве загату, а тут ні? Барон поглянув на неї, не зразу зрозумівши її слова.

Нарешті зміркував, чим воно пахне. Обличчя його спалахнуло, він рвучко передихнув, випростався й відкинув назад голову.

— В такому разі, — він зробив широкий рух рукою, — і ви, і я, і намет, і човни, хатини, дерева, все, все, навіть моя "Біжу" піде чортові на сніданок!

Фрона схитнула головою.

— Дуже шкода!

— Шкода? Пардон! Чудово, надзвичайно!

— Ні, ні, бароне! Я не те хотіла сказати. Шкода, що ви не англосакс. Ми могли б пишатися вами.

— А ви, Фроно, хіба б не могли прославити Франції?

— От, ви знову тієї ж! Компліментами перекидаєтесь! — Дел Бішоп осміхнувся й налагодився зникнути так само несподівано, як і з'явився.

— Ви тут не баріться! В хатині отам кілька хворих. Ідіть до них. Ви їм потрібні. Та не гайте часу! — крикнув він, зникаючи за деревами.

Вода ще прибувала, хоч і повільніш, і коли вони зійшли з високого місця, то довелося брести в воді по кісточки. Проходячи поміж деревами, вони натрапили на човен, що стояв тут ще з осені. Троє "чечаків", яким пощастило дістатись на острів ще кригою, повлазили в човен з наметом, санками й собаками. Та тепер за якийсь десяток кроків від човна ревів, шумів і вирував небезпечний крижаний потік.

— Вилазьте з човна! Геть звідси, дурні! — гукнув Джекоб Велс мимохідь.

Дел Бішоп, пробігаючи повз них, теж їм порадив "забратися відсіль під три чорти", — але "чечако" не розчули їх. Один тільки підвів розгублене перелякане обличчя. Другий, до всього байдужий, лежав поперек човна, знесилений вкрай, а третій, що скидався обличчям на клерка, похитувався і все одноманітно скиглив: "О боже мій, боже мій!"

Барон зупинився, вхопив його за плечі й трусонув щосили.

— А, сто чортів! — крикнув він, — На свої ноги покладайтесь, чоловіче, а не на бога! На ноги! Ну-бо, ну! Жвавіш! Ворушіться! Одійдіть од берега! В ліс, поміж дерева, куди-небудь!

Він спробував витягти його з човна, але той так люто пручався, що Курбертен мусив дати йому спокій.

— Набирається запас жаргону, — гордовито сказав барон до Фрони, поспішаючи з нею далі. — "Сто чортів!" Вислів саме до речі.

Вам би помандрувати з Делом! — засміялася Фрона. — Він одразу збагатив би ваш лексикон.

— Невже?

— А певне!

— О, ці ваші слівця! Я ніколи їх не вивчу як слід. — І він розпачливо вхопився за голову руками.

Вони вийшли на розкорчовану місцину, де над самою річкою стояла хатина. На її плесковатій земляній покрівлі лежало двоє хворих, загорнених в укривала. Бішоп, Корліс та Джекоб Велс, хлюпаючи по воді, возилися в хатині, збираючи одягу та інші пожитки. Вода вкривала землю коло хати футів на два, але долівку, щоб було тепліше, заглибили нижче поверхні землі, і тут вода доходила до пояса.

— Тютюн щоб не замок! — сказав млявим голосом один із хворих, що лежали на покрівлі.

— До дідька тютюн! — заперечив другий. — Подбайте про муку. — І додав ще, помовчавши: — Та цукор.

— Це тому, що Біл не курить, міс, — пояснив перший, — Гляньте за тютюном, будьте вже ласкаві, — благав він.

— На, та заткни пельку! — Дел кинув йому бляшанку з тютюном, і той вхопився за неї, як за мішок золота.

— Може, мені чим допомогти? — спитала Фрона, дивлячись угору.

— Ні. В них цинга. Допоможе їм могила та ще хіба сира картопля. — Копач хвилину дивився на неї. — Чого ви тут стовбичите? Зійдіть на вище місце.

Аж тут загуло, зашуміло, затріщало — при березі завалилась крижана скеля. Брила вагою тонн на п'ятдесят перекинулася, забризкавши їх грязюкою та водою, і розсипалася коло самих дверей. Менша крижина вдарилась об причілок, де стирчали кінці колод, і хатина здригнулася. В ній були Курбертен та Джекоб Велс.

— Після вас, — почула Фрона баронів голос, а за ним уривчастий батьків сміх. Галантний француз вийшов останній, протискуючись між крижиною та колодами.

— Слухай, Біле! Коли та нижня загата не рушить, то нам амінь, — сказав чоловік з бляшанкою до свого товариша.

— Що й казати! — відповів той. — Я бачив таке нижче Нулато. На острові Біксбі. Крига там змела все так чисто — не згірше, як моя стара мати в кухні.

Чоловіки тим часом підійшли до Фрони.

— Так не годиться. Треба їх перенести до вашої хатини, Корлісе.

Сказавши це, Джекоб Велс спритно виліз на покрівлю й поглянув на крижані гори.

— Де Макферсон? — запитав він.

— Сидить у себе на розпорі й ані з місця, неначе скам'янів.

Джекоб Велс махнув рукою.

— Прорвало! Крига рушила!

— Хай собі живе здорова твоя стара, Біле, але цим разом не буде як у неї в кухні! — закричав власник тютюну.

— Еге ж, — незворушно відказав Біл.

Вся крига на поверхні річки немов зібралася до купи й ринула униз. Під цим страшним тиском крижана загата проломилася одразу в сотні місць. По всьому березі гуркотіло й тріщало — це з корінням вивалювало дерева.

Корліс та Бішоп узяли Біла й понесли до Макферсонової хатини, а Джекоб Велс та барон тільки почали знімати з даху його товариша, як тут величезна брила налетіла просто на хатину. Фрона бачила це й гукнула стерегтися, але в ту ж мить сяк-так збита з бервеняк хатина перекинулась, наче іграшковий domeк. Вона бачила, як Курбертена та хворого скинуло з хатини, а батька її накрило водою разом з рештками хатини. Вона кинулась до нього, але він не міг піднятися. Вона силкувалась підвести його, бо весь він був під водою, та як не напружувалась, спромоглась тільки піднести над водою Велсову голову. Тоді вона випустила його й почала мацати у воді. Виявилось, що праву Руку йому затисло між колодами. Фрона не могла зрушити їх з місця, тому, знайшовши тут-таки довгу бантину з даху, просунула її між колодами. То була незручна й ледве чи годяща підойма, — вона почала гнутися й тріщати, коли дівчина наважила на кінець усім тілом. Побачивши небезпеку, Фрона обережно налягла на бантину ближче до середини. Щось у воді подалось, зрушило з місця, й над водою вигулькнула Велсова голова, вся в намулі та грязюці.

Він кілька разів дихнув на повні груди й гукнув:

— Нічого, піде! — Тоді, хутко оглянувшись, додав: — А Дел Бішоп таки правду казав, Фроно.

— А що таке? — непорозуміло запитала вона.

— Він казав, що ти молодчага!

Велс поцілував її, і обоє, сміючись, витерли багнюку з губ.

З-за руїни виглянув Курбертен.

— Ніколи в житті не бачив такого чоловіка! — весело крикнув він. — Він божевільний, маніяк якийсь. Впавши, розбив собі черепа, й тютюн десь загубився. Та він тільки за тютюном і бідкається.

Виявилося врешті, що череп у бідолахи вцілів, тільки на голові була рана дюймів у п'ять завдовжки.

— Вам доведеться зачекати, поки надійдуть інші. Я не можу нести. — Джекоб Велс показав на праву руку, що висіла нерухомо.

— Вивихнув тільки, — пояснив він. — Кістки цілі. Барон, прибравши незвичайної постави, тицьнув пальцем на Фронину ногу.

— Гляньте, вода зійшла, але залишилась цінна перлина!

Приношені Фронині мокасини розлізлися від води, і з одного, біліючи в намулі, виглядав маленький пальчик.

— То я й справді багата, бароне. У мене ж іще цілих дев'ять таких перлин.

— Хто з цим не погодиться, хто не погодиться! — палко скрикнув той.

— Який ви смішний, нерозсудливий і славний хлопець!

— Цілую ваші ручки! — Він галантно став на коліна серед болота.

Вона вирвала руку й обома руками в жарт сіпонула його за кучері.

— Що мені з ним зробити, тату?

Джекоб Велс знизав плечима, сміючись. Фрона підняла вгору Курбертенове обличчя й поцілувала його в губи. І Джекоб Велс зрозумів, що на долю французів припало найбільше радості.

Вода в річці спала до зимового рівня й понесла далі свою крижану здобич. Але скрізь понад берегом залишився крижаний мур на двадцять футів заввишки. Величезні крижини, немов рештки якогось північного страховища, були розкидані по острові серед повалених дерев та замулених квітів і трави. Сонце не марнувалося, воно пригрівало крижини, змивало з них грязюку та твань, аж поки вони за-блискували в його промінні, наче гори самоцвітів з молочно-блакитним одсвітом. Ці самоцвіти скупчені були недбалою рукою, і блискучі вежі та веселкові мінарети раз по раз із гуркотом падали в річку. В одній заглибині, що оце виникла таким чином, стояла "Біжу", а коло неї зібралися мешканці острова Розпуття — вони рятували "чечаків" та хворих.

— Та годі вам! Досить буде й двох гребців! — Томмі Макферсон оглянувся, підшукуючи собі заступника, — З трьома в човні й повернутись ніде.

— Тут треба враз перекинутися або й зовсім не братися, — сказав Корліс. — Для цього потрібно троє, Томмі, і ви це самі добре знаєте.

— Кажу вам, досить двох.

— Я боюся, що справді доведеться їхати двом... Обличчя в канадського шотландця прояснилося:

— Третій тільки заважатиме. Ви й удвох упораєтесь, їй-бо.

— Тільки коли ви будете той другий, — вів далі немилосердний Корліс.

— Ні. Тут і без мене є кому.

— Ні, немає. Курбертен у цьому не тямущий, Сент-Вінсент не зміг, мабуть, перейти через протоку, а містер Велс звихнув собі руку. Тільки ми з вами, Томмі, й лишилися.

— Не моє це діло, але Дел Бішоп якраз би тут пригодився. Він добре веслує. — Макферсон недолюбляв суворого копача і, знаючи його вдачу, скористався можливістю врятуватись чужим коштом.

Дел Бішоп став посеред невеликого гурту людей і, нерпі з ніж заговорив, глянув кожному в вічі.

— Чи знайдеться тут хто, що назвав би мене боягузом? — спитав він навропростець і знову на кожного поглянув, — Або, може, хто скаже, що я коли вчинив щось ганебне? — Він ще раз оглянувся навколо себе. — Ну, добре. Я страх не люблю води, але не боявся її ніколи. Плавати я не вмію, а кидався в воду й не згадаю скільки разів. Я веслую так, що як махну веслом, то й упаду на спину. Щодо керування, то фахівці кажуть, ніби в компасі тридцять два румби, але коли я беруся за стерно, то виходить зо два рази стільки. Одне слово, на греблі я розуміюся, як сліпий на зорях. Піді мною перекидається кожний човен. Двічі навіть дно в човні я пробивав. Раз трапилося, що впав я у воду в Каньйоні, а витягли мене аж коло Білого Коня. З одним тільки чоловіком я можу веслувати влад — з самим собою. Проте, панове, коли цього треба, я зараз сяду на "Біжу" й попливу хоч у саме пекло, якщо тільки човен у дорозі не перекинеться. Барон кинувся обіймати Бішопу.

— Ви справжній молодець, таки правда!

Томмі зблід і поспішив озватися, порушуючи прикру мовчанку:

— Я-то не заперечую, що вмію веслувати, та й з вітром теж можу дати раду. Але, як ми зараз вирушимо, то крига ще десь прорветься, й ми загинемо. На мою думку, хапатись нічого. Зачекайте трохи, поки лід пройде.

— Це ні до чого, Томмі, — зауважив Джекоб Велс. — Не микуляйте.

— Але ж... Хіба не ясно, що...

— Годі! — промовив Корліс. — Ви попливете зі мною.

— Хто, я? Ніколи...

— Заткни пельку! — Дел Бішоп мав від природи шкіряні легені й луджену горлянку, так що шотландець тільки зігнувся й притих.

— Гляньте, гляньте! — контрастом до Делового ревіння пролунав дзвінкий голос Фрони. — Гляньте! Чиста вода, чиста вода! Стривайте, хвилинку, я з вами!

За три милі вгору по Юкону, там, де він круто звертав на схід, з'явилася смуга води. Якось не вірилося в це диво після довгої суворої зими. Але Макферсон, людина зовсім не поетичної вдачі, думав тільки про те, як би його виклепатися.

— Зачекайте трохи, зачекайте! — протестував він, коли Бішоп схопив його за комір. — Я люльку забув!

— То подождемо вдвох, Томмі, — глузував Дел, — Я дав би вам покурити своєї люльки, коли б ваша не виглядала у вас із кишені.

— Та я... той, тютюну не взяв.

— То призволяйтеся! — Дел тицьнув у тремтячу Макферсонову руку свого капшука.

— Скиньте куртку. Я вам допоможу. Та запам'ятайте, Томмі, коли не будете вестися по-людськи, то пізнаєте, почім ківш лиха. Так і запишіть собі.

Корліс, щоб зручніш було працювати, скинув з себе грубу фланелеву сорочку. Підійшла Фрона. Вона теж повкидала все зайве. Була без жакета і без верхньої спідниці, а нижня, з темного сукна, була тільки трохи нижче колін.

— Отак і добре! — зауважив Дел.

Джекоб Велс збентежено глянув на дочку й підійшов до неї, коли вона прибирала собі весла по руці.

— Невже ти... — почав він. Вона кивнула головою.

— Ви добра дівчина, — втрутився Макферсон. — Там у мене вдома жінка, не кажу вже про троє дрібних діток....

— Готово! — Корліс підняв човна за ніс та оглянувся до товаришів на березі.

Вода ринула бурхливим, каламутним потоком, як і завжди після скреслої криги. Курбертен придержував човна за корму, коли його спускали на воду з крутого берега, а Дел підганяв увильного Томмі. Плесковата крижина, що залишилася при березі, злегка похилившись у воду, правила їм за причалля.

— Сідайте спереду, Томмі!

Шотландець застогнав, та, почувши за собою грізне Делове сопіння, скорився. Фрона сіла на кормі, утримуючи рівновагу.

— Я вмію стернувати, — запевнила вона Корліса, який тільки тепер зміркував, що й вона з ними їде.

Він поглянув на Джекоба Велса, немов питаючи дозволу. Той потакнув головою.

— Швидше! Ворушіться! — нетерпляче прикрикував Дел. — Не гайте часу!

РОЗДІЛ XXV

"Біжу" була втіленням усього витонченого й тендітного в душі її будівника. Легка й крихка, наче шкаралуща з яйця, з боками на три восьмих дюйма завтовшки, вона ледве могла захистити від крижин хай і таких малих, як голова людини. Хоч річка вже й скресла, "Біжу" не пливла вільно, бо раз у раз натикалась на крижини, що їх одбило від забережнів. І тут Корлісові не довгого треба було часу, щоб звіритися на Фрону, коли він побачив, як вона вправно працює коло стерна.

Картина була велична: темна, аж чорна, річка котила хвилі між кришталевиими мурами берегів; далі зеленів ліс, здіймаючи верховіття до літнього хмарного неба, а над усім! пекло гаряче сонце, наче розжарена піч. Велична картина! Але думки Корлісові звернулися чомусь до матері, до її чаїв, до м'яких килимів, до штивних покоївок з Нової Англії, до канарок, що щебечуть на широких вікнах, і він подумав, чи могла б мати зрозуміти ось це, що тепер у нього перед очима. І коли він подумав про дівчину, що сиділа за ним, і прислухався, як плюскотіло, занурюючись і підіймаючись, її весло, перед ним довгою низкою промайнули жінки — материні знайомі. "Бліді, невиразні привиди, — подумав він, — карикатура на тих, що колись заселяли землю і заселятимуть її й надалі".

"Біжу" обминула крижину, що крутилася в воді, проскочила вузьким хідничком поміж крижинами й впливла на чисту воду, а позад човна з гуркотом зійшлися крижані мури. Томмі застогнав.

— Оце так! — схвально озвався Корліс.

— Навісна жінка! — почулося сердите бурмотіння спереду них. — Що було б трохи перегодити?

Фрона розібрала Макферсонові слова й голосно засміялася. Ванс оглянувся й задивився на неї, на її чарівну посмішку, її шапчина, абияк надіта, зсунулась набік, і розпущені коси, поблискуючи проти сонця, вилися круг обличчя, як тоді, дорогою з Даї.

— Я б заспівала, якби не треба було берегти силу. Хоч би "Пісню про меч" чи "Спів про котвицю".

— Або "Першу пісню", — докинув Корліс, помовчавши. — "Була в мене люба, чорноброва..." — почав він із притиском.

Вона занурила в воду весло з другого боку, щоб відштовхнутися від крижини, й нібито не чула.

— Я могла б так плисти без кінця.

— Я теж, — палко підхопив Корліс.

Але вона, не звертаючи уваги на його слова, мовила своє:

— Я, Вансе, дуже рада, що ми з вами потоваришували.

— Не моя вина, що ми тільки товариші.

— Ви про весла забули, добродію, — нагадала вона, і він мовчки схилився до роботи.

"Біжу" перепливала річку під кутом у сорок п'ять градусів до течії, щоб опинитись на другому боці саме супроти того місця, звідкіля вони відпливали, а там можна буде плисти проти води понад берегом, де течія не така прудка. Так мали вони проплисти з милю понад нерівним берегом, і далі вже тільки сотня ярдів клекітливого потоку відділятиме їх від людини, що чекала на порятунок.

— Тепер можна притишити ходу, — запропонував Корліс, коли човен, підхоплений вином, віднесло під величезний мур надбережної криги.

— І оце середина травня! — Фрона подивилася на недбало навислі крижини. — Хіба вам це здається дійсністю, Вансе?

Той покрутив головою.

— Мені теж ні. Я знаю, що це я, Фрона, пливу з вами човном, веслую щосили разом з двома чоловіками, що це тисяча вісімсот дев'яносто восьмий рік нашої ери, що місце дії — Аляска, річка Юкон. І що це вода, а це крига, і що руки мої стомилися, серце б'ється прискорено, і я мокра від поту, — і все-таки мені це здається сном. Ви тільки подумайте! Лише рік тому я була в Парижі! — Вона глибоко зітхнула й поглянула через річку на протилежний берег, де намет Джекоба Велса білів, як хустина, на тлі глибокої зелені лісу. — А тепер я навіть не можу повірити, що взагалі існує якийсь Париж.

— А я оце рік тому був у Лондоні, — задумливо промовив Корліс. — Але тепер я сам себе не пізнаю. Лондон? Де той Лондон? Це неймовірно! Хіба може бути стільки людей на світі? Оце навколо нас реальний світ, і ми знаємо, що тут живе дуже мало людей, бо інакше, як могло б уміститись так багато криги, моря, неба? Ось Томмі. Він, я знаю, з жалем згадує про якесь там Торонто. Він помиляється. Торонто існує тільки в

його уяві, це лише спогади про колишнє життя. Він, звісно, про це й не догадується, і воно цілком природно, бо він не філософ і не звик...

— Цитьте! — злісно прошипів Томмі. — Ваше патякання до добра не доведе.

Життя на Півночі непевне, й пророкування збуваються тут назбит швидко. Повітря застережно гойднулося, і блискуча стіна над їхніми головами захиталась. Всі втрюх налягли з усієї сили на весла, й "Біжу" вихопилася з-під стіни. За ними страшенно загуркотіло, затріщало, і тисячі тонн криги гухнуло в річку. Вода сколихнулася, заходили й запінились високі хвилі. "Біжу", не встигнувши вискочити на вал, зарилася носом і набрала вповень води.

— А що я вам казав, балакуни кляті!

— Замовчте та хутчій виливайте воду, — гостро обірвав його Корліс.
— А то це будуть останні ваші слова!

Він поглянув на Фрону й кивнув до неї, вона до нього підморгнула, і зареготалися обоє, як діти, над небезпечною пригодою, що так щасливо скінчилася.

Обережно посуваючись повз кригу, що нависла над берегом, "Біжу" проминула останній крутіж. Перед ними грізною стіною просто з води виростав берег — громаддя голих скель, поточених і пошрамованих віками, громаддя, що ненавиділо річку, яка його підмивала, що ненавиділо дощі, які карбували зморшками його хмурну поверхню, що ненавиділо сонце, яке не хотіло вдягти його в зелені шати, прикрити його бридкість. Безнастанна боротьба точилася під неприступною кам'яною фортецею. Хвилі наступали одна по одній, заходили в кожную печерину, в кожную шпарину, заливаючи їх бурхливим, ревучим потоком.

— Ану! Ще на весла! Разом!

Це був останній Корлісів наказ, бо тут так гуло, що людський голос тонував у шумі, як стукіт крокетного молотка під час землетрусу. "Біжу" стрілою перелетіла через бистрий вир і глибоко занурилася в воду. Вниз і вгору, вниз і вгору. Весла працювали ритмічно. Хвилі вирували, підкидали, крутили човна на всі боки, і тендітне суденце здригалося всім тілом у нерівній боротьбі. Човен кидався то сюди, то туди, але Фрона стримувала його залізною рукою. На який ярд від них щирилася в скелі велика розколина. "Біжу" рвалася вперед, але супротивна течія, напирючи, здержувала її на місці. Човен то відходив від розколини, то знову підступав до неї, а вона немов дражнилася з людьми.

Минуло п'ять хвилин, і кожна з них дорівнювала вічності, аж поки проминули розколину. Ще за десять хвилин вона вже була на сто футів позаду. Вниз і вгору, вниз і вгору. Гребці не бачили вже ні річки, ні неба, ні землі. Вся увага їхня скупчилась на тоненькій смужці піни поміж лиховісною скелею та ревучим потоком. У цій смужці містилося геть усе. То була наче якась межа, по один бік якої початок, а по другий кінець. І туди їх поривало.

Фрона все ще стримувала шкарлупину залізною рукою. Не поступаючись тим, що вибороли, одвойовуючи кожен дюйм, вони помалу сунули далі, вниз і вгору. Все було б добре, якби Томмі не опав страх. Під його веслом зненацька випірнув із пінявого потоку уламок крижини, що, зблиснувши своїми гострими краями, знову зник у глибині. Томмі в'явилось, що це він сам зникає під водою, що це він, у нестямі хапаючи руками повітря, з розкуйовдженим волоссям, ноги наперед, занурюється все глибше та глибше. Він наче задивився на цю прояву, широко розкривши очі, і весло його завмерло в повітрі. Мить — і розколина в скелі глипнула їм просто в вічі, ще мить — і вони вже під скелею, коло самого виру.

Фрона лежала в човні горілиць, схлипуючи; Корліс простягся на дні, важко зводячи дух, а на носі сидів шотландець, захеканий і знесилений, схиливши голову до колін. "Біжу" тихо потерлася боком об крижану стіну й стала.

Високо підносилася над ними блискуча крижана скеля, виграючи всіма барвами веселки, наче якась казкова башта. Сонце, відбиваючись на її численних зламах, прикрасило її коштовними самоцвітами. По кришталевих стінах збігали сріблясті струмки, а прозірчаста глибина немовби розкривала таємниці життя і смерті, і людських поривань — блідо-мерехтливі образи, наче сновиддя, що обіцяли там, на холодному дні, вічну тишу і вічний спочинок.

Найвища башта, граційна й велика, погойдувалася над ними на височині двадцяти футів так тихенько, як лан пшениці під подихом легенького вітру. Корліс дивився на неї байдужим оком. Йому бажалось одного — просто лежати тут, крап таємничості, лежати п дихати на повні груди, ото й тільки. Дервіш, що крутиться на одній нозі, аж поки все перед його очима зіллється до купи, — він може вловити суть всесвіту й пізнати невидиме божество. Так і людина, що їй доводиться працювати веслом, працювати важко й довго, скільки снаги стає, — може на хвилину скинутися свого тіла, й стати понад простором і часом. Отак і з Корлісом.

"Дочка снігів", р. XXV. Худ. Ф. Вулріч.

Але потім серце його почало битися повільніше, повітря втрачало вже смак нектару. Він відчув дійсність і загрозливу небезпеку.

— Ми повинні, одначе, утрястися звідси, — сказав він хрипким, як з перепоею, голосом. Він сам злякався свого голосу, але все ж тремтячою рукою захопив весло й відштовхнувся від крижини.

— Так, треба видобуватись, хоч би там як, — промовила Фрона ледь чутно. Голос її доходив немов здалека.

Томмі підвів голову й оглянувся:

— Я гадаю, що це ні до чого.

— Беріться до весел!

— Спробувати ще раз?

— Беріться до весел! — повторив Корліс.

— Аж поки серце з грудей не вискочить, Томмі, — додала Фрона.

Вони ще раз розпочали боротьбу з течією, просуваючись вузькою биндою води. Весь світ зник у них з-перед очей, крім цієї смужки піни, цих бурхливих хвиль та вищиреної розколини. Нарешті вони вибралися з вузини і побачили попереду широкий поворот на річці, — тільки скеля немилосердно стояла в них на дорозі, а довкола неї клекотіли сердиті хвилі. Човен злетів на хвилю, хитнувся, та дужою противною течією його знесло назад. Вниз і вгору, вниз і вгору, — здавалося, що ніколи не буде кінця зусиллям і мукам. Навіть смужка піни вже розтанула, і змагання стало безцільним. Душі їхні злилися в одному ритмі з працею, вони автоматично підіймали й опускали весла, наче перетворившись на величезні вагадла. Ціла вічність позаду, ціла вічність попереду, а вони, на межі цих двох вічностей, безперервно похитувались, розмірено веслюючи. Вони вже не були людьми, а тільки суцільним ритмом. Так пливли вони, аж поки веслами стали черкати скелясте дно, але це їм було без завваги, і пронесло їх щасливо далі, через штихуватий лід. Не відчували вони, ані як б'ється хвиля об човен, ані як бризки охолоджують їм обличчя...

Раптом "Біжу" крутнуло, і їхні весла, спалахнувши на сонці, затримали човна під прямим кутом до течії. Коли до них повернулось відчуття часу і дійсності, і острів Розпуття знов замаячив перед ними, наче берег нового світу, — помах весел стали ширші й рівніші: вони гнали човна вже спокійніш, аби віддихатися й відійти на силах.

— Третя спроба була б марна, — глухо й хрипко прошепотів Корліс.

— Авжеж, мабуть, серце вже не витримало б, — відказала Фрона.

Що ближчав берег, то частіше в голові Томмі пробігали думки про життя, привітне вогнище коло намету, спокійний відпочинок ополудні в холодку, а найбільше про щасливе місто Торонто, з будинками, що на твердому ґрунті, з людними вулицями. Щоразу, як він схиляв голову, занурюючи весла в воду, ця картина все яскравіше поставала перед його очима, а вулиці більшали, ставали виразнішими, неначе він дивився на них у телескоп, наводячи фокус. І щоразу, як весло занурювалось, а сам він відкидався назад, острів підступав усе ближче. Нарешті Томмі наліг востаннє. Вулиці були вже природної величини. А як він випростався — побачив невіддалік од себе берег, на якому стояли Джекоб Велс та ще двоє чоловіків.

— А що я казав? — крикнув Макферсон переможним голосом.

Та Фрона раптом скерувала човен рівнобіжно з берегом, і Томмі знов опинився лицем до течії. Затримавши весло на півдорозі, він кинув його на дно човна.

— Візьміть весло! — гостро й невблаганно наказав Корліс.

— І не збираюсь! — Томмі обурено поглянув на свого мучителя й заскреготів зубами з люті та безсилля.

Човен плив за водою, і Фрона тільки дбала про напрямок. Корліс на колінах підліз до Макферсона.

— Я не хочу примушувати вас силою, Томмі, — сказав він тихим, напруженим голосом. — Беріть весло. Ну, по-доброму!

— Ні!

— То я вас уб'ю, — промовив Корліс так само стиха, виймаючи з піхов мисливського ножа.

— А як я не послухаю? — вперто стояв на своєму шотландець, відхиляючись, проте, вбік. Корліс злегка натиснув ножом. Лезо приторкнулось до Макферсонової спини проти серця, пройшло крізь сорочку й загородилося в шкіру. Воно не спинялося й не прискорювало руху, а помалу просовувалося далі.

Томмі здригнувся й шарпонувся вбік.

— Слухайте, заберіть ножа! — скрикнув він. — Я веслуватиму!

Фрона страшенно зблідла, але очі її були суворі, і вона схвально кивнула головою.

— Ми спробуємо зайти з того боку, переплинемо річку вище, — гукнула вона до батька. — Що? Не чую? Томмі? У нього з серцем не зовсім гаразд. Це пусте! — Вона махнула веслом, вітаючи батька. — Ми повернемося за хвилину, тату, за одну хвилину!

На Стюарті зовсім не було вже криги, і вони, пропливши нею з чверть милі, досягли її гирла та повернули на Юкон. Однак як вони допливли просто місця, де був той чоловік, перед ними постала нова перепона. За милю вгору по річці розпачливо хапався за річкове дно розмитий острівцець. Від нього тяглася довга піскувата мілина через усю річку аж до непрохідних скель на березі. До того ж тут громадилися блискучою кришталевою стіною сотні тисяч тонн криги.

— Доведеться перетягатися через мілину, — промовив Корліс, коли Фрона завернула човна від берега.

"Біжу" скоро перепливла вузький рукав і увійшла в малесеньку затоку, де крижаний мур був не такий прямовисний. Вони причалили до

широкої плескотної крижини, що без якоїсь видимої підпори підіймалася над водою на добрих тридцять футів. Хто її зна, як глибоко другим кінцем сягала вона під воду. Усі троє видерлися на вершину крижини, тягнучи човна за собою, і оглянулися на блискуче поле. Крижини були накидані купами в хаотичному безладді. Вони мостилися одна на одній, — кожна була за підніжжя другій, і всі разом вилискували й переливалися на сонці, наче величезні самоцвіти.

— Гарненьке місце для прогулянки, — посміхнувся Томмі. — Особливо, коли щохвили нова загата може утворитись. — Він рішуче присів. — Ні, дуже дякую. З мене досить!

Фрона з Корлісом бралися все далі, тягнучи човна за собою.

— Перси батогами гнали рабів у бій, — зауважила дівчина, оглянувшись. — Я перше цього не могла зрозуміти. Може, повернутись по нього?

Корліс, стусонувши Томмі під бік ногою, примусив його встати. Човен був легкий, але досить великий і тому на крутих схилах та поворотах з ним було морочисто. Сонце пекло немилосердно, сліпило очі. Вони обливалися потом і захекувалися.

— Знаєте що, Вансе?

— Що? — Корліс рукою витер чоло й струсив піт з руки.

— Треба було більше запастися за сніданком. Ванс щось співчутливо пробуркотів.

Вони вже дійшли до середини мілини, звідки видно було річку і протилежний берег, а на ньому того бідолаха, що розпачливо махав до них. Нижче за водою був зелений острів Розпуття. Вони скинули оком на широке коліно Юкону. Річка лінкуватو ніжилася під сонячним

промінням, і важко було повірити, що кожної хвилини вона може повстати бурхливою смертельною повинню. Просто перед ними, похило спускаючись донизу, лід утворював малесеньку ущелину, на яку падала широка тінь.

— Та йдіть-бо, Томмі! — просила Фрона. — Ми пройшли тільки півдороги, і під нами ще вода.

— Ви тільки про воду думаєте, — огризнувся Томмі, — а людину ведете на видиму смерть.

— Певне, у вас на душі якийсь великий гріх, — мовила Фрона, докірливо хитаючи головою. — Чого ви так боїтеся смерті? — Вона зітхнула й знову взялася за свій кінець човна. — Проте що тут дивного? Ви не вмієте вмирати...

— Я зовсім не хочу вмирати, — люто перехопив Томмі.

— Але для всіх настане час, коли доведеться вмирати. Нічого тут не вдієш. І, може, цей час тепер і для нас настав.

Томмі обережно переступив блискучий виступ і раптом простягся на весь зріст.

— Все це дуже добре, — осміхнувся він, — але чи не краще мені самому в цім розібратись? Чого це я маю чужої пісні співати?

— Бо ви не вмієте своєї. Такі, як ви, завжди підкорялися дужим людям. Вони наказували вам, де та як загинути і батогами гнали вас на смерть.

— Ладно ви балакаєте, — одмагався Томмі, — ладно, що й казати. Все у вас виходить до прикладу.

— Добре ви йому врізали! — засміявся Корліс, коли Томмі, скочивши вниз, зник з очей. — Ото убоїще! Він ладен і на страшному суді змагатися.

— Де ви навчилися веслувати? — спитала вона.

— Гімнастика... в коледжі, — відказав він коротко. — Але погляньте, як гарно!

З талої криги назбиралося в ущелині озерце. Фрона лягла ниць і припала гарячими устами до холодної води. І коли вона так лежала, видно було підошви її мокасинів чи, вірніше, голі п'яти, бо мокасини й панчохи порвалися в шматки. Білі ноги були зранені довгою ходнею по кризі, місцями проступала кров, а з одного пальця вона бігла цівкою.

— Які манюсінькі, гарнюсінькі, тендітні, — глузував Томмі. — Хто б подумав, що вони можуть сильного чоловіка завести до чорта в зуби.

— До річч, ваш буркіт і справді вас туди скоро заведе, — роздратовано промовив Корліс.

— Швидкість — сорок миль на годину, — відрубав Томмі, відходячи втішений.

— Зачекайте-но. На вас дві сорочки. Дайте мені одну. Шотландець зацікавлено подивився. Зрозумівши нарешті, чого від нього вимагають, він крутнув головою й пішов далі. Фрона встала.

— Що там таке?

— Нічого, сидіть.

— Та що таке?

Корліс поклав їй руку на плечі й змусив сісти.

— Ноги ваші. Їх так не можна залишити. Вони геть зранені. Гляньте.
— Він повів рукою по підшві й показав їй скривавлену долоню. — Чому ви мені не сказали?

— Вони не дуже боліли.

— Дайте мені одну спідницю, — попросив він.

— У мене... — вона запнулася. — У мене їх тільки одна. Він оглянувся кругом себе. Томмі зник серед криги.

— Треба йти далі, — сказала Фрона, намагаючись піднятися.

Він знову заступив їй дорогу.

— І не ступите, поки я не поперецьязую вам рани. Заплющіть очі.

Вона послухала, а коли відкрила їх, побачила, що він, голий до пояса, перев'язує їй ноги своєю сорочкою, порваною на стяжки.

— Ви йшли позаду, і я не помітив...

— Не виправдуйтеся, будь ласка, — перехопила вона. — Я й сама могла вам сказати.

— Я не виправдуюсь. Навпаки, я вам дорікаю. Ну, тепер другу. Підніміть трохи.

Її близькість приводила його до божевілля, і він устами доторкнувся до маленького пальчика, до того самого, що через нього Фрона поцілувала була Курбертена.

Фрона не відсахнулась, але обличчя її спалахнуло, і вона затремтіла,
— так як лише раз у житті тремтіла.

— Ви зловживаєте своїм добрим вчинком, — кинула вона докір.

— Ну то я одержу вдвічі більше.

— Не робіть цього, — попросила вона.

— А то чому? На морі є такий звичай, що, коли корабель тоне, то випивають на ньому все вино. Становище моє тепер таке, що я маю право...

— Але...

— Але що, міс Недотика?

— Ви ж знаєте, що я не заслуговую на таке прізвисько. Коли б не одна особа, то тепер...

Він зав'язав останнього вузла й пустив її ногу.

— А щоб йому чорт, отому Сент-Вінсентові! Ходімо!

— На вашому місці я теж би так учинила, — засміялася вона, беручись за свій кінець човна. — Як ви, одначе, змінилися, Вансе. Ви не той чоловік, що я бачила, коли йшла від Даї. Ви, між іншим, не вміли тоді лаятись.

— Я став не той, дякувати богам та вам. Але мені здається, що я за вас чесніший. Я свої погляди переводжу в життя.

— Це несправедливо, ви самі добре знаєте. Ви занадто багато хочете взяти з цих обставин...

— Тільки маленького пальчика!

— А може, й справді ви мене любите, як старший брат? Ну тоді можете, коли вже вам так хочеться...

— Мовчіть! — різко перебив він, — бо я зроблю дурницю!

— Перецілуєте всі мої пальці? — додала Фрона.

Він бовкнув щось невиразне, і розмова урвалася. Підіймаючись угору, вони обоє захекалися й весь час мовчали, аж поки рушили вниз останнім схилом до чистої води, де на них чекав Макферсон.

— Дел ненавидить Сент-Вінсента, — рішуче промовила Фрона. — А за що?

— Здається, що так. — Корліс допитливо поглянув на Фрону. — І куди тільки не йде, скрізь він із собою носить якусь стару російську книжку. Сам її прочитати не може, але вважає чомусь, що вона стане для Сент-Вінсента Немезідою. І знаєте, Фроно, він такий у цьому переконаний, що й я починаю йому вірити. Не знаю, чи я до вас прийду, чи ви до мене, але...

Випустивши човна, вона голосно засміялася. Він образився, і гаряча барва залила йому обличчя.

— Якщо я... — почав він.

— Пусте! — сміялася вона. — Не кажіть дурниць. А головне, не прибирайте такої поважної міни. Це зараз вам не до лиця. Волосся у вас

розпатлане, за поясом ножака, самі голі по пояс — достеменний морський пірат, що стає до бою. Будьте грізні, люті, насуплюйте брови, лайтеся, — що хочете, але не будьте тільки таким поважним. Шкода, що не маю з собою фотоапарата! На старості літ я могла б тоді хвалитись: "Гляньте, друзі мої милі! Це Корліс, відомий дослідник Півночі. Такий вигляд він мав, коли закінчив свою славетну подорож по нетрях Аляски!"

Він докірливо показав на неї пальцем і промовив суворим голосом:

— А де ваша спідниця?

Фрона мимохіть поглянула на свої ноги. Рештки спідниці, лахміття якесь, ще теліпалися на ній, і вона заспокоїлася, хоч і почервоніла.

— Як вам не соромно!

— А ви, будь ласка, не прибирайте такої поважної міні! — засміявся він. — Правду кажучи, це тепер вам зовсім не до лиця. Коли б я мав фотоапарата...

— Та годі вже! Ходім далі, — промовила вона. — Там Томмі чекає. Маю надію, що шкура на спині у вас геть облупиться від сонця, — втішено сказала вона, коли вони з останньої крижини спустили човна на воду.

Хвилин за десять вони бралися по крижинах на згористий берег, де лежав безщасний мандрівник. Побіля нього стриміла палиця з ганчіркою. Лежав невідомий так тихо, що вони злякалися, чи не прибули запізно. Раптом він поворухнув злегка головою й застогнав. Груба одежина на ньому порвалася в гноття, з подраних мокасинів виглядали зчорнілі, поранені ноги. Він так охляв, що скидався на голий кістяк без м'яса, — здавалося, що кістки от-от прорвуть натягнену на них шкіру. Коли Корліс взяв його за руку, шукаючи пульсу, він розплющив очі й утупився склистим поглядом. Фрона здригнулася.

— Страшно глянути! — пробурмотів Макферсон, доторкнувшись до висохлої руки.

— Йдіть, Фроно, до човна, — промовив Корліс. — Ми з Томмі будемо його нести.

Та вона стисла уста й собі теж взялася за недужого. Хоч їм і легше стало нести, а все ж його досить потрусили, поки донесли до човна. Від руху того він навіть трохи опритомнів і, розплющивши очі, прохрипів:

— Джекоб Велс... листи... з Півдня...

Він простяг безсилу руку до пазухи. Під сорочкою на голому тілі у нього висіла шкіряна торбина з листами.

На носі й на кормі було досить місця, та Корліс, що сидів посередині, мусив ще підтримувати коліньми хворого, водночас і веслюючи. "Біжу" легко одійшла від берега. Вони пливли тепер за водою, і не треба було докладати багато сили.

Фрона помітила, що руки, плечі й спина Корлісові почервоніли, як жар.

— На моє вийшло! — раділа вона, погладивши злегка його руку. — Доведеться вас помастити кольдкремом, коли повернемось.

— Гладьте, гладьте, — заохочував він, — мені дуже приємно.

Вона бризнула холодною водою на його гарячу спину, і він аж здригнувся. Томмі оглянувся на них.

— Ми сьогодні вчинили добре діло, — простодушно промовив він. — Допомогти тому, хто гине, — спасенна річ.

— А хто боявся? — засміялася Фрона.

— Що ж, — замислився він, — мені, звісно, було страшно, проте...

Він раптом замовк, немов скам'янів; з невимовним жахом подивився він кудись через Фронину голову. А тоді спроквола, урочисто, як годиться звертатись до бога, пробурмотів:

— Господи милосердний!

Корліс та Фрона озирнулися. Величезна крижана стіна сунула за водою. Не вмістившись у залучпні річки, вона вдарилася об берег і підкинула вгору цілу купу брил.

— Господи, господи милосердний! Попалися в пастку, як щури. — Томмі безсило опустив весло на воду.

— Веслуйте! — прошипів йому Корліс у вухо, і човен полинув вперед.

Фрона хотіла перетяти річку майже під прямим кутом і прямувала на острів Розпуття. Та коли піскувата мілина, через яку вони недавно перетягли човна, заколихалася під натиском крижаної маси в кілька мільйонів тонн, Корліс збентежено поглянув на Фрону. Дівчина всміхнулася й кивнула головою, припиняючи човна.

— Не встигнемо проскочити, — тихо промовила вона, озираючись назад, на крижану гору, що була тепер від них за яких двісті футів. — Єдине, що можемо, це плисти поперед криги, поволі звертаючи до нашого берега.

Вона ревно пильнувала за кожним дюймом, намагаючись стернувати трохи праворуч, але в той же час, щоб відстань між човном та кригою за ними не зменшувалася.

— Я більше не можу так гонити, — застогнав Томмі. А що Корліс та Фрона понуро мовчали, він знову наліг на весла.

Попереду інших пливла велика плескувата крижина, в п'ять чи шість футів завгрубшки, площею в два акри. Вона пливла так швидко, потужно розриваючи хвилі, що пообіч неї створилися заглибини в воді, як у вузькій протоці при дужій течії. Помітивши цю крижину, Томмі втратив би пам'ять, якби Корліс не здогадався, замахуючи веслом, підштовхнути його ручкою в спину.

— Вона не наздожене, — вимовила Фрона, важко дихаючи. — Чи вистачить тільки часу причалити до берега?

— Як тільки побачите зручніше місце, зараз і повертайте, — порадив Корліс. — А тоді вистрибуйте на землю й біжіть чимдуж.

— Доведеться п'ястися на крутий берег. Добре, що в мене коротка спідниця.

Крига, вдарившись об лівий берег, повернула до правого. Передня крижина сунула просто на острів Розпуття.

— Коли ви оглянетесь, я розіб'ю вам голову! — погрозився Корліс.

— Ой! — простогнав Томмі.

Та сам Корліс оглянувся, а також і Фрона. Величезна крижина з страшенною силою наскочила на острів, аж земля задвигтіла. М'який берег був знесений на цілих п'ятдесят футів. Кілька сосон, що росли при березі, перелякано колихнулися й упали, а над ними вирости неспокійні крижані гори. Дел Бішоп з'явився на березі, і понад цим гуркотом ледь почувся його голос: "Наддай! Наддай!" Тоді лід коло берега ворухнувся, і він відскочив назад.

— В найближчу розколину! — хрипко крикнув Корліс Фрона поворушила губами, але нічого не сказала, не було сили, тільки кивнула головою. Вони вихором летіли понад іскристо-веселковою стіною, вишукуючи місце, де б можна було причалити. Але намарно об'їхали весь острів — вони лишень чули, як позад них, насакуючи на землю, гуркоче і тріщить лід.

Проносячись повз вхід до протоки між островами Розпуття та Рубо, вони побачили розколину серед надбережної криги. "Біжу" влетіла туди, з розгону вихопилась до половини з води і стала, стукнувшись об крижину. Всі троє вистрибнули з човна. Фрона та Корліс почали тягти його на берег, а Томмі, перший скочивши на землю, дбав тільки за власний порятунок. Він би й врятувався, коли б, видираючись на берег, не послизнувся та не впав. Він підвівся, але знову послизнувся й упав. Корліс, тягнучи човна за ніс, переступив через нього. Томмі хутко вхопився за планшир[20]. Корліс і Фрона й так насилу волокли човна, тож тепер зовсім пристали. Корліс озирнувся й крикнув до Томмі, щоб він пустив. Та той жалібно, наче потопельник, глянув на нього і ще дужче вчепився за човна. Позад них гримотіла крига, вони відчули, як смерть війнула на них. Корліс і Фрона розпачливо силкувалися тягти човна й Томмі заразом, та сили не вистачило, і вони обоє попадали на коліна. Раптом хворий, що лежав у човні, підвів голову й засміявся божевільним сміхом. "Щоб йому чорт!" — згукнув він і засміявся знову.

Острів Рубо похитнувся від першого удару, і лід заходив ходором у них під ногами. Фрона вхопила весло, вдарила Томмі по пальцях, і вони розчепились. Корліс миттю витяг човна на берег, а Фрона допомагала йому, підпираючи ззаду. Веселкова стіна згорнулася, як сувій паперу, і Томмі зник серед її звивин, як бджола в пелюстках пишної орхідеї.

Фрона і Корліс попадали на землю ледве живі. Раптом побачили вони над собою велетенську крижину. Здушена іншими, вона хиталась просто над їхніми головами. Фрона спробувала підвестись на ноги, але не змогла й упала навколішки, тож мусив Корліс відтягти її разом з човном убік.

Вони знову попадали, але вже під деревами. Сонце світило на них крізь соснові гілки, щебетали вільшанки, цвірічали весело коники.

РОЗДІЛ XXVI

Фрона не зразу опам'яталася. Їй здавалося, що вона ще не прокинулася після довгого сну. Лежала, як упала, поклавши голову Корлісові на коліна, а він розкинувся горілиць. Сонце світило йому просто в обличчя. Вона підповзла до Корліса. Він дихав спокійно; очі були заплющені. Відчувши на собі її погляд, він розплющив очі й усміхнувся. Вона знову впала на землю, а він повернувся до неї боком. Погляди їхні зустрілися.

— Вансе!

— Що?

Вона простягла руку, він стис її. Повіки в них затремтіли і опустилися. Десь далеко-далеко шуміла річка, але для них це було наче відгомін якогось забутого світу. Вони відчували солодку притому. Золоте сонячне проміння пробивалося до них крізь живий зелений намет, і все, що жило на цій зігрітій сонцем землі, неначе співало.

Розкішним був цей супокій. Вони задрімали ще хвилин на п'ятнадцять, потім прокинулись. Фрона підвелася й сіла.

— А я таки... злякалась, — промовила вона.

— Це не ви!

— Я боялася, що злякаюсь, — пояснила вона, поправляючи волосся.

— Нехай буде розпущене. Сьогоднішній день вартий цього.

Фрона слухняно труснула головою, і докола обличчя засяяв вінок золотих кучерів.

— А Томмі загинув, — промовив Корліс, пригадуючи помалу, як вони мчали з кригою наввипередки.

— Правда, — відказала вона. — Я його вдарила по пальцях. Який то був жах! Але, може, хоч у човні в нас людина краща за нього. Треба, до речі, зараз нам подбати про хворого. О, гляньте! — Крізь віти дерев за яких двадцять футів од них видніла чимала хатина. — Нікого немає. Мабуть, стоїть пустою, а може, хазяї пішли куди в гості. Ви залишайтеся з хворим, Вансе, а я піду подивлюсь. У мене вигляд трохи подібніший.

Вона обійшла хатину, досить велику, як на ту місцевість, і з того боку, що до річки, знайшла двері. Вони були відчинені. Фрона зупинилася постукати, і тут їй впала в вічі незвичайна картина. Насамперед вона побачила гурт чоловіків, що, як видно, заклопотані були чимось важливим. Почувши стукіт, вони інстинктивно розступилися, і до кінця кімнати поміж людей, що стояли попліч, утворився прохід. Там, на довгих лавках, у два ряди сиділи чоловіки з серйозними, суворими обличчями, а посередині, під стіною, містився стіл. Коло нього, видимо, купчилася загальна увага.

Після ясного сонячного світла кімната здалась Фроні темною і похмурою, однак вона розгледіла за столом бородатого американця, що вдарив по столу важким дерев'яним молотком. З протилежного боку сидів Сент-Вінсент. Вона встигла помітити його змучене страждання обличчя, перш ніж до столу присадкувато підійшов якийсь чоловік, скандінавець з вигляду.

Той, що з молотком, підніс угору праву руку й сказав проречисто:

— Ви повинні заприсягтися, що все те, що ви скажете перед судом...

— Він раптом замовк й зиркнув на скандінавця. — Скиньте шапку! — зарепетував він.

Чоловік скинув шапку, а інші захихотіли.

Той, що з молотком, почав знову:

— Ви повинні урочисто заприсягтися, що говоритимете перед судом саму тільки правду, і хай вам бог у цьому допоможе.

Скандінавець кивнув головою й опустив руку.

— Одну хвилинку, панове! — Фрона повільно підходила до столу, а прохід за нею змикався.

Сент-Вінсент скочив з місця, простягаючи до неї руки.

— Фроно! — крикнув він. — Фроно, я не винен!

Ці несподівані слова її приголомшили; на хвилину аж в очах у неї потьмарилося — вона бачила перед собою тільки бліді обличчя та блискучі очі. "Не винен у чому? — подумала вона, глянувши на Сент-Вінсента, що так і стояв з простягненими руками. Фрона неясно відчула, що сталося щось неприємне. — Не винен у чому?" Він міг би виявити більше стриманості, міг би почекати обвинувачення. Адже ж їй зовсім не відомо, в чому його обвинувачують.

— Знайома підсудного, — авторитетним тоном мовив чоловік з молотком. — Подайте там хто стільця!

— Одну хвилинку... — Вона підійшла до столу й сперлася на нього рукою. — Я нічого не розумію. Це щось таке несподіване... — Вона

ненароком глянула на свої ноги, пообв'язувані брудними ганчірками, і згадала, що на ній коротка, рвана спідничина, лікоть вилазить з рукава, волосся розтріпане, а на щоках та на шиї позасихала липка грязюка. Вона повела рукою по обличчі, і шматок багнюки впав на землю.

— Гаразд, — промовив лагідно голова суду. — Сідайте. Ми в такому ж становищі, як і ви. Ми теж нічого не розуміємо. Але, повірте мені, ми сюди й зійшлися, щоб встановити правду. Сідайте.

Фрона піднесла руку.

— Одну хвилинку...

— Сідайте! — гаркнув голова. — Не перебивайте засідання!

Серед натовпу повстав гомін, нарікання. Голова стукнув молотком по столу, закликаючи до порядку. Та Фрона все стояла.

Коли затихло, вона звернулася до чоловіка з молотком:

— Пане голово! Це, коли не помиляюся, збори шукачів золота? (Той кивнув головою). В такому разі я, маючи рівний з іншими голос у справах нашої громади, прошу слова. Ви конче повинні мене вислухати!

— Ви порушуєте порядок, міс... міс...

— Велс, — сказало разом кілька голосів.

— Міс Велс, — закінчив голова дещо прихильніше. — На жаль, мушу вам зауважити, що ви порушуєте порядок. Прошу сідати.

— Не сяду! — відказала Фрона. — Я маю щось невідкладне сказати й тому прошу слова. А ні, то я апелюватиму до зборів.

Вона поглянула на натовп. "Дайте їй слово! Нехай каже!" — почулися голоси.

Голова поступився їм жестом дав їй дозвіл.

— Пане голово, шановна громадо! Я не знаю, яку справу ви маєте розглянути, але знаю, що моя справа важливіша. Під цією хатиною лежить людина, вона, очевидно, конає з голоду. Ми перевезли її через річку. Ми вас не турбували б, але не можемо тепер повернутись на наш острів. Тій людині треба допомогти негайно.

— Двоє з тих, що ближче до дверей, підіть-но до нього, — наказав голова. — Ви, док Голідей, теж підіть з ними. Допоможіть йому, чим можна.

— Просіть перерви! — прошепотів Сент-Вінсент. Фрона кивнула головою.

— Крім того, пане голово, прошу зробити перерву, поки влаштується з хворим.

— Не треба перерви! Провадьте далі! — почулися вигуки.

— Ну, Грегорі, — усміхнулася вона, сідаючи поруч нього. — То в чому справа?

Він міцно стиснув їй руку.

— Не вірте їм, Фроно... Вони хочуть, — щось йому здушило горло, — моєї страти.

— Як це? Заспокойтеся, розкажіть мені докладно.

— Цієї ночі... — почав він похапцем і зараз же змовк, прислухаючись до скандінавця, що перед тим давав присягу. Скандінавець розповідав, старанно підбираючи слова.

— Я враз прокинувся, — казав він, — підійшов до дверей і почув ще один постріл.

Його мову перебив смаглявий чоловік у приношеній одежині.

— Що ви тоді подумали?

— Га? — перепитав свідок. Він зніяковіло почервонів.

— Коли ви підійшли до дверей, то що спало вам на думку?

— Ага! — свідок полегшено зітхнув, обличчя йому проясніло, голос зробився певніший, — Я був без мокасинів і подумав, що страшенно холодно. — Вираз задоволення зник з його обличчя, і він щиро здивувався, почувши сміх серед присутніх. Він казав, проте, далі: — Я почув ще постріл і вибіг на дорогу...

В цю хвилину Корліс пропхався крізь натовп до Фрони, і вона вже не чула свідка.

— Що трапилося? — спитав інженер. — Щось важливе? Чи не міг би я стати в пригоді?

— Авжеж, авжеж! — Вона вдячно потисла йому руку. — Дістаньтесь як-небудь на той бік та попросіть батька прибути сюди. Скажіть йому, що з Сент-Вінсентом сталося лихо, що його обвинувачують... В чому вас обвинувачують, Грегорі?

— В душогубстві.

— В душогубстві? — здивувався Корліс.

— Так, так. Скажіть, що його обвинувачують у душогубстві, що я тут і що батько мені доконче потрібен. Та ще скажіть, щоб привіз мені яку одежину. І, Вансе, — вона потисла йому руку й швидко поглянула на нього, — не дуже... наражайтеся на небезпеку, але, коли можна, то виконайте моє прохання.

— Я все влаштую. — Він, упевнено струснувши головою, почав пробиватись до дверей.

— Хто вас обороняє? — спитала Фрона Сент-Вінсента.

Він знизав плечима.

— Ніхто. Вони хотіли призначити якогось колишнього адвоката з Штатів, Біла Брауна, та я відмовився. Він тепер серед обвинувачів. Це Лінчів суд. Вони заздалегідь змовилися заподіяти мені смерть.

— Я хотіла б дізнатися про все від вас.

— Але ж, Фроно, я не винен... Я...

— Тихо! — Вона поклала руку йому на плече, щоб він замовк, і всю увагу звернула на свідкові слова.

— То цей газетяр, як в'юн, вився, але ми з П'єром увіпхнули його в хатину. Він як став, то й не ворухнувся, тільки плакав...

— Хто плакав? — перепитав обвинувач.

— Він, оцей самий. — Скандінавець показав на Сент-Вінсента. — Я запалив світло. Каганець був перекинутий, але я в кишені мав свічку.

Дуже добрий звичай носити свічку з собою, — поважно додав він, — А Борг, він лежав мертвий, а скво сказала, що все це зробив він, і зразу ж таки теж померла.

— Та хто саме зробив?

— Та він же, він! — Свідок знову тицьнув пальцем на Сент-Вінсента.

— Вона так сказала? — тихо спитала Фрона.

— Сказала, — так само тихо відповів Сент-Вінсент. — Це правда. Тільки я не можу зрозуміти, чому вона це казала. Була, мабуть, не при пам'яті.

Смаглявий чоловік у приношеній одешині почав допитуватися свідка про подробиці. Фрона уважно слухала. Допит, однак, нічого нового не дав.

— Ви теж маєте право давати свідкові запитання, — звернувся голова до Сент-Вінсента. — Хочете його про що-небудь спитати?

Журналіст крутнув головою.

— Спробуйте! — наполягала Фрона.

— Яка з цього користь? — сказав він безнадійно. — Мене засуджено заздалегідь.

— Одну хвилинку, будь ласка! — гучний Фронин голос зупинив свідка, що хотів одійти. — Ви самі не знаєте, хто вчинив убивство?

Скандінавець непорозуміло витріщився на неї, неначе чекав, поки усвідомить собі її запитання.

— Ви не бачили, хто зробив це? — спитала вона знову. — Авжеж. То він. — Скандінавець ще раз тицьнув пальцем у той самий бік. — Скво сказала, що він убив.

Всі навкруги посміхнулися.

— Але ви самі цього не бачили?

— Я чув постріли.

— Але не бачили, хто стріляв?

— Ага! Ні, не бачив, та вона казала...

— Досить. Дякую, — лагідно промовила Фрона, і свідок одійшов.

Обвинувач заглянув у свої папірці. П'єр Ла-Флітч! — викликав він.

Стрункий засмаглий чоловік підійшов до столу. Був він гарний на вроду, чорнявий, з промовистими жвавими очима. Погляд його, блукаючи, на хвилюку зупинився на Фроні з неприхованим замилюванням. Вона усміхнулася й злегка кивнула головою, бо він їй сподобався з першого погляду і видався навіть давно знайомим. Він теж усміхнувся, і з-під виголоеної верхньої губи блиснули чудові білі зуби.

На запитання, з якими звичайно звертаються до свідків, він розповів, що має батькове ім'я і що батько його з роду франко-канадських мисливців. Мати, — він здвигнув плечима й блиснув зубами, — метиска. Народився він десь у Безплідній Землі під час полювання, а де саме, докладно не знає. Так, усі вважають його за старожитця. Він прибув сюди ще за часів Джека Макквещена, через Скелясті гори з Великого Невільничого озера.

Коли йому сказано розповісти, що він знає про цю справу, він на хвилину замислився — наче зважуючи, з чого почати.

— Навесні добре на ніч одчиняти двері, — почав він дзвінким голосом, як у флейту заграє. У мові Ла-Флітча помітний був акцент, що нагадував про його походження. — Так і я спав цієї ночі. Сплю я, як кіт. Листок спаде з дерева, вітерець подихне — все я чую; вуха мої не сплять ніколи. При першому пострілі, — він клацнув пальцями, — я кинувся до дверей.

— То був не перший постріл, — нагнувся Сент-Вінсент до Фрони.

Вона хитнула головою, не зводячи очей з Ла-Флітча, що чемно змовк на хвилину.

— Почулося ще два постріли, — вів він далі, — раз по раз: бах, бах! Це в Борговій хатині, сказав я сам до себе і побіг туди. Я думав, що то Борг убиває Белу, а це не гаразд. Бела дуже вродлива, — пояснив він з чарівною усмішкою. — Мені вона дуже подобалась. Отож я побіг. А тут Джон преться з своєї хатини, сопе, як товста корова. "Що там таке?" — питає він, а я кажу: "Не знаю". Тут щось як вискочить на нас із темряви, отак, звалило Джона з ніг і мене звалило. Ми вхопилися за нього. Чоловік. Роздягнений. Виривається, кричить: "Ай, ай, ай!" — отак! А ми не пускаємо. Він поволі змовкає. Тоді ми повставали та й кажемо йому: "Ходім назад".

— Хто ж то був?

Ла-Флітч трохи повернувся й поглянув на Сент-Вінсента.

— Кажіть далі.

— Чоловік не хотів вертатись, та ми з Джоном примусили його, і він вернувся.

— Він що-небудь сказав?

— Я питав у нього, що трапилось, а він тільки плакав та хлипав, отак: ги-ги, ги-ги, ги-ги!

— Ви не помітили по ньому нічого такого?

Ла-Флітч, не розуміючи, підвів брови.

— Нічого особливого, незвичайного?

— А, правда! Руки в нього були закривавлені.

Не звертаючи уваги на приглушений гомін, що знявся серед натовпу, він казав далі, а виразні живі рухи надавали драматизму його словам.

— Джон засвітив світло. Бела стогнала, як тюлень, коли влучити його кулею під плавник, а Борг лежав у кутку. Він уже не дихав. Тут Бела розплющила очі, я глянув на неї й зрозумів, що вона впізнала мене, Ла-Флітча. "Хто це зробив, Бело?" — запитав я. Вона безсило повернула голову, а тоді тихо прошепотіла: "Він помер?" Я зрозумів, що вона питає про Борга, і сказав: "Помер". Тоді вона підвела голову, сперлась на лікоть, а очі хутко-хутко забігали по хаті. Коли вона помітила Сент-Вінсента, то вже й не зводила з нього очей. Потім показала пальцем, отак. — Ла-Флітч обернувся й тремтячим пальцем тицьнув на Сент-Вінсента. — І вона сказала: "Він, він, він". А я ще спитав: "Бело, хто це зробив?" А вона відказала: "Він, він, він, Сент-Вінча, він зробив". І тоді, — Ла-Флітч безсило звів голову на груди, але знову підвів її й закінчив, блиснувши білими зубами: — вона померла.

Смаглявий чоловік, Біл Браун, почав, як на справжньому суді, задавати свідкові запитання. Відповіді Ла-Флітча тільки стверджували попередні його слова. З'ясувалося, між іншим, що під час убивства Борга

мала точитися завзята боротьба. Важкий стіл був поламаний, од стільців та ліжка лишилися дрібні тріски, пічка перекинулась.

— Я такого ніколи не бачив, такої руїни, — закінчив Ла-Флітч своє оповідання. — Ніколи.

Браун, уклонившись, здав свідка Фроні. Дівчина вдячно всміхнулася — вона вважала за доцільне бути ввічливою з обвинувачем. Найголовніше їй треба було виграти час, поки приїде батько та поки вона побалакає сам на сам з Сент-Вінсентом і про все докладно дізнається. Тому вона без кінця питала й перепитувала Ла-Флітча. Вияснила вона, одначе, лише два важливі факти.

— Ви казали, що чули перший постріл, містере Ла-Флітч. Але стіни в дерев'яних хатинах досить грубів. Якби ваші двері були зачинені, то чи могли б ви почути той постріл?

Він похитав головою, однак з чорних очей його було видно, що він розуміє, до чого вона веде.

— Якби двері в Борговій хатині були зачинені, то чи ви почули б у себе постріл?

Він знову похитав головою.

— Отже, містере Ла-Флітч, коли ви кажете про перший постріл, то не про перший взагалі, а про перший з тих, що ви почули?

Він кивнув головою, і хоч Фрона одержала таку відповідь, якої хотіла, вона сама не знала, що їй може дати цей факт.

Тоді вона почала зручно доходити до другого, також важливого факту, відчуваючи при тім, що Ла-Флітч чудово розуміє її заміри.

— Ви кажете, містере Ла-Флітч, що тоді було дуже темно?

— Еге ж, дуже темно.

— Темно, кажете. Як же ви могли впізнати Джона?

— Джон, коли біжить, то страшенно тупає ногами. Я й пізнав його по тупотінню.

— А якби він не тупотів, ви б його тоді впізнали?

— Ні.

— Тоді, — Фрона вже бачила свою перемогу, — тоді з'ясуйте мені, містере Ла-Флітч, як ви могли знати, що в містера Сент-Вінсента на руках кров?

Він посміхнувся, показуючи білі як сніг зуби і на хвилинку замислився.

— Як я знав? Я почув теплу кров на його руках, нюхом почув. О! Десь далеко дим з мисливського табору, нора, де заховався трусик, лосячий слід — хіба я нюхом цього всього не почую?

Він закинув назад голову і з напруженим обличчям та заплющеними очима роздував ніздрі, показуючи, як ото все єство його скупчується в одному відчутті, в нюхові. Потім очі його розплющилися, і він у задумі поглянув на Фрону.

— Я почув запах крові на його руках, теплої, гарячої крові...

— А він може почути, він, далєбі, такий! — крикнув хтось із натовпу.

Це так переконало Фрону, що вона мимохіть поглянула на Сент-Вінсентові руки й помітила якісь руді плями на фланелевій сорочці, на манжетах.

Коли Ла-Флітч відійшов од столу, Браун підступив до Фрони й подав їй руку.

— Треба ж мені познайомитися з оборонцем, — мовив він добродушливо, заглядаючи в свої папірці перед допитом другого свідка.

— А чи не вважаєте ви, що це несправедливо щодо мене? — жваво спитала вона. — Я ж не мала часу підготуватися до оборони. Я нічого не знаю в цій справі, тільки від свідків дещо й довідалася. Як ви гадаєте, містере Браун, — голос її чарував, переконував, — адже краще було б справу відкласти на завтра?

— Гм, — він задумливо подивився на годинника. — Це думка непогана. Тепер уже п'ята година, всім пора додому вечерю готувати.

Фрона мовчки подякувала йому, як це вміють часом робити жінки, і в обличчі її та очах Браун побачив куди більшу винагороду, аніж якби вона що сказала.

Він повернув на своє місце й звернувся до присутніх:

— Внаслідок наради між представниками обвинувачування та оборони, беручи до уваги пізній час та неможливість прихапцем розглянути справу, я... гм... пропоную відкласти суд на завтра, на восьму ранку.

— Перерву ухвалено! — оголосив голова і, відійшовши від столу, почав затоплювати пічку, оскільки він жив тут разом з іншими товаришами і куховарив для всіх.

РОЗДІЛ XXVII

Фрона обернулася до Сент-Вінсента, коли всі повиходили з хатини. Він спазматично, немов потопаючи, вхопився за її руку.

— Вірте мені, Фроно! Обіцяйте, що віритимете мені!

Фрона спалахнула.

— Ви збуджені, — промовила вона, — а то б ви так не казали. Але я вас не виную, — додала вона ласкавіше, — я розумію, що такий випадок може рознервувати людину.

— Я сам це бачу, — відказав він розпачливо. — Я так поведжуся, немов розум стратив, а інакше не можу — нерви в мене занадто напружені. Досить уже й того страху, коли я побачив, як загинув Борг. А тут ще кажуть, що я його вбив, і віддали мене на суд юрби! Вибачте мені, Фроно, але я сам не свій. Я, звичайно, переконаний, що ви мені повірите.

— Розкажіть мені все, Грегорі.

— По-перше, ота жінка, Бела, збрехала. Вона мусила бути не сповна розуму, коли могла перед смертю таке сказати; і це після того, як я, наражаючись на небезпеку, боронив її та Борга. Цим тільки можна пояснити...

— Почніть з початку, — перебила вона. — Адже я нічого не знаю.

Він сів вигідніше на стільчику і, крутячи цигарку, став розповідати про те, що трапилось минулої ночі.

— Так десь о першій годині я прокинувся — хтось засвічував каганця. Я думав, що це Борг, ще й здивувався, чого то він лазить, хотів знову

заснути, але щось таке, якесь передчуття, примусило мене розплющити очі, В хатині було двоє чужих людей. Обоє в масках, у шапках з навушниками, і тільки очі світилися крізь прорізи, — тим-то я не міг їх пізнати.

Я одразу зрозумів, що нам загрожує небезпека. Хвильку я лежав непорушно, розмірковуючи, що робити. Борг позичив у мене револьвера, тож зброї при мені не було. Рушниця моя висіла коло дверей. Я вирішив кинутись до неї. Та не встиг я поворухнутись, як один з тих людей повернувся в мій бік і пальнув з револьвера. Це був перший постріл — його Ла-Флітч не чув. Потім уже, як почалася боротьба, двері розчинилися, і він зміг почути наступних три постріли.

Я був так близько від злочинця і так зненацька скочив з ліжка, що він схибив. За мить ми зчепилися і попадали обидва на землю. Борг, звісно, прокинувся; тоді другий злочинець напав на нього та на Белу. Це він і вбив Борга, бо той перший весь час боровся зі мною. Ви чули, що казали свідки. З того, як все в хаті було понівечене, ви можете собі уявити, що то була за боротьба. Ми качалися по землі, били, душили один одного, чіплялися за все, що там було, поламали стіл, стільці, полиці, — все потрощили.

Який то був, Фроно, жах! Борг витрачав останні сили, Бела, сама стогнучи від ран, заступалася за нього, а я не міг їм допомогти. Нарешті, і то досить скоро, я почав посідати свого супротивника. Я перекинув його горілиць, коліньми притис йому руки до землі і поволі душив за горло. Але тут другий, замордувавши Борга, кинувся на мене. Що я міг зробити? Їх двоє, я один! Вони загнали мене в кут, а самі повтікали.

Я тоді вже, правду кажучи, себе не тямив, бо, ледве відсапнувши, порвався за ними навздогін, не маючи ніякої зброї. Тут я й натрапив на Ла-Флітча та Джона... Далі ви знаєте. Тільки, — Сент-Вінсент, дивуючись, морщив брови, — тільки... я не можу зрозуміти, чому Бела склала на мене вину!

Він з благанням поглянув на Фрону, а вона, хоч і потисла йому співчутливо руку, мовчала, зважуючи те, що сказав він, і те, що сказали свідки. Потім помалу хитнула головою.

— Погана справа. Треба ж їх переконати...

— Присягаюся, Фроно, що я не винен. Я не святий, це так, але мої руки не в крові.

— Не забувайте, Грегорі, — лагідно сказала вона, — що не я вас судитиму. Судитимуть вас, на жаль, шукачі золота, і весь клопіт у тому, щоб їх переконати, що ви не винні. Два головні пункти обвинувачення проти вас — те, що сказала Бела перед смертю, та кров на рукаві.

— Вся хатина була залита кров'ю! — сердито вигукнув Сент-Вінсент, скочивши з місця. — Кажу вам, кров була скрізь. Як я міг не вимазатись, коли смертним боєм бився за життя?! Невже ви не вірите на моє слово?..

— Заспокойтеся, Грегорі, сядьте. Ви справді як не свій. Коли б вирок залежав від мене, то, будьте певні, вас би виправдали. Але ці люди... Ви знаєте, що таке натовп, якими законами він керується. Як їх переконати, щоб вони вас пустили? Адже ж свідків у вас немає! А слова жінки при сконанні далеко більше важать, ніж присяга здорового чоловіка. Хіба ви зможете довести, з якої причини та жінка захотіла померти з неправдою на устах? Чи були в неї які підстави, щоб вас зненавидіти? Може, ви чим скривдили її або її чоловіка?

Грегорі крутнув головою.

— Ми цього, безумовно, собі не можемо з'ясувати. А шукачам золота й взагалі пояснення не потрібні. Для них і так справа цілком ясна. Нам треба їм довести, що вони помиляються. Можемо ми це зробити?

Сент-Вінсент безсило впав на стілець і голову понунив.

— Тоді я й справді пропав.

— Пі, становище не таке безнадійне. Вас не повісять. Звіртеся на мене.

— Та що ж мені робити? — питався він з розпачем. — Вони захопили владу, що захочуть, те й зроблять.

— По-перше, річка вже скресла. Це найголовніше. Губернатор та окружний суддя от-от можуть прибути, а з ними загін поліції. Вони, безумовно, тут зупиняться. Крім того, ми й самі можемо дещо зарадити. Річка розмірзлася, і, в найгіршому разі, ми зможемо втекти. Їм і на думку не спаде, що ми на це відважимося.

— Ні, ні! Неможливо! Що ми вдіємо проти натовпу!

— Але з нами мій батько та барон Курбертен. Чотири рішучих чоловіка, усі разом можуть світ перевернути, любий Грегорі! Вірте мені, все буде гаразд.

Вона поцілувала його й погладила по голові, та знепокоєне Сент-Вінсентове обличчя не повеселішало.

Джекоб Велс ще завидна переїхав через протоку, і з ним прибули Дел, барон та Корліс. Поки Фрона переодягалася в маленькій хатині, охоче їй наданій господарями, Джекоб Велс пішов провідати хворого поштаря. Листи були остільки важливі, що Джекоб Велс перечитав їх раз і ще раз, і обличчя його спохмурніло. Але коли вернувся до Фрони, він був спокійний, як завжди. Сент-Вінсентові, що сидів під арештом у сусідній хатині, дозволили побачитись із прибульцями.

— Досить кепська справа, — сказав Джекоб Велс на відході. — Але будьте спокійні, Сент-Вінсенте. Як там вона не обернеться, поки я тут, вас не повісять. Я певен, що не ви вбили Борга. Здайтесь на мене.

— Довгий сьогодні день, — сказав Корліс, проводячи Фрону до її хатини.

— А завтра буде ще довший, — відмовила стомлено Фрона. — Мені так хочеться спати!

— Ви одважне дівча, я вами пишаюся. — Була десята година. Корліс поглянув крізь тьмянний присмерк на крижані привиддя, що безнастанно пропливали річкою. — І в цій справі я вам допомагатиму, в усьому.

— В усьому? — перепитала вона, здригнувшись в голосі.

— Коли б я був героєм мелодрами, я б сказав: "Аж до скону". Та я звичайний собі чоловік, і тому кажу ще раз — в усьому.

— Які ви добрі до мене, Вансе. Я ніколи не зможу вам відплатити...

— Годі, годі! Я нічим тут не торгую. Любов — це служіння. Так, здається?

Вона довго дивилася на нього. На обличчі її відбився лагідний подив, але разом з тим вона відчула якусь ніяковість. Де взялося це почуття, вона сама не знала. Сьогоднішні події і все, що трапилося, відколи вони познайомились, — усе це промайнуло перед її очима.

— Ви вірите в щиру дружбу? — спитала Фрона нарешті. — Я сподіваюсь, що така дружба завжди буде між нами. Світла, чиста приязнь добрих товаришів. — Кажучи це, Фрона відчувала, що її слова не зовсім відповідають її почуттям та бажанням. І коли він, не згоджуючись, крутнув головою, вона відчула в собі якесь легке, радісне й незбагненне тремтіння.

— Добрі товариші? — запитав він. — Ви ж знаєте, що я вас кохаю!

— Знаю, — одказала вона стиха.

— Ви, мабуть, кепсько розумієтесь на чоловічій вдачі. Повірте мені, що ми не такі, як ви думаєте. Добрі товариші! Прийти до вас погрітись з морозу? Гаразд! Але прийти, як там уже гріється інший? Ні. Коли ми приятелі, то я повинен радіти з вашого щастя. Але уявіть собі хоч на хвилину, як міг би я бачити вас з дитиною від другого на руках, з дитиною, що могла б бути моєю, а тепер дивиться на мене його очима, усміхається до мене його усмішкою? Чи ж думаєте ви, що я радітиму з вашої радості? Ні, ні. Кохання не може жити поруч з дружбою.

Фрона поклала руку йому на плече.

— Ви вважаєте, що я помиляюсь? — запитав він, вражений чудним виразом на її обличчі.

Вона тихенько плакала.

— Ви змучені, стомилися. На добраніч! Лягайте спати!

— Ні, ні, не йдіть, зачекайте хвилинку. Ні, ні. Я казна-що кажу, я справді стомилася. Але слухайте, Вансе. Завтра нам доведеться зробити дуже багато. Ми повинні скласти певний план. Зайдіть до нас. Там радяться батько з Курбертенем, і коли трапиться так, як ми того боїмося, то нам чотирьом доведеться здійснити велику справу.

— Досить фантастично, — зауважив Джекоб Велс, коли Фрона коротко виклала свій проект і розподілила між ними обов'язки. — Може, одначе, вдатися, бо нікому таке й на думку не спаде.

— Державний переворот! — вигукнув барон. — Чудово!

В мене душа горить від самої тільки думки! Руки вгору! — вересну я страшним голосом... А що, як вони не попіднімають рук? — запитав він раптом у Джекоба Велса.

— Тоді стріляйте. Якщо зброя у вас в руці, не давайтеся залякати себе, бароне. Інакше не буде добра, — так кажуть досвідчені люди.

— А ви, Корлісе, вартуватимете коло "Біжу", — мовила Фрона. — Батько думає, що завтра на річці буде мало криги, якщо тільки вона ніде не зіб'ється. Ви повинні бути наготові з човном при березі, проти хатини. Ви, звісно, не знатимете, що там робиться, але, побачивши, що Сент-Вінсент тікає, миттю сядете з ним у човен і просто до Доусона! Тож тепер і попрощаймося, бо завтра рано, певно, буде ніколи.

— Держіться лівої протоки аж до повороту, — порадив Джекоб Велс. — Тоді звернете праворуч і попливете за водою. А тепер спати! До Доусона сімдесят миль, і ви повинні прибути туди за одним махом,

РОЗДІЛ XXVIII

Джекоба Велса шукачі золота вислухали з великою пошаною. Він почав їх переконувати, що це незаконні збори. Ті часи, — казав він, — коли в країні не було жодних законів і коли такі збори вважалися за річ нормальну, давно минули. Тепер тут встановлено певні закони, і закони справедливі. Уряд королеви довів, що він своїми засобами може підтримувати цілковитий порядок у країні, отож перебирати на себе його функції — це значить вертатися до колишньої темряви. Такі вчинки слід уважати за злочин, не інакше. Далі він коротко й стримано сказав, що, коли справа набуде серйозного характеру, він вживе найрішучіших заходів, щоб притягти кожного з них до відповідальності. Наприкінці він запропонував зборам передати арештованого до окружного суду. Цю пропозицію одностайно відкинуто.

— От бачите, — сказав Сент-Вінсент до Фрони. — Нема надії.

— Є. Послухайте! — І Фрона похапцем розповіла йому, що вони вирішили зробити.

— Це божевільна спроба! — відказав він, вислухавши. Він був занадто пригнічений, щоб поділяти Фронин запал.

— Відмовитись від цієї спроби — значить піти на шибеницю, — не стерпіла Фрона. — Хіба ви не думаєте боротись до кінця?

— Чому ні, — глухо відповів Сент-Вінсент.

Першими свідками були два шведи. Вони розповіли про випадок з коритом, про те, як Борг тоді розлютився. Сам по собі випадок був незначний, та коли його розглядати в зв'язку з наступними подіями, він набував одразу великого значення. Уява легко могла домалювати низку подій, що мали призвести до трагічного кінця. Головну роль тут відігравало не те, що говорилося, а те, що не договорювалося. Всі вони, вроджені від жінки, і найубогіші на розум з них, досить знали життя, щоб збагнути, що цей звичайний незначний випадок має тільки одне пояснення. Поки промовляли свідки, не один з присутніх хитав головою в задумі, не один шепотів сусідові на вухо про свої домисли.

Шість свідків один по одному швидко пройшли перед судом. Всі вони пильно обшукали те місце, де трапилась подія, обшукали весь острів, і всі в один голос твердили, що ніде не завважено слідів тих двох злочинців, про яких казав Сент-Вінсент.

Фрона дуже здивувалася, побачивши, що й Дел Бішоп виступив за свідка. Вона знала, що той не любить Сент-Вінсента, але не могла собі уявити, що він може знати в цій справі.

Коли Бішоп склав присягу, сказав про свій вік та національність, Біл Браун спитав, яка в нього професія.

— Шукач золота; працюю одинаком, — відказав задерикувато Дел, оглянувши присутніх похмурым поглядом.

Річ у тому, що майже всі шукачі золота працюють звичайно гуртами, бо не вірять, щоб одинцем можна було чого роздобути.

— Одинак! — пхикнув якийсь чоловік патріархального вигляду, в червоній сорочці. Свої перші ночовки з піском він промив у Каліфорнії ще на початку п'ятдесятих років.

— Еге ж, — ствердив Дел Бішоп.

— Скажи-но, юначе, — мовив той самий патріарх, — ти хочеш нас запевнити, що завше працював сам-один?

— Еге ж.

— Не повірю! — Старий зневажливо низав плечима. Бішоп закашлявся і раптом підніс голову.

— Пане голово, я маю щось сказати. Я не хочу зневажати суду, а кажу тільки, без зайвого, що, коли скінчиться засідання, наб'ю пику кожному, хто дозволить собі сміятися з мене. Зрозуміли?

— Ви порушуєте порядок! — завважив голова, стукнувши по столу молотком.

— Я й вам дам по пиці! — крикнув Дел, підступаючи ближче. — Гарно ви глядите порядку! Чи я працюю один, чи ні, це до справи зовсім не тичеться. Ви не маєте права давати дозвіл на такі йолопські запитання. Я вам покажу, мурмило таке!

— Це ще побачимо! — Голова почервонів, ударив молотком об стіл і скочив з місця.

Дел підступив ще ближче, але тут Віл Браун кинувся їх розбороняти.

— До порядку, панове, до порядку, — благав він. — Тепер не час для таких неподобних вибриків. Згадайте, що між нами жінки.

Супротивники, щось бурмочучи, розійшлися, і Віл Браун розпочав допит.

— Містере Бішоп, нам відомо, що ви добре знайомі з підсудним. Ми просимо вас сказати перед судом, що ви знаєте про його вдачу.

Посмішка розійшлася по всьому Бішоповому обличчю.

— По-перше, він страшенно пальоний...

— Зачекайте! Я цього не попусти! — Сент-Вінсент схопився, тремтячи з гніву. — Я не дозволю так гратися з моїм життям! Ви допускаєте, щоб якийсь божевільний, що я його тільки раз у житті бачив, свідчив про мою вдачу!..

Дел обернувся до нього.

— То ви, значить, мене не знаєте, Грегорі Сент-Вінсенте?

— Ні, — холодно відказав Сент-Вінсент. — Я вас, товаришу, не знаю.

— Який я вам товариш! — люто скрикнув Дел.

Та Вінсент, не звертаючи на нього уваги, промовив до натовпу:

— Я бачив цього чоловіка раз колись давно і оце ще випадково зустрівся в Доусоні.

— Ви зараз мене згадаєте. Помовчте-но хвилину, — насмішкувато сказав Дел. — Я прибув сюди з ним разом у вісімдесят четвертому році.

Сент-Вінсент, раптом зацікавившись, став до нього придивлятися.

— А так, містере Грегорі Сент-Вінсент. Ви начебто починаєте дещо пригадувати! Тоді я мав вуса, а звали мене Браун, Джо Браун.

Він злісно посміхнувся, а журналіст, здавалося, зовсім перестав цікавитись його словами.

— Це правда, Грегорі? — спитала тихо Фрона.

— Щось наче пригадую, — тихо бурмотів він. — Не знаю... Ні. Нісенітниця якась! Той чоловік помер.

— Ви кажете, у вісімдесят четвертому році, містере Бішоп? — перепитав Біл Браун.

— Так, у вісімдесят четвертому. Він писав тоді для газет і мав мандрувати довкола світу через Аляску й Сибір. А я в Сітці втік тоді з китобійного судна — через що й назвався Брауном — і найнявся до нього за сорок монет у місяць та ще харчі й таке інше. Та ось він зі мною посварився...

Серед присутніх почувся тихий сміх, що дедалі дужчав, — посміхнулися навіть Фрона й сам Дел. Один тільки Вінсент не сміявся.

— Крім того, він посварився зі старим Енді в Даї, з Джорджем, ватагом чілкутів, з агентом у Пеллі та ще багато де з ким. Через нього в

нас безнастанно траплялися непорозуміння, за жінок особливо. Він скрізь до них підсипається...

— Пане голово, я протестую! — промовила Фрона, підвівшись. Обличчя в неї було зовсім спокійне і вся вона стримана. — Зовсім зайве заводити річ про любовні пригоди містера Сент-Вінсента. В цьому зовсім нема потреби. Та й хто з вас безгрішний у цьому, щоб правильно тут розібратись? Отже, я вимагаю, щоб обвинувачення обмежувалося тільки тим, що стосується справи.

Біл Браун, самовдоволено посміхаючись, підвівся з місця.

— Пане голово, ми охоче пристаємо на думку оборонця. Але все, про що тут говорилося, стосується якраз справи й має велике значення. Ми й надалі керуватимемось цією вимогою. Містер Бішоп — наш головний свідок, і його свідчення має для нас дуже велику вагу. Треба взяти до уваги, що прямих доказів на Сент-Вінсента ми не маємо. Ніхто з нас не бачив, хто саме вбив Джона Борга. У наших руках тільки побічні докази. Тому нам необхідно з'ясувати мотиви злочину, а задля цього ми повинні знати вдачу підсудного. І ми маємо намір це зробити. Ми маємо намір показати, як цей бабій і розпусник дійшов до такого страшного злочину, що аж заважив своєю головою. Ми маємо намір показати, що в його словах нема й крихітки правди, що він брехун, яких мало, що його товариші не повинні вірити жодному слову з того, що він тут, перед судом, казатиме. Ми маємо намір усе це з'ясувати, звести до купи, доплітаючи ниточку до ниточки, аж поки сплетемо мотуз, досить довгий і досить міцний, щоб на ньому він завис ще сьогодні до ночі. Зважаючи на все це, я прошу, пане голово, дати свідкові можливість продовжити.

Голова розв'язав питання не на Фронину користь. Апеляція її до зборів теж була відхилена.

Біл Браун кивнув на Дела, щоб провадив далі.

— Як я вже казав, у нас із ним завше траплялися непорозуміння. Мені, наприклад, дуже не щастить на воді, проте все життя доводиться мати з нею діло, — так уже мені, мабуть, на роду написано. І що більше я коло неї ходжу, то менше тямлю, як до неї приступитися. Це відоме було й Сент-Вінсентові. Сам він добре вмів обходитися з веслом, одначе змусив мене одного переплисти Квадратовий яр, а сам пішов берегом. І ось наслідки: човен перекинувся, пропала половина причандалля та весь тютюн, а він ще й склав на мене всю вину. Невдовзі після того він на Ле-Баржі завів якусь рахубу із стіками, і ми обидва ледве тоді не загинули.

— А як саме це трапилось? — запитав Біл Браун.

— Та все через одну гарненьку індіанку, що занадто прихильно поглянула на нього. Коли ми перебули оту біду, я прочитав йому лекцію про жінок взагалі, і про індіанок зокрема, і він пообіцяв надалі шануватись. А потім знову завівся з племенем Малого Лосося. Тільки хитро — я й не знав нічого. Аж потім здогадався. Він щось почав плутати, буцімто посварився з їхнім чаклуном. Ну, а як із чаклуном, то, звісно, також за жінку. Я почав йому вчитувати, як батько синові, а він неначе ооскаженів. Довелося вивести його на берег та трохи провітрити. Тоді він чогось засумував; повеселішав, аж коли ми добулися до верхів'я Оленячої річки — там сиваші ловили лососів. Він, як виявилось, був увесь час на мене сердитий, ладен був зі світу мене звести.

Що й казати, до жінок він меткий. Тільки свисне, вони так і лащатся до нього, як цуцики. Має такий хист, — ніде правди діти. Отже, там, серед сивашів, була одна напрочуд гарна, тільки презлюща індіанка. Кращої з-поміж них я не бачив, хіба тільки Бела. Ну, він, мабуть, з нею і знюхався, бо дуже довго щось валандався в таборі. Знаючи, який він ласий до жінок...

— Годі, містере Бішоп, — перепинив його голова. Він весь час придивлявся до Фрони, але на її непорушному, немов кам'яному обличчі, не міг нічого помітити. Тоді він глянув на її руку, що весь час нервово то

стулялася, то розтулялася і виказувала те, що крило обличчя. — Годі, містере Бішоп, буде з нас тих індіанок.

— Будь ласка, дозвольте йому закінчити, — лагідно промовила Фрона. — Він, певне, має сказати щось важливе.

— Отож ви знаєте, про що я казатиму? — сердито звернувся Дел до голови. — Не знаєте? Ну, то й заткніть пельку. Я ще головного не сказав.

Біл Браун налаштувався вже знов розбороняти, але голова стримався, і Бішоп повів далі.

— Я б давно вже закінчив про індіанок, зальоти й таке інше, якби мене не перебивали. Як я вже казав, він гострив на мене зуби, хотів мене здихатись. От я й не зоглядівся, як він мене тарахнув прикладом по голові, а сам за свою індіанку, на човен та й ходу! Ви самі знаєте, що тоді було вісімдесят четвертого року на Юконі. Отож я залишився один, як палець, без їжі, без нічого, за тисячу миль від людського житла. На превелику силу я тоді вибрався звідти, а як, то багато розказувати. Йому теж пощастило. Ви всі, мабуть, чули про пригоди в Сибіру? Так от... — Він багатозначно помовчав. — Я дещо про це знаю.

Він засунув руку в простору кишеню свого макіно й витяг звідти заяложену книжку в шкурятяній оправі, старовинну, як видно.

— Я нагибав її в дружини старого Піта Віпла, того, що з Ельдорадо. Тут пишеться про її двоюрідного діда чи прадіда, не знаю добре. Коли хто з вас уміє читати по-російському, то ми зараз почуємо про те, як-то він мандрував по Сибіру. А як ніхто не вміє...

— Курбертен! Він може прочитати! — крикнув хтось з натовпу.

Всі розступилися, пропускаючи француза. Він трохи опинався, та його силоміць виштовхнули наперед.

— Ви знаєте російську? — спитався Дел.

— Знаю, тільки дуже погано, — відмовлявся Курбертен. — Знав колись, а тепер забув.

— Шкварте! Ми критикувати не будемо!

— Тая...

— Читайте, — наказав голова.

Дел всунув йому в руки книжку, розгорнену на першій зжовклій сторінці.

— Я чортзна-скільки ждав, щоб нагодився такий, як оце ви, — радісно казав він до барона. — Тепер од мене не викрутитесь. Смаліть!

Курбертен почав, затинаючись:

— "Щоденник отця Японського, що містить короткий опис його життя в бенедиктинському монастирі в Обідорську та докладно трактує про його надзвичайні пригоди в Сибіру, серед людей Оленячого племені".

Барон одвів очі від книжки, чекаючи дальшої вказівки.

— А коли її надруковано? — спитав Дел.

— 1807 року в Варшаві.

Бішоп гордовито поглянув на всіх.

— Ви чуєте? Запам'ятайте! 1807 рік! Щоб не забули! Барон почав читати вступ:

— "Все це сталося через Тамерлана", — він мимохіть перекладав ці слова знайомим йому зворотом.

Фрона зблідла вже з перших слів і не могла заспокоїтись за весь час читання. Раз вона потайки глянула на батька й зраділа, що той одвернувся в другий бік, — вона не могла б у ту хвилину знести його погляду. На Вінсента Фрона не дивилась, хоч і відчувала, що той за нею стежить; він міг бачити тільки її бліде, без виразу обличчя.

— "Коли Тамерлан з вогнем і мечем пройшов по Східній Азії, залишаючи за собою криваві річки, освітлюючи шлях пожежами, — повільно читав Курбертен, — тоді гинули держави, міста лежали руїнами, а племена розпорошувалися по світу, як... як зоряний пил. Силу люду було розкинуто по землі. Рятуючись від переможців... ні, ні — від жорстокостей переможців, утікачі засягнули глибоко в Сибір, прямуючи на північ та на схід, і тому вздовж полярного узбережжя осіла ціла низка монгольських племен..."

— Перегорніть кілька сторінок, — порадив Біл Браун. — Читайте уривки. Не будемо ж ми сидіти так до світу.

— "При березі там живуть ескімоси, люди життєрадісні й сумирні. Вони називають себе укіліон, тобто поморяни. Я купив у них собак та харчів. Вони залежні від чо-чуенів, що живуть у глибині країни і називаються оленячими людьми. Чо-чуени — дике й войовниче плем'я. Коли я одійшов од берега, вони наскочили на мене, відібрали все моє добро, а мене зробили невільниким..." — Барон перегорнув кілька сторінок. — "Я домігся, що вони дозволили мені сидіти між своїх старшин, та від того я не став вільніший. Вони занадто шанували мою мудрість, щоб розлучитися зі мною... Старий Пі-Юн був великий ватаг, і ухвалено було, що я повинен одружитися з його дочкою Ільсвунгою. Ільсвунга була брудним створінням. Вона ніколи не вмивалася, та ще й вдачу мала погану... Я одружився з нею, але тільки звався її чоловіком. Вона поскаржилася батькові, старому Пі-Юнові, і той страшенно розлютувався. Між племенами почалися чвари. Та, зрештою, я набув ще більшої

могутності, ніж перше, все хитрощами та спритністю. І Ільсвунга перестала скаржитись, бо я навчив її розкласти пасьянс та ще багато дечого іншого".

— Досить? — запитав Курбертен.

— Так. Годі, — відказав Біл Браун. — Одну хвилиночку! Скажіть, будь ласка, ще раз дату видання.

— 1807 рік, Варшава.

— Зачекайте, бароне, — промовив Дел Бішоп. — Тепер, коли ви стоїте перед судом, як свідок, я ще дещо запитаю у вас. — Він обернувся до зборів. — Панове, ви всі дещо чули про пригоди підсудного в Сибіру. Ви, мабуть, звернули увагу на дивну схожість його пригод з тими, про які писав щось близько ста літ тому отець Яконський. Я гадаю, тепер у вас немає сумніву, що все те він запозичив у Яконського. Але я хочу довести, що тут не тільки запозичення. Підсудний заїхав мене рушницею на Оленячій річці у вісімдесят восьмому році. Восени вісімдесят восьмого року він був у Сент-Майклі, по дорозі до Сибіру. В вісімдесят дев'ятому та дев'яностому він буцімто штукарив у Сибіру. В дев'яносто першому він вигулькнув у Фріско вже лицарем-переможцем. А тепер побачимо, чи не стане нам француз у пригоді.

— Ви були в Японії? — спитав Дел у Курбертена.

Курбертен, що весь час стежив за датами, хутко підрахував і щиро здивувався. Він поглядом просив у Фрони допомоги, та вона мовчала.

— Був, — одказав він нарешті.

— Ви бачилися там з підсудним?

— Так.

В якому році? Всі посунулися наперед, щоб почути відповідь.

— В 1889 році, — спроквола промовив барон.

— Як же це могло статися? — лагідно спитав Дел. — Адже підсудний був тоді в Сибіру!

Курбертен тільки знизав плечима — не моє, мовляв, діло — і відійшов від столу.

Непередбачено суд ухвалив перерву на кілька хвилин, і всі присутні почали збуджено перешіптуватися, похитуючи головами.

— Все це брехня! — Сент-Вінсент нахилився до самого вуха Фрони, а вона наче й не чула. — Несприятливий збіг обставин, але я можу все з'ясувати.

Фронине обличчя немов скам'яніло. Голова дав слово Сент-Вінсентові. Фрона обернулася до батька. Очі дівчини зайшли сльозами, коли той приторкнувся її руки.

— Може, хочеш облишити всю цю справу? — спитав Велс нерішуче.

Фрона мовчки похитала головою.

Почав говорити Сент-Вінсент. Це була та сама історія, що їй він розповідав, тільки детальніше розказана. Ніщо в ній не суперечило свідченням Ла-Флітча та Джона.

Випадок з коритом справді був, але ж тут з його боку була звичайна тільки грічність. Джон Борг розлютувався не знати чого. Белу вбито з його револьвера; але цього револьвера Борг позичив у нього за кілька днів перед тим і не повернув. Щодо Белиних слів, то тут він нічого

сказати не може. Він ніяк не зрозуміє, чому вона зважилась вмирати з неправдою на устах. Він ніколи ні в чому перед нею не завинив, ні на макове зерно. Отже, тут про помсту нема чого балакати. Свідчення Бішопове? Не варто про нього й згадувати, брехня цілковита, зручно підмальована правдою. Цей чоловік їздив справді з ним на Аляску у 88 році, але все, що нібито там з ним сталося, — неправда, лукавий підступ. З бароном, нарешті, трапилася тільки маленька помилка в датах — ото й усе.

Коли Біл Браун почав допитувати Сент-Вінсента, виявилась цікава подробиця. Підсудний казав, що між ним та таємничими вбивцями точилася запекла боротьба. "Якщо це справді так, — сказав Браун, — то чим можете пояснити, що на вас немає ніяких ушкоджень? Тіло Боргове страшенно побите, подряпане, а як же ви так вискочили?"

Сент-Вінсент не міг цього пояснити; казав тільки, що болить йому й ломить усе тіло. Та справа зовсім не в тому. Факт, що він не вбивав Борга та Белу, це вже він твердо знає.

Фрона вдалася до зборів з чулою промовою. Життя людське, мовила вона, то святощі. Вона звернула увагу на непевність та хисткість побічних доказів, на право винуваченого, коли виникають сумніви щодо справи. Потім, перейшовши до свідчень, вона відкинула все зайве, непотрібне, намагаючись додержуватись тільки фактів. По-перше, доводила вона, чим можна мотивувати вбивство? Таких мотивів не знайдено! А коли так, то базуватись на непевних доказах свідчило б про занадто низький рівень розумових здібностей присутніх. Але вона добре переконана в їхній порядності та розважності й певна, що такі дрібнички не матимуть впливу на вирок.

Тепер про окремі пункти обвинувачення. Зовсім не доведено, що Сент-Вінсент знався з Белою. Не доведено й того, що він коли-небудь цього домагався, бо коли дивитися безсторонньо, то випадок з коритом — єдиний доказ, що на нього посилаються свідки, — просто тільки смішний і доводить, як звичайну ввічливість джентльмена може хибно

зрозуміти несамовитий, дикий чоловік. Тут вона цілком покладається на присутніх, на здоровий їх розум. Дурнів тут немає.

Пробувано довести, що в підсудного погана вдача. Щодо Борга — цього не треба й доводити. Всім відомо, як часом приступало до нього — тоді йому не було впину. Про його запальність і приказку тут склали. Через неї одсахнулися від нього товариші, через неї він мав багато ворогів. Отже, дуже можливо, що ті незнайомі люди в масках якраз і були його вороги. Чого між ними постала ворожнеча, цього вона не скаже. Нехай судді самі подумують, чи не могло знайтися по всій Алясці двоє людей, яким Джон Борг так насолив, що вони наважилися на вбивство.

Свідки казали, що ніде не знайдено сліду тих людей. Та вони не згадали про те, що так само не було Сент-Вінсентових, Ла-Флітчевих та Джонових слідів. Не варт про це навіть згадувати. Всі й так розуміють, що ніде не збереглося сліду від того, що Сент-Вінсент вибіг з хатини на дорогу і повернувся з Ла-Флітчем та тим другим. Кожен знає, що від м'яких мокасинів на втертій стежці сліду не буде. Якби навіть річка не замерзлася, то й тоді не можна було б знайти місця, де вбивці її переходили.

Ла-Флітч, почувши ці слова, притакнув головою. Фрона провадила далі:

— Обвинувачення ґрунтується на тому, що в Сент-Вінсента були закривавлені руки. Коли б тоді хто глянув на ноги містера Ла-Флітча, то й на них побачив би кров. Це, одначе, не доводить, що він ту кров пролив.

Містер Браун звернув увагу на той факт, що в підсудного не залишилося на тілі жодних слідів боротьби. Фрона дуже йому за це вдячна. Коли оглядали Боргове тіло, то виявилось, що воно страшенно збите, понівечене. Але ж Борг був значно вищий, дужчий, важчий за Сент-Вінсента. Коли справді вбив його Сент-Вінсент, то він, не інакше,

мусив би довго з ним боротися, поки так понівечив. Чому ж на ньому й знаку немає? Цей момент треба взяти під увагу.

Тепер ще одне. Чого було Сент-Вінсентові бігти вниз стежкою? Не могло статися, щоб він, забивши людину, побіг, не вдягаючись і не приготувавшись до втечі, просто до інших хатин. Зате легко припустити, що він кинувся навздогін за тими душогубами. Змучений, схвильований, він біг наосліп стежкою.

Всі висновки її були надзвичайно логічні й послідовні. Коли вона закінчила, почулися гучні оплески. Фрона, проте, була незадоволена, навіть ображена. Вона відчувала, що оплески даруються їй скорше як жінці, а не як оборонці Сент-Вінсента.

Біл Браун, якому з темними справами не первина була, вмів наслухатися до настрою юрби, і то не без користі, а в разі чого вдавався і до казуїстики. При тім ще ставала йому в пригоді власна дотепність. Він хутко звів нанівець таємничих замаскованих людей, назвавши їх "міфічними істотами". Вони не могли б утекти з острова за дві-три години перед тим, як мала скресати крига. Нікого з тутешніх мешканців підсудний не обвинувачує — всі вони, крім нього самого, можуть довести своє алібі.

Можливо, що Сент-Вінсент був тоді схвильований, коли біг дорогою просто на Ла-Флітча та Джона, хоч, здається, й міг він звикнути до всього, мандруючи по Сибіру. Та не в тому річ. Напевно можна сказати, що він тоді справді був сам не свій, в істеричному майже стані, а за таких обставин убивця біжить без пам'яті світ за очі. Такі випадки траплялися не раз. Часто злочинець мимохіть сам себе виказує.

Торкнувшись взаємин між Боргом, Белою та Сент-Вінсентом, Браун спритно скористався загальним упередженням своїх слухачів. Він не дотримувався тут фактів: оперував більше сентиментальними фразами загального змісту. Визнавав він, що на самих лише побічних доказах не

можна ґрунтувати обвинувачення. Та ніхто від суду цього й не вимагає. Вони лише спричиняються до того, що зникає сумнів щодо злочинця. І він певен, що, переглянувши та згрупувавши ці докази, вони дійдуть мети.

— І нарешті, — сказав Браун, — ви не можете не взяти до уваги останні Белині слова. Ми нічого докладно не знали. Ми блукали в темряві навпомацки, хапалися за дрібниці, за найменші вказівки, щоб з'ясувати собі всю картину. Але, панове, — тут Браун примовк, пильно приглядаючись до слухачів, — Бела знала всю правду. Це вже не побічні докази! Важко, уривчасто дихаючи, кров'ю підпливаючи, з пригаслим поглядом, вона правду сказала. Одходячи у вічну темряву, відчуваючи, що смерть простягає до неї холодну руку, вона через силу підвелась, показала тремтячим пальцем на підсудного й вимовила: "Він, він, він! Сент-Вінча це зробив!"

Браун ще грізно показував пальцем на Сент-Вінсента, коли той, хитаючись, вставав з місця. Обличчя в нього було якесь сіре, він ніби одразу постарівся. "Боягуз! Боягуз!" — голосно шепотіли навкруги, так, щоб він міг чути. Він кілька разів провів язиком по пересохлих губах, намагаючись вимовити хоч слово.

— Я вже сказав, — прохрипів він нарешті, — що я не винен. Богом свідчуся, не винен! — Він не міг відірвати очей від Джона Шведа й замовк, розгубивши думки. — Не винен я... не винен... Я... не винен...

Здавалося, що він, побачивши Джонове обличчя, про щось тяжко замислився. Фрона взяла його за руку й посадовила обережно на місце.

— Таємне голосування! — гукнув хтось з натовпу. Та Біл Браун враз схопився з місця.

— Ні! Кажу вам — ні! Відкрите голосування! Ми мужчини й не побоїмось одверто висловити свої думки!

Збори співчутливо загули, й почалося відкрите голосування. Називали прізвища, й усі, один по одному, казали коротко: "Винен".

Барон Курбертен підійшов до Фрони й почав тихо з нею про щось балакати. Вона кивнула головою і посміхнулася.

Барон протиснувся назад і став біля дверей. Коли до нього дійшла черга, він промовив: "Не винен". Так само сказали Фрона та Джекоб Велс. П'єр Ла-Флітч хвилинку повагався, пильно подивився на Фрону та на Сент-Вінсента, тоді вимовив, як у флейту заграє: "Винен".

Коли голова підвівся, Джекоб Велс, ніби так собі, став по той бік столу, спершись на пічку. Курбертен, уважно до всього придивляючись, перекинув догори дном діжку, що стояла під стіною, і виліз на неї.

Голова відкашлявся і стукнув молотком по столу.

— Панове! — почав він. — Підсудного...

— Руки вгору! — владно скомандував Джекоб Велс.

— Руки вгору, панове! — верескнув і собі Курбертен.

Обидва, той спереду, а той ззаду, націлилися з револьверів у натовп. Всі попіднімали руки. Голова тримав у піднесеній руці молоток. Ніхто не ворушився. Кожен, як був, так і прикипів до місця — хто де стояв чи сидів. Перебігали тільки очима то на одного, то на другого, незмінно повертаючись до Джекоба Велса.

Сент-Вінсент сидів, як громом прибитий. Фрона тицяла йому в руки револьвера, та тремтячі його пальці не слухались.

— Ходімо, Грегорі! — благала вона. — Швидше! Корліс жде з човном! Ходімо!

Він отямився трохи й насилу спромігся взяти револьвера в руки. Фрона почала штовхати його й сіпати, як сонного, аж, нарешті, звела на ноги. Він був мертвотно-блідий, блукав очима, як сновиди, а тіло йому наче спаралізувало. Підтримуючи його, Фрона відступилася назад, щоб він міг пройти. Він ступив кілька кроків, коліна в нього підгинались. Було тихо-тихо. Чулося тільки, як дихало багато грудей. Хтось тихо кашлянув і прочистив горло. Цей звук порушив тишу, і всі докірливо поглянули на винуватця. Той, знітившись, ніяково переступив з ноги на ногу. Знову все стихло, тільки важко дихали люди.

Сент-Вінсент ще раз ступнув, рука його розціпилася, револьвер із стуком упав долі. Він і не пробував узяти його знову. Фрона хутко нагнулася, та П'єр Ла-Флітч наступив на револьвера ногою. Вона поглянула на П'єра. Той стояв, піднявши руки, байдуже дивлячись на Джекоба Велса. Фрона спробувала відсунути ногу, але вона стояла твердо, сильно напруживши м'язи, — видно, П'єр тільки вдавав байдужого. Сент-Вінсент, нічого не тямлячи, безпорадно дивився в землю.

Ця затримка звернула на себе увагу Джекоба Велса. Поки він оглядався, що то за перечепа, голова скористався моментом. Не згинаючи руки, він швидко махнув, і важкий молоток, промайнувши в повітрі, влучив Джекоба Велса пониже вуха. Револьвер випав у нього з рук, сам по собі вистріливши. Джон Швед закричав і схопився за стегно.

Тоді ж і барон мусив здатися. Дел Бішоп, стоячи з піднятими руками, неначе й не він, вибив ногою з-під нього діжку. Падаючи, Курбертен вистрілив, але куля пробила стелю, нікого не зачепивши. Ла-Флітч міцно вхопив руками Фрону. Сент-Вінсент, отямившись раптом, кинувся до дверей, та метис зручно його підчепив, і той простягся на землі.

Голова грюкнув кулаком по столу й докінчив вирок, що не дали йому тоді оголосити.

— Панове! Підсудного визнано винним!

РОЗДІЛ XXIX

Фрона одразу кинулася до батька, та він уже й так приходив до пам'яті. Курбертена вивели вперед. Обличчя у нього було подряпане, рука звихнена, але язик його ще не скорився. Щоб уникнути зайвих суперечок та не гаяти часу, Біл Браун попросив слова.

— Пане голово! Засуджуючи вчинок Джекоба Велса, Фрони Велс та барона Курбертена, котрі, намагаючись врятувати підсудного, хотіли самоправно скасувати судовий вирок, ми, за даних обставин, не можемо їм не співчувати. Не варт багато про це казати. Всі ви це розумієте, і, буди на їхньому місці, ви вчинили б так само. Через те пропоную, щоб довго тут не тягатись, роззброїти всіх трьох і пустити на волю.

Пропозицію було ухвалено. Обох чоловіків обшукали, а з Фрони взяли тільки слово, що в неї немає зброї при собі. Потім збори обрали комітет, що мав здійснити вирок, і почали розходитись.

— Дуже мені шкода, але я не міг інакше повестися, — не то перепрошуючи, не то зачіпаючи, сказав голова до Велса.

Велс посміхнувся.

— Ви скористалися з нагоди. Я вас і не звинувачую. Шкода тільки, що я не влучив у вас.

В хатині почулися схвильовані голоси: "Та не крутись!", "Наступи йому на пальці, Тіме!", "Розціпи пальці!", "Ото вчепився!", "Ой! Ай!", "Рота розтуляйте!" Фрона побачила, як кілька чоловіків вовтузилися з Сент-

Вінсентом, і підбігла туди. Він качався по землі, дряпався, кусався, одбивався, як божевільний. Тім Дуган, кремезний кельт, насів на нього. Сент-Вінсент вчепився зубами кельтові в плече.

— Бий його, Тіме, затопи!

— Ото йолопи! Хіба ж я так можу? Розціпте йому зуби! Чуєте?

— Зачекайте хвилину! — Чоловіки розступилися від Сент-Вінсента з Тімом, пропускаючи Фрону ближче.

Фрона стала біля нього на коліна.

— Годі, Сент-Вінсенте, пустіть.

Він глянув на Фрону. В погляді його не було нічого людського. Дихав він уривчасто, з горла вихоплювався якийсь дивний клекіт.

— Це я, Грегорі. — Фрона заспокійливо погладила йому чоло. — Ви не впізнали мене? Це я, Фрона. Пустіть його.

Тіло Сент-Вінсента немов зів'яло, обличчя стало спокійніше, щелепи розтулилися й випустили Тімову руку.

— Послухайте, Грегорі! Хоч вам доведеться померти...

— Та я не можу, не можу! — застогнав Сент-Вінсент. — Ви ж казали, щоб на вас звіритись, що все буде гаразд!

Вона подумала про те, що він мав можливість врятуватись, але промовчала.

— О Фроно, Фроно! — Сент-Вінсент ридав, припадаючи їй до ніг.

— Будьте хоч мужні. Це все, що вам залишилось.

— Ходімо! — наказав Тім Дуган. — Вибачайте, що турбуємо вас, міс, але ми повинні його звідсіля вивести. Тягніть, хлопці! Блекі, Джонсоне, беріть за ноги!

Тіло Сент-Вінсентове, коли він це почув, напружилося, очі знову стали безтямні, а пальці судомно стисли Фро-нину руку. Вона з благанням в очах поглянула на шукачів. Ті зупинилися ні в сих ні в тих.

— Залишіть мене з ним на хвилинку, — попросила Фрона, — на одну хвилинку!

— Не варт він того, — осміхнувся Дуган, відійшовши з товаришами. — Лише гляньте на нього!

— Чорти батька зна що! — погодився Блекі, скося поглядаючи на Фрону, яка шепотіла щось Сент-Вінсентові на вухо, ніжно гладячи йому волосся. Невідомо, що вона йому казала, але він підвівся й рушив за нею. Ступав він, як мертвий, а вийшовши надвір, втопив здивовані якісь очі в каламутні хвилі Юкону.

На березі, коло сосни, зібрався натовп. Хлопчина, що йому доручено було перекинути мотуза через гілляку, скінчивши свою роботу, швидко зііз на землю. Він поглянув на свої долоні й дмухнув на них. Навкруг засміялися. Два вовкодави, наїживши шерсть, вишкіряли зуби. Люди цькували їх одного на одного. Собаки зчепилися й покотились по землі. Їх одштовхували ногами, щоб звільнити місце Сент-Вінсентові.

Корліс підійшов до Фрони.

— Що трапилось? — спитав. — Не повелось?

Фрона хотіла щось сказати, та не могла; головою тільки кивнула.

— Сюди, Грегорі! — вона доторкнулася йому до плеча й підвела його до ящика, над яким теліпався мотузок.

Йдучи з ними поруч, Корліс у задумі подивився на натовп, помацавши рукою кишеню.

— Можу я вам допомогти? — спитався він, нетерпляче кусаючи нижню губу. — Все, що накажете, буде виконано. Я зумію його відбити.

Фрона поглянула йому в вічі, і серце її радісно заколотилось. Вона певна була в його рішучості, але вважала, що на разі це вже несправедливо. Сент-Вінсентові дано було нагоду, він її змарнував. Навіщо знову за нього ризикувати?

— Ні, Вансе. Запізно тепер. Нічого вже не зробите.

— Все ж дозвольте мені спробувати, — наполягав він.

— Ні. Нічого з нашого плану не вийшло; не з нашої то вини, і... і... — Очі її були повні сліз. — Будь ласка, не просіть мене про це.

. — То дозвольте мені забрати вас звідси. Вам тут не можна бути.

— Я повинна, — відказала Фрона й обернулась до Сент-Вінсента, що був наче вві сні.

Блекі лаштував зашморга, щоб закинути його Сент-Вінсентові на шию.

— Поцілуйте мене, Грегорі, — промовила Фрона, поклавши руку йому на плече.

Він здригнувся від цього дотику, побачив сотні очей, пожадливо звернених до нього, побачив грубого зашморґа в катових руках. Він простяг руки, немов боронячись від цього страхіття, і голосно закричав:

— Ні, ні! Я про все розповім. Ви тоді мені повірите!

Біл Браун та голова відтрутили Блекі; натовп приступив ближче. Почувся якийсь крик, протести. "Не займайте! — верещав хлопчина. — Я не піду. Я лазив на дерево, зав'язував мотузку. Я маю право дивитись!" — "Ти ще малий, — зауважив хтось. — Це не для тебе видовище". — "То що? Я вже не дитина! Я... я до цього звик. Та й на сосну я лазив... Погляньте на мої руки!" — "Та чого там! Нехай лишається!" — заступилися інші. "Не чіпляйся до нього, Керлі! Не тебе ж вішають!" Почувся сміх, і всі втихомирились.

— Тихо! — крикнув голова. — Ну, ви, починайте, чи що, тільки не просторікуйте багато.

— Ми так нічого не чуємо! — почувся з натовпу. — Хай на ящика стане!

Сент-Вінсентові допомогли вилізти на ящика, і він, хапаючись, почав говорити.

— Я не вбивав, але бачив, як убивали. Не вдвох — один чоловік; він Борґа вбив, а Бела йому допомагала.

Вибухнув загальний регіт.

— Не спішіться так, — перепинив його Біл Браун. — З'ясуйте нам, будь ласка, як Бела могла допомагати саму себе вбити? Почніть спочатку.

— Тієї ночі Борг, перш як лягти спати, настановив своє звичайне гасло від злодіїв.

— Гасло від злодіїв?

— Це я так назвав його. Він примощовував сковороду до засувки так, щоб не можна було відчинити дверей, не перекинувши її. Це він робив щоночі, немов знав, що таке з ним станеться. Серед ночі я прокинувся, — мені здалося, що хтось ходить по хатині. Гасничка ледь-ледь блимала, Бела стояла коло дверей. Борг хропів — я це виразно чув. Бела обережно знімала сковороду. Потім двері прочинились, і в хату тихо ввійшов якийсь індіанин. Маски на ньому не було. Я й зараз би його пізнав, якби побачив, бо на обличчі в нього була близна через весь лоб аж до ока.

— Ви, звичайно, схопилися, зняли тривогу?

— Ні, — одказав Сент-Вінсент, визивно струснувши головою, наче одразу хотів покінчити з найгіршим. — Я лежав і вичікував.

— Що ви тоді подумали?

— Що Бела змовилася з індіанином і що вони хочуть убити Борга. Це мені зразу набігло на думку.

— І ви нічого не зробили?

— Нічого. — Він притишив голос і поглянув на Фрону, що стояла, прихилившись до ящика. Вона наче зовсім не була вражена. — Бела підійшла до мене, але я заплющив очі, почав рівно дихати. Вона присвітила на мене гасничкою, але я так приचाївся, що обманув її. Щось раптом голосно захрипіло, закричало. То прокинувся Борг і наробив гвалту. Я виглянув з-під укривала. Індіанин з ножем нападав на Борга, а той боронився, намагаючись ухопити його за руки. Вони зчепились, а Бела підкралася ззаду й почала душити свого чоловіка. Вона коліном

уперлася в його спину, загнула йому голову назад, і вони вдвох звалили його на землю.

— А ви що робили?

— Я спостерігав.

— Був у вас при собі револьвер?

— Був.

— Той самий, що ви казали, ніби позичили його Боргові?

— Так. Але я спостерігав.

— Джон Борг кликав вас на допомогу?

— Кликав.

— Ви можете повторити його слова?

— Він кричав: "Вінсенте! Вінсенте! О боже! Вінсенте! Поможіть!" — Сент-Вінсент здригнувся й додав: — Це був жах!

— Я думаю, — муркнув Браун. — А ви?

— Я спостерігав, — вів своєї Сент-Вінсент. Натовп вороже загув.

— Борг, проте, вирвався у них з рук і схопився на ноги. Махнувши навідліг, він одкинув Белу зі спини, а сам повернувся до індіянину. Вони почали боротись. Індіанин випустив ножа. Мені аж моторошно стало, так сильно він бив індіянину. Я думав, що він заб'є його на смерть. Ось тоді вони й поламали все в хаті. Вони качалися по землі, билися, ревли, як

звірі. Я дивувався, як Борг не потрощив індіянину ребер своїми страшними кулаками. Тут Бела взяла з долівки ножа й кілька разів ударила ним чоловіка. Індіанин так за Борга вчепився, що руками той не міг нічого їй зробити; одбивався тільки ногами. Він, мабуть, перебив Белі гомілку, бо вона голосно скрикнула, впала й не могла більше підвестись. Потім вони обидва звалилися просто на пічку, Борг підім'яв під себе індіанина.

— Він вас ще гукав?

— Благав, щоб я підійшов до нього.

— А ви що?

— Я спостерігав. Він якось одіпхнув від себе індіанина й, хитаючись, підійшов до мене. Він був геть у крові й зовсім спав із сили. "Дайте мені рушницю, — сказав він, — швидше!" Він навпомацки шукав рушниці. Потім, опам'ятавшись, простяг руку до стіни, через мою голову, зняв із стіни револьвера і витяг його з кобури. Індіанин знову підскочив до нього з ножом. Та Борг уже й не оборонявся. Він попростував до Бели, а індіанин, вчепившись за нього ззаду, весь час рубав його ножом. Це ніби дратувало Борга, і він одіпхнув індіанина від себе. Потім Борг став навколішки і повернув Белу обличчям до світла. Але його обличчя було геть залите кров'ю; він нічого не бачив. Тоді він обтер кров з очей. Він дивився на Белу, немов хотів переконатись, що це вона. Потім приклав револьвер їй до грудей і вистрілив.

Побачивши це, індіанин оскаженів. Він кинувся на Борга з ножом, вибив йому з рук револьвера. Тоді-то вони скинули полицю й гасничку. Далі вони боролися в темряві. Ще почулися постріли, я вже не знаю, хто стріляв. Я зліз із постелі, і тут вони наскочили на мене. Я впав на Белу. От коли я замастив руки кров'ю. Коли я вибіг з хатини, то ще чув постріли. Тут я побачив Ла-Флітча... та... Джона... Решту ви знаєте. Я сказав вам щирю правду, присягаюся.

Сент-Вінсент поглянув на Фрону. Вона стояла, спершись на ящик, обличчя її було незворушне. Він кинув оком до натовпу і побачив недовіру на обличчях. Багато хто сміявся.

— Чому ви одразу про це не сказали?

— Тому... тому... що треба було Боргові допомогти... Люди знову засміялися, а Біл Браун одвернувся...

— Ви чули, панове, оцю нісенітницю. Це знову казка, ще фантастичніше за першу. На початку судового процесу ми доводили, що підсудний казав неправду. Ваш вирок підтвердив, що ми не помилялися. Але що він сам підтвердить наші слова, та ще так яскраво, — цього ми не чекали. Ви теж, я гадаю, бачите, що він це зробив якнайкраще. Що ви з цього приводу думаєте? Він накопичує одну брехню на другу, бреше безперестанку. Невже ви повірите цій останній, дивовижній брехні? Панове, я прошу вас тільки про одне — підтвердіть ваш вирок!

Коли й знайдуться з-поміж вас такі, що цього разу піддадуть сумнівові його брехливість, то, я певен, — їх буде меншість. Крім того, коли навіть припустити, що цим разом він сказав правду, значить, він, ївши Боргів хліб, спавши на його постелі, міг байдуже дивитись, як чинилося душогубство. Той бідолаха благав допомоги, а Сент-Вінсент лежав собі та спокійно дивився на страшний злочин. Коли в нього не зворушилося серце, не прокинулась мужність, тоді, мушу вам сказати, він однаково заслуговує на шибеницю. Помилки не буде! Тож як ви постановите?

— Смерть! На шибеницю! Повісити! — почувлися вигуки.

Та раптом усі почали дивитись на річку, навіть Блекі забув на хвилину про свій офіційний обов'язок. Річкою плив великий пліт, на обох його кінцях стояло по чоловікові — вони наvertали плота довгими жердинами. Проминувши острів Розпуття, вони причалили до Рубо. Один з тих, що

стояли на плоту, закинув мотуза. Він обкрутився навколо дерева, саме того, під яким стояв Сент-Вінсент. Купи оленього м'яса, порізаного четвертинами, виглядали з-під соснових гілок. Два чоловіки, що на плоту, згорда поглядали на натовп. Пишалися, мабуть, своїм вантажем.

— Ми хочемо дістатися з цим до Доусона, — пояснив один з них. — От тільки сонце з чорта пече.

— Ні, — сказав його товариш, відповідаючи на запитання, — ми тут не продаватимемо. Там нижче за фунт дають півтора долара; ми туди поспішаємо. Та ось ми по дорозі знайшли щось наче людину, то хочемо залишити її у вас. — Він показав на купу укривал, під якими ледве можна було розрізнити обриси людського тіла. — Ми знайшли його на березі Стюарту, миль за тридцять звідси.

— Його лікувати треба, — додав перший, — а в нас м'ясо псується. Нам ніколи з ним морочитись.

— Злиднєві нема що казати. Хіба те, що він в'ючак.

— Мабуть, його ведмідь пом'яшкорив — дуже-бо понівечений. Певно, щось ушкодив усередині. Куди його діти?

Стоячи поруч з Сент-Вінсентом, Фрона бачила, як хворого знесли на берег. З-під укривала звислася бронзова рука, виглянуло бронзове обличчя. Носії стали, чекаючи, поки скажуть, куди його далі нести. Фрона раптом відчула, що Сент-Вінсент гарячково стискає їй руку.

— Дивіться, дивіться! — Сент-Вінсент нагнувся вперед і несамовито тицяв на пораненого: — Гляньте! Та близна!

Індіанин розплющив очі; впізнаючи Сент-Вінсента, він боляче скривив обличчя.

— Це він, це він! — тремтячи від зворушення, Сент-Вінсент звернувся до натовпу. — Будьте всі за свідків! Це той, що вбив Джона Борга!

Цей раз ніхто не сміявся. У словах Сент-Вінсента, в його рухах чулася жаска правда. Біл Браун та голова пробували завести розмову з індіанином, але марно. Покликали шукача з Британської Колумбії. Той забалакав до індіанина чінукською говіркою; одначе й вона не справила на нього ніякого враження. Тоді звернулися до Ла-Флітча. Красень метис схилився до індіанина й заговорив з ним якоюсь горловою мовою — так вимовляти звуки міг тільки той, у кого в жилах індіанська кров. Звуки були дуже схожі між собою, одначе присутні догадувалися, що він забалакує до індіанина різними говірками. Індіанин усе мовчав. Ла-Флітч теж замовк, розчарований. Раптом, щось собі пригадавши, промовив він ще кілька слів. В індіанина очі заблищали. Він у відповідь теж видав кілька горлових згуків.

— Це говірка стіків, з верхів'я Білої річки, — пояснив Ла-Флітч.

Зморщивши лоба, заникуючись іноді, підшукуючи напівзабуті слова, він почав розпитувати індіанина. Для присутніх розмова їх скидалася швидше на пантоміму — якісь невиразні горлові звуки і жваві рухи, розгубленість і подив на обличчях і, нарешті, порозуміння. Часом очі індіанина запалювались гнівом, а в погляді Ла-Флітчевому світилося співчуття. З поглядів і жестів їхніх знати було, що кілька разів мова заходила про Сент-Вінсента, а раз вони засміялися зловісним, невеселим сміхом.

— Так? Гаразд, — промовив Ла-Флітч, коли голова індіанина безсило впала на подушку. — Цей чоловік каже правду. Він прибув з Білої. Цієї мови він не розуміє. Вш дуже здивувався, що тут так багато білих людей. Він ніколи не думав, що на світі так багато білих людей. Він скоро помре. Зветься він Гов.

Давно, три роки тому, той чоловік, Джон Борг, прибув у його країну. Він ходив на полювання, приносив до табору багато м'яса, і його полюбили на Білій річці. У Гова була жінка — Піск-Ку. Джон Борг мав уже від'їжджати. Він прийшов до Гова і сказав йому: "Віддай мені свою жінку. Продай! Я дам тобі за неї багато речей". Але Гов сказав на це: "Ні". Піск-Ку добра жінка. Жодна з жінок їхнього племені не пошиє таких мокасинів, як вона. Вона найкраще вичиняє оленячу шкуру. Вона робить шкуру м'якенькою. Гов любить Піск-Ку. Тоді Джон Борг сказав, що його це не обходить, що він хоче Піск-Ку. Тут зчинилася між ними страшенна бійка, і Піск-Ку пішла з Джоном Боргом. Вона не хотіла йти, але пішла, Борг назвав її Белою, дарував їй багато гарних речей, але вона весь час любила Гова. Ла-Флітч показав на шрам, що прорізував чоло індіанинів, доходячи до ока. — Це зробив Джон Борг.

Гов довго хворів, замалим не вмер. Потім видужав, та щось у нього з головою зробилося. Він нікого не пізнавав — ні батька, ні матері, був як мала дитина. Потім якось у нього щось ніби тріснуло в голові, і він зразу прийшов до пам'яті. Він пізнав батька, матір, згадав Піск-Ку, про все згадав. Батько сказав йому, що Джон Борг поплав за водою. Гов теж подався за водою. Навесні дуже важко — лід крихкий. Він дуже боявся — тут стільки білих людей — і, коли прибув сюди, то мандрував уночі. Ніхто його не бачив, а він бачив усіх. Вночі він бачить, як кішка. Якимсь побитом натрапив просто на Боргову хатину. Він сам не знав, як воно трапилось, знав тільки твердо, що йде на велике діло.

Сент-Вінсент стиснув Фронину руку, але вона вирвала її й відступила від нього.

— Гов побачив Піск-Ку, як вона годувала собак, і вони мали розмову. Вночі він прийшов, а вона відчинила йому двері. Що далі сталося — вам відомо. Сент-Вінсент нічого не зробив. Борг убив Белу. Гов убив Борга. Борг убив Гова, — Гов скоро помре. У Борга тяжка рука. У Гова болить всередині — все перебите. Але тепер йому однаково — Піск-Ку померла.

Після того він перейшов кригою на берег. Я йому казав, що всі наші кажуть, ніби цього не могло бути. В такий час ніхто не може перейти кригою. Він сміється. Каже, що перейшов, а раз перейшов, значить, перейти можна. Йому було дуже важко, але він перейшов. Все в нього всередині болить. Він уже не може ходити, тільки повзає. Довго він ліз до річки Стюарт. А далі не міг уже й повзти. Ліг, думав померати. Два білі чоловіки знайшли його й привезли сюди. Йому однаково. Він помре...

Ла-Флітч раптом замовк, і всі мовчали теж. Тоді він додав:

— На мою думку, Гов гарна в біса людина. Фрона підійшла до Джекоба Велса.

— Одведи мене додому, тату, — промовила. — Я так стомилася.

РОЗДІЛ XXX

Другого ранку Джекоб Велс, незважаючи на свої численні мільйони, нарубав денну пайку дров, потім закупив сигару й пішов по острову шукати Курбертена. Фрона тим часом приготувала сніданок, порозвішувала одержу провітрити, нагодувала собак. Тоді дістала з клунка стареньку книжку — Вордсворта[21] — і на березі річки вигідно примостилась на двох вирваних з корінням соснах. Але вона тільки розгорнула книжку, а не читала її. Погляд її раз у раз повертався до Юкону, до виру під скелею, до завороту річки подалі, до мілини, що вганялася в річку. Як вони мчали поміж страшними крижинами, як врятувалися, — все це ще стояло в неї перед очима, хоч дечого вона зовсім не могла собі пригадати. Боротьба з течією біля розколини тяглася — здавалось їй — без кінця, а як вони дісталися від Розпуття до Рубо, цього ніяк не пригадувала, хоч розум і казав їй, що це було.

Фроні закортіло раптом згадати собі все, що робив Корліс за останні три дні. Другу ж чоловічу постать — вона не хотіла навіть називати його на ім'я, а не те, що згадувати. З ним було пов'язане щось страшне, і вона

знала, що їй доведеться той жах пережити, й хотіла відтягти ту хвилину. Вона була вкрай змучена, фізично й морально, — і не хотілося їй нічого робити, ні про що думати. Вона воліла думати навіть про Томмі з гадючим язиком та заячим серцем, аніж про того... Фрона дала собі слово, що не забуде про вдову та дітей у Торонто, коли Північ почне сплачувати дивіденди Велсам.

Тріснула суха гілка під чиєюсь ногою. Фрона підвела голову й зустрілася поглядом з Сент-Вінсентом.

— Ви не поздоровили мене з щасливим порятунком, — сказав він весело. — Але вчора ввечері ви, певно, почували себе занадто перевтомленою. Я це по собі знаю. А ви ще, крім того, перебули ту страшну мандрівку в човні.

Він крадькома придивлявся до неї, щоб угадати її настрій та як вона ставиться до нього.

— Ви, Фроно, героїня! — палко промовив він. — Ви врятували не тільки того поштаря, а й мене, домігшись перерви під час судової розправи. Коли б того дня допитали ще хоч одного свідка, мене, поки нагодився Гов, давно б уже повісили. Славний хлопець отой Гов. Шкода тільки, що доведеться йому вмерти.

— Я дуже рада, що змогла вам допомогти, — відповіла Фрона, не знаючи, що казати.

— І мене, звичайно, варт поздоровити...

— Поздоровляти вас з цією справою навряд чи варто, — перебила Фрона, заглянувши йому просто в вічі, — Я рада, що так скінчилося. Та невже мені треба ще поздоровляти?

— А-а! — протяг він голосом. — Бачу, до чого воно йде. — Він добродушливо посміхнувся й хотів сісти поруч з нею, але вона не посунулась, тож він так і стояв далі. — Це все можна пояснити. Коли ви про жінок...

Фрона весь час нервово стискала руки, та, почувши ці слова, засміялася.

— Про жінок? Це просто смішно, Грегорі!

— Але по тому, як ви боронили мене на суді, — почав він докірливо, — можна було подумати...

— Та нічого ви не розумієте! — промовила Фрона безнадійно, — Нічого не розумієте. Гляньте на мене, Грегорі! Може, тоді зрозумієте. Мені не хочеться на вас дивитись. Ваші поцілунки мене ображають. Згадуючи про них, я червонію, мені здається, що губи в мене нечисті й тепер. Чому? Ви думаєте — через жінок, що про них говорилося на суді? Як погано ви мене знаєте! Сказати вам, чому?

Від берега долинали до них чоловічі голоси, хлюпання води. Фрона швидко поглянула туди й побачила, що Дел Бішоп пливе човном проти води, а Корліс іде в березі, тягнучи човна за мотузку.

— Сказати вам чому, Грегорі Сент-Вінсент? — ще раз запитала вона. — Чому своїми поцілунками ви принижуєте мене? Тому, що ви порушили закон гостинності. Тому, що ви їли хліб тієї людини, а потім дивилися, як вона гине в нерівній боротьбі, й пальцем не ворухнули. Я воліла б, щоб ви загинули, боронячи його. Тоді про вас була б хоч добра пам'ять. Та навіть хай би ви самі його вбили! Це хоча б свідчило про те, що в жилах ваших тече червона кров!

— І це ви звете коханням? — вигукнув він насмішкувато. Біс починав у ньому прокидатись. — Гарне кохання! Нічого казати! Боже мій, чого тільки нам, чоловікам, не доводиться навчатись!

— А я гадала, що ви вже всьому цьому навчилися, що вас навчили інші жінки!

— Що ж ви тепер. думаєте робити? — спитав Сент-Вінсент, не звертаючи уваги на її слова. — Я собою гратися не дозволю. Так вам це не минеться, знайте. Ви зробили кілька занадто вільних вчинків. Про вас на весь світ піде слава, коли про те дізнаються люди. Я не сліпий, не глухий! Може, на ваш погляд, ті вчинки й безневинні. По-вашому...

Вона дивилась на нього, посміхаючись. Скільки було зневаги, жалоців, презирства в тій посмішці, що він остаточно втратив рівновагу.

— По-вашому, мене ославлено, з мене можна глузувати, жаліти мене! Обіцяю вам, що я й вас за собою потягну. Мої поцілунки вас принижують? Так? А що ви відчували тоді, в Щасливому таборі, по дорозі від Даї?

Неначе на відповідь йому, підійшов Корліс, розмахуючи мотузкою.

Фрона привітно махнула до нього рукою.

— Вансе, — промовила вона, — поштар привіз батькові важливі звістки, настільки важливі, що він мусить виїхати на той бік. Вони з Курбертенем виїдуть по обіді на "Біжу". Чи не одвезете ви й мене до Доусона? Я хочу вирушити зараз, сьогодні ще.

— Це через нього... — вона, засоромившись, показала на Сент-Вінсента. — Через нього я надумалася... про вас.